

«ЩАСЛИВЕ ДИТИНСТВО»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА РОЗВИТКУ, ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ
ДЛЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО І ДОШКІЛЬНОГО (від 2 до 6 (7) РОКІВ)

Рецензенти:

Юрій БОЙЧУК, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, ректор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Тетяна КОВБАСЮК, кандидат педагогічних наук, завідувачка кафедри психології та інклюзивного навчання Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Т. В. Наумчук, Л. І. Прохоренко, О. О. Романовська, Т. В. Овсяннікова, Н. І. Дроздюк

«Щасливе дитинство» : освітня програма розвитку, виховання і навчання дітей раннього і дошкільного (від 2 до 6 (7) років) / Т. В. Наумчук та ін. – Київ : ВЦ «АКАДЕМІЯ», 2026. – 350 с.

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	9
Характеристика особливостей розвитку психічних процесів у дітей раннього та дошкільного віку.....	30
Темперамент дитини – це важливо. Індивідуальний добір виховних прийомів.....	36
Гра як провідна діяльність та засіб формування компетентностей.....	37
<i>Ігрова компетентність</i>	
Вікові можливості дитини.....	37
Освітні завдання.....	38
Формування особистості.....	39
Дидактична гра.....	40
Сюжетно-рольова гра.....	41
Театралізована гра.....	42
Гра-драматизація.....	43
Інсценування.....	44
Настільно-друкована гра.....	45
Ігри на розвиток креативності.....	47
Іграшка.....	48
Показники компетентності дитини.....	49
Партнерство сім'ї та закладу дошкільної освіти.....	50
Форми роботи з батьками.....	50
Поради батькам.....	52
I. ОСВІТНІЙ НАПРЯМ ОСОБИСТІСНИЙ.....	54
Ключові компоненти особистісного розвитку дитини.....	
Самоідентифікація.....	54
Психічне здоров'я.....	55
Почуттєвий розвиток.....	56

Емоційний розвиток.....	58
Вольовий розвиток.....	59
Формування характеру.....	60
Фізичне здоров'я та безпека.....	61
Особиста гігієна.....	61
Здорове харчування.....	64
Профілактика хвороб.....	67
Елементарна домедична допомога.....	70
Безпека життя.....	73
П. ОСВІТНІЙ НАПРЯМ ФІЗКУЛЬТУРНИЙ.....	78
Велика моторика та рухова активність дитини.....	78
Рухова компетентність.....	78
Можливості розвитку дитини.....	78
Освітні завдання.....	79
Фізкультурно-оздоровчі заходи.....	80
Рухова активність і саморегуляція.....	81
Вправи для рук та плечового пояса.....	82
Вправи для тулуба.....	82
Вправи для ніг.....	83
Танцювально-рухові вправи.....	83
Шикування та перешикування.....	84
Ходьба та біг.....	84
Стрибки.....	85
Кочення, кидання, ловіння.....	85
Повзання, лазіння.....	86
Рівновага.....	87
Рухливі ігри.....	87
Народні ігри.....	88
Ігри спортивного характеру.....	88
Катання на велосипеді.....	88

Катання на санчатах, лижах.....	89
Інноваційні технології.....	89
Загартування.....	90
Дрібна моторика	95
ІІІ. ОСВІТНІЙ НАПРЯМ МОВЛЕННЄВО-КОМУНІКАТИВНИЙ	98
Мовленнєва компетентність	98
Вікові можливості дитини.....	98
Освітні завдання.....	101
Фонематична компетентність.....	103
Лексична компетентність.....	106
Граматична компетентність.....	107
Діамонологічна компетентність.....	109
Комунікативна компетентність	110
Освітні завдання.....	110
Художньо-мовленнєва компетентність	111
Вікові можливості дитини.....	111
Освітні завдання.....	112
Читання та розповідання.....	114
Виразне читання.....	115
Робота з книжкою.....	116
Показники компетентності за мовленнєво-комунікативним освітнім напрямом.....	117
Вивчаємо англійську мову «English Step by Step»	119
Вікові можливості.....	119
Основні освітні завдання.....	122
Альтернативне включення дітей з особливими освітніми потребами (ООП)	124
Показники компетентності.....	124
ІV. ОСВІТНІЙ НАПРЯМ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКИЙ	127
Взаємодія в соціумі	127
Мій навколишній світ	128
Вікові можливості.....	128

Основні освітні завдання.....	129
Показники компетентності дитини.....	131
Відповідальне громадянство.....	131
Сім'я – світ любові та турботи.....	132
Основні освітні завдання.....	132
Приклади читання та обговорення художніх творів для дітей.....	134
Ігри дорослих з дітьми.....	135
Я – маленький українець/українка.....	138
Основні освітні завдання.....	138
З любов'ю до рідного краю.....	139
Основні освітні завдання.....	139
Народознавство «Від бабусиної скриньки – до дитячого серця»	142
Основні освітні завдання.....	142
Українська оселя.....	142
Український національний одяг.....	144
Народні ремесла.....	147
Ігри. Народна іграшка.....	149
Календарно-обрядові свята.....	151
Показники компетентності	154
Праця, ресурси та добробут.....	154
Предметний світ. Житло.....	155
Основні освітні завдання.....	155
Дитячий садок – будинок радості та дозволя.....	157
Основні освітні завдання.....	157
Праця – крок до самостійності.....	158
Вікові можливості.....	158
Освітні завдання.....	160
Самообслуговування.....	161
Приготування їжі.....	161
Господарсько-побутова праця.....	162

Праця в природі.....	163
Художня праця.....	164
Світ праці дорослих навколо нас.....	165
Основні освітні завдання.....	165
Світ транспорту.....	167
Основні освітні завдання.....	167
Показники компетентності дитини за соціально-громадянським освітнім напрямом.....	169
V. ОСВІТНІЙ НАПРЯМ МАТЕМАТИЧНИЙ.....	171
Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.....	171
Пізнаю світ через відчуття і порівняння.....	171
Вікові можливості.....	171
Освітні завдання.....	174
Колір.....	175
Геометричні форми.....	177
Величина.....	177
Кількість і лічба.....	178
Орієнтування в просторі.....	179
Орієнтування в часі.....	179
Показники компетентності.....	182
Основи економічної культури.....	182
Вікові можливості.....	182
Освітні завдання.....	183
Народна математика.....	186
Освітні завдання.....	186
Інноваційний сенсорний та логіко-математичний простір.....	188
Вікові можливості.....	188
Освітні завдання.....	189
Показники компетентності дитини за математичним освітнім напрямом.....	191

VI. ОСВІТНІЙ НАПРЯМ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНИЙ	196
Дитина у природному довкіллі	
<i>Природничо-екологічна компетентність</i>	196
Вікові можливості дитини	196
Дивосвіт планети Земля	199
Освітні завдання	199
Явища природи. Нежива природа	199
Рослинний світ	201
Тваринний світ	203
Планета в моїх долоньках. Екологічне виховання	206
Всесвіт	208
Культура сталого способу життя	210
Дослідницька та пошукова діяльність	213
Показники компетентності дитини за освітнім природничо-екологічним напрямом	215
VII. ОСВІТНІЙ НАПРЯМ ПРЕДМЕТНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ	218
Предметно-практична діяльність та технологічна творчість	218
Освітні завдання	218
Інженерія: моделювання та конструювання	220
Освітні завдання	220
Ігрова та інтегрована STREAM діяльність	223
Освітні завдання	223
Показники компетентності	224
Дії в інформаційному просторі	225
Вікові можливості	225
Освітні завдання	225
Показники компетентності дитини	226
VIII. ОСВІТНІЙ НАПРЯМ МИСТЕЦЬКИЙ	227
Сприйняття мистецтва та естетики довкілля	227
Мистецько - творча компетентність	227

Художньо-продуктивна діяльність	
Сприйняття та ціннісне ставлення.....	227
Вікові можливості.....	228
Освітні завдання.....	228
Ліплення.....	229
Аплікація.....	231
Малювання.....	232
Ознайомлення з творами художників, скульпторів, дизайнерів.....	235
Орієнтовні ігри.....	235
Інноваційні техніки зображувальної діяльності.....	237
Показники компетентності дитини за мистецьким освітнім напрямом.....	240
Музична діяльність	240
Слухання.....	240
Співи.....	242
Музично-ритмічні рухи.....	243
Гра на дитячих музичних інструментах.....	245
Інноваційні технології в музичній діяльності.....	247
Тематика вправ та ігор.....	247
Театральна діяльність	249
Освітні завдання.....	249
Показники компетентності дитини за мистецьким освітнім напрямом.....	251
Наступність дошкільної та початкової освіти	253
ДОДАТКИ	
Додаток 1. . Методичні рекомендації: Матриця показників розвитку дітей 2-6 років.....	256
Додаток 2. Словник для вихователя «Розмовляємо англійською»	259
Додаток 3. Альтернативні методики для ефективного інтегрування занять, особливо в контексті інклюзії.....	267
Додаток 4. Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівня підтримки у дітей раннього та дошкільного віку.....	268
ЛІТЕРАТУРА	350

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

«Ставлення до дітей є найвірнішим критерієм морального рівня суспільства», — В. Сухомлинський

Дошкільна освіта в Україні є першою та надзвичайно важливою ланкою єдиної системи освіти, яка забезпечує формування основних життєвих компетентностей, розвиток індивідуальних здібностей та виховання цінностей у дітей раннього та дошкільного віку. Саме в цей період закладаються фундаментальні основи фізичного, когнітивного, емоційного та соціального розвитку, що визначають подальший успіх дитини в навчанні та житті.

У сучасних умовах дошкільна освіта набуває особливого значення як інструмент забезпечення рівних можливостей для кожної дитини, незалежно від місця проживання, соціального статусу чи індивідуальних особливостей. Вона спрямована на створення безпечного, інклюзивного та розвивального середовища, що відповідає потребам дітей та очікуванням суспільства.

Прийняття **Закону України «Про дошкільну освіту» (2024)** стало важливим кроком у процесі європейської інтеграції. Закон визначає дошкільну освіту як пріоритетну сферу державної політики, орієнтовану на гармонізацію українських освітніх стандартів із європейськими, впровадження сучасних педагогічних практик та забезпечення доступності якісної освіти для кожної дитини.

У 2025 році затверджено новий **Державний стандарт дошкільної освіти**, який визначає стратегічні орієнтири розвитку дошкільної освіти в Україні. Стандарт ґрунтується на принципах дитиноцентризму, інклюзивності, компетентнісного підходу, інтеграції освітніх напрямів та забезпечення безпеки й добробуту дитини. Основними його завданнями є гармонійний розвиток дітей до 6 (7) років, формування базових життєвих компетентностей, створення сучасного освітнього середовища та підготовка дітей до подальшого навчання у школі й інтеграції в суспільство.

Державний стандарт є основою для розроблення освітньої програми розвитку, виховання та навчання дітей від 2 до 6 (7) років «Щасливе дитинство», яка спрямована на досягнення вихованнями результатів навчання і компетентностей, визначених цим документом.

Актуальність освітньої програми розвитку, виховання та навчання дітей від 2 до 6 (7) років «Щасливе дитинство» зумовлена необхідністю модернізації змісту дошкільної освіти відповідно до нових державних та європейських стандартів, формування у дітей базових життєвих компетентностей, створення інклюзивного та безпечного освітнього середовища, виховання цінностей добробуту, здоров'я, безпеки та культури співпраці. Програма відповідає сучасним викликам та стратегічним

орієнтирам розвитку дошкільної освіти в Україні, забезпечує її відповідність європейським стандартам та сприяє формуванню покоління дітей, готових до життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Метою освітньої програми «Щасливе дитинство» є створення сучасного, безпечного та інклюзивного освітнього середовища для дітей раннього й дошкільного віку, яке забезпечує їхній гармонійний розвиток відповідно до положень законодавства та Державного стандарту. Програма спрямована на формування базових життєвих компетентностей, розвиток фізичних, когнітивних, емоційних та соціальних здібностей, виховання цінностей добробуту, здоров'я, безпеки, співпраці та поваги до інших, а також на забезпечення готовності дітей до навчання у школі.

Завдання програми охоплюють як загальні напрями (сприяння цілісному розвитку, створення безпечного середовища, виховання цінностей та забезпечення наступності між дошкільною і початковою освітою), так і спеціальні (розвиток мовлення, комунікативних навичок, пізнавальних інтересів, творчих здібностей, елементарних навичок роботи з інформацією та технологіями, формування культури співпраці та соціальної відповідальності).

Очікуваними результатами реалізації програми є формування в дітей раннього та дошкільного віку цілісної системи базових життєвих компетентностей, зокрема:

- **фізичної компетентності** – розвиток рухових навичок, формування уявлень про здоровий спосіб життя та безпеку;
- **мовленнєвої компетентності** – розвиток усного мовлення, комунікативних навичок та культури спілкування;
- **когнітивної компетентності** – формування пізнавальних інтересів, допитливості, уміння аналізувати та узагальнювати інформацію;
- **соціальної компетентності** – виховання навичок співпраці, командної роботи, соціальної відповідальності та поваги до інших;
- **емоційної компетентності** – розвиток здатності розпізнавати й виражати власні емоції, формування позитивного ставлення до себе та світу;
- **творчої компетентності** – підтримка уяви, креативності та здатності створювати інформаційні й художні продукти;
- **інформаційної компетентності** – оволодіння елементарними навичками роботи з інформацією, символами та знаками, дотримання правил безпеки в інформаційному просторі.

Це забезпечує готовність дитини до навчання у школі (НУШ), соціалізацію та успішну інтеграцію в сучасне суспільство, а також виховання особистості, здатної до творчості, самовираження та відповідального ставлення до себе й навколишнього світу.

Програма «**Щасливе дитинство**» розроблена як універсальна комплексно-інтегрована модель розвитку дітей віком від 2 до 6 (7) років. Вона визначає оновлені цілі, освітні завдання, зміст та умови організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти (ЗДО), орієнтуючись на конкретні заплановані результати.

Методологічні особливості та структура:

Авторський колектив застосував **інноваційний підхід** до структурування матеріалу. Програму систематизовано за освітніми напрямками та віковими періодами у форматі **таблиць**. Така структура дає змогу педагогу-практику:

- **інтегрувати та диференціювати** завдання залежно від віку вихованців;
- **індивідуалізувати** освітній процес відповідно до особливостей розвитку кожної дитини;
- **адаптувати та модифікувати** методи і прийоми роботи;
- **ефективно працювати** у групах різних типів (вікових, різновікових та інклюзивних).

Пріоритетні напрями:

Особливу увагу в програмі приділено цілісному розвитку особистості, формуванню здорового способу життя та розбудові партнерства з родинами. Окремий акцент зроблено на **підтримці дітей з особливими освітніми потребами (ООП)**: визначено рівні підтримки (додаток 4) та механізми адаптації середовища і змісту навчання.

Ключові тематичні акценти програми:

Психологічний базис (характеристика розвитку психічних процесів у дітей раннього та дошкільного віку).

Індивідуальний підхід (врахування темпераменту дитини як фундаменту для добору виховних прийомів).

Діяльнісний підхід (гра як провідна діяльність та інструмент формування ключових компетентностей).

Взаємодія з родиною (новітні форми партнерства сім'ї та закладу дошкільної освіти).

Державний стандарт дошкільної освіти є основою охоплення освітніх напрямів у Програмі:

- **Особистісний розвиток** – формування самоусвідомлення, емоційної зрілості та культури здорового способу життя.
- **Фізкультурний розвиток** – розвиток великої та дрібної моторики, рухової компетентності та фізичного здоров'я.
- **Мовленнєво-комунікативний розвиток** – формування мовленнєвої культури, комунікативних навичок та художньо-мовленнєвої компетентності.
- **Соціально-громадянський розвиток** – виховання громадянської свідомості, любові до сім'ї, рідного краю та українських традицій.
- **Математичний розвиток** – формування сенсорно-пізнавальної та математичної компетентності, розвиток логічного мислення.
- **Природничо-екологічний розвиток** – виховання екологічної свідомості, формування знань про природу та Всесвіт.
- **Предметно-технологічний розвиток** – розвиток інженерного мислення, технологічної творчості та STREAM-діяльності.
- **Мистецький розвиток** – формування естетичного сприйняття світу, розвиток художніх, музичних та театральних здібностей.

Для кожного освітнього напрямку визначені: мета; складники; групи результатів навчання (об'єднання споріднених за змістом результатів навчання, що визначають певну здатність дитини); результати навчання.

Напрямок «Особистісний розвиток» є базовим складником дошкільної освіти, адже саме в ранньому та дошкільному віці закладаються основи самоусвідомлення, емоційної зрілості, формування характеру та культури здорового способу життя. Програма «Щасливе дитинство» визначає цей напрямок як пріоритетний для гармонійного становлення особистості дитини, відповідно до положень **Закону України «Про дошкільну освіту» (2024)** та нового **Державного стандарту дошкільної освіти (2025)**.

Мета напрямку – забезпечити розвиток цілісної особистості дитини, формування її позитивного ставлення до себе та світу, виховання емоційної врівноваженості, вольових якостей, моральних цінностей, а також культури здорового способу життя і безпеки.

Визначені **освітні завдання напряду** дають можливість:

- Формувати в дітей самоусвідомлення та самоідентифікацію, позитивну самооцінку.
- Забезпечувати психологічне здоров'я та емоційний комфорт.
- Розвивати почуттєву та емоційну сферу, здатність до емпатії та регуляції емоцій.
- Виховувати вольові якості, наполегливість, самоконтроль та цілеспрямованість.
- Сприяти формуванню характеру та враховувати індивідуальні особливості темпераменту.
- Виховувати культуру здорового способу життя: особиста гігієна, здорове харчування, профілактика хвороб, елементарна домедична допомога.
- Формувати знання та навички безпеки життєдіяльності в різних середовищах.

Описано ключові компоненти особистісного розвитку дитини:

Розвиток самоусвідомлення та самоідентифікації – усвідомлення власного «Я», формування позитивної самооцінки, розуміння індивідуальності.

Психологічне здоров'я – створення умов для емоційного комфорту, розвиток стійкості до стресових ситуацій.

Почуттєвий розвиток – розвиток сенсорної чутливості, здатності розрізняти та виражати почуття.

Емоційний розвиток – розпізнавання та вираження емоцій, формування навичок емоційної регуляції, розвиток емпатії.

Вольовий розвиток – формування здатності до самоконтролю, розвиток наполегливості та цілеспрямованості.

Формування характеру – виховання моральних якостей, розвиток відповідальності, чесності, доброзичливості.

Темперамент дитини – врахування індивідуальних особливостей, добір виховних прийомів відповідно до типу темпераменту.

Формування здорового способу життя. Фізичне здоров'я та безпека:

- особиста гігієна;
- здорове харчування;
- профілактика хвороб;
- елементарна домедична допомога;
- безпека життя в побуті, природному та соціальному середовищі.

Отже, напрям «Особистісний розвиток» у програмі «Щасливе дитинство» забезпечує формування цілісної системи особистісних компетентностей, що є основою для подальшого успішного навчання, соціалізації та інтеграції дитини в сучасне суспільство.

Освітній напрям «Фізкультурний розвиток» є невід'ємною складовою дошкільної освіти, адже саме в ранньому та дошкільному віці закладаються основи здоров'я, рухової активності та культури фізичного самовираження. Програма «Щасливе дитинство» визначає цей напрям як ключовий для формування фізичної компетентності, розвитку великої та дрібної моторики, виховання потреби у здоровому способі життя та дотриманні правил безпеки.

Мета напрямку – забезпечити гармонійний фізичний розвиток дітей раннього та дошкільного віку, формування рухової компетентності, розвиток великої та дрібної моторики, виховання культури здорового способу життя, фізичної активності та безпеки.

Завдання напрямку:

- Формувати в дітей потребу в щоденній руховій активності та фізичному самовираженні.
- Розвивати велику моторику: координацію рухів, силу, витривалість, гнучкість.
- Розвивати дрібну моторику як основу для мовленнєвого та когнітивного розвитку.
- Формувати рухову компетентність через вправи, ігри та оздоровчі заходи.
- Виховувати культуру здорового способу життя, включно із загартуванням, профілактикою хвороб та безпекою.
- Забезпечувати позитивне ставлення до фізичної активності, розвиток саморегуляції та дисципліни.
- Ознайомлювати дітей із традиційними та сучасними формами рухової діяльності, включно з інноваційними технологіями.

Зміст програми (ключові компоненти фізкультурного розвитку дитини):

Велика моторика та рухова активність дитини:

- розвиток координації, сили, витривалості;
- формування рухової компетентності.

Фізкультурно-оздоровчі заходи:

- вправи для рук та плечового пояса;
- вправи для тулуба;
- вправи для ніг;
- танцювально-рухові вправи.

Основні рухові дії:

- шикування та перешикування;
- ходьба та біг;
- стрибки;
- кочення, кидання, ловіння;
- повзання, лазіння;
- вправи на рівновагу.

Рухливі ігри:

- традиційні народні ігри;
- ігри спортивного характеру;
- інноваційні рухливі ігри.

Спеціальні види рухової активності:

- катання на велосипеді;
- катання на санчатах, лижах;
- плавання.

Інноваційні технології та загартування:

- використання сучасних методик фізичного розвитку;
- формування навичок загартування та зміцнення здоров'я.

Дрібна моторика:

- вправи для розвитку точності рухів пальців і кистей;
- формування основ для письма, малювання та інших видів діяльності.

Отже, напрям «Фізкультурний розвиток» у програмі «Щасливе дитинство» забезпечує формування в дітей системи рухових та оздоровчих компетентностей, що є основою для фізичного здоров'я, гармонійного розвитку та готовності до подальшого навчання.

Освітній напрям «Мовленнєво-комунікативний розвиток» є одним із провідних напрямів дошкільної освіти, адже саме в ранньому та дошкільному віці формуються основи мовлення, комунікації та культури спілкування. Програма «Щасливе дитинство» визначає цей напрям як ключовий для розвитку мовленнєвої компетентності, формування здатності до діалогу, розповіді, виразного читання та роботи з інформацією.

Мета напрямку – забезпечити розвиток мовлення та комунікативних навичок дітей, формування мовленнєвої культури, здатності до діалогу й монологу, розвиток художньо-мовленнєвої діяльності та ознайомлення з іноземною мовою.

Завдання напрямку:

- Формувати мовленнєву компетентність: правильність, виразність та багатство мовлення.
- Розвивати фонематичний слух і здатність розрізняти звуки.
- Збагачувати словниковий запас (лексична компетентність).
- Формувати граматичні навички та правильність мовленнєвих конструкцій.
- Розвивати діалогічне та монологічне мовлення.
- Виховувати комунікативну компетентність: уміння слухати, відповідати, ставити запитання.
- Розвивати художньо-мовленнєву компетентність через читання, розповідання, роботу з книжкою.
- Формувати навички виразного читання та інтерес до літератури.
- Ознайомлювати дітей із сучасним інформаційним простором («У світі інформації»).
- Впроваджувати елементи іноземної мови («English Step by Step»).
- Забезпечувати альтернативне включення дітей з особливими освітніми потребами (ООП).

Зміст програми (ключові компоненти мовленнєво-комунікативного розвитку дитини):

Мовлення дитини:

- розвиток зв'язного мовлення;
- формування навичок усного висловлювання.

Мовленнєва компетентність:

- правильність вимови;
- виразність та інтонаційна різноманітність.

Фонематична компетентність:

- розвиток фонематичного слуху;
- розрізнення та відтворення звуків.

Лексична компетентність:

- збагачення словникового запасу;
- використання слів у різних мовленнєвих ситуаціях.

Граматична компетентність:

- формування правильних граматичних конструкцій;
- розвиток мовленнєвої логіки.

Діалогічна та монологічна компетентність:

- уміння вести діалог, ставити запитання, відповідати;
- розвиток монологічного мовлення (розповідь, опис, пояснення).

Комунікативна компетентність:

- культура спілкування;
- уміння слухати співрозмовника;
- розвиток навичок взаємодії у групі.

Художньо-мовленнєва компетентність:

- читання та розповідання;
- виразне читання;

- робота з книжкою (знайомство з літературою, ілюстраціями, сюжетами).

У світі інформації:

- ознайомлення із сучасними інформаційними джерелами;
- формування навичок роботи з дитячими енциклопедіями, картками, інтерактивними матеріалами.

Вивчаємо англійську мову «English Step by Step»:

- ознайомлення з елементарними словами та фразами;
- розвиток інтересу до іншої мови та культури.

Альтернативне включення дітей з особливими освітніми потребами (ООП):

- адаптація мовленнєвих завдань;
- використання альтернативних засобів комунікації (жести, символи, картки);
- створення інклюзивного мовленнєвого середовища.

Отже, напрям «Мовленнєво-комунікативний розвиток» у програмі «Щасливе дитинство» забезпечує формування в дітей системи мовленнєвих та комунікативних компетентностей, що є основою для успішного навчання в школі, соціалізації та інтеграції в сучасне суспільство.

Освітній напрям «Соціально-громадянський розвиток» є важливою складовою дошкільної освіти, адже саме в ранньому та дошкільному віці дитина починає усвідомлювати себе як члена сім'ї, громади та суспільства. Програма «Щасливе дитинство» визначає цей напрям як ключовий для формування соціальної компетентності, громадянської свідомості, любові до рідного краю та поваги до культурних традицій.

Мета напрямку – формувати в дітей соціальну та громадянську компетентність, виховувати цінності любові до сім'ї, рідного краю, української культури та традицій, розвивати навички співпраці, праці та відповідального ставлення до навколишнього світу.

Завдання напрямку:

- Формувати в дітей уявлення про себе як члена сім'ї, громади та суспільства.
- Виховувати любов і повагу до рідного краю, українських традицій та культури.
- Ознайомлювати дітей із народознавством, національним одягом, ремеслами, календарно-обрядовими святами.
- Розвивати навички праці, самообслуговування, господарсько-побутової діяльності та праці в природі.

- Формувати уявлення про світ праці дорослих, транспорт, ресурси та добробут.
- Виховувати відповідальність, працелюбність, культуру співпраці та соціальної взаємодії.

Зміст програми (ключові компоненти соціально-громадянського розвитку дитини):

Дитина в соціумі. Взаємодія в соціумі:

- «Мій навколишній світ» – ознайомлення з найближчим оточенням.
- «Сім'я – світ любові та турботи» – формування уявлень про сімейні цінності.
- «Я – маленький українець / українка» – виховання громадянської свідомості.
- «З любов'ю до рідного краю» – ознайомлення з природою, культурою та традиціями регіону.

Народознавство «Від бабусиної скриньки – до дитячого серця»:

- український національний одяг;
- народні ремесла;
- народні ігри та іграшки;
- календарно-обрядові свята.

Праця, ресурси та добробут:

- «Предметний світ. Житло» – ознайомлення з побутовими предметами та їхнім призначенням.
- «Дитячий садок – будинок радості та дозвілля» – формування позитивного ставлення до закладу освіти.
- «Праця – крок до самостійності» – самообслуговування, приготування їжі, господарсько-побутова праця.
- «Праця в природі» – догляд за рослинами, тваринами, участь у природоохоронних заходах.
- «Художня праця» – розвиток творчих навичок у процесі праці.
- «Світ праці дорослих навколо нас» – ознайомлення з професіями та їхнім значенням.
- «Світ транспорту» – ознайомлення з видами транспорту та правилами безпеки.

Отже, напрям «Соціально-громадянський розвиток» у програмі «Щасливе дитинство» забезпечує формування в дітей соціальної та громадянської компетентності, виховання любові до сім'ї, рідного краю та українських традицій, розвиток навичок праці та відповідального ставлення до навколишнього світу.

Освітній напрям «Математичний розвиток» є важливою складовою дошкільної освіти, адже саме в ранньому та дошкільному віці формуються основи сенсорного сприйняття, логічного мислення та елементарних математичних уявлень. Програма «Щасливе дитинство» визначає цей напрям як ключовий для розвитку сенсорно-пізнавальної компетентності, формування навичок порівняння, класифікації, лічби та орієнтування у просторі й часі.

Мета напрямку – забезпечити розвиток сенсорно-пізнавальної та математичної компетентності дітей, формування елементарних математичних уявлень, розвиток логічного мислення, ознайомлення з основами економічної культури та інтеграція математичних знань у повсякденне життя.

Завдання напрямку:

- Формувати в дітей здатність сприймати й порівнювати предмети за сенсорними ознаками (колір, форма, величина).
- Розвивати навички лічби, кількісних уявлень та елементарних арифметичних дій.
- Формувати уявлення про простір і час, орієнтування в навколишньому середовищі.
- Ознайомлювати дітей з основами економічної культури (цінність праці, ресурсів, добробуту).
- Використовувати народну математику як засіб ознайомлення з традиціями та культурою.
- Розвивати логічне мислення через інноваційні сенсорні та математичні ігри.
- Формувати навички моделювання та конструювання як основу інженерного мислення.
- Впроваджувати STREAM-діяльність для інтеграції математики з іншими освітніми напрямками.

Зміст програми (ключові компоненти математичного розвитку дитини):

Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі:

- «Пізнаю світ через відчуття і порівняння» – розвиток сенсорних здібностей.
- «Колір» – розпізнавання та класифікація кольорів.
- «Геометричні форми» – ознайомлення з основними геометричними формами.
- «Величина» – порівняння предметів за розміром.
- «Кількість і лічба» – формування навичок лічби та кількісних уявлень.
- «Орієнтування в просторі» – розвиток просторових уявлень.
- «Орієнтування в часі» – ознайомлення з поняттями «день», «ніч», «тиждень», «рік».

Основи економічної культури:

- ознайомлення з поняттями «праця», «ресурси», «добробут»;
- формування уявлень про цінність речей та економне використання ресурсів.

Народна математика:

- використання народних ігор, лічилок, загадок для розвитку математичних уявлень.

Інноваційний сенсорний та логіко-математичний простір:

- інтерактивні ігри та вправи;
- розвиток логічного мислення та здатності до аналізу.

Отже, напрям «Математичний розвиток» у програмі «Щасливе дитинство» забезпечує формування в дітей системи сенсорно-пізнавальних та математичних компетентностей, що є основою для розвитку логічного мислення, готовності до навчання в школі та інтеграції в сучасне суспільство.

Освітній напрям «Природничо-екологічний розвиток» є важливою складовою дошкільної освіти, адже саме в ранньому та дошкільному віці дитина формує перші уявлення про навколишній світ, природу та екологічні цінності. Програма «Щасливе дитинство» визначає цей напрям як ключовий для розвитку природничо-екологічної компетентності, виховання любові до природи та формування культури сталого способу життя.

Мета напряму – формувати в дітей природничо-екологічну компетентність, розвивати пізнавальні інтереси щодо явищ природи, рослинного та тваринного світу, виховання екологічної свідомості та відповідального ставлення до довкілля.

Завдання напряму:

- Ознайомлювати дітей із явищами неживої природи (світло, вода, повітря, ґрунт).
- Формувати уявлення про рослинний та тваринний світ, їхнє значення для життя людини.
- Розвивати інтерес до дослідження природних явищ, спостереження та пошукової діяльності.
- Виховувати екологічну свідомість, культуру сталого способу життя.
- Ознайомлювати дітей із планетою Земля та Всесвітом, формувати початкові астрономічні уявлення.
- Розвивати практичні навички догляду за природою, участі у природоохоронних заходах.

Зміст програми (ключові компоненти природничо-екологічного розвитку дитини):

Чарівний світ під небом. Дитина у природному довкіллі:

- формування уявлень про навколишнє середовище;
- розвиток спостережливості та допитливості.

Природничо-екологічна компетентність:

- знання про природу та її ресурси;
- формування екологічної культури.

Дивосвіт планети Земля:

- ознайомлення з формами рельєфу, водоймами, кліматичними особливостями.

Явища природи. Нежива природа:

- світло, вода, повітря, ґрунт;
- спостереження за природними явищами.

Рослинний світ:

- ознайомлення з видами рослин;
- догляд за рослинами.

Тваринний світ:

- ознайомлення з видами тварин;
- формування уявлень про їхні особливості та значення.

Планета в моїх долоньках. Екологічне виховання:

- формування відповідального ставлення до природи;
- участь у природоохоронних заходах.

Всесвіт:

- ознайомлення з небесними тілами;
- формування початкових астрономічних уявлень.

Культура сталого способу життя:

- економне використання ресурсів;
- формування навичок екологічної поведінки.

Дослідницька та пошукова діяльність:

- проведення простих дослідів;
- розвиток інтересу до наукового пізнання.

Отже, напрям «Природничо-екологічний розвиток» у програмі «Щасливе дитинство» забезпечує формування в дітей системи знань про природу, розвиток екологічної свідомості та практичних навичок догляду за довкіллям, що є основою для виховання відповідальної особистості в сучасному суспільстві.

Освітній напрям «Предметно-технологічний розвиток» є важливою складовою дошкільної освіти, адже саме в ранньому та дошкільному віці дитина набуває перших навичок практичної діяльності, творчого конструювання та взаємодії з предметним світом. Програма «Щасливе дитинство» визначає цей напрям як ключовий для формування технологічної компетентності, розвитку інженерного мислення та інтеграції знань через STREAM-діяльність.

Мета напрямку – формувати в дітей предметно-практичні та технологічні компетентності, розвивати інженерне мислення, навички моделювання та конструювання, виховання інтересу до творчої діяльності та інтеграції знань у різних освітніх сферах.

Завдання напрямку:

- Ознайомлювати дітей із предметним світом та його практичним використанням.
- Формувати навички предметно-практичної діяльності та технологічної творчості.
- Розвивати інженерне мислення через моделювання та конструювання.

- Впроваджувати STREAM-діяльність як інтеграцію науки, технологій, інженерії, мистецтва та математики.
- Використовувати гру як засіб формування компетентностей.
- Формувати навички взаємодії в інформаційному просторі.
- Розвивати ігрову компетентність через різні види ігор (дидактичні, сюжетно-рольові, театралізовані, настільні).
- Виховувати креативність та інтерес до інноваційних технологій.

Зміст програми (ключові компоненти предметно-технологічного розвитку дитини):

Предметно-практична діяльність та технологічна творчість:

- ознайомлення з предметами побуту та їхнім використанням;
- розвиток навичок практичної діяльності;
- формування інтересу до технологічної творчості.

Інженерія: моделювання та конструювання:

- створення простих моделей та конструкцій;
- розвиток інженерного мислення та просторової уяви.

Ігрова та інтегрована STREAM-діяльність:

- інтеграція знань з різних освітніх напрямів;
- використання гри як засобу навчання та розвитку.

Дії в інформаційному просторі:

- ознайомлення з елементарними інформаційними технологіями;
- формування навичок безпечної взаємодії з інформаційним середовищем.

Отже, напрям «Предметно-технологічний розвиток» у програмі «Щасливе дитинство» забезпечує формування в дітей системи предметно-практичних та технологічних компетентностей, розвиток інженерного мислення, креативності та готовності до інтеграції знань у сучасному суспільстві.

Освітній напрям «Мистецький розвиток» є важливою складовою дошкільної освіти, адже саме в ранньому та дошкільному віці дитина формує естетичне сприйняття світу, розвиває творчі здібності та здатність до самовираження через мистецтво. Програма «Щасливе дитинство» визначає цей напрям як ключовий для формування мистецько-творчої компетентності, розвитку художніх, музичних і театральних здібностей.

Мета напрямку – формувати в дітей мистецько-творчу компетентність, розвивати естетичне сприйняття довкілля, виховувати інтерес до різних видів мистецтва, розвивати творчі здібності та навички самовираження.

Завдання напрямку:

- Ознайомлювати дітей із творами мистецтва, формувати естетичний смак.
- Розвивати навички образотворчої діяльності (ліплення, аплікація, малювання).
- Формувати інтерес до музики, розвивати музичний слух та ритмічні здібності.
- Розвивати навички театральної діяльності, комунікативні та творчі здібності.
- Використовувати інноваційні техніки та інтерактивні технології в мистецькій діяльності.
- Забезпечувати наступність між дошкільною та початковою мистецькою освітою.

Зміст програми (ключові компоненти мистецького розвитку дитини):

Творчі духовного та прекрасного. Сприйняття мистецтва та естетики довкілля:

- формування естетичного сприйняття;
- ознайомлення з мистецькими творами.

Мистецько-творча компетентність:

- розвиток творчих здібностей;
- формування навичок самовираження.

Образотворча діяльність:

- ліплення, аплікація, малювання;
- ознайомлення з творами художників, скульпторів, дизайнерів;
- використання інноваційних технік зображувальної діяльності;
- орієнтовні ігри для розвитку творчості.

Музична діяльність:

- слухання музики;
- співи;
- музично-ритмічні рухи;
- гра на дитячих музичних інструментах;
- використання інтерактивних та цифрових технологій у музичній діяльності.

Театральна діяльність:

- сюжетно-рольові та театралізовані ігри;
- інсценування та драматизація;
- розвиток комунікативних та творчих здібностей;
- формування інтересу до мистецьких дисциплін у подальшому навчанні.

Отже, напрям «Мистецький розвиток» у програмі «Щасливе дитинство» забезпечує формування в дітей системи мистецько-творчих компетентностей, розвиток естетичного сприйняття світу, художніх, музичних та театральних здібностей, що є основою для гармонійного розвитку особистості.

У розділі «**Наступність дошкільної та початкової освіти**» описані мета, завдання, засоби забезпечення плавного переходу від дошкільної освітньої діяльності до початкової школи, конкретні дії педагога та очікуні результати. Запропоновані рекомендації педагогам: орієнтація на компетентнісний підхід; узгодженість змісту навчання; методична наступність; психологічна підтримка; партнерство з родиною; використання портфоліо досягнень; спільна діяльність педагогів.

У межах реалізації програми «Щасливе дитинство» особлива увага приділяється забезпеченню готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. Готовність визначається як інтегральний показник розвитку дитини, що охоплює мотиваційні, інтелектуальні, емоційно-вольові, соціальні та фізіологічні аспекти.

Мета цього розділу програми – створення умов для гармонійного розвитку дитини, формування позитивного ставлення до навчання та забезпечення успішної адаптації до шкільного середовища.

Основні складові готовності дитини:

- **Мотиваційна** – формування інтересу до пізнавальної діяльності, позитивного образу школи, бажання навчатися.
- **Інтелектуальна** – розвиток мислення, пам'яті, уваги, мовлення, елементарних математичних уявлень, уміння працювати з інформацією.
- **Емоційно-вольова** – здатність контролювати власні емоції, доводити справу до кінця, дотримуватися правил та інструкцій.
- **Соціальна** – розвиток навичок спілкування, співпраці, вирішення конфліктів словами, уміння працювати в групі.
- **Фізіологічна** – належний стан здоров'я, витривалість, розвиток дрібної моторики та рухової активності.

Завдання розділу програми:

- організація освітніх та ігрових занять, спрямованих на розвиток пізнавальних процесів;
- формування навичок самостійності, відповідальності та організованості;
- створення умов для розвитку мовлення та комунікативних умінь;
- забезпечення рухової активності та дотримання режиму дня;
- психологічна підтримка дітей, формування позитивного емоційного ставлення до школи.

Очікуваний результат – діти 6-річного віку демонструють сформовану готовність до навчання в школі, що забезпечує їхню успішну адаптацію, збереження психічного та фізичного здоров'я, розвиток пізнавальної активності та соціальної компетентності.

У процесі реалізації програми було використано низку методичних матеріалів, що деталізують окремі аспекти роботи з дітьми. Зокрема, для відстеження індивідуального розвитку застосовано **Матрицю показників розвитку дітей 2–6 років** (див. Додаток 1).

Для підтримання мовленнєвого середовища та формування базових навичок англійської мови в дітей вихователі користувалися **словником «Розмовляємо англійською»** (див. Додаток 2).

З метою забезпечення інклюзивності занять було впроваджено **альтернативні методики інтегрування освітнього процесу** (див. Додаток 3).

Крім того, для своєчасного визначення освітніх труднощів та рівня підтримки використано **методичні рекомендації щодо діагностики дітей раннього й дошкільного віку** (див. Додаток 4).

Такий підхід дає змогу:

- органічно використовувати додатки в тексті;
- показати їхню практичну цінність;
- уникнути сухого переліку наприкінці, адже читач одразу бачить, де саме вони застосовуються.

Отже, освітня програма «Щасливе дитинство» є сучасним, інноваційним та нормативно обґрунтованим документом, що відповідає положенням **Закону України «Про дошкільну освіту» (2024)** та новому **Державному стандарту дошкільної освіти (2025)**. Вона спрямована на забезпечення гармонійного розвитку дітей раннього та дошкільного віку, формування ключових компетентностей, виховання цінностей добробуту, здоров'я, безпеки, культури співпраці й любові до рідного краю.

Реалізація програми забезпечує формування в дітей цілісної системи базових життєвих компетентностей, що є основою для їхньої готовності до навчання у школі, успішної соціалізації та інтеграції в сучасне суспільство.

Таким чином, програма «Щасливе дитинство» відповідає стратегічним орієнтирам розвитку дошкільної освіти в Україні та сприяє вихованню покоління дітей, готових до життя у світі знань, культури та творчості.

На підтримку практичної реалізації програми авторський колектив розробив комплекти: «Система орієнтовного перспективно-календарного тематичного планування за програмою "Щасливе дитинство"», альбоми розвивальних ігор та вправ «Кейс дошкільника "Дивосвіт дитинства"» (4-й, 5-й, 6-й рік життя), «Методичні рекомендації "Організація роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в групі інклюзивного навчання закладу дошкільної освіти"», які дадуть змогу структуровано та гнучко впроваджувати освітні завдання відповідно до вікових особливостей, тематики та інтеграційного принципу програми.

Освітня програма «Щасливе дитинство» — це не лише навчальний проєкт, а запрошення до спільної творчості, побудови освітнього середовища, де кожна дитина почувається прийнятою, захищеною і натхненною пізнавати світ.

За результатами регіонального експериментального дослідження в закладах дошкільної освіти Рівненської області були враховані основні тенденції розвитку дошкільної освіти, практичні напрацювання педагогів та актуальні потреби дітей і батьків, що забезпечило науково обґрунтоване вдосконалення змісту Програми.

Вельмишановні колеги — педагоги дошкілля! Сьогодні як ніколи освіта стає простором надії, силою, що тримає Україну. Ви — носії світла для найменших її громадян. Ви не просто навчаєте — ви творите атмосферу любові до рідного, віри в себе, пошани до культури й цінностей народу.

Програма «Щасливе дитинство» створена як підтримка вашого професіоналізму, людяності, творчого духу. Вона несе в собі силу української традиції, сучасні методи та глибину розуміння дитинства — такого, яким воно має бути: безпечним, щасливим і наповненим змістом. Нехай вона стане для вас компасом, джерелом натхнення і партнером у великій справі — вихованні, навчанні та розвитку дітей, які зростають з любов'ю до України, з відкритим серцем і гідністю.

Тетяна НАУМЧУК

Характеристика особливостей розвитку психічних процесів у дітей раннього та дошкільного віку

Мета. Створення умов для гармонійного розвитку психічних процесів, що забезпечують пізнавальну активність та готовність до навчання; формування базових когнітивних умінь (сприйняття, пам'ять, мислення, уява, увага, мовлення), які є фундаментом особистісного та інтелектуального розвитку; підтримка індивідуальних темпів розвитку з урахуванням вікових та особистісних особливостей кожної дитини; забезпечення інтеграції психічного та емоційного розвитку, щоб дитина почувалася впевненою, допитливою та відкритою до нового досвіду.

Увага

Мета. Формування здатності дитини концентруватися, утримувати та переключати увагу, розвивати стійкість і довільність уваги як основу для навчальної діяльності та соціальної взаємодії.

Завдання:

- Розвивати здатність зосереджуватися на одному предметі чи дії.
- Формувати навички переключення уваги між різними завданнями.
- Поступово збільшувати тривалість концентрації уваги.
- Розвивати довільну увагу через ігрову та навчальну діяльність.
- Підготувати дитину до шкільного навчання, де увага є ключовим інструментом.

<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
Зосереджується на грі чи предметі 3–5 хвилин	Утримує увагу 5–7 хвилин	Виконує завдання до 10 хвилин	Зосереджується на навчальному завданні 15–20 хвилин
Реагує на нові яскраві стимули	Може змінювати діяльність на прохання дорослого	Переключається між завданнями без втрати результату	Самостійно планує та змінює діяльність
Утримує увагу лише під час цікавої діяльності	Помічає зміни у знайомих предметах	Зосереджується на деталях, виконує інструкції	Утримує увагу навіть на менш цікавих завданнях
Переважно мимовільна увага	Починає контролювати увагу за допомогою дорослого	Формуються елементи довільної уваги	Демонструє довільну увагу, готовність до школи
Зосереджується на цікавій діяльності 3–5 хвилин; реагує на яскраві стимули; утримує увагу лише під час гри	Утримує увагу 5–7 хвилин; може переключатися між завданнями за проханням дорослого; помічає зміни у знайомих предметах	Виконує завдання до 10 хвилин; зосереджується на деталях; виконує інструкції; починає контролювати увагу	Зосереджується на навчальному завданні 15–20 хвилин; самостійно планує та змінює діяльність; утримує увагу навіть на менш цікавих завданнях; демонструє довільну увагу та готовність до школи

«Знайди іграшку» — дитина шукає предмет за описом («де червона машинка?»).	«Що змінилося?» — вихователь змінює розташування предметів, дитина помічає зміни.	«Знайди відмінності» — порівнює дві картинки й називає відмінності.	«Склади розклад» — дитина планує послідовність дій (ранок, день, вечір).
«Повтори рух» — педагог показує рух, дитина повторює.	«Слухай і роби» — виконує прості інструкції («плесни в долоні, потім підніми руки»).	«Лабіринт» — проводить пальчиком чи олівцем шлях до мети.	«Логічні ланцюжки» — складає послідовність картинок (наприклад: насіння → квітка → плід).
«Що звучить?» — впізнає знайомий звук (дзвіночок, барабан)	«Знайди пару» — знаходить однакові картинки чи предмети	«Виконай завдання за інструкцією» — слухає й виконує кілька послідовних дій	«Увага на деталі» — знаходить дрібні елементи на складному малюнку

Пам'ять

Мета. Формування здатності дитини запам'ятовувати, відтворювати та використовувати інформацію у грі, навчанні та повсякденному житті. Розвиток короточасної, довготривалої та довільної пам'яті як основи для пізнавальної діяльності.

Завдання:

- Розвивати здатність запам'ятовувати образи, слова, дії.
- Формувати навички відтворення інформації у правильній послідовності.
- Стимулювати розвиток довільної пам'яті через ігрові та навчальні завдання.
- Поступово збільшувати обсяг і тривалість запам'ятовування.
- Підготувати дитину до шкільного навчання, де пам'ять є ключовим інструментом.

<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
Запам'ятовує окремі образи та прості слова; відтворює знайомі дії; пам'ять переважно мимовільна	Запам'ятовує короткі інструкції; впізнає предмети за описом; відтворює прості віршики чи пісеньки	Запам'ятовує послідовності картинок чи слів; утримує інформацію для виконання завдання; починає використовувати довільну пам'ять	Відтворює невеликі тексти чи історії; запам'ятовує правила гри; використовує пам'ять для навчання; демонструє готовність до школи
Дитина впізнає знайомі образи, повторює прості слова й рухи	Відтворює короткі інструкції, впізнає предмети за описом, запам'ятовує прості вірші	Утримує й відтворює послідовності, виконує завдання з кількох кроків, починає довільно запам'ятовувати	Переказує знайомі казки чи історії, запам'ятовує правила, використовує пам'ять для навчання, демонструє готовність до школи

«Запам'ятай і повтори» (слова чи рухи), «Хто це?» (впізнає знайомих людей)	«Відгадай за описом» (предмет за словесною підказкою), «Повтори ряд» (2–3 слова чи картинки)	«Запам'ятай ряд» (серія картинок чи слів), «Що було спочатку?» (послідовність дій)	«Історія з пам'яті» (переказ казки чи події), «Правила гри» (запам'ятати й виконати)
Мислення			
Мета. Формування в дітей здатності аналізувати, порівнювати, узагальнювати та робити висновки; розвиток логічного, образного та творчого мислення як основи для пізнавальної діяльності та готовності до школи. Завдання: - Розвивати вміння класифікувати предмети за ознаками. - Формувати навички встановлення причинно-наслідкових зв'язків. - Стимулювати розвиток образного та творчого мислення. - Поступово вводити елементи логічних завдань та абстрактних понять. - Підготувати дитину до навчальної діяльності через розвиток мисленнєвих процесів.			
3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Виконує прості порівняння («великий – малий»); наслідує дії; розв'язує завдання через проби й помилки	Групує предмети за ознаками; розуміє прості причинно-наслідкові зв'язки; може пояснити вибір	Аналізує ситуації; робить висновки; вирішує логічні завдання; починає використовувати абстрактні поняття	Узагальнює знання; проявляє елементи абстрактного мислення; планує дії; демонструє готовність до навчання
Дитина порівнює предмети за простими ознаками, наслідує дії дорослих, вирішує завдання через проби	Групує предмети, пояснює вибір, розуміє прості причинно-наслідкові зв'язки	Аналізує та синтезує інформацію, робить висновки, виконує логічні завдання	Узагальнює знання, проявляє абстрактне мислення, планує дії, демонструє готовність до школи
«Знайди пару» (однакові предмети), «Великий – малий» (порівняння іграшок)	«Що зайве?» (класифікація), «Чому так?» (пояснення вибору)	«Логічні ланцюжки» (послідовність картинок), «Що буде далі?» (прогнозування подій)	«Склади історію» (узагальнення та планування), «Вгадай за описом» (абстрактне мислення)
Уява			
Мета. Розвиток здатності дитини створювати нові образи, фантазувати, уявляти ситуації та події, формування творчого мислення й емоційної виразності як основи для навчання та соціальної взаємодії. Завдання: - Стимулювати розвиток образної уяви через ігрову діяльність. - Формувати здатність до фантазування та створення нових сюжетів. - Розвивати творче мислення та емоційну виразність.			

- Поступово інтегрувати уяву в навчальні завдання (малювання, розповіді, рольові ігри). - Підготувати дитину до шкільного навчання, де уява є важливим інструментом пізнання.			
<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
Використовує прості уявні образи у грі; наслідує дії дорослих; фантазує в межах знайомих ситуацій	Створює прості сюжети у грі; уявляє предмети за описом; починає комбінувати образи	Розповідає вигадані історії; створює нові образи; використовує уяву для вирішення завдань	Формує складні сюжети; інтегрує уяву в навчальну діяльність; проявляє творче мислення; готовність до школи
Дитина фантазує у грі, наслідує дії, створює прості образи	Складає прості сюжети, уявляє предмети за описом, комбінує образи	Розповідає вигадані історії, створює нові образи, використовує уяву для вирішення завдань	Формує складні сюжети, інтегрує уяву в навчання, проявляє творче мислення, демонструє готовність до школи
«Уяви і покажи» (зобрази тварину), «Чарівний предмет» (іграшка стає іншим предметом)	«Склади сюжет» (іграшки в ролях), «Вгадай за описом» (уяви предмет)	«Вигадана історія» (розповідь за картинкою), «Що буде далі?» (продовжити сюжет)	«Рольова гра» (ігри з правилами та ролями), «Створи новий світ» (малювання чи конструювання фантастичних образів)

Відчуття

Мета. Формування сенсорної культури дитини, розвиток здатності сприймати, розрізняти та інтегрувати відчуття (зір, слух, дотик, смак, нюх) як основу для пізнання світу, творчості та емоційного розвитку.

Завдання:

- Розвивати здатність дітей розрізняти основні сенсорні ознаки предметів (колір, форма, звук, текстура, смак, запах).
- Формувати навички класифікації та порівняння сенсорних вражень.
- Стимулювати естетичне сприйняття навколишнього світу.
- Інтегрувати сенсорний досвід у навчальну та ігрову діяльність.
- Підготувати дітей до шкільного навчання через розвиток сенсорних компетенцій.

<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
Розрізняє основні кольори, прості форми. Гра «Знайди колір» — дитина шукає предмети певного кольору в кімнаті	Порівнює предмети за кольором, формою, розміром. Гра «Сортуємо за формою» — кубики, кружечки, трикутники	Розрізняє відтінки кольорів, складні форми. Гра «Відтінки веселки» — підбір предметів схожих кольорів (світло-зелений, темно-зелений)	Інтегрує сенсорний досвід у навчання. Гра «Малюємо за інструкцією» — дитина слухає опис і малює

			(наприклад: «намалюй червоне сонце вгорі»)
Впізнає знайомі звуки, ритми. Гра «Вгадай звук» — дзвіночок, барабан, плескіт води	Розрізняє висоту звуку, ритм. Гра «Повтори ритм» — педагог плескає, дитина повторює	Відтворює ритм, розрізняє тембр. Гра «Чий голос?» — впізнає голоси знайомих людей	Виконує завдання за слуховою інструкцією. Гра «Музичний диктант» — прості ритми, які дитина відтворює на інструменті
Любить сенсорні ігри (пісок, вода). Гра «Чарівний мішечок» — дитина на дотик впізнає предмет	Відчуває різницю між твердим і м'яким. Гра «Тепле – холодне» — порівняння предметів різної температури	Класифікує предмети (теплий – холодний). Гра «М'яке – тверде» — класифікація предметів	Використовує дотикові відчуття у творчості. Гра «Скульптор» — створення фігур із пластиліну за описом
Розрізняє солодке / кисле. Гра «Солодке чи кисле?» — пробує шматочки фруктів	Висловлює смакові уподобання. Гра «Улюблений смак» — дитина називає, що їй подобається	Розрізняє різні смаки, описує їх. Гра «Вгадай фрукт із зав'язаними очима»	Відчуває нюанси смаку, робить вибір. Гра «Меню для друга» — складає набір продуктів за смаковими вподобаннями
Реагує на знайомі запахи Гра «Запах квітки» — дитина впізнає знайомий аромат	Впізнає знайомі запахи, коментує їх. Гра «Приємний чи неприємний запах?» — оцінює різні предмети	Може класифікувати запахи (приємний – неприємний). Гра «Вгадай за запахом» — визначає спеції, цитрусові, каву	Має естетичне сприйняття запахів (квіти, їжа). Гра «Ароматна композиція» — створює набір запахів (наприклад, квіти + апельсин)
Дитина впізнає основні кольори, прості форми, знайомі звуки та запахи	Порівнює предмети за сенсорними ознаками, розрізняє ритм і висоту звуку, висловлює смакові вподобання	Класифікує відчуття (тепле – холодне, м'яке – тверде), розрізняє відтінки кольорів, тембр голосу, описує смаки та запахи	Інтегрує сенсорний досвід у творчість і навчання, виконує завдання за слуховою інструкцією, має естетичне сприйняття кольорів, звуків, запахів
Зір: «Знайди колір», «Відтінки веселки», «Малюємо за інструкцією». Слух: «Вгадай звук», «Повтори ритм», «Музичний диктант». Дотик: «Чарівний мішечок», «Тепле – холодне», «Скульптор». Смак: «Солодке чи кисле?», «Вгадай фрукт із зав'язаними очима», «Меню для друга». Нюх: «Запах квітки», «Вгадай за запахом», «Ароматна композиція».			

Сприйняття

Мета. Формування здатності дитини сприймати, осмислювати та узагальнювати інформацію з навколишнього світу через дослідження, пам'ять, аналіз, орієнтацію в часі та просторі.

Завдання:

- Розвивати здатність дитини впізнавати, групувати, порівнювати предмети та явища.
- Формувати навички орієнтації у просторі та часі.
- Стимулювати розвиток пам'яті, уваги, логічного мислення.
- Підготувати дитину до навчальної діяльності через розвиток когнітивних процесів.

<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
Впізнає предмети, людей, наслідую дії	Групує предмети за ознаками	Аналізує ситуації, робить висновки	Інтегрує досвід, формує уявлення
Виконує прості інструкції	Узагальнює, порівнює	Синтезує інформацію, розуміє причинно-наслідкові зв'язки	Проявляє абстрактне мислення
Запам'ятовує знайомі образи	Відтворює образи, слова	Запам'ятовує логічні ланцюжки	Використовує пам'ять для навчання
Впізнає послідовність дій (спочатку – потім)	Орієнтується у просторі та часі (вчора – сьогодні)	Розуміє події в часі (ранок –вечір, дні тижня)	Орієнтується в календарному часі, планує дії
Впізнає знайомі предмети та людей; наслідую дії дорослих; виконує прості інструкції; запам'ятовує окремі образи та дії	Групує предмети за ознаками; узагальнює прості поняття; орієнтується у просторі («вгорі – внизу», «ліворуч – праворуч»); запам'ятовує образи та слова	Аналізує та синтезує інформацію; розуміє причинно-наслідкові зв'язки; виконує логічні завдання; запам'ятовує послідовності; орієнтується у часі (ранок – вечір, дні тижня)	Формує цілісне уявлення про світ; проявляє абстрактне мислення; узагальнює знання; використовує пам'ять для навчання; орієнтується в календарному часі; демонструє готовність до школи
«Знайди іграшку» (пошук предмета за описом), «Повтори рух»	«Що змінилося?» (зміна предметів на столі), «Слухай і роби»	«Знайди відмінності» (картинки), «Виконай завдання за інструкцією»	«Лабіринт» (знайди шлях), «Склади розклад» (планування дій)

Темперамент дитини – це важливо. Індивідуальний добір виховних прийомів

<i>Тип темпераменту</i>	<i>Поведінка</i>	<i>Діяльність</i>	<i>Мовлення</i>	<i>Моторика. Адаптація. Сон</i>
<i>Сангвінік</i> (сильний, урівноважений, рухливий – сангвіністичний темперамент)	Активний, життєрадісний, легко встановлює контакти, швидко адаптується до нових умов	Охоче береться за нові завдання, але може втрачати інтерес, якщо справа стає одноманітною	Емоційне, швидке, з багатою інтонацією; любить розповідати, часто перебиває інших	Рухи впевнені, точні, легко змінює темп. Швидко адаптується до умов закладу дошкільної освіти. Швидко засинає
<i>Флегматик</i> (сильний, урівноважений, інертний – флегматичний темперамент)	Спокійний, урівноважений, послідовний; не схильний до різних змін настрою	Працює рівномірно, довго зберігає інтерес до завдання, але потребує більше часу для включення в нову діяльність	Повільне, розмірене, чітке; не любить поспіху, висловлюється продумано	Швидко засинає, проте після сну часто ходить сонний, млявий. Соціалізація та адаптація до нових умов закладу дошкільної освіти здійснюються дуже повільно, вимагають тривалого часу. Боїться всього нового і не сприймає змін
<i>Холерик</i> (сильний, неурівноважений, з переважанням збудження – холеричний темперамент)	Імпульсивний, енергійний, часто проявляє нетерплячість; схильний до конфліктів, але швидко відходить	Виконує завдання з великим інтузіазмом, проте може швидко виснажуватися; прагне бути лідером	Гучне, швидке, іноді різке; часто перебиває, говорить емоційно	Рухи поривчасті, різкі. За натурою командир, постійно конфліктує з ровесниками, йому потрібні односторонні й слухачі, не переносить самотності. Не вміє чекати і стримувати свої бажання. Спить спокійно під враженням подій дня. Засинає через це погано. Прокинувшись, може мати різний настрій. Швидко пристосовується до умов і атрибутів закладу дошкільної освіти
<i>Меланхолік</i> (меланхолічний темперамент)	Чутливий, вразливий, схильний до глибоких переживань; потребує підтримки та схвалення	Виконує завдання старанно, але може уникати нових або складних ситуацій; швидко втомлюється	Тихе, спокійне, іноді невпевнене; висловлюється обережно, з паузами	Рухи невпевнені, бідні і часто метушливі. Досить довго готується до сну, але засинає швидко, прокидається бадьорим та веселим.

				Важко соціалізується та адаптується до колективу групи
--	--	--	--	--

Примітка: чистих типів темпераменту майже не існує – у кожного малюка проявляється поєднання рис. Вихователь має враховувати індивідуальні особливості: для сангвіників – різноманітність завдань; для флегматиків – час на адаптацію; для холериків – вправи на самоконтроль; для меланхоліків – підтримка та емоційна безпека.

Гра як провідна діяльність та засіб формування компетентностей

<i>Показники розвитку</i>	<i>Вік</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
Ігрова компетентність					
Вікові можливості дитини		Виявляє інтерес до предметно-маніпулятивної діяльності, досліджує властивості іграшок, дій з ними. Починає наслідувати дії дорослого чи однолітків у грі, копіює знайомі ситуації з повсякденного життя. Включається в прості сюжетні ігри: годує ляльку, возить машинку, вкладає спати м'яку іграшку тощо. Здатна утримувати ігрову дію кілька хвилин, особливо якщо гра супроводжується діалогом чи підтримкою дорослого. Реагує на образну мову дорослого під час гри,	Поглиблює інтерес до сюжетно-рольових ігор, активно відтворює знайомі побутові та соціальні ситуації (лікарня, магазин, родина тощо). Здатна самостійно обирати тему гри, розподіляти ролі та надавати їм характеру через дії, мову, інтонацію. Розвиває здатність до символічної заміни (наприклад: паличка — ложка, коробка — машина), уявляє предмети та події. Гра триває довше, складається з кількох етапів, дитина прагне логічної послідовності в ігрових діях.	Активно ініціює сюжетно-рольові ігри, самостійно вигадує сюжети, добирає ігрові атрибути, адаптує ідеї з книжок або реального життя. Створює послідовні сюжетні лінії, об'єднує кілька ролей, прагне логіки й завершеності гри. У грі виявляє творчість: придумує нестандартні ситуації, виражає почуття та риси персонажів мовленням, інтонацією, діями. Грає з однолітками на основі спільної домовленості: розподіляє ролі, обговорює правила, узгоджує дії, враховує думку іншого.	Виявляє здатність до складних, багатопланових сюжетно-рольових ігор із розгорнутими сюжетами, багатьма персонажами та взаємопов'язаними діями. Самостійно ініціює гру, формулює ідею, планує розвиток подій, обирає ролі та залучає до гри однолітків. Узгоджує правила гри з партнерами, дотримується їх, виявляє гнучкість і вміння домовлятися в конфліктних ситуаціях. Використовує предмети-замінники або уявні об'єкти, активно оперує

	пробує називати дії, персонажів, предмети гри. Починає проявляти ініціативу в грі: обирає іграшку, пропонує простий сюжет, залучає інших до спільної гри	Виявляє здатність грати з однолітками: погоджується з правилами, враховує їхні дії, ініціює спільну гру. У грі використовує активне мовлення: придумує діалоги, пояснює дії, озвучує ролі, виявляє емоції через слова й інтонацію	Здатна змінювати сюжет або роль за потреби, імпровізує, адаптується до змін у перебігу гри. Виражає інтерес до різних видів ігор (конструктивних, театралізованих, народних, рухливих), добираючи їх відповідно до настрою та тематики	символами, фантастичними образами. У грі відтворює не лише зовнішні дії, а й емоційні стани персонажів, розкриває їхній характер через мову, поведінку, інтонацію. Може трансформувати сюжети знайомих казок, реальних історій або медіаматеріалів у власні творчі ігри
Освітні завдання	Формувати інтерес до ігрової діяльності через наслідування дій дорослого, пізнання властивостей і функцій предметів. Розвивати предметно-маніпулятивну гру: навчати користуватися іграшками відповідно до їхнього призначення, комбінувати предметів. Створювати умови для розвитку елементарного сюжету в грі: годування, колісання, їзда тощо, стимулювати гру за аналогією. Заохочувати участь у грі з дорослим та однолітками: спільне маніпулювання предметами, повторення знайомих ігрових дій.	Сприяти розвитку сюжетної гри: знайомити з простими сюжетами, демонструвати ігрову послідовність, розвивати здатність вигадувати продовження. Формувати вміння обирати іграшки й атрибути відповідно до задуму, використовувати предмети-замінники. Розвивати вміння відтворювати знайомі життєві ситуації в грі, передавати дії персонажів, використовувати мовлення для пояснення подій. Заохочувати гру з однолітками: формувати навички спільного задуму,	Розвивати самостійність у створенні сюжету гри: заохочувати вигадкування ідеї, вибір тематики, поєднання знайомих сюжетів. Формувати вміння планувати ігрову діяльність: обирати ролі, послідовність дій, добирати атрибути. Сприяти розвитку взаємодії в грі з однолітками: домовляння про правила, узгодження ролей, вирішення ігрових конфліктів. Заохочувати використання символічних предметів, уявних об'єктів, рольових діалогів, що підсилюють уяву та фантазію. Розвивати емоційно-мовленнєву виразність у ролях: імітацію поведінки	Розвивати вміння самостійно ініціювати сюжетно-рольові ігри: придумувати тему, структурувати сюжет, обирати засоби його реалізації. Формувати здатність до планування гри: обдумування ролей, взаємозв'язку дій, тривалості ігрового процесу. Сприяти розвитку колективної гри: домовляння, узгодження інтересів, вирішення ігрових конфліктів, дотримання правил. Заохочувати до використання в грі елементів образного

	Розвивати мовленнєвий супровід гри: називання дій, предметів, персонажів, повторення простих фраз, імітація звуків. Підтримувати емоційне включення в гру: радість від дій, співпереживання іграшковим персонажам, зацікавлення процесом	домовленості, участі в розподілі ролей. Залучати до ігор, що потребують координації дій, взаєморозуміння, використання єдиних правил. Розвивати емоційно-мовленнєву виразність у грі: інтонацію, жести, міміку, пояснення мотивів поведінки персонажів	персонажів, відтворення емоцій через мову, жести, інтонацію. Створювати умови для змішаних ігор: театралізованих, конструкторських, рухливих, – як способу реалізації індивідуального й колективного задуму	мислення, символіки, уявних ситуацій і предметів-замінників. Розвивати мовленнєву й емоційну виразність у грі: багатство реплік, розкриття характерів персонажів, інтонаційна варіативність. Формувати вміння адаптувати знайомі сюжети, трансформувати їх у власні творчі ідеї, реалізовувати через театралізацію, конструювання, рухливі дії
Формування особистості	Створювати умови для самостійного вибору дитиною іграшки, ігрової дії, прояву інтересу до певного сюжету. Заохочувати до наслідування дій дорослого в грі, підтримувати перші спроби відтворення повсякденних ситуацій у символічній формі. Формувати позитивне ставлення до себе в грі: підтримувати досягнення, визнавати ігровий успіх, спонукати до повторення дій. Сприяти проявам турботи, емпатії до персонажів гри:	Формувати уявлення дитини про себе як суб'єкта гри: заохочувати до обрання теми, ролі, розкриття себе через ігровий образ. Сприяти розвитку моральних орієнтирів через гру: підтримувати сюжети з добрими вчинками, допомогою, дружбою. Стимулювати емоційне включення в гру: створювати ситуації для переживання, співчуття, радісних подій у вигаданому сюжеті. Розвивати самостійність у виборі сюжету, ролей і рішень у межах гри, сприяти	Розвивати здатність до самостійного задуму гри: заохочувати вигадування сюжетів, створення образів, надання грі емоційного забарвлення. Формувати внутрішню позицію в грі: усвідомлення себе як учасника, що приймає рішення, несе відповідальність за розвиток ігрових подій. Стимулювати прояви емпатії, розуміння почуттів інших у грі: підтримувати ігри з темами доброзичливості, турботи, морального вибору.	Формувати вміння самостійно створювати повноцінний сюжет гри: визначати тему, будувати логіку подій, розгортати характери персонажів. Розвивати усвідомлення власної ролі в грі як учасника соціальної взаємодії, здатного ініціювати, організовувати та моделювати стосунки. Сприяти внутрішній рефлексії в грі: усвідомлення власних почуттів, переживань, уподобань у взаємодії з іншими через ігрову ситуацію.

	піклування про іграшку, висловлювання емоцій, втішання. Розвивати ініціативність: дозволяти дитині обирати роль, розпочинати гру, залучати дорослого або однолітків за власним бажанням. Інтегрувати гру в освітній процес як засіб пізнання світу, формування самосвідомості, соціальних норм і емоційного досвіду	усвідомленню наслідків дій персонажів. Формувати позитивне ставлення до себе та інших у грі: вчити домовлятися, чекати черги, визнавати помилки, підтримувати партнера. Інтегрувати гру в різні сфери життєдіяльності дитини: сюжет як засіб осмислення побутових, емоційних, соціальних ситуацій	Сприяти усвідомленому вживанню мовлення в грі як засобу впливу, пояснення, узгодження дій, вираження ставлення до персонажів. Розвивати здатність до рефлексії в грі: аналіз власних дій і вчинків персонажів, виявлення особистих уподобань, емоційних переживань. Підтримувати трансформацію гри з наслідувальної в образну та творчу, орієнтовану на самовираження і самореалізацію	Заохочувати використання гри для вираження емоційного досвіду, вирішення внутрішніх конфліктів, актуалізації життєвих ситуацій. Підтримувати ігри з морально-ціннісним наповненням: захист слабших, чесність, відповідальність, співпраця. Інтегрувати гру як простір для формування особистісної ідентичності, розвитку емоційного інтелекту, самовираження і творчого самоствердження
<i>Дидактична гра</i>	Створювати умови для включення дитини в найпростіші дидактичні ігри: з кольором, формою, розміром, кількістю. Розвивати сенсорні здібності та елементарні розумові операції через ігри із сортуванням, групуванням, упорядкуванням предметів. Формувати вміння слухати й виконувати прості ігрові інструкції (наприклад: «Поклади	Розвивати інтерес до дидактичних ігор як способу пізнання, відкриття нової інформації, закріплення знань у захопливій формі. Формувати вміння діяти за інструкцією дорослого, дотримуватися правил гри, завершувати ігрове завдання. Розширювати сенсорний досвід: вправи на впізнавання та розрізнення кольору, форми, величини, матеріалу.	Розвивати пізнавальний інтерес через дидактичну гру як засіб відкриття нових знань, дослідження закономірностей, розв'язання проблем. Удосконалювати вміння діяти за правилами гри, дотримуватися послідовності інструкцій, самостійно завершувати завдання. Розширювати знання про властивості предметів, явища навколишнього світу,	Розвивати пізнавальні інтереси та логічне мислення через дидактичну гру: виявлення закономірностей, аналіз ситуацій, пошук рішень. Удосконалювати здатність діяти за складнішими правилами, самостійно організовувати гру, регулювати її хід. Заохочувати використання ігор для застосування здобутих знань у нових ситуаціях,

	великий м'яч», «Знайди червоне коло»). Заохочувати емоційне реагування на успіх у грі: радість відкриття, бажання повторити дію, показати результат дорослому. Підтримувати участь у парних або мінігрупових дидактичних іграх із супроводом дорослого. Інтегрувати дидактичну гру в повсякденні ситуації: прибирання, одягання, годування іграшок тощо – як способи розвитку пізнавальної активності	Заохочувати участь у пізнавальних іграх: класифікація предметів, добір за ознаками, впорядкування за величиною чи послідовністю. Розвивати увагу, пам'ять, мислення через ігрові вправи з логічними зв'язками (наприклад, «Що буває раніше / пізніше?», «Що зайве?»). Сприяти формуванню соціальної взаємодії в дидактичній грі: очікування своєї черги, дія за правилами, позитивне реагування на результат партнера	кількісні та просторові зв'язки через ігрові вправи. Формувати логічне мислення: аналіз, порівняння, класифікацію, узагальнення, прогнозування результатів. Заохочувати до гри в парах і малих групах: розвиток навичок співпраці, взаємодії, узгодження дій. Розвивати вміння оцінювати хід гри, аналізувати власні дії, радіти успіху та вчитися на помилках	моделювання реальних чи фантастичних обставин. Розширювати коло ігор з правилами: змагання, кооперативні, на розвиток уваги, пам'яті, просторової орієнтації. Формувати навички самоспостереження і рефлексії у грі: обговорення стратегії, результатів, помилок, досягнень. Розвивати вміння грати в малих групах: домовлятися про хід гри, дотримуватися черговості, приймати спільне рішення
Сюжетно-рольова гра	Створювати умови для виникнення найпростіших сюжетів у грі: наслідування знайомих ситуацій із життя дитини (годування, купання, прогулянка). Заохочувати до використання в грі предметів-замінників або символічних дій для відображення знайомих процесів. Сприяти активному включенню в ігрову взаємодію з дорослими чи	Розвивати вміння самостійно обирати тему сюжетної гри, добирати відповідні атрибути та розгортати простий сюжет. Формувати уявлення про характер ролей і їхній взаємозв'язок: «мама – дитина», «продавець – покупець» тощо. Сприяти вираженню емоцій через дії персонажів, інтонацію, міміку, жести, залучення до «театру гри». Заохочувати мовленнєве оформлення ролі:	Розвивати здатність створювати самостійний сюжет гри: формувати тему, логіку подій, добирати ігрові атрибути та ролі. Формувати вміння передавати характер ролі через мовлення, міміку, інтонацію, дії, створювати емоційно забарвлені сцени. Заохочувати до колективної гри з однолітками: розподіл ролей, узгодження дій, дотримання правил і взаємна підтримка.	Розвивати здатність самостійно створювати розгорнуті ігрові сюжети з кількома подіями, персонажами та логічним завершенням. Формувати вміння моделювати різні види соціальних взаємодій у грі: партнерство, допомога, суперництво, вирішення конфліктів. Заохочувати до виразного передавання характеру ролі через мовлення, міміку,

	однолітками: гра разом, поступове узгодження дій. Розвивати здатність до вираження ролі через прості дії, жести, емоційну міміку, елементи мовлення. Формувати перші навички узгодження ролей і дій у процесі гри з партнером: «ти – мама, я – дитина» тощо. Підтримувати емоційне залучення в сюжет: радість дії, повторення вподобаних епізодів, імітацію звуків та інтонацій героїв	вигадування реплік, пояснення дій, звернення до інших учасників гри. Підтримувати розгортання гри в часі: створення початку, розвитку, логічного завершення сюжету. Формувати здатність до гри в парі або групі: узгодження ідей, прийняття рішень, дотримання домовленостей і черговості	Розвивати уяву та творчу ініціативу: вигадкування сюжетів, розширення тематики, імпровізація в межах гри. Сприяти інтеграції морального змісту в гру: вчинки персонажів, теми добра, справедливості, дружби. Підтримувати здатність до тривалого ігрового процесу, повернення до улюблених сюжетів, завершення гри логічним фіналом	жести, емоції, поведінкові риси персонажів. Сприяти інтеграції попереднього досвіду дитини в зміст гри: використання знань із книг, мультфільмів, повсякденного життя. Розвивати здатність до гри в групі: спільне обговорення сюжету, розподіл обов'язків, узгодження дій, підтримка одне одного. Підтримувати творчий підхід: адаптація знайомих сюжетів, придумування нових сценаріїв, використання символічних предметів та фантастичних елементів
Театралізована гра	Створювати умови для першого знайомства з театралізованою грою: показ елементарних сценок із ляльками, іграшками, фігурками. Заохочувати до вираження емоцій персонажів через інтонацію, міміку, жести під час гри з іграшковими образами.	Заохочувати до участі в театралізованих іграх: інсценізаціях знайомих сюжетів, казок, життєвих ситуацій. Розвивати здатність дитини передавати образ персонажа через рухи, міміку, інтонацію, прості мовленнєві репліки. Сприяти формуванню емоційної виразності в грі: радість, здивування, жаль,	Розвивати інтерес до театралізованої гри як засобу вираження емоцій, фантазії, соціальних сюжетів. Формувати вміння самостійно обирати персонажів, відтворювати риси їхнього характеру, переживання, типову поведінку. Заохочувати до використання реплік героїв, створення діалогів,	Розвивати здатність створювати образ персонажа в театралізованій грі: поєднувати зовнішні риси, мовлення, характер і поведінку героя. Формувати вміння імпровізувати в межах ролі: вигадкування реплік, зміна інтонації, адаптація до зміни сюжету.

	Розвивати вміння наслідувати дії, голоси, настрій казкових або знайомих персонажів у простих сценках. Сприяти залученню до колективного театралізованого дійства під керівництвом дорослого: гра-імпровізація, казкова прогулянка, інсценізація знайомої ситуації. Формувати інтерес до художнього слова: повторення реплік, віршів, звернень у межах рольової дії. Підтримувати ініціативу у відтворенні життєвих подій, епізодів із мультфільмів, казок у символічно-театральній формі	зацікавлення – як через дії, так і через мову. Формувати вміння діяти в грі в межах певної ролі, розуміти її характерні риси, виявляти почуття і мотиви героїв. Заохочувати використання іграшок, масок, атрибутів для створення образу, формувати інтерес до перевтілення. Розвивати здатність дотримуватися послідовності дій у сцені, завершувати гру логічним фіналом, працювати в парі або малій групі	емоційного мовлення в межах сценки чи гри. Сприяти створенню простого сценарію або логічної послідовності подій: зав'язка, розвиток, кульмінація, розв'язка. Розвивати здатність до співпраці в театралізованій грі: розподіл ролей, підтримка партнера, спільне розгортання подій. Використовувати театралізацію як форму осмислення моральних, соціальних і міжособистісних взаємин (доброта, допомога, чесність, відповідальність)	Заохочувати створення власних сценаріїв: вигадкування теми, розвиток подій, розв'язка з емоційним завершенням. Сприяти розвитку командної взаємодії: колективне обговорення сюжету, розподіл ролей, репетиція, підтримка у виконанні. Розвивати естетичне сприймання та емоційно-художнє вираження через використання масок, костюмів, декорацій, музики. Використовувати театралізовану гру як спосіб осмислення етичних понять, переживання емоцій, виявлення власного ставлення до подій
Гра-драматизація	Ознайомлювати дитину з простими формами драматизації через показ коротких сценок з іграшками, фігурками, рукавичковими ляльками. Заохочувати до участі в драматизованих діях: повторення жестів,	Заохочувати участь у простих драматичних сценках за знайомими сюжетами, казками, життєвими ситуаціями. Формувати вміння відтворювати роль через міміку, жести, інтонацію,	Розвивати вміння створювати сценки на основі знайомих казок, сюжетів, власного досвіду, добираючи відповідні репліки й дії. Формувати здатність емоційно проживати роль: передавати характер героя,	Розвивати здатність створювати художньо виразний сценічний образ: поєднувати мову, міміку, пластику рухів, інтонаційну палітру для передавання характеру героя.

	інтонацій, фраз, які імітують поведінку знайомих персонажів. Сприяти емоційному відгуку на події в сценках: радість, здивування, смуток, збудження – з подальшою ігровою дією. Формувати інтерес до участі в колективному дійстві: гра в ролях із дорослим, прості інсценізації в малих групах. Розвивати мовлення через драматизацію: використання знайомих фраз, звертань, звуконаслідувань у межах рольового образу. Підтримувати створення атмосфери «театру гри» з використанням атрибутів, декорацій, простору для уявного перевтілення	емоційну виразність у поведінці персонажа. Розвивати мовленнєву активність у межах ролі: проголошення реплік, звертання до інших дійових осіб, імпровізація. Сприяти розумінню внутрішнього світу персонажа: мотивів, емоцій, взаємодій з іншими героями. Підтримувати колективне створення сценки: узгодження сюжету, розподілу ролей, дій. Інтегрувати в драматизацію музичний, художній або рухливий елемент як засіб емоційного й естетичного переживання	його почуття, мотивацію в поведінці. Заохочувати до імпровізації в межах ролі: зміна сюжету, розвиток діалогів, пошук нестандартного рішення. Розвивати мовленнєву виразність: інтонація, тембр, ритм мовлення, розігрування діалогів між персонажами. Сприяти колективній взаємодії під час драматизації: розподіл ролей, підтримка партнера, взаємне узгодження реплік. Інтегрувати до гри елементи театрального мистецтва: використання атрибутів, декорацій, музики, костюмів для підсилення художнього враження	Формувати навички драматичної імпровізації: адаптація сюжету, варіативність реплік, змінювання дій відповідно до розвитку сцени. Заохочувати створення авторських мінісценаріїв: вигадкування тем, композицій подій, розв'язків із моральним або емоційним змістом. Сприяти рефлексії через драматизацію: обговорення поведінки персонажів, аналіз почуттів, розуміння міжособистісних стосунків. Розвивати естетичний смак дитини в грі: використання музики, костюмів, художніх матеріалів як засобів виразності. Підтримувати групову творчу діяльність: партнерське виконання ролей, взаємна допомога, спільне створення сценічного продукту
Інсценування	Створювати умови для спостереження за простими інсценізаціями: мінісценки за віршами, пісеньками, побутовими ситуаціями.	Заохочувати участь у простих інсценівках за казками, віршами, оповіданнями, знайомими побутовими ситуаціями.	Формувати вміння емоційно й виразно передавати образ персонажа через мову, інтонацію, рух, міміку, костюм чи атрибути.	Розвивати вміння дитини створювати сценічні образи: поєднання мовленнєвої виразності,

	Заохочувати до участі в інсценуваннях за зразком дорослого: повторення рухів, фраз, інтонацій персонажів. Розвивати елементи виразного мовлення в межах рольової дії: звуконаслідування, прості фрази, ритм і паузи. Сприяти емоційному залученню дитини: радісне виконання ролі, прояв ініціативи, вибір улюбленого персонажа. Використовувати знайомі тексти (вірші, пісні, лічилки) як основу для інсценування з рухами, атрибутами, мімікою. Формувати позитивний досвід спільної дії: співпраця з дорослим або однолітками, чергування, підтримка, оплески на завершення	Розвивати здатність передавати роль через мовлення, міміку, рух, інтонацію, створюючи емоційно-художній образ. Формувати вміння узгоджувати дії з іншими учасниками інсценування: слухати партнера, реагувати на репліки, дотримуватися послідовності. Сприяти використанню художнього тексту в інсценуванні: розповіді від імені героя, вивчення коротких реплік, побудова діалогу. Підтримувати ініціативу дитини у виборі персонажа, сюжету, створенні епізоду, доборі атрибутів. Інтегрувати інсценування в коло ранкових зустрічей, тематичні дні, свята як засіб творчої самопрезентації	Заохочувати до участі в колективних інсценуваннях за літературними творами, знайомими казками та власними сюжетами. Розвивати здатність до вивчення та відтворення коротких реплік, діалогів, художніх фраз у рамках ролі. Сприяти усвідомленню логіки дій персонажа, причинно-наслідкових зв'язків у сюжеті, відтворенню послідовності подій. Підтримувати ініціативу у виборі сюжету, розподілі ролей, створенні сценічного середовища та емоційного забарвлення дії. Інтегрувати інсценування в різні тематичні напрями освітнього процесу як спосіб глибшого розуміння подій, понять і соціальних ситуацій	емоційності, міміки, жестів, атрибутів. Формувати навички побудови діалогу в межах ролі, інтонаційне забарвлення фраз, логіку мовленнєвої поведінки персонажа. Заохочувати до імпровізації: добір власних реплік, пропозиції розвитку дії, адаптація сюжету за власним задумом. Сприяти усвідомленню розкриттю мотивів і почуттів персонажів, зіставленню їхньої поведінки з реальними ситуаціями життя. Підтримувати вміння працювати в колективі: домовленість про сюжет, взаємодія, доброзичлива оцінка спільного результату. Використовувати інсценування як інструмент художнього осмислення моральних тем, соціальних ролей та особистого досвіду дитини
Настільно-друкована гра	Ознайомлювати дитину з найпростішими настільно-	Ознайомлювати з різними видами настільно-	Розвивати здатність логічно міркувати, порівнювати,	Розвивати логічне мислення, здатність до

	друкованими іграми (лото, доміно, парні картки тощо), демонструючи дії з матеріалом. Розвивати вміння співвідносити зображення, колір, форму за принципом «один до одного». Формувати перші навички дотримання правил гри: дія по черзі, завершення завдання, прийняття результату. Заохочувати інтерес до ігрових дій: знаходження пари, збирання цілого з частин, добір за ознакою. Підтримувати позитивне емоційне ставлення до ігор: радість від виконаного завдання, заохочення участі в наступній грі. Інтегрувати настільно-друковані ігри в освітній процес як засіб розвитку сприймання, уваги, дрібної моторики, комунікації	друкованих ігор (лото, доміно, парні картки, складання зображень, лабіринти). Розвивати вміння порівнювати, групувати, класифікувати предмети за ознаками (колір, форма, кількість, частина – ціле). Формувати навички дотримання правил: почерговість дій, точність виконання завдань, завершення гри. Заохочувати самостійність у виконанні ігрових дій, розвиток уважності, зорової пам'яті, логіко-математичного мислення. Підтримувати інтерес до гри в парі та малих групах: взаємодія, співпраця, радість від спільного досягнення результату. Інтегрувати настільно-друковану гру в різні освітні ситуації як засіб закріплення знань, розвитку комунікації та самоконтролю	класифікувати, знаходити закономірності під час виконання ігрових завдань. Формувати вміння діяти за правилами: дотримання черговості, точне виконання інструкцій, оцінка результату. Заохочувати самостійне добирання способів розв'язання ігрових завдань, виявлення інтересу до інтелектуального змагання. Розширювати пізнавальні можливості: орієнтування в просторі на площині, встановлення відповідностей, логічні операції з ознаками. Підтримувати участь у парних та групових іграх: розвиток соціальної поведінки, співпраці, вміння вести діалог. Інтегрувати настільно-друковані ігри в тематичні блоки освітнього процесу для закріплення знань у цікавій формі	міркування, аналізу, синтезу, класифікації у процесі виконання складніших ігрових завдань. Формувати навички стратегічного планування: передбачення результатів дій, вибір оптимального ходу, оцінювання наслідків. Заохочувати самостійне оперування ігровими матеріалами, варіативність рішень, креативний підхід до виконання завдань. Розвивати здатність до колективної гри: дотримання правил, почерговість, повага до результату партнера, уміння приймати перемогу і поразку. Сприяти узагальненню, систематизації знань у формі ігрових дій: логічні ланцюжки, схеми, таблиці, побудова зв'язків. Інтегрувати настільно-друковану гру в освітню діяльність як засіб розвитку самоконтролю,
--	--	---	--	---

				пізнавальної гнучкості та готовності до навчання
Ігри на розвиток креативності	Створювати умови для вільної ігрової активності, у якій дитина може проявляти власні ідеї, фантазувати, змінювати хід гри. Заохочувати до використання різних предметів у нових функціях (наприклад, ложка — чарівна паличка, коробка — машина). Сприяти виявленню індивідуального стилю дії: незвичний спосіб будування, нестандартне поєднання матеріалів, авторські сюжети. Розвивати здатність виходити за межі запропонованого: доповнення сюжету, вигадання нових персонажів, перетворення середовища. Підтримувати емоційне забарвлення гри, де фантазія поєднується з естетичним і сенсорним досвідом (колір, форма, звук, рух).	Заохочувати використання нестандартних ігрових рішень: нове призначення знайомих предметів, вигадання функцій і способів дії. Розвивати здатність до фантазування: створення незвичних сюжетів, образів, ігрових ситуацій на основі особистого досвіду чи уяви. Формувати вміння поєднувати різні матеріали, об'єкти, образи в новій ігровій формі (будування з природного матеріалу, персонажі зі змішаних атрибутів). Сприяти ініціативі дитини у створенні власних сюжетів гри: «Що буде, якщо...», «У моєму світі все навпаки...». Розвивати емоційно-естетичне сприйняття через креативні ігри: добір кольорів, рухів, звуків, які відображають настрій і задум. Інтегрувати креативну гру в діяльність на свіжому повітрі, художню творчість, рольові ситуації, де дитина	Розвивати здатність до самостійного творення ігрового задуму: вигадання сюжетів, персонажів, особливого ігрового середовища. Формувати навички пошуку оригінальних рішень у грі: альтернативний спосіб використання предметів, нетипові дії героїв. Заохочувати до візуального, рухового, мовленнєвого експериментування: поєднання кольорів, створення нових фраз, ритмів, рухів. Розвивати уяву та фантазію через ігри: «Що якби...», «Усе навпаки», «У моєму світі...». Сприяти ініціативі в колективній грі: запропонувати ідею, домовитися про її розвиток, змінити сюжет під впливом нових пропозицій. Інтегрувати ігри на розвиток креативності в інші види діяльності (будівельні, мовленнєві, музичні) як засіб	Розвивати здатність до створення авторських ігрових задумів: вигадання нових сюжетів, ігрових світів, персонажів з унікальними рисами. Формувати навички трансформації середовища гри: перетворення звичайних предметів на символи, створення нових функцій і значень. Заохочувати експериментування з матеріалами, образами, правилами: поєднання неочікуваного, порушення шаблонів, творче мислення «за межами». Розвивати емоційно-образне мислення: створення гри як способу вираження настроїв, почуттів, особистих вражень. Сприяти ініціативі в командній творчості: спільна побудова гри, взаємне доповнення ідей, гнучке реагування на нові пропозиції.

	Інтегрувати креативні ігри в повсякденне життя: у побуті, прогулянках, спільній діяльності з дорослими як спосіб розширення уявлень про світ	може самостійно експериментувати	формування гнучкого мислення і творчої впевненості	Інтегрувати креативні ігри в інші освітні напрями як засіб розвитку мовлення, емоційного інтелекту, естетичного смаку та соціальних навичок
Іграшка	Ознайомлювати дітей з різноманіттям іграшок за формою, матеріалом, функціональністю; сприяти вільному вибору улюбленої іграшки. Заохочувати до дослідження властивостей іграшок: натискання кнопок, рухливість частин, взаємодія з іншими предметами. Формувати розуміння призначення іграшки через демонстрацію її дії, пояснення, спільні ігри з дорослим. Розвивати навички маніпуляцій з іграшками: збирати, розбирати, сортувати, поєднувати за спільними ознаками. Сприяти емоційному сприйманню іграшки як друга: створення коротких ігрових ситуацій, вияв	Розширювати уявлення про призначення іграшок: техніка, побутові предмети, тварини, персонажі, конструктивні набори. Формувати вміння використовувати іграшки в сюжетах: відтворення дій, подій, створення власних ігрових історій. Заохочувати до використання предметів-замінників у грі: створення нових функцій, символічне використання матеріалів. Розвивати здатність до самостійного обрання іграшки відповідно до ідеї гри, початку дій без підказки дорослого. Сприяти дбайливому ставленню до іграшок: правила поведінки, збереження цілісності, самостійне прибирання. Підтримувати гру з партнером на основі	Формувати свідоме ставлення до вибору іграшки залежно від задуму гри, її змісту та сюжетного контексту. Заохочувати використання іграшки як засобу символічного представлення: тварини — як члени родини, кубики — як їжа або меблі. Розвивати навички комбінування кількох іграшок для створення ускладнених ситуацій, взаємодій, логічного розвитку гри. Сприяти емоційному залученню в гру з іграшками: наділення їх почуттями, думками, особливою поведінкою. Підтримувати використання іграшок у спільній діяльності: рольовій, творчій, дидактичній грі. Формувати основи відповідального ставлення:	Розвивати вміння свідомо обирати іграшки відповідно до змісту гри, її сюжету, ролей, мотивів і цілей дії. Формувати навички символічного й багатофункціонального використання іграшок: одна й та сама іграшка в різних ролях і контекстах. Заохочувати творчість у поводженні з іграшками: створення нових ігрових ситуацій, трансформація образів, включення ускладнених взаємодій. Сприяти емоційному та ціннісному ставленню до іграшки як умовного партнера гри: виявлення турботи, співчуття, співпереживання. Розвивати здатність до об'єднання іграшок у складні конструкції, ігрові

	турботи, іменування іграшки. Підтримувати соціальну гру з іграшками в парі або малій групі: обмін, спільне користування, домовленість про дії	спільного використання іграшок: домовленість про послідовність, обмін, рольові дії	дбайливе використання, збереження іграшки, участь у прибиранні після гри	середовища, цілісні ігрові системи. Формувати культуру гри з іграшками: дотримання правил, чергування, організоване завершення гри та прибирання ігрового простору
Показники компетентності дитини	Виявляє інтерес до ігрової діяльності, включається в неї з ініціативи дорослого або самостійно. Володіє простими ігровими діями: маніпулювання з предметами, елементарне відтворення ситуацій, наслідування поведінки. Використовує іграшки та предмети-замінники відповідно до їхнього функціонального або умовного призначення. Проявляє емоції в грі: радість, захоплення, здивування, прагне продовжити гру, залучає інших. Може грати поряд з іншими дітьми, іноді – у спільній дії; реагує на ініціативу партнера.	Виявляє інтерес до різних видів ігор: предметних, сюжетних, театралізованих, конструктивних, настільно-друкованих. Використовує іграшки й предмети-замінники відповідно до ігрового задуму, комбінує їх для створення сюжету. Приймає умовність гри, підтримує сюжет, діє в межах заданої або обраної ролі. Проявляє ініціативу в ігровій взаємодії: пропонує тему, розподіляє ролі, вводить нових персонажів, змінює хід гри. Співпрацює з однолітками: узгоджує дії, підтримує партнера, враховує черговість, ділиться іграшками. Використовує виразні засоби (мова, міміка, рух)	Виявляє ініціативу у виборі теми гри, її учасників, ролей, дій та атрибутів. Самостійно розгортає сюжет гри, комбінує події, вводить уявних або нових персонажів. Послідовно й виразно реалізує роль: добирає мовні, мімічні, рухові засоби, адаптує поведінку до характеру героя. Діє у спільній грі, узгоджує сюжетні дії з партнерами, враховує їхні пропозиції, співпереживає. Дотримується встановлених або власних правил гри, гнучко реагує на зміни й нововведення в грі. Використовує гру як засіб вираження власних емоцій, переживань, вражень і пізнавальних інтересів	Виявляє здатність до самостійного задуму та побудови гри: добирає тему, ролі, іграшки, логіку дій, атрибути. Створює та розгортає складні сюжетні лінії з розвитком подій, конфліктами, розв'язкою, моральним або емоційним змістом. Використовує гру як засіб вираження особистісних переживань, уявлень, знань про світ, моделює власну реальність. Інтегрує в гру різні засоби виразності: мовлення, міміку, рух, музику, художні матеріали. Співпрацює з партнерами на основі діалогу, домовленостей, розподілу ролей, взаємної підтримки в грі.

	Наслідують рольові дії та мовлення дорослого або знайомого персонажа в грі. Здатна сприймати ігрову ситуацію як умовну, приймає запропоновані правила гри	для передавання емоцій, характеру героя, розвитку сюжетної лінії. Дотримується правил ігрової взаємодії, із підтримкою або самостійно завершує гру		Дотримується правил гри, гнучко адаптується до змін у сюжеті, зважає на поведінку учасників і результат спільної діяльності
--	---	--	--	--

Партнерство сім'ї та закладу дошкільної освіти

<i>Вік</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
Форми роботи з батьками	<i>Індивідуальні форми</i> Бесіди з батьками (планові та ситуативні) — обговорення особливостей розвитку дитини, адаптації, емоційного стану. Консультації з питань виховання, режиму дня, формування мовлення. Відвідування сім'ї для кращого розуміння родинного середовища. Пам'ятки та поради — короткі рекомендації після спостережень або консультацій.	<i>Індивідуальні форми</i> Консультації з питань емоційного розвитку, формування доброзичливості, адаптації до колективу. Спостереження та зворотний зв'язок — обговорення поведінки дитини, її взаємодії з іншими дітьми та дорослими. Пам'ятки для батьків — поради щодо розвитку емпатії, підтримки сімейних традицій, спільного дозвілля.	<i>Індивідуальні форми</i> Консультації з питань емоційного розвитку, формування моральних цінностей. Спостереження та зворотний зв'язок — обговорення поведінки дитини, її взаємодії з однолітками та дорослими. Пам'ятки для батьків — поради щодо розвитку емпатії, підтримки сімейних традицій.	<i>Індивідуальні форми</i> Консультації (усні, письмові, онлайн) з питань морального виховання, емоційного розвитку, підготовки до школи. Спостереження та зворотний зв'язок — індивідуальні бесіди після занять, аналіз поведінки дитини. Пам'ятки для батьків — поради щодо формування родинних цінностей, розвитку емпатії.
	<i>Колективні форми</i> Батьківські збори на теми: «Роль родини у формуванні	<i>Колективні форми</i> Батьківські збори на теми: «Роль родини у формуванні	<i>Колективні форми</i> Батьківські збори на теми: «Роль родини у формуванні	<i>Колективні форми:</i> Батьківські збори на теми: «Роль родини у формуванні

	емоційної безпеки дитини», «Сімейні традиції як основа виховання». Тематичні вечори, наприклад «Сімейні посиденьки», «День мами і тата». Семінари-практикуми з елементами тренінгу, обговоренням ситуацій, вправами на розвиток емпатії.	моральних цінностей», «Сімейні традиції як основа виховання». Сімейні майстер-класи — виготовлення листівок, аплікацій, родинного дерева. Свята та тематичні вечори — «Свято родини», «Сімейні посиденьки», «Моя родина — моя радість».	доброзичливості», «Сімейні традиції як основа виховання». Сімейні майстер-класи — виготовлення листівок, аплікацій, родинного дерева. Свята та тематичні вечори — «Свято родини», «Моя родина — моя гордість», «Сімейні посиденьки».	моральних цінностей», «Як виховати добру людину». Сімейні майстер-класи — виготовлення родинного дерева, листівок для бабусі й дідуся, спільні аплікації. Тематичні вечори — «Сімейні посиденьки», «Свято родини», «Моя родина — моя гордість». Клуби батьківського досвіду — обговорення ситуацій, обмін порадами, перегляд відео з подальшим обговоренням.
	<i>Інтерактивні форми</i> Сімейні майстер-класи — виготовлення аплікацій, листівок, родинного дерева. Фотовиставка «Моя родина» зі знімками дітей з батьками, бабусями, братами, сестрами. Дні відкритих дверей — батьки спостерігають за діяльністю дітей у групі.	<i>Інтерактивні форми</i> Анкетування — вивчення родинних традицій, очікувань батьків. Фотовиставки — «Моя родина», «Ми разом відпочиваємо», «Сімейні традиції». Дні відкритих дверей — батьки спостерігають за діяльністю дітей, беруть участь у заняттях.	<i>Інтерактивні форми:</i> Анкетування — вивчення родинних традицій, очікувань батьків. Фотовиставки — «Моя родина», «Ми разом відпочиваємо», «Сімейні традиції». Дні відкритих дверей — батьки спостерігають за діяльністю дітей, беруть участь у заняттях.	<i>Інтерактивні форми</i> Анкетування та опитування — вивчення родинних традицій, очікувань батьків. Фотовиставки — «Моя родина», «Ми разом відпочиваємо», «Сімейні традиції». Дні відкритих дверей — батьки спостерігають за діяльністю дітей, беруть участь у заняттях.
	<i>Інформаційно-наочні форми</i> Батьківський куточок з порадами, віршами, інформацією про заняття. Папки-пересувки — тематичні добірки: «Як	<i>Інформаційно-наочні форми</i> Батьківський куточок з порадами, віршами, інформацією про заняття. Папки-пересувки — тематичні добірки: «Як	<i>Інформаційно-наочні форми</i> Батьківський куточок з порадами, віршами, інформацією про заняття. Папки-пересувки — тематичні добірки: «Як	<i>Інформаційно-наочні форми</i> Батьківський куточок з порадами, віршами, інформацією про заняття. Папки-пересувки — тематичні добірки:

	навчити дитину турботи», «Сімейні ритуали». Анкетування — вивчення запитів і потреб родин	навчити дитину турботи», «Сімейні ритуали». Виставки дитячих робіт — малюнки, аплікації на тему родини	навчити дитину турботи», «Сімейні ритуали». Виставки дитячих робіт — малюнки, аплікації на тему родини	«Сімейні ритуали», «Як навчити дитину турботи». Виставки дитячих робіт — малюнки, аплікації на тему родини
--	--	--	--	--

<i>Вік</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
Поради батькам	Створюйте атмосферу довіри та любові – показуйте дитині свою підтримку, слухайте її, демонструйте теплі емоції. Заохочуйте самостійність – дозволяйте дитині виконувати прості побутові завдання самостійно (одягатися, прибирати іграшки, їсти ложкою). Навчайте соціальних норм – пояснюйте важливість ввічливості, взаємоповаги та правильного поведіння в різних ситуаціях. Грайте разом – сюжетно-рольові ігри допомагають дитині засвоювати соціальні ролі, розвивати мовлення та уяву. Дотримуйтеся режиму дня – стабільний розпорядок дня формує відчуття безпеки та допомагає	Створюйте комфортні умови виховання та розвитку. Заохочуйте самостійність – підтримуйте прагнення дитини робити все самостійно (одягатися, прибирати іграшки, допомагати в побутових справах). Розвивайте комунікативні навички – спонукайте до діалогу, ставте запитання, учіть формулювати думки, розповідати історії та взаємодіяти з однолітками. Навчайте соціальних норм – пояснюйте правила ввічливості, поваги до інших, демонструйте власним прикладом правильну поведінку. Грайте разом – спільні ігри допомагають засвоювати соціальні ролі, розвивати	Підтримуйте самостійність – дозвольте дитині робити вибір, виконувати прості завдання самостійно, приймати рішення в повсякденних ситуаціях. Розвивайте комунікативні навички – навчайте дитину висловлювати свої думки, підтримувати діалог, формулювати запитання та відповідати на них. Навчайте правил взаємодії – пояснюйте значення дружби, поваги до інших, взаємодопомоги та вміння вирішувати конфлікти мирним шляхом. Заохочуйте творчість – підтримуйте ініціативу дитини в іграх, малюванні, конструюванні, музичній діяльності, даючи їй можливість експериментувати.	Підтримуйте самостійність – дозволяйте дитині ухвалювати прості рішення, виконувати повсякденні завдання без допомоги, брати відповідальність за свої вчинки. Розвивайте комунікативні навички – навчайте дитину підтримувати бесіду, висловлювати свою думку, слухати співрозмовника та поважати його позицію. Заохочуйте емоційну зрілість – допомагайте дитині розпізнавати свої емоції, регулювати їх, знаходити способи справлятися зі стресовими ситуаціями. Навчайте соціальних норм – пояснюйте правила поведінки в колективі, важливість ввічливості,

	дитині краще розуміти світ. Розвивайте мовлення – розмовляйте з дитиною, ставте запитання, читайте разом книги, опишуйте свої дії. Підтримуйте позитивну поведінку – хваліть дитину за добрі вчинки, а негативну поведінку коригуйте без покарань, пояснюючи її наслідки. Навчайте виражати емоції – допоможіть дитині розпізнавати свої емоції та пояснювати їх словами, вчіть справлятися з почуттями. Будьте прикладом – діти копіюють поведінку дорослих, тому проявляйте взаємоповагу, доброту та терпіння у щоденній взаємодії	уяву та формувати доброзичливі стосунки. Підтримуйте емоційний розвиток – допомагайте дитині розпізнавати власні емоції, учіть висловлювати їх словами та керувати почуттями. Стимулюйте соціальну взаємодію – організовуйте спільні заходи, знайомте дитину з новими людьми, сприяйте розвитку дружніх відносин. Дотримуйтеся режиму дня – стабільний розпорядок сприяє формуванню відповідальності та допомагає дитині почуватися захищеною. Підтримуйте позитивну поведінку – хваліть за добрі вчинки, використовуйте мотивацію замість покарань, пояснюйте наслідки дій. Будьте терплячими та уважними – слухайте дитину, цікавтеся її думками, поважайте її вибір та допомагайте у вирішенні труднощів	Підтримуйте емоційний розвиток – навчайте дитину розпізнавати свої почуття, висловлювати їх словами, справлятися з емоціями та проявляти співчуття. Стимулюйте соціалізацію – організовуйте взаємодію з однолітками, знайомте дитину з новими людьми та ситуаціями, сприяйте розвитку дружніх стосунків. Формуйте відповідальність – привчайте до виконання простих обов'язків удома, пояснюйте значення особистої відповідальності за свої дії. Будьте прикладом – діти наслідують поведінку дорослих, тому демонструйте повагу, доброту, терпіння та відповідальність у щоденному житті. Підтримуйте позитивну мотивацію – хваліть за старанність, пояснюйте наслідки дій, заохочуйте самостійність та ініціативність	доброзичливості, допомоги іншим та відповідальності. Стимулюйте допитливість та навчання – розвивайте цікавість до нових знань, знайомте дитину з різними темами, заохочуйте запитання та пошук відповідей. Формуйте навички вирішення конфліктів – навчайте дитину знаходити мирне рішення суперечок, домовлятися та проявляти повагу до інших. Підтримуйте позитивну мотивацію – хваліть за досягнення, пояснюйте значення зусиль, допомагайте розвивати впевненість у собі. Будьте прикладом – діти наслідують поведінку дорослих, тому демонструйте повагу, терпіння, розуміння та доброзичливість у щоденному житті
--	---	---	--	---

ОСВІТНІЙ НАПРЯМ ОСОБИСТІСНИЙ
Ключові компоненти особистісного розвитку дитини

Самоідентифікація

Мета. Формування в дітей усвідомлення власного «Я», розвиток позитивного ставлення до себе, розуміння своєї унікальності та належності до сім'ї, групи, громади.

Завдання:

- Допомогти дитині називати своє ім'я, вік, стать.
- Формувати уявлення про власні індивідуальні особливості.
- Розвивати почуття належності до сім'ї, дитячого колективу.
- Стимулювати позитивне ставлення до себе та інших.
- Поступово формувати здатність оцінювати власні дії та вчинки.

Вік	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Можливості дитини	Називає своє ім'я; розрізняє «я» та «інші»; впізнає себе на фото чи в дзеркалі	Називає вік, стать; розповідає про сім'ю; усвідомлює належність до групи	Описує свої індивідуальні особливості («я люблю малювати»); розуміє відмінності між людьми; проявляє почуття гордості за себе	Усвідомлює свою унікальність; оцінює власні дії; демонструє впевненість у собі; готова до соціальної взаємодії у школі
Очікувані результати	Називає своє ім'я, впізнає себе, відрізняє «я» від інших	Називає вік, стать, розповідає про сім'ю, усвідомлює належність до групи	Описує свої особливості, розуміє відмінності між людьми, проявляє гордість за себе	Описує себе як особистість, розповідає про свої якості, почуття та інтереси; називає своє ім'я, прізвище, вік, стать, місце проживання (адресу); усвідомлює належність до родини, групи, спільноти та власні ролі у взаємодії з іншими; усвідомлює свої сильні сторони та зони розвитку; розуміє власні потреби та знаходить способи їх задоволення; розуміє

				значення та ознаки особистого простору і простору кожної людини [3]
Приклади дидактичних ігор, вправ	«Хто я?» (назвати ім'я), «Дзеркальце» (впізнати себе)	«Моя сім'я» (розповідь про членів родини), «Знайди свою групу» (належність до колективу)	«Я люблю...» (назвати улюблену діяльність), «Чим ми різні?» (порівняння дітей)	«Мої сильні сторони» (опис власних якостей), «Я у школі» (рольова гра з майбутнім статусом учня)

Психічне здоров'я

Мета. Формування основ психічного благополуччя дитини. Розвиток емоційної стійкості, саморегуляції та позитивної самооцінки. Створення безпечного, підтримувального освітнього середовища.

Завдання:

- Виховання навичок розпізнавання та вираження емоцій.
- Формування довіри до дорослих та однолітків.
- Розвиток умінь вирішувати конфлікти мирним шляхом.
- Підтримка інтересу до пізнання та творчості.
- Виховання відчуття власної цінності та унікальності.

Вік Можливості дитини	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
<i>Розуміння емоцій</i>	Вчиться розпізнавати базові емоції (радість, сум, страх, гнів); називає прості емоційні стани	Розширює словник емоцій; може показати емоцію через міміку, жест, слово; розуміє, що інші можуть відчувати інакше	Вміє пояснити причину емоції («я злюсь, бо...»); розпізнає емоції у персонажів казки чи мультфільму	Володіє багатим емоційним словником; розуміє складні емоції (гордість, сором, здивування); може співпереживати іншим
<i>Регуляція поведінки та цілеспрямованість</i>	Починає наслідувати дорослих у діях; пробує виконувати прості інструкції; вчиться чекати та дотримуватися правил у грі	Вчиться контролювати імпульси (не одразу брати, чекати черги); пробує планувати прості дії («спочатку збудую, потім прикрашу»)	Виконує завдання з кількох кроків; пробує ставити мету («збудую башту»); регулює поведінку у групі, дотримується правил	Планує дії та доводить їх до кінця; вміє змінювати стратегію, якщо щось не виходить; регулює поведінку відповідно до правил групи

<i>Піклування про психічне благополуччя</i>	Потребує підтримки дорослого для заспокоєння; формує відчуття безпеки через ритуали та стабільність	Вчиться знаходити комфорт у грі, малюванні; починає використовувати прості способи самозаспокоєння (обійняти іграшку, сісти поруч із вихователем)	Вчиться самостійно обирати діяльність, яка приносить задоволення; пробує вирішувати конфлікти словами; розуміє, що відпочинок допомагає відновити сили	Усвідомлює значення психічного комфорту; вміє використовувати прості техніки релаксації (глибокий вдих, малювання, спокійна гра); проявляє турботу про інших
Очікувані результати	Називає / показує прості емоції; виконує інструкції з 1–2 кроків; заспокоюється через обійми чи іграшку	Розуміє, що інші можуть відчувати інакше; виконує завдання з кількох кроків; знаходить комфорт у грі та малюванні	Розпізнає емоції в персонажів; дотримується правил групи; самостійно обирає діяльність	Розуміє складні емоції (гордість, сором); виявляє емпатію; використовує техніки релаксації; проявляє турботу про інших
Приклади дидактичних ігор, вправ	«Емоційні картки», «Чарівна паличка», «Обійми іграшку»	«Дзеркало», «Черга», «Куточок спокою»	«Емоції в казці», «Сходінки цілей», «Малюю настрій»	«Емоційний словник», «Планую і виконую», «Дихання метелика»

Почуттєвий розвиток

Мета. Формування здатності дитини усвідомлювати, виражати та регулювати власні емоції; розвиток емпатії, позитивного ставлення до себе та інших, створення основи для соціальної взаємодії та гармонійного розвитку особистості.

Завдання:

- Допомогти дитині розпізнавати та називати власні емоції.
- Формувати навички вираження почуттів у прийнятній формі.
- Розвивати емпатію та здатність розуміти емоції інших.
- Стимулювати позитивні переживання через гру, творчість, спілкування.
- Поступово формувати навички саморегуляції та контролю емоцій.

<i>Вік</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
<i>Можливості дитини</i>	Впізнає базові емоції (радість, сум, страх); виражає почуття через міміку та рухи; потребує допомоги дорослого для заспокоєння	Називає прості емоції словами; розуміє, що інші можуть відчувати по-іншому; починає контролювати емоційні реакції	Відтворює емоції у грі; пояснює причини власних почуттів; проявляє емпатію до інших дітей	Усвідомлює широкий спектр емоцій; регулює поведінку відповідно до ситуації; демонструє емоційну зрілість і готовність до шкільного навчання

Очікувані результати	Розпізнає та виражає базові емоції, звертається до дорослого по підтримку	Називає прості емоції словами, починає контролювати реакції, розуміє емоції інших	Пояснює причини своїх почуттів, проявляє емпатію, відтворює емоції у грі	Розуміє та регулює власні емоції: аналізує емоційні реакції на життєві ситуації, усвідомлює причини проявів емоцій; застосовує прості техніки регуляції власного емоційного стану самостійно або за допомогою дорослого; висловлює власні почуття, потреби та враження вербальними та невербальними засобами, тактовно реагує на почуття інших; виявляє емпатію; знає, що кожна людина може відчувати різні емоції, і це природно. Регулює поведінку та діє цілеспрямовано: розуміє різницю між бажаннями, можливостями та діями («хочу», «можу», «буду»); виявляє самостійність і здатність до самообслуговування; виявляє ініціативу у виборі діяльності, пропонує ідеї; оцінює власні вчинки, виявляє та виправляє помилки; планує та впорядковує власні дії відповідно до розпорядку дня і часу доби; робить вибір і приймає рішення з урахуванням наслідків;
------------------------------------	--	--	---	--

				адаптує поведінку до нових або змінених умов; докладає зусиль для подолання труднощів і досягнення мети. Піклується про власне психічне благополуччя: розпізнає стан спокою, напруги, втоми, радості; обирає дії, які допомагають заспокоїтися чи відновити гарний настрій (відпочинок, гра, спілкування, творчість); знає, до кого можна звернутися по підтримку в разі страху, образи чи тривоги; висловлює потребу у відпочинку або допомозі [3]
Приклади дидактичних ігор	«Зобрази емоцію» (показати радість чи сум), «Чарівне дзеркало» (імітація міміки)	«Вгадай емоцію» (за картинкою чи виразом обличчя), «Кольори настрою» (обрати колір для емоції)	«Історія почуттів» (розповідь про героя з певною емоцією), «Емоційні ролі» (рольова гра з вираженням почуттів)	«Що робити, коли...» (обговорення ситуацій і реакцій), «Дерево емоцій» (створення колективної схеми почуттів)

Емоційний розвиток

Мета. Формування здатності дитини усвідомлювати, виражати та регулювати власні емоції; розвиток емоційної чутливості, емпатії та позитивного ставлення до себе й інших як основи для гармонійного особистісного розвитку.

Завдання:

- Допомогти дитині розпізнавати та називати різні емоції.
- Формувати навички адекватного вираження емоцій у спілкуванні та грі.
- Розвивати здатність співпереживати та розуміти емоції інших.
- Стимулювати позитивні емоційні переживання через творчість, гру та взаємодію.
- Поступово формувати навички саморегуляції та емоційного контролю.

<i>Вік</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
<i>Можливості дитини</i>	Впізнає базові емоції (радість, сум, страх, гнів); виражає почуття через міміку та рухи; потребує допомоги дорослого для заспокоєння	Називає прості емоції словами; розуміє, що інші можуть відчувати по-іншому; починає контролювати емоційні реакції	Відтворює емоції у грі; пояснює причини власних почуттів; проявляє емпатію до інших дітей	Усвідомлює широкий спектр емоцій; регулює поведінку відповідно до ситуації; демонструє емоційну зрілість і готовність до шкільного навчання
<i>Очікувані результати</i>	Розпізнає та виражає базові емоції, звертається до дорослого по підтримку	Називає прості емоції словами, починає контролювати реакції, розуміє емоції інших	Пояснює причини своїх почуттів, проявляє емпатію, відтворює емоції у грі	Усвідомлює різноманітні емоції, регулює поведінку, демонструє емоційну зрілість.
<i>Приклади дидактичних ігор</i>	«Зобрази емоцію» (показати радість чи сум), «Чарівне дзеркало» (імітація міміки)	«Вгадай емоцію» (за картинкою чи виразом обличчя), «Кольори настрою» (обрати колір для емоції)	«Історія почуттів» (розповідь про героя з певною емоцією), «Емоційні ролі» (рольова гра з вираженням почуттів)	«Що робити, коли...» (обговорення ситуацій і реакцій), «Дерево емоцій» (створення колективної схеми почуттів)

Вольовий розвиток

Мета. Формування здатності дитини контролювати власну поведінку, доводити справи до кінця, долати труднощі, розвивати наполегливість, самостійність та відповідальність як основу для майбутньої навчальної діяльності й соціальної адаптації.

Завдання:

- Розвивати здатність виконувати інструкції та правила.
- Формувати навички доведення завдання до завершення.
- Стимулювати розвиток самоконтролю та витримки.
- Поступово формувати наполегливість і здатність долати труднощі.
- Підготувати дитину до навчання в школі, де вольові якості є ключовими.

<i>Вік</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
<i>Можливості дитини</i>	Виконує прості інструкції; потребує постійної підтримки дорослого; швидко відволікається	Може завершити коротке завдання; починає контролювати імпульсивні дії; виконує правила гри	Доводить завдання до кінця; проявляє наполегливість; може чекати своєї черги; контролює поведінку за інструкцією	Самостійно планує дії; долає труднощі; демонструє витримку; проявляє відповідальність і готовність до школи

Очікувані результати	Виконує прості інструкції, але потребує допомоги дорослого	Завершує короткі завдання, дотримується правил гри, починає контролювати імпульси	Доводить завдання до кінця, проявляє наполегливість, чекає своєї черги	Самостійно планує дії, долає труднощі, демонструє витримку та відповідальність
Приклади дидактичних ігор	«Зроби як я» (наслідування дій), «Проста інструкція» (дві послідовні дії)	«Правила гри» (дотримання умов), «Заверши завдання» (скласти пазл)	«Чергування» (ігри з очікуванням своєї черги), «Доведи до кінця» (завдання з кількох кроків)	«Подолай перешкоду» (ігри з труднощами), «Сплануй дії» (розклад дня чи послідовність завдань)

Формування характеру

Мета. Сприяти становленню індивідуальних рис особистості дитини, формуванню моральних орієнтирів, розвитку самостійності, відповідальності, доброзичливості та внутрішньої сили як основи для гармонійного розвитку та соціальної адаптації.

Завдання:

- Формувати позитивні риси характеру (чесність, доброта, наполегливість).
- Розвивати здатність дитини співпрацювати з іншими, дотримуватися правил.
- Стимулювати самостійність та відповідальність у повсякденних діях.
- Допомогти дитині усвідомлювати власні вчинки та їхні наслідки.
- Підготувати до шкільного навчання через розвиток морально-вольових якостей.

Вік	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Можливості дитини	Виявляє емоційні реакції в поведінці; наслідує дорослих; потребує постійного керівництва; починає розрізняти «добре» і «погано» на рівні дій	Починає дотримуватися простих правил гри; проявляє доброзичливість і співпрацю; намагається пояснити свої дії; починає усвідомлювати наслідки вчинків	Демонструє наполегливість у виконанні завдань; бере відповідальність за прості доручення; проявляє чесність у грі; розвиває почуття справедливості	Усвідомлює наслідки своїх вчинків; проявляє самостійність; демонструє відповідальність і готовність до соціальної взаємодії
Очікувані результати	Наслідує поведінку дорослих, реагує емоційно, потребує підтримки	Дотримується правил гри, проявляє доброзичливість, пояснює свої дії	Бере відповідальність за прості завдання, проявляє чесність і наполегливість	Усвідомлює наслідки вчинків, демонструє самостійність і відповідальність, готова до шкільного навчання
Приклади дидактичних ігор	«Добра справа» — дитина допомагає прибрати іграшки,	«Правила гри» — дотримання умов гри, розвиток чесності.	«Чесна гра» — дотримання правил у настільних іграх.	«Що буде, якщо...» — обговорення наслідків різних вчинків.

	отримує похвалу за доброзичливість. «Зроби як я» — наслідування позитивних дій дорослого (усмішка, допомога). «Поділися іграшкою» — вчиться ділитися з іншими дітьми	«Добрий герой» — обговорення вчинків персонажа казки чи мультфільму. «Хто допоможе?» — дитина обирає, як можна допомогти іншому	«Відповідальне завдання» — догляд за рослиною чи іграшкою протягом кількох днів. «Справедливий суддя» — дитина вирішує, хто має рацію у простій ситуації	«Командна робота» — виконання спільного завдання з розподілом ролей. «Мій вибір» — дитина пояснює, чому обрала певну дію чи рішення.
--	--	--	---	---

Фізичне здоров'я та безпека

Мета. Сприяти всебічному розвитку особистості дитини через формування ціннісного ставлення до власного здоров'я, безпеки та добробуту.

Виховувати відповідальність за власні дії та поведінку, розвивати здатність приймати елементарні рішення в повсякденних ситуаціях.

Формувати позитивну самооцінку та впевненість у власних можливостях, що є основою психологічного благополуччя.

Розвивати навички саморегуляції та самоконтролю, включно з дотриманням правил безпеки та гігієни.

Забезпечити інтеграцію фізичного, емоційного та соціального розвитку, щоб дитина відчувала себе захищеною, активною та щасливою.

Завдання:

- Ознайомити дітей із зовнішньою будовою тіла та його функціями.
- Формувати уявлення про чинники, що впливають на здоров'я (харчування, рух, сон, чистота).
- Навчати дотримання правил безпечної поведінки в побуті, на вулиці, у грі.
- Розвивати навички самостійного догляду за тілом.
- Виховувати відповідальність за власне здоров'я та безпеку інших.

<i>Вік</i> <i>Показники розвитку</i>	<i>3-й рік життя</i> <i>I молодша група</i>	<i>4-й рік життя</i> <i>II молодша група</i>	<i>5-й рік життя</i> <i>середня група</i>	<i>6-й рік життя</i> <i>старша група</i>
Особиста гігієна	Формування елементарних навичок догляду за собою, уявлень про гігієну тіла, рук, обличчя, одягу,	Удосконалення гігієнічних умінь дитини, розвиток відповідальності за власну чистоту та формування уявлень	Системне формування гігієнічної самостійності, свідоме ставлення до охайності тіла, одягу й побуту; усвідомлення	Формування в дітей усвідомленої мотивації до дотримання правил особистої гігієни як щоденної звички, важливої для фізичного,

	вплив чистоти на здоров'я. <i>Формування базових гігієнічних звичок</i> Впізнає предмети гігієни (рушник, мило, гребінець, горщик, серветка). Починає виконувати прості гігієнічні дії з допомогою дорослого: мие руки під наглядом, використовує носову хустинку, чистить зуби разом з дорослим. Має уявлення, що руки після вулиці, туалету, їжі потрібно мити. <i>Наслідування поведінки дорослого</i> Повторює ритуали гігієни після прикладу (дивиться в дзеркало після миття тощо). Виявляє бажання самотійно	про взаємозв'язок між гігієною і здоров'ям. <i>Розширення та закріплення навичок гігієни рук, обличчя, тіла</i> Самотійно мие руки з милом до та після їжі, після туалету, прогулянки. Витирає руки індивідуальним рушником. Впізнає ознаки забруднення обличчя, рук, одягу. Має початкове уявлення про мікроби та причини хвороб. <i>Формування елементарних навичок догляду за ротовою порожниною</i> Чистить зуби за допомогою дорослого, використовує зубну щітку. Знає, коли потрібно чистити зуби. Впізнає предмети догляду: щітка, склянка, паста. <i>Гігієна одягу та білизни</i> Бере участь у переодяганні, складає свій одяг.	зв'язку між гігієною та здоров'ям. <i>Самотійне виконання гігієнічних процедур</i> Мие руки, обличчя, чистить зуби з мінімальною допомогою дорослого. Використовує рушник, носову хустинку, гребінець. Має сформовану послідовність дій (наприклад, намочити руки → намити → змити → витерти). <i>Усвідомлення гігієни як частини здорового способу життя</i> Розуміє причини необхідності гігієнічних дій (щоб не хворіти, щоб не було мікробів). Називає правила охайності та може пояснити їхнє значення.	психоемоційного та соціального здоров'я. <i>Осмислення гігієни як щоденної потреби</i> Визначає поняття «гігієна», розповідає, чому важлива охайність. Знає послідовність і час виконання гігієнічних процедур. Розуміє зв'язок між чистотою тіла, рук, ротової порожнини та здоров'ям. <i>Самотійне виконання складніших процедур</i> Чистить зуби двічі на день за встановленим алгоритмом. Мие руки з милом у різних побутових ситуаціях без нагадування. Стежить за чистотою нігтів, волосся, змінює одяг відповідно до пори року / події. <i>Участь у догляді за особистими речами</i> Самотійно обирає одяг відповідно до погоди, доглядає за ним (складає, вішає).
--	--	--	---	---

	користуватися гребінцем, рушником. Радіє власним «чистим» досягненням. <i>Культура догляду під час прийому їжі</i> Протирає губи після їжі. Починає правильно користуватися ложкою, серветкою. Знає, що не можна їсти брудними руками. <i>Розуміння через мовлення</i> Вживає слова «чистий», «брудний», «помиємо», «ручки». Слухає короткі розповіді, казки або ігрові сюжети на тему гігієни. Пояснює, чому важливо мити руки («бо мікроби»). <i>Рекомендовані педагогічні дії</i> Створення щоденних гігієнічних ритуалів	Має уявлення про охайність, дбає про вигляд своїх речей. Самостійно одягає халат для їдальні чи фартушок для творчості. <i>Мовленнєвий супровід гігієнічних дій</i> Використовує слова: «чистий», «мити», «гігієна», «паста», «рушник». Пояснює, навіщо миє руки або чому потрібно чистити зуби. Висловлює свої потреби, пов'язані з охайністю («Помий мені ручки», «Я хочу переодягнутися»)	Відрізняє власні предмети гігієни від чужих. <i>Навички догляду за одягом і речами</i> Складає та акуратно зберігає свій одяг. Переодягається за потреби (після сну, прогулянки). Звертає увагу на охайність зовнішнього вигляду. <i>Соціальна й мовленнєва активність з теми гігієна</i> Висловлює власні судження: «Я вмився — тепер чистий». Уживає загальні й спеціальні терміни («гігієна», «мікроби», «чистота», «охайність») Бере участь у діалогах, сюжетах на тему здоров'я та охайності.	Використовує індивідуальні речі (рушник, гребінець, хустинка), не плутає з чужими. Виявляє бажання підтримувати порядок у своєму просторі. <i>Уміння ділитися знаннями й правилами з іншими</i> Пояснює одноліткам, чому важливо мити руки / чистити зуби. Уживає слова на позначення стану чистоти, назв предметів гігієни, дій. Створює прості інструкції, правила («Після прогулянки — умивання!»). <i>Методи реалізації</i> Проект «Гігієна — мій вибір»: створення постерів, мінікнижечок про чистоту. Ігрові мінісценки: «На чому застрибали мікроби», «Як ми врятували зуби». Гра-дослідження: експерименти з умовно брудними предметами (серветки, пісок тощо). Сюжетно-рольові ігри: «Відкриття стоматологічного
--	--	--	---	--

	(пісенька-підказка під час миття рук). Використання наочного матеріалу (плакатів, піктограм). Рольові ігри: «Помиємо ведмедика», «Зубки в зайчика». Мультфільми або картинки, що ілюструють поняття «чисто» – «брудно». Інтеграція з мистецькою діяльністю (аплікація «мило», малюнок «руки до й після миття»)		<i>Педагогічні прийоми</i> Проект «Я — чистюля»: щоденна рефлексія «що я зробив сьогодні для чистоти?». Рольові ситуації: «Допоможемо ляльці підготуватися до сніданку», «Чистий герой на свята». Створення настінної інфографіки «6 кроків до чистих рук». Рухливі вправи з гігієнічним змістом, наприклад «Мікроби тікають» (фізкультхвилинка). Казки та мінірозповіді	кабінету», «Готель для рушників». Мистецькі завдання: ілюстрації до правил гігієни, створення піктограм / коміксів
Здорове харчування	Сформувати в дітей початкове уявлення про корисну їжу, сприяти розвитку позитивного ставлення до прийому їжі, формувати елементарні навички культури харчування.	Сформувати в дітей усвідомлення значення корисної їжі, закріпити елементарні навички культури харчування, сприяти формуванню свідомого й емоційно-позитивного ставлення до здорової їжі.	Розширити уявлення дітей про здорову їжу, закріпити свідоме ставлення до корисних і некорисних продуктів, сформувати сталі гігієнічні та культурні навички харчування.	Сформувати в дітей свідоме, стабільне уявлення про принципи здорового харчування, розвинути вміння самостійно робити вибір корисної їжі та дотримуватися гігієнічної культури харчування.

	<i>Ознайомлення з різними продуктами харчування</i> Називати знайомі продукти (молоко, яблуко, хліб, каша). Розпізнавати продукти за виглядом, смаком, запахом. Розрізняти «їстівне» і «неїстівне» (розвивати безпечну поведінку). <i>Формування уявлень про корисні / некорисні продукти (на елементарному рівні)</i> Впізнавати продукти для здорового харчування (овочі, фрукти, каша). Пов'язувати корисну їжу з добрим самопочуттям («щоб бути сильним», «щоб не болів животик»). <i>Розвиток культури харчування</i> Навчити користуватися ложкою, серветкою, чашкою з невеликою допомогою.	<i>Уточнення уявлень про продукти харчування</i> Розширення активного словника: назви фруктів, овочів, страв, напоїв. Впізнавання продуктів за формою, смаком, кольором. Зіставлення назви продукту з його зовнішнім виглядом. Розуміння понять «корисне» — «некорисне» (на доступному рівні). Формування зв'язку «овочі — для сили», «молоко — для кісточок». Впізнавання шкідливих продуктів (солодке, газоване) за сюжетом казки / ілюстрації. Розмови з вихователем про вибір здорової їжі («Що краще на сніданок: тістечко чи каша?»). <i>Розвиток культури харчування</i> Користування ложкою, виделкою, серветкою з мінімальною допомогою. Засвоєння правил поведінки за столом (не розмовляти з повним ротом, просити чемно).	<i>Узагальнення знань про продукти харчування</i> Класифікує продукти за групами: овочі, фрукти, молочні, м'ясні. Пояснює призначення їжі: «для енергії», «для росту», «щоб не хворіти». Впізнає корисні продукти серед різноманіття (за кольором, складом, видом). <i>Формування уявлень про режим харчування</i> Орієнтується в часі основних прийомів їжі (сніданок, обід, вечеря). Знає, що їсти треба вчасно та не переїдати. Починає розуміти значення перекусів (фрукти, йогурт) замість солодоців.	<i>Узагальнення знань про продукти та їхню користь</i> Розрізняє основні групи продуктів (овочі, фрукти, крупи, молочне, напої). Називає функції окремих продуктів: «морква — для зору», «молоко — для кісток». Уміє обрати здоровий варіант серед кількох (наприклад, яблуко замість цукерки). <i>Формування основ раціонального харчування</i> Знає правила режиму харчування (4–5 прийомів їжі, перекус — не солодощі). Орієнтується в поняттях «сніданок», «перекус», «обід», «вечеря». Має уявлення про питний режим, називає корисні напої. <i>Закріплення правил культури поведінки під час їжі</i> Мие руки перед їжею, охайно поводить за столом. Користується столовими приборами (ложка, виделка, серветка) самостійно.
--	--	---	--	---

	Дотримання правил поведінки за столом (не гратися під час їжі, сидіти рівно). Привчання до режиму харчування (час прийому їжі). <i>Мовленнєвий супровід теми харчування</i> Активізація лексики на тему «Їжа»: «смачно», «гаряче», «каша», «фрукт». Висловлювання простих побажань: «Дай ще кашки», «Я не хочу супу». Повторення простих віршиків або пісень про їжу. <i>Форми роботи</i> Сюжетно-рольові ігри: «Готуємо сніданок ляльці», «Пікнік». Настільно-друковані ігри: «Що корисне — що ні», «Збери обід».	Самостійне дотримання режиму харчування (сідати за стіл у визначений час). <i>Мовленнєвий супровід прийому їжі</i> Використання назв продуктів у фразах: «Я їм банан», «Мені подобається каша». Активне слухання казок, віршів і пісень про їжу. Висловлення власного ставлення до смаку: «Смачно», «Я не хочу це їсти». <i>Методи реалізації завдань</i> Сенсорні вправи: дегустація кислого, солодкого, гіркого (з дозволу батьків). Казки та пісеньки: «Морквинка-силачка», «Каша з яблучком». Аплікації та малювання: «Мій сніданок», «Веселий овочевий кошик». Настільні ігри: «Що з'їсть зайчик?», «Збери здорову тарілку»	<i>Розвиток культури поведінки за столом</i> Дотримується правил гігієни перед їжею (миє руки без нагадування). Вживає їжу охайно, без розмов із повним ротом. Користується ложкою, виделкою, серветкою, допомагає сервірувати стіл. <i>Мовленнєвий розвиток у межах теми харчування</i> Використовує слова та фрази «корисне», «шкідливе», «смачно», «наїстися», «перекусити». Описує улюблену страву та продукти, пояснює свій вибір. Слухає та переказує зміст казок, пісень, прислів'їв, пов'язаних з харчуванням.	Допомагає сервірувати стіл і прибирати після їжі. <i>Мовленнєве оформлення теми харчування</i> Вживає тематичну лексику: назви страв, способи приготування («варене», «запечене»); Словесно описує смак, запах, вигляд страв («Соковите яблуко», «Гарячий суп»); Складання коротких розповідей, описів: «Моя улюблена страва», «Що ми їмо на обід?». <i>Форми реалізації</i> Сюжетно-рольова гра «Вітамінний ресторан» або «Корисний сніданок». Настільні ігри: «Збери здорову тарілку», «Харчова піраміда». Обговорення казок і віршів: «Їжа для сили», «Як ріпка навчила їсти з користю». Мистецька діяльність: створення колажу «Моя їжа сили».
--	---	---	--	---

	Художня діяльність: аплікація «Тарілочка з кашею», малювання улюблених продуктів. Сенсорні вправи: дегустація шматочків овочів / фруктів із закритими очима		<i>Форми реалізації</i> Сюжетні ігри: «У магазині», «Ресторан корисної їжі». Казки, загадки, вірші: «Про Вітамінчика» або «Овочевий бал». Мистецькі завдання: аплікація «Моя тарілка здоров'я», малюнок «Що їсть зайчик?». Дослідницька діяльність: порівняння різних продуктів, сортування за властивостями. Настільні ігри: «Збери здоровий обід», «Хто швидше знайде фрукт?»	Дослідницький проєкт: «Що п'є рослина / тіло — воду чи лимонад?»
Профілактика хвороб	Формування елементарних уявлень про збереження здоров'я, звичок гігієни, первинної обережності та підтримання доброго самопочуття. <i>Ознайомлення з діями, що зберігають здоров'я</i> Розпізнає прості дії як корисні: миття рук,	Сформувані в дітей початкове розуміння того, як убезпечити себе від хвороб, сприяти виробленню усвідомлених гігієнічних звичок, підвищити уважність до стану власного здоров'я.	Сформувані в дітей усвідомлення взаємозв'язку між здоров'ям і повсякденною поведінкою, розвивати самостійність у гігієнічних діях, виховувати турботу про себе та інших як запоруку запобігання хворобам.	Закріпити в дітей усвідомлене ставлення до збереження здоров'я, сформувані відповідальну поведінку в щоденному житті, розвивати набуті навички профілактики хвороб із переходом до самостійного виконання.

	витирання носа, прикривання рота при кашлі. Повторює знайомі дії за прикладом дорослого. Може сказати «ай», «болить», «кашель» — виявляє увагу до стану свого тіла. <i>Підкріплення зв'язку між харчуванням і самопочуттям</i> Знає, що потрібно їсти, щоб бути сильним, не хворіти. Висловлює бажання їсти знайомі здорові страви. Вказує на улюблені «здорові» продукти. <i>Формування навичок обережної поведінки в повсякденних ситуаціях</i> Засвоює фрази та дії: «Не бери в рот брудного», «Не облизуй», «Не тримай брудними руками іграшку».	<i>Розширення знань про дії, які допомагають уникнути захворювання</i> Називає і виконує елементарні гігієнічні дії: миття рук, користування носовичком, прикривання рота при кашлі. Розуміє, що хворобу можна попередити, якщо дотримуватися чистоти. Пов'язує своє самопочуття з дотриманням правил гігієни. <i>Формування уявлень про мікроби та засоби боротьби з ними (на доступному рівні)</i> Знає, що бруд може бути небезпечним, бо містить невидимі мікроби. Може пояснити, чому потрібно мити руки після вулиці, туалету, перед їжею. Висловлює власне ставлення: «Я не хочу захворіти». <i>Розвиток обережності в повсякденних ситуаціях</i> Визначає ризиковані дії: тягнути руки до рота, їсти з підлоги, облизувати іграшки.	Закріплення уявлень про дії, що зберігають здоров'я. Називає основні гігієнічні правила (миття рук, чищення зубів, носова гігієна). Усвідомлює, що гігієнічні дії — спосіб уникнути хвороб. Демонструє в побуті послідовність профілактичних дій (до / після прогулянки, туалету, перед їжею). <i>Формування доступного уявлення про причини хвороб</i> Знає про невидимих мікробів, які потрапляють у тіло з брудом. Може пояснити простими словами, чому не можна лизати іграшки або їсти бруднимм руками.	<i>Закріплення знань про профілактичні дії</i> Нагадує та демонструє послідовність профілактичних дій: миття рук, прикривання рота, користування особистими речами. Усвідомлює зв'язок «гігієна — запобігання захворюванням». Визначає порушення гігієнічних правил у поведінці інших (на ілюстраціях або в житті). <i>Формування базового уявлення про імунітет та поширення хвороб</i> Має уявлення, що таке імунітет — захист організму від хвороб. Розуміє, як передається вірус (кашель, контакт). Знає, що деяким хворобам можна запобігти завдяки щепленням, вітамінам, режиму. <i>Розвиток відповідальної поведінки</i> Проявляє ініціативу в дотриманні гігієнічних правил (дає серветку іншому, пропонує помити руки).
--	---	---	--	--

	Реагує на застереження дорослого: «Не можна — захворієш». <i>Усвідомлення себе як того, хто може захищати своє здоров'я</i> Повторює прості фрази: «Миємо ручки», «Я чхаю». Дізнається, що таке мікроби (на ігровому / візуальному рівні). Грає в ігри, де «рятується від мікробів» або «лікує ляльку». <i>Методи реалізації</i> Сюжетні ігри: «Захворів ведмедик», «Лікар лікує зайчика». Пісеньки й віршики про здоров'я («Миємо руки», «Апчхи — прикрий ніс!»). Піктограми-нагадування: умивання, паперові серветки, гігієна носа.	Реагує на застереження вихователя, відмовляється від брудного. Поступово засвоює правила: «Не бери чужого», «Не їж немитого». <i>Мовленнєве супроводження теми здоров'я</i> Вживає слова «мікроб», «чисто», «хвороба», «кашель», «захворів». Називає частини тіла, які можуть хворіти: живіт, горло, ніс. Коментує дії: «Я прикрив рот», «Помив ручки — тепер мікробів немає». <i>Методи реалізації</i> Рольова гра: «Лікар і пацієнт», «Здорове містечко». Казка: «Як Мікробик боявся мила», «Чистюля врятував Зайчика». Вправи-закріплення: послідовність миття рук за малюнками. Пісеньки-ритуали: «Миємо ручки», «Апчхи — прикрий ніс!».	Пов'язує хворобу з недотриманням режиму сну, харчування, гігієни. <i>Розвиток обережності та відповідальної поведінки</i> Засвоює прості правила: «Не бери чужого», «Не чхай у повітря», «Прикривай рот». Виявляє уважність до стану інших: «Він кашляє. Треба дати маску / сказати дорослому». Дотримується інструкцій під час карантину чи застуд. <i>Мовленнєва активність у темі здоров'я</i> Активно вживає слова «захворів», «мікроби», «профілактика», «грип», «кашель» Може переказати історію з гігієнічним змістом («Як діти не хотіли мити руки і захворіли»).	Намагається самостійно дбати про своє здоров'я: одягається по погоді, просить водички, повідомляє про нездужання. Обговорює шляхи підтримки здоров'я у групі, дома. <i>Мовленнєвий розвиток у контексті здоров'я</i> Вживає розширену лексику: «імунітет», «інфекція», «вітаміни», «бактерії», «профілактика». Ставить запитання, обґрунтовує судження: «Чому треба мити іграшку після вулиці?». Складання коротких правил, речень-порад: «Не торкайся обличчя брудними руками». <i>Форми реалізації</i> Дослідження: «Який шлях проходять мікроби?» (рука → іграшка → рот). Мінісценки: «Боротьба мила з мікробом», «Як ми врятували ведмедика». Плакат-девіз: «Як не захворіти» (створення постера з порадами). Читання: казки про мікробів.
--	--	---	---	---

	Казки-попередження: «Про мікроба-бешкетника», «Чому треба мити яблуко?». Творчість: аплікації «Мікроб» і «Герой-чистюля», малювання настрою під час хвороби	Аплікація / малювання: «Здоровий / хворий зайчик», «Мій щит від мікробів»	Складання простих правил-закликів: «Миємо руки — вірус втікає!». <i>Методи реалізації</i> Рольова гра: «Дитяча поліклініка», «Аптечка для Зайчика». Казка: «Про мікроба, якого вигнала вода з милом». Аплікація «Мій щит здоров'я» (символічне зображення захисних дій). Пісеньки-руханки: «Апчхи — прикрий ніс!» або «Герої чистоти». Дослід: «Брудна рука і чиста серветка» (відбиток долоні)	Аплікація: «Щит здоров'я», «Корисні звички мого дня»
Елементарна домедична допомога	Формувати в дітей первинні уявлення про безпеку та допомогу при незначних ушкодженнях, розвивати спостережливість до змін свого стану та інших, формувати початкову	Формувати в дітей початкові уявлення про допомогу при незначних ушкодженнях, розвивати чуйність і базові навички реагування в ситуації нездужання, закладати позитивне ставлення до	Формування готовності звертатися по допомогу. <i>Розширення уявлень про ознаки нездужання</i> Визначає, коли людині погано: «Піднялася температура», «Він	Формувати в дітей усвідомлення важливості домедичної допомоги, розвивати початкову готовність діяти в простих побутових ситуаціях, закріпити знання про звернення до дорослого або спеціаліста в разі загрози здоров'ю.

	готовності до дій за прикладом дорослого. <i>Ознайомлення з ознаками травми або погіршення самопочуття</i> Розпізнає, що хтось «впав», «плаче», «болить», «забив коліно». Називає знайомі стани: «болить», «ай», «жарко», «плаче». Указує на частину тіла, що болить. <i>Вироблення співчуття і простих моделей дії</i> Наслідуює поведінку дорослого в допомозі (наприклад, приносить серветку, обіймає). Грає в ситуації «втішити зайчика», «перев'язати лапку». Підказує дорослому: «Ведмедик упав», «Ляльці болить».	медичної допомоги та безпечної поведінки. <i>Усвідомлення стану свого тіла і стану інших</i> Називає частини тіла та вказує, де болить. Пояснює, що сталося з персонажем за сюжетом (упав, порізався, застудився). Виявляє співчуття: «Йому боляче», «Потрібно допомогти». <i>Ознайомлення з діями при незначних ушкодженнях</i> Знає, що потрібно звертатися до дорослого, якщо комусь погано. Називає предмети, що «лікують»: пластир, бинт, вата. Розуміє, що не можна самому лікувати, допомагає дорослий. <i>Розвиток навичок дбайливого ставлення до інших</i> Грає в ігри: «Допоможи ляльці», «Пластир для ведмедика». Показує, як піклуватися про хворого: дати води, потримати за руку, покликати дорослого.	упав», «Чхає», «Має поріз». Описує свій стан: «Болить голова», «Я втомився», «Мені жарко». Розрізняє «здоровий – хворий», «відпочиває – слабкий». <i>Формування готовності звертатися за допомогою</i> Усвідомлює, що не можна самому лікуватися, потрібно покликати дорослого. Уміє в ігровій формі просити про допомогу: «Поклади пластир», «Допоможи зайчику». Знає, що є спеціальні люди, які лікують, — лікар, медсестра. <i>Ознайомлення з предметами домедичної допомоги</i> Впізнає пластир, бинт, термометр, серветку.	<i>Розпізнавання ознак нездужання або травми</i> Називає симптоми: «Болить живіт», «Висока температура», «Порізав палець», «Запаморочення». Пояснює, у чому проблема (наприклад, упав і забив коліно). Визначає ступінь серйозності ситуації: «Треба покликати дорослого», «Треба лікаря». <i>Формування алгоритму поведінки при незначних ушкодженнях</i> Вживає фрази: «Спочатку зупинити кров», «Наклеїти пластир», «Зателефонувати дорослому». Розуміє роль аптечки, називає кілька її складників. У сюжетній грі показує послідовні дії допомоги (умити, перев'язати, втішити). <i>Розуміння дій у ситуаціях небезпеки</i> Знає, що у випадку серйозного інциденту необхідно покликати
--	---	---	--	--

	<i>Ознайомлення з предметами, які використовують для допомоги</i> Впізнає пластир, вату, бинт, термометр (іграшкові аналоги або справжні — під наглядом). Знає, що допомагає дорослий (мама, вихователь, лікар). Пов'язує аптечку з поняттями «лікувати», «допомогти». <i>Мовленнєва активність з теми допомоги</i> Використовує слова й фрази «болить», «впав», «пластир», «допомога», «ай». Розуміє прості інструкції: «Принеси серветку», «Доторкнися до колінця». Уживає емоційно забарвлену лексику («бідна лялька», «боляче»).	Зображає поведінку в ситуації нездужання: «лежить», «не хоче їсти», «чхає». <i>Активізація мовлення в темі допомоги та безпеки</i> Вживає слова «болить», «жар», «кашель», «ліки», «лікар», «допоможи». Пояснює, чому персонаж засмутився або захворів. Висловлює прохання: «Покажи пластир», «Допоможи зайчику». <i>Форми реалізації</i> Сюжетно-рольові ігри: «У медсестри», «Маленька аптека», «Домашній лікар». Казки: «Зайчик застудився», «Слонення впало» з обговоренням дій героїв. Аплікації / розмальовки: аптечка, добрий лікар, здорове тіло. Досвідові ситуації: показування дій дорослого при забитті (обережне прикладання серветки).	Демонструє послідовність дій у грі: «знеболити», «очистити», «накласти пластир». Знає, де можна отримати медичну допомогу (аптечка, кабінет медсестри). <i>Розвиток емпатії та турботливості</i> Проявляє ініціативу: «Дамо зайчику ліки», «Зателефонуй мамі». Бере участь у групових діях підтримки: принести води, посидіти поруч. Виявляє переживання: «Я не хочу, щоб хтось хворів». <i>Мовленнєва активність з теми допомоги</i> Активно вживає лексику: «температура», «кашель», «болить», «ліки», «перев'язка».	дорослого або зателефонувати у швидку. Називає аварійний номер «103» (або знає, як пояснити ситуацію дорослому). Розуміє, що не можна самотійно приймати ліки або застосовувати медичні засоби. <i>Розвиток емпатії та моральної готовності допомагати</i> Виявляє ініціативу в допомозі (принести води, заспокоїти, покликати вихователя). Висловлює співчуття: «Шкода його», «Йому потрібно допомогти». Відрізняє турботу від небезпеки (не чіпати кров або відкриту рану, кликати дорослого). <i>Мовленнєва активність у межах теми здоров'я і допомоги</i> Описує ситуації: «Дівчинка кашляє, бо застудилася», «Хлопчик поранив коліно». Вживає тематичну лексику: «шприц», «бинт», «швидка допомога», «температура», «знеболення».
--	--	--	--	---

	<i>Форми реалізації</i> Сюжетно-рольові ігри: «Медичний куточок», «Врятуймо ведмедика». Казки: «Як зайчик порізав лапку», «Лялька захворіла». Аплікація «Аптечка» (зображення пластиру, вати, бинта). Малювання здорового та засмученого персонажа. Знайомство з медичним куточком у групі: демонстрація пластиру, бинтів, іграшкового термометра	Ігрові інструкції: «Коли щось боляче, поклич дорослого», «Як подбати про ляльку»	Відповідає на запитання: «Що зробимо, якщо ведмедик упав?». Описує сюжет, як допомагали ляльці, коли вона захворіла. <i>Форми реалізації</i> Сюжетно-рольові ігри: «Медпункт», «Перша допомога». Казки з обговоренням: «Як Ведмедик застудився», «Казка про Добру Аптечку». Аплікації / малювання: «Допомога другу», «Здорова лялька». Пізнавальні вправи: демонстрація того, що робити при порізі (змодельовати на іграшці). Моральні ситуації: «Що робити, коли комусь боляче?» (розвиток суджень)	Складає мініісторії або інструкції: «Що робити, якщо хтось неприємний». <i>Методи реалізації</i> Сюжетно-рольові ігри: «Медичний пункт», «У швидкій допомозі», «Лікар на виклику». Казки / оповідання: «Хто врятував Ведмедика», «Як аптечка подружила дітей». Моделювання ситуацій: надання допомоги іграшці з «подряпиною», пояснення дій. Творча діяльність: створення плаката «Правила допомоги» або «Аптечка супергероя». Вправа «Що правильно — що неправильно?»: аналіз поведінки в змодельованих ситуаціях
Безпека життя	Сформувати в дітей елементарне уявлення	Сформувати в дітей початкові уявлення про безпечну	Формувати в дітей усвідомлені уявлення	Сформувати в дітей усвідомлене, відповідальне

про безпечну поведінку в повсякденному житті, розвивати настороженість у потенційно небезпечних ситуаціях, сприяти наслідуванню моделей безпечної поведінки дорослого. <i>Ознайомлення з основами безпеки вдома та на вулиці</i> Розпізнає заборонені зони та предмети: пічка, електрична розетка, праска, ліки. Повторює правила: «Не чіпати гарячого», «Не брати без дозволу». Дізнається, що на вулиці потрібно тримати дорослого за руку. <i>Формування первинної настороженості</i> Розпізнає символ або слово «небезпека»: гарячий чайник, відчинене вікно.	поведінку вдома, на вулиці, у побуті, розвивати настороженість у потенційно ризикованих ситуаціях, сприяти саморегуляції через наслідування моделей поведінки дорослих. <i>Ознайомлення із джерелами небезпеки в повсякденному середовищі</i> Розрізняє небезпечні предмети: сірники, розетка, ножиці, праска. Пояснює, чому не можна гратися біля плити, брати ліки без дорослого. Пам'ятає і повторює застереження: «Гаряче», «Не чіпай», «Не можна». <i>Формування навичок безпечної поведінки на вулиці</i> Знає, що потрібно тримати за руку дорослого, не вибігати на дорогу. Орієнтується в сигналах світлофора: «червоний — стоїмо», «зелений — ідемо».	про безпечну поведінку в різних життєвих ситуаціях, розвивати первинні навички самозахисту та дотримання правил безпеки, зміцнювати психоемоційну готовність діяти відповідально. <i>Ознайомлення з джерелами побутової небезпеки</i> Називає потенційно небезпечні предмети: ліки, побутову хімію, гострі та гарячі предмети. Визначає, що не можна торкатися без дозволу дорослого. Пояснює, чому дія / предмет є небезпечними.	ставлення до власної безпеки, поглибити знання про можливі ризики в побутовому, соціальному та природному середовищі, сформувати поведінкові моделі реагування в небезпечних ситуаціях. <i>Розпізнавання джерел небезпеки в різних середовищах</i> Називає небезпечні предмети вдома (електроприлади, газ, хімічні речовини). Усвідомлює ризики у дворі, природі (вода, отруйні рослини, тварини). Пояснює причину небезпеки предметів і явищ: «розетка — струм», «ліки не можна без дорослих». <i>Закріплення правил поведінки на вулиці та в транспорті</i> Знає правила переходу дороги, значення дорожніх знаків, функції світлофора. Орієнтується в поняттях: «тротуар», «пішохідний перехід», «зупинка».
--	--	---	---

	Пов'язує почуття страху або дискомфорту з незнайомими / ризикованими ситуаціями. Уживає слова «не можна», «болить», «боюся», «заборонено». <i>Розвиток слухняності як чинника безпеки</i> Реагує на застереження дорослого: «Зупинися», «Не бери», «Обережно». Навчається чекати дозволу перед дією (особливо під час прогулянки, біля дороги). Діє за моделлю «разом із дорослим — це безпечно». <i>Ознайомлення з емоційною і поведінковою безпекою</i> Називає людей, до яких можна звертатися по допомогу (мама, вихователь).	Вживає слова та фрази «обережно», «зупинися», «не можна тут гратися». <i>Розуміння особистої безпеки в спілкуванні</i> Усвідомлює, що не можна йти з незнайомими людьми. Знає, до кого звертатися по допомогу: вихователь, батьки, охоронець. Може сказати «ні» або покликати на допомогу в ситуації дискомфорту. <i>Розвиток відповідальної поведінки через ігрові ситуації</i> Пояснює, як діяти в простій ризикованій ситуації (наприклад, розлита вода — може впасти). Набуває вміння наслідувати обережну поведінку дорослого. Поступово формує внутрішню заборону через повторення правил і позитивне підкріплення. <i>Форми реалізації</i> Рольові ігри: «Безпечний будинок», «Мандруємо вулицею», «Врятуй іграшку».	<i>Формування правил безпечної поведінки на вулиці</i> Орієнтується в сигналах світлофора, знає основні дорожні знаки. Повторює правила: йти по тротуару, чекати дорослого перед переходом. Моделює ситуації: що робити, коли загубився, до кого звернутися. <i>Розвиток настороженості у спілкуванні з незнайомцями</i> Усвідомлює, що не можна йти з чужими, брати подарунки чи сідати в незнайоме авто. Називає осіб, до яких можна звернутися по допомогу (поліцейський, продавець, вихователь). Пояснює, чому важливо знати своє ім'я, прізвище, ім'я мами чи тата.	Моделює дії в ситуаціях: «загубився на прогулянці», «чекаю дорослого біля переходу». <i>Розуміння соціальної безпеки та захисту від ризикованого спілкування</i> Усвідомлює, що не можна йти з незнайомими, повідомляє дорослих про сторонніх осіб. Знає своє ім'я, прізвище, адресу / номер телефону батьків (за згодою родини). Уміє сказати «ні» в ситуації порушення особистих меж або погроз. <i>Моделювання поведінки в надзвичайних ситуаціях</i> Знає, як діяти під час пожежі, сильного вітру, ожеледиці (на рівні дитини). Впізнає сигнали небезпеки (сирена, дим, вогонь) та розуміє інструкції дорослого. Розрізняє, кого можна покликати на допомогу: дорослого, рятувальника, поліцейського.
--	--	--	--	---

	Засвоює, що не можна йти з чужими, брати «подарунки» від незнайомих. Навчається казати «ні» у відповідь на небажані дії (через рольові ситуації). <i>Форми реалізації</i> Сюжетно-рольові ігри: «Безпечна прогулянка», «Кошеня і розетка». Казки з моральним змістом: «Не грайся біля плити», «Знайомий чи незнайомий?». Вправи-пам'ятки: «Гаряче — не чіпай!», «Тримайся за руку». Малювання / аплікації: «Що можна — що не можна?», «Дорога і світлофор».	Настільні ігри: «Що можна — що не можна», «Світлофор». Казки-застереження: «Лисеня і плита», «Зайчик і незнайомець». Аплікації / розмальовки: «Безпечний день», «Я і дорога». Ігрові ситуації-вибори: «А що зробиш ти?» (обговорення дій удома, на вулиці)	<i>Формування мовленнєвих реакцій у ситуаціях небезпеки</i> Використовує фрази: «Мені страшно», «Я загубився», «У мене щось болить». Пояснює, як діяти в разі небезпеки: покликати дорослого, відійти, зупинитися. Розповідає про власний досвід або придуману ситуацію, пов'язану з безпекою. <i>Форми реалізації</i> Рольові ігри: «Безпечний дім», «Я загубився — що робити?», «Подорож вулицею». Казки-застереження: «Про хлопчика, який біг через дорогу», «Незнайомець і кошик». Настільні ігри: «Що можна — що не можна?», «Світлофор», «Де небезпека?».	<i>Розвиток мовлення у сфері безпеки</i> Вживає терміни «ризик», «небезпека», «обережно», «загроза», «перехід». Ставить запитання: «Чому не можна гратися із сірниками?» тощо. Складає речення-поради, правила безпеки, короткі описи ситуацій. <i>Форми реалізації</i> Сюжетно-рольові ігри: «Пішохідна подорож», «У рятувальній службі», «Що робити, коли...». Казки та мінідраматизації: «Про необережне кошеня», «Ліс і безпека». Гра-вибір: «Що зробити?», «Обери безпечну дію». Проекти / колажі: «Мій щоденник безпеки», «Знак обережності». Моделювання ситуацій: «Як діяти, якщо пожежа / загубився»
--	--	--	---	---

			Аплікації: «Мої правила безпеки», «Сигнали світлофора», «Заборонені предмети». Гра-вибір: «Як вчиниш ти?» (обговорення варіантів дій у змодельованих ситуаціях)	
Очікувані результати <i>Здоров'я</i>	Називає окремі частини тіла; розуміє їхнє призначення	Розрізняє основні частини тіла; знає, що тіло потребує догляду	Розуміє значення руху, харчування, сну для здоров'я	Має уявлення про чинники здоров'я; розуміє, що здоров'я залежить від поведінки
<i>Піклування про власне фізичне здоров'я</i>	Виконує прості гігієнічні дії (мити руки, користуватися носовичком)	Виконує гігієнічні процедури з допомогою дорослого; пробує самостійно вдягатися	Самостійно мие руки, чистить зуби, вдягається	Самостійно виконує гігієнічні процедури; піклується про охайність
<i>Дотримання безпечної поведінки</i>	Дотримується простих правил безпеки (не торкається гарячого, тримає дорослого за руку)	Дотримується правил у грі (чекати черги, не штовхати); знає небезпечні предмети	Дотримується правил безпеки у групі та на майданчику; знає, як уникати небезпеки	Дотримується правил дорожнього руху для пішоходів; знає алгоритм дій у небезпечних ситуаціях
Запропоновані дидактичні ігри та вправи	«Назви частину тіла» (показати й назвати), «Миємо ручки» (ігрова гігієна)	«Лялька захворіла» (догляд за іграшкою), «Безпечні та небезпечні предмети» (сортування картинок)	«Корисне – некорисне» (класифікація продуктів), «Правила поведінки на майданчику» (рольова гра)	«Світлофор» (правила дорожнього руху), «Що робити, якщо...» (обговорення небезпечних ситуацій), «Ранкова гімнастика» (рухові вправи)

ОСВІТНІЙ НАПРЯМ ФІЗКУЛЬТУРНИЙ

Велика моторика та рухова активність дитини

Мета. Розвиток великої моторики, координації рухів, витривалості та фізичної активності дитини через ігрову діяльність, вправи та рухливі ігри.

Завдання:

- Формувати навички ходьби, бігу, стрибків, лазіння, кидання, ловіння.
- Розвивати координацію, рівновагу, орієнтацію в просторі.
- Стимулювати щоденну рухову активність.
- Виховувати інтерес до фізичних вправ і здорового способу життя.
- Забезпечити безпечні умови для рухової діяльності.

Вік Показники розвитку	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Рухова компетентність				
Можливості розвитку дитини	Дитина перебуває в активному русі. Інтенсивно росте, відбувається зміна основних антропометричних показників (довжина і маса тіла). Займається фізкультурою, виконує загальнорозвивальні вправи (нечітко, довільно, тому що швидко втомлюється від одноманітних рухів, легко збуджується).	Дитина поступово стає самостійною, підвищується активність, посилюється цілеспрямованість, рухи урізноманітнюються, поступово збільшується навантаження. Відбуваються значні зміни у фізичних можливостях під час виконання основних рухів, проте дитина погано орієнтується в просторі, не чітко виконує стрибок, недостатньо утримує рівновагу, невпевнено лазить по гімнастичній стінці тощо. Продовжуються інтенсивний розвиток і ріст,	Дитина володіє навичками у виконанні основних рухів, загальнорозвивальних вправ. З'являється певна стійкість уваги, рухової пам'яті. Може зробити аналіз руху та відтворити його (прості рухи не тільки запам'ятовує, а й самостійно повторює за вказівкою дорослого). Помітно збільшуються маса тіла і сила м'язів, тому поступово зростають навантаження та дозування вправ з урахуванням індивідуальних можливостей. Добре орієнтується в просторі, уміє узгоджувати свої рухи	Дитина має розвинене координаційне мислення. Здатна поєднувати декілька рухів одночасно (біг із перестрибуванням, ловіння м'яча під час руху). Утримує рівновагу під час руху (ходьба по лінії, балансування на нестабільній поверхні). Виконує складніші рухові комбінації, наприклад танцювальний зв'язок або сюжетні ігри з елементами пантоміми. Вміє дозувати силу руху (кидання, ловіння, штовхання). Швидко реагує на зміну умов (гра в естафети, пересування за

	Потребує вміння наслідувати різні рухи імітаційного характеру за показом. Виявляє інтерес до рухливих ігор, знайомиться з іграми спортивного характеру. Знає і виконує загартувальні процедури. Намагається самостійно виконувати гігієнічні процедури	значно змінюються антропометричні показники. Поступово засвоює сезонні спортивні ігри та вправи імітаційного характеру. Постійно висловлює враження від фізкультурних розваг, свят, днів здоров'я, фізкультурних тижнів	з рухами інших. Намагається бути організованою та цілеспрямованою. Знає правила знайомих ігор та безпечної поведінки, уміє дотримуватися їх. Володіє навичками особистої гігієни, проте не завжди користується ними	сигналом), має підвищену моторну витривалість. Інтерпретує рух як засіб вираження. Використовує рухи в театралізованих сценках, танцювальних імпровізаціях, емоційному самовираженні. Соціально інтегрується через фізичну активність. Взаємодіє в командних іграх, уміє діяти за правилами, проявляє емпатію через рух
Освітні завдання	Формувати правильне ставлення до власного здоров'я. Знати елементарні уявлення про частини тіла, їхню важливість та функції. Ознайомитися з органами чуття: слух, нюх, смак, дотик, зір. Уміти розрізняти колір, смак. Привчати дітей дотримуватися культурно-гігієнічних навичок самообслуговування: елементарна культура споживання їжі. Дотримуватися режиму дня, правильного харчування. Розвивати навички безпечної	Виконувати основні рухи: ходити, бігати, стрибати, лазити, повзати, кидати, ловити, з предметами і без предметів. Уміти грати в рухливі ігри, народні ігри, виконувати вправи імітаційного, ігрового, спортивного характеру, орієнтуватися у просторі. Вчити виконувати загальнорозвивальні вправи із використанням інноваційних технологій. Привчати дітей стежити за охайністю одягу, правильно мити руки, знати предмети гігієни, самостійно переодеватися. Дотримуватися режиму дня. Набувати навичок	Учити якісно виконувати основні рухи, вправи з різних вихідних положень, з предметами та без них. Дотримуватися режиму дня, сну, харчування. Закріплювати навички гігієни. Продовжувати формувати безпечну поведінку на занятті з фізкультури. Формувати позитивну оцінку, саморегуляцію в різних іграх, зокрема в іграх-естафетах. Прищеплювати інтерес до систематичних занять із фізкультури. Продовжувати вчити дотримуватися гігієни тіла, зміцнювати здоров'я, загартувати свій організм	Продовжувати вчити виконувати вправи чітко, синхронно, якісно, з усвідомленням. Сприяти розвитку фізичних якостей. Удосконалювати навички виконання загальнорозвивальних вправ, вправ спортивного й змагального характеру. Розширити уявлення про спорт і його різновиди. Заохочувати доброзичливе ставлення одне до одного в командній грі. Формувати усвідомлення важливості дбайливого ставлення до власного тіла. Удосконалювати навички особистої гігієни та самообслуговування. Дотримуватися режиму дня.

	поведінки вдома, на вулиці, з домашніми тваринами. Наголошувати на небезпеці сумнівних рослин, ягід. Формувати вміння звертатися по допомогу до дорослого	збереження та зміцнення власного здоров'я. Формувати правильну поставу. Загартовувати свій організм		Вміти правильно споживати їжу, з дотриманням культурних навичок
Фізкультурно-оздоровчі заходи	Учити виконувати щоденно комплекси вправ у ранкові години до 5 хв з повторенням вправ 4—5 разів. Розвивати вміння імітувати, наслідувати рухи дорослого, при цьому виконувати не точно. Розучувати основні рухи. Заохочувати займатися фізкультурою 2—3 рази на тиждень у приміщенні і на вулиці тривалістю 15 хв. Стежити, щоб тривалість бігу в повільному темпі не перевищувала 50 с, у середньому тривала 15—20 с, стрибків — 10 разів. Виконувати загальнорозвивальні вправи з предметами, без предметів, з	Продовжувати виконувати комплекси вправ у ранкові години щоденно 5—6 хв з повторенням вправ 5—6 разів. Проводити фізкультурні заняття в приміщенні і на вулиці 2—3 рази на тиждень тривалістю 20 хв. Стежити, щоб тривалість бігу в середньому темпі становила 20—25 с, у повільному темпі — до 1 хв. Проводити між заняттями фізкультурні паузи, фізкультхвилинки, руханки тривалістю 1—3 хв. Після денного сну виконувати гімнастику пробудження, коригувальну і гігієнічну гімнастику, різновиди масажів, профілактичні вправи до 10 хв. Проводити фізкультурні розваги щомісяця, свята 2 рази на рік, дні здоров'я щомісяця, тижні здоров'я 3	Проводити щоденну ранкову гімнастику тривалістю 6—9 хв із застосуванням фізкультурного інвентаря, з різних вихідних положень, використовуючи різні види ходьби, бігу, стрибків. Кількість повторень вправ — 6—8 разів. Проводити заняття з фізкультури 2—3 рази на тиждень у приміщенні та на вулиці тривалістю 20—25 хв. Грати в різні рухливі ігри з дотриманням встановлених правил. Проводити гімнастику пробудження після денного сну, гігієнічну і коригувальну гімнастику тривалістю до 10 хв. Використовувати фізкультурні паузи, хвилинки, руханки на малорухливих заняттях тривалістю 7—9 хв.	Виконувати щоденну ранкову гімнастику із застосуванням інноваційних технологій тривалістю до 12 хв. Проводити фізкультурні заняття 2—3 рази на тиждень тривалістю 30—35 хв у приміщенні й на вулиці. Стежити за відповідним одягом і зручним взуттям, враховуючи сезонні зміни й температурні умови. Виховувати звичку щоденно виконувати гімнастику після денного сну тривалістю 10—12 хв. Продовжувати організовувати фізкультурні паузи, хвилинки, руханки в період малорухливості. Проводити фізкультурні розваги щомісяця тривалістю 35—40 хв, свята тривалістю 40—45 хв, тижні фізкультури 2 рази на рік, дні здоров'я щомісяця тривалістю 35—40 хв, тижні здоров'я. Грати в

	улюбленими іграшками. Грати щоденно в рухливій грі на вулиці, у приміщенні тривалістю 10—15 хв, під час занять із фізкультури — до 8 хв. Заохочувати до рухової активності шляхом виконання руханок. Створювати простір для самостійної ігрової діяльності	рази на рік. Заохочувати до дитячого туризму. Привчати виявляти активність у самостійній діяльності. Виховувати інтерес до спільних дій з однолітками, привчати діяти дружно, радіти успіхам, виявляти різні емоції. Забезпечити рухову активність протягом дня із застосуванням фізичних вправ, рухливих ігор. Використовувати для заохочення фізкультурне обладнання, спортивний інвентар, атрибути, маски, улюблені іграшки	Привчати стежити за положенням свого тіла під час виконання загальнорозвивальних вправ, чітко їх виконувати. Виховувати дружелюбність та згуртованість під час ігор- естафет, різнопланових змагань. Проводити фізкультурні свята 2 рази на рік, розваги щомісяця, тижні здоров'я 3 рази на рік, днів здоров'я щомісяця, фізкультурні та тематичні тижні тривалістю до 50 хв. Заохочувати батьків до участі в сімейних змаганнях, атракціонах, перегонах	різні рухливі ігри, використовуючи набуті вміння, рухові навички й знання в природних умовах. Долати різні природні перешкоди під час туристичних походів, піших переходів. Не допускати перевтоми, чергувати активні фази з відпочинком. Брати участь у фестивалях, змаганнях, конкурсах спортивного характеру. Залучати батьків до різних форм роботи. Організовувати дитячий туризм
<i>Рухова активність і саморегуляція</i>	Учити активно досліджувати навколишнє середовище. Формувати вміння самостійно завершувати ігрову діяльність. Контролювати рухову активність і самостійну рухову діяльність, яка не повинна перевищувати 3 год на день. Викликати бажання виконувати вправи, ходьбу, біг, стрибки, повзання. Підвищувати інтерес до занять із фізкультури	Сприяти підвищенню рухової активності в приміщенні, на вулиці. Досягати якісного виконання основних рухів. Підвищувати інтерес до рухливих ігор, ігор спортивного характеру	Продовжувати забезпечувати рухову активність шляхом емоційного сприйняття дійсності. Підвищувати інтерес до виконання основних рухів, фізичних вправ та потреби в руховій активності	Виконувати загальнорозвивальні вправи з різних вихідних положень. Розвивати фізичні якості: швидкість, спритність, витривалість, гнучкість, рівновагу. Виховувати інтерес до спільних дій з однолітками, цілеспрямованість, командну роботу і взаємодію

Вправи для рук та плечового пояса	Учити піднімати руки вгору, вперед, в сторони, відводити за спину. Плескати в долоні над головою, перед собою, з правого та лівого боку. Розводити руки в сторони та розмахувати вперед — назад (руки опущені), вправо — вліво (руки перед собою). Виконувати вправи з різних вихідних положень. Рекомендовано використовувати улюблені іграшки, інвентар. Кількість повторень — 4—5 разів	Повторити рухи рук, які вивчали попередньо. Піднімати руки вгору по чергово та одночасно, розводити руки в сторони та відразу ховати за спину, виконувати обертальні рухи прямими руками вперед і назад. Перекладати предмети (інвентар) з руки в руку перед собою, за спиною, над головою, у колі, у парі (одне одному). Піднімати й опускати кисті, рухати пальцями рук. Плескати по долонях одне одному в парі, по колінах. Кількість повторень — 5—6 разів	Закріпити вміння раніше вивчених рухів рук. Формувати вміння ставити руки вперед — угору — за голову. Згинати прямі руки до плечового пояса по чергово та одночасно, розводити лікті в сторони. По чергово змінювати прямі руки перед грудьми («ножиці»). Піднімати прямі руки вгору з одночасним відставленням ноги на носок у бік та назад. Виконувати знайомі рухи та вивчені вправи з предметами з різних вихідних положень. Кількість повторень — 6—8 разів	Удосконалити навички вивчених рухів рук. Піднімати руки вперед — угору, тримати руки за спиною, пальці рук у «замок», хвилеподібні рухи руками. Рухати по чергово прямими руками вперед — назад («плавець»), угору — вниз («млин»), навхрест («ножиці»), згинати руки до плечей («силачі»), піднімати лікті в сторони. Виконувати колоподібні рухи руками, зігнутими руками до плечей, з'єднувати лікті перед грудьми, тримаючи кисті рук на плечах. Формувати вміння піднімати та опускати, стискати й розтискати кисті. Піднімати руки вперед з відставленням ноги назад. Кількість повторень — 8—10 разів
Вправи для тулуба	Учити різні повороти, нахили тулуба вперед, у сторони, з рухами рук та голови. Повороти тулуба праворуч — ліворуч. Перевертатися зі спини на живіт і навпаки. Виконувати вправи з різних вихідних положень. Рекомендовано використовувати	Повторити повороти, нахили тулуба, перекладання предмета (інвентаря), які вивчали попередньо. Піднімати одночасно прямі ноги вгору, сидячи і лежачи на спині. Довільно рухати ногами, лежачи на спині, імітуючи їзду на велосипеді. По чергово рухати ногами, піднятими вгору.	Закріплювати вміння виконувати повороти в різні сторони, нахили вперед, діставати до пальців ніг. Учити виконувати стійку ноги разом, нарізно; перекладати предмет з однієї руки в іншу під зігнутою ногою; вигинати спину, стоячи на колінах з упором на руки, піднімати по чергово ноги вгору,	Формувати та вдосконалювати навички виконання вивчених раніше вправ. Виконувати повороти та нахили з прямими руками, розведеними в сторони, із зігнутими руками в «замок» за головою, нахили з прогинанням спини в попереку. Нахили тулуба вперед, торкаючись пальцями рук або долонями підлоги. Нахили тулуба вперед, руки

	улюблені іграшки, фізкультурний інвентар, нестандартне обладнання. Кількість повторень — 4—5 разів	Кількість повторень — 5—6 разів	піднімати по чергово руки вперед. Лежачи на спині, згинати ноги й утримувати їх руками. Прогинати спину, лежачи на животі, з одночасним підніманням прямих рук і ніг угору («човник»). Кількість повторень — 6—8 разів	витагнуті вперед, нога виставлена вперед, також нахили тулуба в сторону з виставленою ногою в сторону. Кількість повторень — 8—10 разів
Вправи для ніг	Учити по чергово піднімати ноги, ходити на місці, робити кроки вперед, у сторону, згинати і розгинати ногу в коліні, присідати, підніматися на носки. Виставляти ногу на п'яту. Учити присідати. Кількість повторень — 4—5 разів	Учити виставляти ногу на носок уперед, у сторону, назад. Виконувати напівприсідання з поворотами тулуба в різні сторони. Плескати долонями по колінах (швидко, довільно). Повторювати з дорослим кроки на місці з плесканням у долоні перед собою, з поворотами в різні сторони, навколо себе. Кількість повторень — 5—6 разів	Закріплювати вміння утримувати рівновагу, стоячи на носках. Уміти виставляти ногу на носок, п'яту та тупотіти на місті. Піднімати і втримувати пряму ногу на невеликій висоті. Уміти утримувати рівновагу на одній нозі. Кількість повторень — 6—8 разів	Учити присідати декілька разів поспіль, навприсядки по чергово відставляти пряму ногу в сторону. Намагатися переносити тулуб з одного боку на інший бік навприсядки, при цьому утримувати рівновагу. Вміти утримувати рівновагу на одній нозі, інша пряма нога піднята назад («ластівка»). Утримувати рівновагу на одній нозі, іншу зігнуту ногу тримати обома руками. Кружляти навприсядки навколо себе. Кількість повторень — 8—10 разів
Танцювально-рухові вправи	Учити ходити довільно, «паровозиком», бігати, стрибати в ритм музики, плескати, тупати однією ногою в ритм музики, змінювати рухи відповідно до характеру	Уміти кружляти в різні сторони: навколо себе, парами («човник»), виставляти по чергово ноги на п'ятку. Виконувати напівприсідання	Уміти чітко визначати ритм музики. Виконувати рухи чітко за сигналом, прискорювати та уповільнювати рух під музику. Намагатися відтворювати	Учити виконувати підскоки на місці з рухами рук, навколо себе, по колу, тримаючись за руки, парами. Уміти чергувати простий і дрібний крок з рухами рук, зі зміною напрямку. Точно

	музики, тупотіти-дріботіти, обійматися. Вправи легкі, прості, веселі. Рекомендовано застосовувати руханки за віком	(«пружинка») з поворотами тулуба в сторони, руки тримати на поясі. Повільно та швидко рухатися по колу відповідно до зміни характеру музики	(імпрорізувати) образи різних персонажів. Учити виконувати крок галоп у ритм музики, довільно, парами. Вміти кружляти парами, тримаючись за прямі руки, з різними обертами («бубликом»). Виконувати присідання з виставлянням ноги на п'ятку з рухами рук, півоберт, комбінацію кроків зі стрибками і підскоками	виконувати ритмічний малюнок, повороти на 360 і 180 градусів. Імпрорізувати та створювати власні композиції, відтворювати рухи за зміною ритму музики. Творчо застосовувати танцювальні композиції та етюди. Закріплювати вміння виконувати серію рухів під музичний супровід
Шикуння та перешикуння	Учити розміщуватися довільно, у колі, намагатися ставати парами, у центрі приміщення. Учити ставати один за одним, тримаючись за руки («паровозиком»)	Уміти орієнтуватися в просторі, знаходити центр зали, шукати назначене місце, ходити між орієнтирами. Уміти розміщуватися біля орієнтирів, шикуння в одну колону, утворювати два кола, ставати невеликими групами. Збільшувати й зменшувати коло	Уміти самостійно розміщуватися півколом, у двох колонах, вільно орієнтуватися по залу, повертатися праворуч, ліворуч, знаходити свою пару, шикуння групами. Створювати свої команди за бажанням	Учити самостійно шикуння у дві-три колони, розміщуватися у дві-три шеренги, вільно розміщуватися по підгрупах (за вибором). Спонукає ділитися на декілька команд в іграх-естафетах, іграх спортивного характеру
Ходьба та біг	Учити ходити за вихователем, по колу, тримаючись за руки та довільно, ходити між предметами. Імітувати різних тварин. Уміти рухатися по залу зграйкою, зупинятися у визначеному місці. З	Учити ходити по колу, тримаючи дистанцію; по колу, тримаючись за руки; врозтіч, у назначене місце, з розворотами навколо себе, у різних напрямках. Закріплювати різні види ходьби: на носках, на зовнішньому боці ступні, на	Учити ходити з високим підніманням колін і рухами рук, ходити у двох колах, з малими і широкими кроками, навпочіпки, у різних напрямках, «змійкою», зі сплеском у долоні під коліном. Учити бігати з високим	Учити ходити боком приставним кроком, схрещеним кроком, спиною вперед, з предметами, переступаючи предмети й наступаючи на них, «змійкою», із заплученими очима, долаючи перешкоди, по канату різними способами.

	ходьби переходити на біг, бігати в середньому темпі 20 с, у повільному — 50 с, бігати до орієнтира та в обмеженому просторі	п'ятках, з високим підніманням колін, у напівприсяді, з рухами рук, приставним кроком, парами, між предметами, «змійкою». Уміти бігати в різному темпі, до 1 хв на місці, один за одним та групами, у різних напрямках, тікати від того, хто ловить, і ловити того, хто тікає (по підгрупах)	підніманням колін, як конячка, спиною вперед, виконувати підскоки, з легкого бігу переходити у швидкий. Учити бігати 10 м, 20 м, наввипередки, повільно 100—120 м. Бігати 5 разів по 8 м до орієнтира («човниковий біг»)	Закріплювати різні види бігу, вивчені попередньо. Учити бігати із закиданням ніг назад, наввипередки, ловити один одного змагаючись. Бігати з різним темпом: повільно 500 м — до 2 хв, швидко 20—30 м. Виконувати «човниковий біг» 4 рази по 9 м до орієнтира
Стрибки	Виконувати стрибки на обох ногах на місці, навколо себе, парами, з просуванням уперед, перестрибувати орієнтири («місток»), незначні перешкоди. Стрибати з висоти 10—15 см. Імітація різних звірів і персонажів: зайчик, білка, горобчик, коник-стрибунець тощо	Учити стрибати багато разів на місці з предметом у руках, з сплеском у долоні, з різними предметами, на правій та лівій нозі, стрибати в довжину з місця, стрибати з висоти 10—20 см. Уміти стрибати з поворотом вправо — вліво. Стрибати в колі та двох колах, тримаючись за руки (при цьому не розривати рук)	Закріплювати різні види стрибків, вивчені попередньо. Вчити стрибати з поворотами на 90 градусів, 180 градусів, у парі, перестрибувати з правої ноги на ліву з рухами рук. Стрибати в довжину з місця, якнайдалі, стрибати з висоти 20—30 см (лава, куб тощо), у глибину з місця. Стрибати обома ногами через предмети (висота 10—12 см)	Учити застрибувати на предмети (висота 20 см), стрибати з висоти 30—40 см. Стрибати на обох ногах, просуваючись уперед на відстань до 4 м без упину. Вміти стрибати, підкидаючи прямі ноги вперед, навхрест, з відставлянням ноги в сторону, стрибати з поворотами на 360 градусів. Перестрибувати через гумку, натягнуту на висоті 25—30 см. Виконувати серію стрибків через перешкоди, стрибки в довжину з розбігу. Спонукаати стрибати на батуті різними способами
Кочення, кидання, ловіння	Уміти котити м'ячі різних діаметрів від себе, у визначене місце або до орієнтира, по похилій площині, одне	Продовжувати вдосконалювати вміння котити м'яч з різних вихідних положень, між предметам (відстань 1,5—2	Уміти вдаряти м'яч об підлогу та ловити його, кидати з-за голови (відстань 1,5—2 м), обома руками та ловити кілька разів поспіль,	Формувати вміння відбивати м'яч від підлоги не менше 10 разів. Відбивати м'яч долонею від підлоги на місці, навколо себе, у русі та передавати

	одному, кидати предмет у руки дорослому, перекидати через невелику перешкоду (висота 30—40 см) та ловити його	м). Кидати м'яч обома руками у вертикальну та горизонтальну ціль. Уміти кидати предмет від грудей, знизу, однією рукою в кошик на підлозі та в кільце (висота 1—1,2 м). Намагатися ловити м'яч після кидка об підлогу, одне одному, стоячи в парі	підкидати вгору (хто вище) та ловити його. Відбивати м'яч від підлоги лівою та правою рукою декілька разів поспіль та з перервою. Кидати м'яч у баскетбольне кільце на відстані 2—2,5 м. Кидати м'яч з-за спини через плече у вертикальну ціль	наступній дитині. Кидати м'яч у баскетбольне кільце різними способами, в обруч, закріплений на стояку, у серію обручів підряд, у кошик на відстані 2—3 м. Намагатися перекидати м'яч через натягнуту мотузку на висоті 50—60 см від підлоги або через тканину. Уміти кидати кільця в кільцекид.
Повзання, лазіння	Уміти повзати по-пластунськи, на чотирьох між предметами, перелазити через предмет, підлізати під дугу, в обруч, під мотузкою, в обмеженій площині. Учити лазити по гімнастичній стінці й похилій драбині зручним способом (висота 1 м). Формувати вміння повзати поруч з іншими та поруч з дорослим	Продовжувати повзати різними способами між предметами з упором на лікті, на прямих руках, на прямих ногах, животом догори. Повзати по гімнастичній лаві, в обруч, під дугами тощо. Учити пролазити під мотузкою напівприсівши (висота до 1 м). Лазити по гімнастичній стінці приставним кроком до орієнтира (1—1,5 м)	Уміти повзати по-пластунськи на гімнастичній лаві. Учити пролазити правим та лівим боком, грудьми вперед під мотузкою (висота 40—50 см) або в обруч, закріплений на стояку. Лазити по гімнастичній стінці приставним та перемінним кроком (висота до 2 м). Уміти переходити з одного прольоту гімнастичної стінки на інший. Висіти на гімнастичній стінці 30—40 с	Закріплювати вміння повзати різними способами, які вивчали попередньо, при цьому штовхати перед собою м'яч. Уміти повзати по лаві з упором на прямі руки і ноги, боком приставним кроком. Повзати, долаючи серію перешкод (предмети різної висоти). Уміти перелазити з похилої драбини на гімнастичну стінку, лазити на верхній щаблі драбини, висіти до 1 хв, утримувати рівновагу на одній нозі, тримаючись однією рукою за щаблі драбини. Спробувати лазити по канату довільним способом. Висіти на гімнастичних кільцях, тримаючись обома руками або однією.

				Виконувати спроби лазити на скеледромі різними способами
Рівновага	Учити ходити по лаві (висота 20 см), по дошці (ширина 20 см) на підлозі та одним кінцем закріплений на висоті 15—20 см, по канату, ребристій дошці, драбині на підлозі, різних килимах (нестандартне обладнання). Утримувати рівновагу на двох кубиках	Учити ходити по колоді різними способами, по похилій дошці, по канату, покладеному прямо, змійкою, по колу, переступати через кубики різної висоти. Пробувати втримувати рівновагу на одній нозі, інша нога відведена в сторону, назад не високо. Учити ходити по стрічці, викладеній на килимі, прямо або зигзагом	Формувати вміння ходити по гімнастичній лаві (висота 25—30 см), переступаючи предмети. Уміти ходити з торбинкою з піском на голові; ходити, долаючи перешкоди, з торбинкою на голові; ходити по колоді з предметом у руках (палиця, обруч, м'яч тощо); втримувати рівновагу на балансірі, утримувати рівновагу на носках, на одній нозі, інша відведена вперед, у сторону, назад, зігнута до іншої ноги. Виконувати перекочування з носків на п'яти і навпаки	Удосконалювати навички ходьби на одній лаві з перешкодами, на двох лавах, поставлених паралельно на відстані 20—30 см, на кубах різної висоти, по колоді, похилій дошці, мотузці, канату, по щаблях гімнастичної драбини, ребристій дошці, з предметами в руках та торбинкою з піском на голові. Учити стрибати з гімнастичної лави з поворотами на 180 градусів. Сtribати на батуті звичайним способом та відводячи ноги в сторони, з різними повертаннями, з предметами в руках. Привчати стежити за положенням тіла під час піднімання на гірку та сходження неї
Рухливі ігри	Учити дітей дотримуватися правил гри, спонукати до рухової активності та враховувати індивідуальні можливості кожної дитини. Уміти узгоджувати дії з іншими учасниками та дорослими,	Уміти грати у знайомі ігри, дотримуватися елементарних правил ігор та погоджувати дії з однолітками. Заохочувати у виборі гри, спонукати до самостійних ігор. Формувати вміння узгоджувати свої дії зі словами. Намагатися	Уміти чітко дотримуватися правил гри, самостійно організовувати, правильно виконувати рухові дії. Визначати лідерів, переможців в іграх-естафетах. Сприяти розвитку дружніх взаємин. Формувати зацікавленість до вибору гри, спонукати до активності й самостійності	Уміти варіювати в рухливих іграх: спрощувати чи ускладнювати правила гри, додавати рольові елементи, змінювати темп гри. Уміти домовлятися та розв'язувати конфліктні ситуації. Учити приймати рішення, брати відповідальність за себе та інших. Виховувати

	імпровізувати в руховій діяльності. Схвалювати прояви самостійності	доповнювати й частково змінювати правила гри		старанність, наполегливість, співпереживання
Народні ігри	Вправляти в умінні повторювати заклички, потішки, вірші, примовки з рухами рук для розвитку пам'яті, уваги, уяви. Вміти імпровізувати, повторювати поведінку тварин, птахів, персонажів знайомих казок	Уміти дотримуватися правил гри з додаванням рухів, вивчених раніше, відтворювати імітаційні рухи. Узгоджувати рухи зі словами. Використовувати народні іграшки в самостійній ігровій діяльності	Продовжувати розучувати слова до народних ігор, уміти дотримуватися правил гри. Розвивати зацікавленість, інтерес до усної народної творчості	Уміти грати в народні ігри, надавати ролі в проведенні ігор-вистав. Розвивати цікавість до народної культури, традицій, звичаїв. Використовувати народні ігри в різних формах роботи
Ігри спортивного характеру	Ознайомити з елементами ігор спортивного характеру: футбол, баскетбол. Залучати дітей до виконання вправ з м'ячем	Формувати вміння застосовувати елементи ігор спортивного характеру в приміщенні та на вулиці. Вміти володіти елементами спортивних ігор	Ознайомити з правилами ігор спортивного характеру. Проводити тренувальні вправи з м'ячем. Учити правила гри у футбол. Познайти з грою бадмінтон. Учити дітей грати в шашки	Уміти грати в ігри спортивного характеру: футбол, баскетбол, волейбол, флорбол, теніс, хокей, бадмінтон. Знати й дотримуватися правил спортивних ігор. Удосконалювати навички гри в шашки. Познайти з шахами
Катання на велосипеді	Уміти самостійно кататися на триколісному велосипеді, їздити на невеликій відстані, розвертатися. Вільно рухатися на біговелі	Уміти кататися на триколісному велосипеді по прямій, зі схилу, між предметами, повертати вправо, вліво. Виконувати спроби їздити на двоколісному велосипеді з допомогою дорослого. Уміти сидіти рівно на двоколісному велосипеді, утримувати рівновагу,	Учити кататися на двоколісному велосипеді без допомоги дорослого, долати незначні відстані, зупинятися, їздити по колу, з невеликої гірки та вміти зупинятися. Вчити кататися на самокатах довільно, групами, між предметами, наввипередки	Закріплювати вміння кататися на двоколісному велосипеді по прямій, по колу, між предметами, у назначене місце, зі зміною темпу та напрямку, групами. Влаштовувати перегони, змагання на велосипедах. Удосконалювати вміння кататися на самокатах на правій і лівій нозі з допомогою дорослого, а також на спортролерах. Зупинятися в

		рухатися, відштовхуючись обома ногами		зазначеному місці, за сигналом дорослого
Катання на санчатах, лижах	Уміти кататися з дорослими, самостійно катати предмети, іграшки на санчатах	Учити самостійно кататися на санчатах, з'їжджати з гірки та зупинятися	Уміти вільно спускатися на санчатах з невеликої гірки, катати одне одного, кататися удвох на санчатах з допомогою дорослого. Катати одне одного різними способами. Вчити стояти на лижах і тримати палиці, виконувати перші спроби ходьби на лижах	Удосконалювати вміння вільно кататися на санчатах по одному та вдвох. З'їжджати з похилої гірки та вміти повертати в різні сторони, гальмувати. Влаштовувати перегони, змагання на санчатах з невеликим «паровозиком», перевозити предмети, виконувати ігрові завдання. Намагатися виконувати спроби ходьби на лижах
Плавання	Учити перебувати у воді, присідати, плескати руками та ногами по воді, занурюватися у воду до підборіддя та обличчям з дорослим. Уміти ходити, бігати й стрибати у воді з дорослим, знайомитися з руховими діями, іграми у воді з предметами та без них	Проводити підготовку до плавання: ознайомити з правилами поведінки на воді. Вчити занурюватися під воду та затримувати дихання, видихати під водою. Вміти триматися на поверхні води на животі та спині з допомогою дорослого. Вміти інтенсивно рухати прямими ногами й руками. Намагатися присідати під водою	Учити розплющувати очі під водою, затримувати дихання з глибоким вдихом, орієнтуватися під водою. Вміти переміщатися по периметру, тримаючись за поручень. Відповідно до можливостей намагатися рухатися на руках під водою. Вправляти у плаванні зручним способом самостійно	Удосконалювати вміння і навички, вивчені раніше. Вчити збирати предмети під водою, швидко вистрибувати з води й знову занурюватися. Вчити плавати технікою «кріль», «брас», виконувати вправу «поплавок», «зірка». Намагатися плавати самостійно з дощечкою по всій довжині басейна
Інноваційні технології	Ознайомити з вправами фітбол-гімнастики. Провести апробацію бебі-йоги. Залучати до виконання вправ зі стрейчингу	Продовжувати розучувати комплекси вправ фітбол-гімнастики. Ознайомити з вправами глайдингу. Вивчити комплекси вправ стрейчингу.	Заохочувати виконувати комплекси вправ із фітбол-гімнастики, глайдингу, стрейчингу, аеробіки, фітнесу, йоги, скіпінгу в різних формах роботи	Удосконалювати навички виконання вправ із фітбол-гімнастики, стрейчингу, глайдингу, йоги, скіпінгу, аеробіки, елементів спортивної гімнастики та фітнесу.

		Доповнювати комплекси вправ елементами аеробіки й гімнастики. Використовувати вправи з йоги		Використовувати вправи на степ-платформах
Загартування	Систематично здійснювати загартувальні заходи. Постійно стежити за температурою в приміщенні, підтримувати температуру повітря в приміщенні +20—22 °С. Проводити регулярне провітрювання приміщення, робити вологе прибирання, зволожувати за потреби, кварцувати під час карантину. Для денного сну спальне приміщення добре провітрене, температура повітря становить +18—20 °С. Організовувати щоденно перебування дітей на свіжому повітрі не менше 3 годин. Проводити водні процедури: обтирання вологою рукавичкою або рушником, обливання ніг холодною водою,	Продовжувати проводити загартувальні заходи з використанням природних чинників. Постійно забезпечувати перебування дітей на свіжому повітрі не менше 4 год, одягатися відповідно до сезону, погодних умов. У літній період уся освітньо-навчальна робота має відбуватися на свіжому повітрі за комфортної температури +23—25 °С. Збільшувати тривалість провітрювання групового та спального приміщень у період перебування дітей на прогулянці. Температура в приміщенні має становити +18—20 °С. Проводити щоденне вологе прибирання, зволоження повітря за потреби. Продовжувати проводити водні процедури: обтирання тіла рушником або рукавичкою за температури води +37 °С, обливання ніг, контрастні ванни за	Сприяти покращенню загартування дитячого організму та уникати невдалих спроб загартування. Постійно створювати сприятливі й комфортні умови, які відповідають усім санітарно-гігієнічним вимогам. Постійно й щоденно провітрювати приміщення, проводити вологе прибирання, зволожувати повітря за потреби. Проводити кварцування приміщення не менше 10 хв у період карантину. Сприяти активному перебуванню на свіжому повітрі тривалістю 4—5 год, за зниження температури повітря до -18—22 °С прогулянку скорочувати, за нижчих температур відмінити прогулянку для запобігання переохолодженню. Звертати увагу на відповідний одяг та взуття, зважаючи на зміни температури, різні погодні	Систематично здійснювати загартувальні заходи. Постійно стежити за температурою в приміщенні, підтримувати температуру повітря +20—22 °С. Проводити регулярне провітрювання приміщення, робити вологе прибирання, зволожувати за потреби, кварцувати під час карантину. Для денного сну спальне приміщення добре провітрювати, температура повітря має становити +18—20 °С. Забезпечувати щоденно перебування дітей на свіжому повітрі не менше 3 год. Проводити водні процедури: обтирання вологою рукавичкою або рушником, обливання ніг холодною водою, починаючи від +30° С з поступовим зниженням до +16 °С через кожні 1—2 дні, враховуючи температуру повітря та індивідуальні можливості кожної дитини. Загальні водні процедури проводити в літній оздоровчий

	починаючи від +30 °С з поступовим зниженням до +16 °С через кожні 1—2 дні, враховуючи температуру повітря та індивідуальні можливості кожної дитини. Загальні водні процедури проводити в літній оздоровчий період після прийому їжі через 30—40 хв, температура має становити +23—25 °С. Купатися, перебувати в басейні або відкритій водоймі за оптимальної температури повітря +25 °С, води — +23 °С. Тривалість купання збільшувати поступово від 3 хв до 8 хв. Починати приймати сонячні ванни в літній період від 1—2 хв з поступовим збільшенням до 10 хв за температури +23—25 °С. Обов'язкова консультація лікаря. Проводити масаж, самомасаж із використанням спеціальних масажерів, різнопланових «килимків здоров'я»,	температури в приміщенні +19—20 °С, на свіжому повітрі за температури +25—30 °С. Поступово переходити від місцевих водних процедур до загальних водних процедур усього тіла. Починати обливання, обтирання з температури води +37 °С і завершувати при +20—25 °С за температури повітря +20—23 °С через кожні 1—2 дні, знижувати температуру на 1 °С через 5—6 днів. Купатися у водоймах, басейнах з дотриманням усіх температурних вимог, урахуванням стану здоров'я кожної дитини. Продовжувати ходити босоніж по траві в літній період, приймати сонячні ванни з поступовим збільшенням тривалості перебування на сонці до 15—20 хв за температури +23—25 °С. Проводити оздоровчо-профілактичну ходьбу по масажерах, килимках, доріжках. Використовувати оздоровчі інноваційні технології для	умови. Дотримуватися режиму сну із доступом до свіжого повітря, полоскання рота кип'яченою підсоленою водою. Продовжувати здійснювати загартування в літньо-оздоровчий період: приймати сонячні ванни за температури +22—24 °С через 45 хв після прийому їжі, тривалість перебування на сонці — 3—5 хв з поступовим збільшенням і повторенням до 30 хв. Проводити водні процедури місцеві й загальні: обливання, душ з температурою води +36 °С тривалістю від 30 с зі збільшенням тривалості через кожні 2—3 тижні до 2—3 хв. Привчати до самостійного обтирання частин тіла, обливання ніг, ходити по вологому соляному рушнику. Продовжувати проводити профілактичні заходи: ходьба босоніж по траві, камінню, використовуючи нестандартне обладнання, різноманітні килимки, наповнені природним матеріалом, «доріжки здоров'я», масажери тощо	період після прийому їжі через 30—40 хв, температура має становити +23—25 °С. Купатися, перебувати в басейні або відкритій водоймі за оптимальної температури повітря +25 °С, води — +23 °С. Тривалість купання збільшувати поступово від 3 хв до 8 хв. Починати приймати сонячні ванни в літній період від 1—2 хв з поступовим збільшенням до 10 хв за температури +23—25 °С. Обов'язкова консультація лікаря. Проводити масаж, самомасаж із використанням спеціальних масажерів, різнопланових «килимків здоров'я», доріжок із природного матеріалу та сольових доріжок. Починати спроби ходити босоніж по траві. Практикувати масаж стопи, проводити профілактику плоскостопості. Продовжувати проводити загартовувальні заходи з використанням природних чинників. Постійно забезпечувати перебування дітей на свіжому повітрі не менше 4 год, одягатися відповідно до сезону, погодних умов. У літній період уся
--	--	---	--	--

	доріжок із природного матеріалу та сольових доріжок. Починати спроби ходити босоніж по траві. Практикувати масаж стопи, проводити профілактику плоскостопості	покращення і зміцнення здоров'я		освітня робота повинна відбуватися на свіжому повітрі за комфортної температури +23—25 °С. Збільшувати тривалість провітрювання групового та спального приміщень у період перебування дітей на прогулянці. Проводити щоденне вологе прибирання, зволоження повітря за потреби. Продовжувати проводити водні процедури: обтирання тіла рушником або рукавичкою за температури води +37 °С, обливання ніг, контрастні ванни за температури в приміщенні +19—20 °С, на свіжому повітрі за температури +25—30 °С. Поступово переходити від місцевих водних процедур до загальних водних процедур усього тіла. Починати обливання, обтирання з +37 °С і завершувати за температури +25—20 °С і температури повітря +20—23 °С через кожні 1—2 дні, знижувати температуру на 1 °С через 5—6 днів. Купатися у водоймах, басейнах з дотриманням усіх температурних вимог, урахуванням стану здоров'я кожної дитини. Продовжувати
--	---	---------------------------------	--	---

				ходити босоніж по траві в літній період, приймати сонячні ванни з поступовим збільшенням тривалості перебування на сонці до 15—20 хв за температури +23—25 °С. Проводити оздоровчо-профілактичну ходьбу по масажерах, килимках, доріжках. Використовувати оздоровчі інноваційні технології для покращення і зміцнення здоров'я. Сприяти покращенню загартування дитячого організму та уникати невдалих спроб загартування. Постійно створювати сприятливі й комфортні умови, які відповідають усім санітарно-гігієнічним вимогам. Постійно й щоденно провітрювати приміщення, проводити вологе прибирання, зволожувати повітря за потреби. Проводити кварцування приміщення не менше 10 хв у період карантину. Сприяти активному перебуванню на свіжому повітрі тривалістю 4—5 год, за зниження температури повітря до -18—22 °С прогулянку скорочувати, у разі подальшого зниження температури відмінити прогулянку для
--	--	--	--	--

				запобігання переохолодженню. Звертати увагу на відповідний одяг та взуття з огляду на різкі зміни температури, різні погодні умови. Дотримуватися режиму сну з доступом свіжого повітря, полоскання рота кип'яченою підсоленою водою. Продовжувати здійснювати загартування в літньо-оздоровчий період: приймати сонячні ванни за температури +22—24 °С через 45 хв після прийому їжі тривалістю 3—5 хв з поступовим збільшенням і повторенням до 30 хв. Проводити водні процедури місцеві й загальні: обливання, душ з температурою води +36 °С від 30 с зі збільшенням тривалості через кожні 2—3 тижні до 2—3 хв. Привчати до самостійного обтирання частин тіла, обливання ніг, ходіння по вологому соляному рушнику. Продовжувати проводити профілактичні заходи: ходьба босоніж по траві, камінню, використовуючи нестандартне обладнання, різноманітні килимки, наповнені природним матеріалом,
--	--	--	--	---

				«доріжки здоров'я», масажери тощо
Дрібна моторика				
Мета. Розвиток дрібної моторики як основи для мовлення, письма, самообслуговування та когнітивного розвитку. Формування точності, координації та сили дрібних рухів кистей і пальців рук. Підтримка сенсомоторної інтеграції через ігрову та рухову діяльність.				
Завдання: • Стимулювати активні рухи пальців, кистей, зап'ясть. • Розвивати координацію очей і рук. • Формувати навички захоплення, маніпуляції предметами, точного натискання. • Підготувати руку до письма через графічні вправи, штрихування, малювання. • Використовувати вправи на розвиток сили та витривалості дрібних м'язів рук.				
Вік	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Освітні завдання	Навчати виконувати прості рухи пальцями (стискання, розтискання, перекладання предметів); формувати інтерес до маніпуляцій з дрібними іграшками	Розвивати точність рухів; навчати застібати гудзики, користуватися ложкою, малювати прості лінії; стимулювати ігри з дрібними предметами	Формувати навички малювання простих фігур, вирізання ножицями, нанизування намистин; розвивати силу та гнучкість пальців	Узагальнити навички дрібної моторики; навчати писати елементи букв, малювати складніші фігури; формувати готовність до письма та навчання у школі
Приклади дидактичних ігор	«Пальчикові ігри» (стискання, розтискання), «Сортуємо кубики»	«Застібни гудзик», «Намалюй доріжку»	«Нанизування намистин», «Виріж фігурку»	«Заштрихуй цифру», «Склади візерунок з паличок»
Показники компетентності за фізкультурним освітнім напрямом	<i>Рухова активність та координація</i> Впевнено ходить, бігає, зупиняється та змінює напрям руху. Підіймається та спускається сходами, тримаючись за поручень.	<i>Рухова активність і координація</i> Вільно бігає, змінює темп і напрямок руху. Стрибає на обох ногах та одній нозі з невеликого підвищення. Переступає перешкоди, зберігаючи рівновагу.	<i>Загальна рухова активність та координація</i> Бігає легко, з контролем темпу та напрямку, уникає перешкод. Стрибає на одній нозі кілька разів поспіль, перестрибує предмети.	<i>Загальна рухова активність та координація</i> Упевнено виконує різноманітні рухи (біг, стрибки, повороти, присідання) з контролем темпу й рівноваги. Бере участь у рухливих іграх за складнішими правилами.

	Балансує, стоїть на одній нозі з підтримкою. Стрибає на місці або вперед обома ногами. <i>Моторика рук і маніпулятивні навички</i> Точно захоплює предмети різної форми й розміру. Уміє нанизувати кільця, вкладати форми, будувати вежу з кубиків. Малює прості лінії або штрихи, утримує олівець у руці. Самостійно користується ложкою, допомагає дорослим при одяганні. <i>Орієнтування в просторі та рух у середовищі</i> Дотримується простих інструкцій під час рухливих ігор. Розпізнає основні просторові поняття: «вперед», «назад», «вгору», «вниз». Уміє діяти за сигналом («Зупинися», «Іди», «Повернися»).	Краще координує руки й ноги під час рухливих ігор. <i>Тонка моторика та маніпулятивні дії</i> Впевнено користується ложкою, виделкою, починає користуватися ножицями. Малює замкнені форми, розфарбовує в межах контурів. Складає прості пазли, буде складніші конструкції з кубиків. Нанизує намистини, шнурує іграшки з отворами. <i>Просторове орієнтування та рухливі навички</i> Розрізняє поняття: «над», «під», «попереду», «позаду», «між». Дотримується послідовності дій у фізичних вправах і грі. Реагує на вербальні та невербальні команди під час рухливих вправ. <i>Здоров'я та безпечна поведінка</i> Самостійно миє руки, обличчя, чистить зуби з незначною допомогою.	Виконує вправи з м'ячем: ловить, кидає, котить, підкидає. Уміє лазити, тримати рівновагу, проходити по вузькій доріжці. <i>Розвинена дрібна моторика й самостійність</i> Впевнено користується ножицями для вирізання простих форм. Застібає гудзики, блискавки, шнурує взуття. Малює знайомі об'єкти, копіює прості літери та геометричні фігури. Виконує вправи для розвитку рук і пальців (наприклад, пальчикові ігри). <i>Просторово-рухова орієнтація</i> Орієнтується в просторі: виконує завдання з рухами «через», «навколо», «всередину». Виконує послідовні інструкції у фізичних іграх та вправах. Розрізняє та позначає частини тіла, положення в просторі, напрям руху.	Уміє кидати, ловити, котити й бити по м'ячу різними способами. Виконує прості рухові комбінації (наприклад, «крок – стрибок – поворот»). <i>Дрібна моторика та самостійність</i> Вільно користується ножицями, вирізає по контуру. Намотує, зав'язує, застібає різні застібки (гудзики, липучки, блискавки). Пише або копіює окремі літери, цифри, прості слова. Конструює з дрібних деталей (наприклад, LEGO, мозаїки). <i>Просторово-рухова орієнтація</i> Орієнтується в просторі, може розташувати себе й об'єкти за напрямками: «ліворуч», «праворуч», «навколо», «всередині», «між». Розрізняє та застосовує поняття темпу, ритму й простору у вправах і танцювальних рухах. Дотримується послідовності в серіях рухів або інструкцій.
--	---	---	---	---

	<i>Поведінка, пов'язана зі здоров'ям та безпекою</i> Розуміє значення фізичної активності (через ігри, танці, рухливі забави) Бере участь у гігієнічних процедурах з допомогою дорослого. Починає усвідомлювати прості правила безпеки (не бігти по сходах, не сідати на край стільця тощо)	Усвідомлює небезпеку в побуті (не лізе на високе, не бере гарячого). Знає і дотримується основних правил безпеки під час гри	<i>Гігієна та безпечна поведінка</i> Дотримується гігієнічних процедур без нагадування (миття рук, чищення зубів тощо). Визначає небезпечні предмети / ситуації і знає, як діяти (не брати гострого, гарячого). Поводиться обережно з інструментами та під час активних ігор	<i>Формування здорової та безпечної поведінки</i> Виявляє сформовані навички самостійного догляду за собою (гігієна, одягання, охайність). Розуміє небезпеку певних дій та предметів, уміє діяти обережно. Дотримується правил безпечного поводження в колективі, на прогулянці, в побуті. Демонструє інтерес до збереження власного здоров'я (фізичні вправи, відпочинок, харчування)
--	---	--	--	---

ОСВІТНІЙ НАПРЯМ МОВЛЕННЄВО-КОМУНІКАТИВНИЙ

Мета. Формування в дітей дошкільного віку мовленнєвої компетентності як засобу пізнання, самовираження, спілкування та соціальної взаємодії; сприйняття усної інформації державною мовою.

Завдання:

- Розвивати слухову увагу, фонематичне сприймання, артикуляцію.
- Формувати словниковий запас, граматичну правильність мовлення.
- Стимулювати діалогічне та монологічне мовлення.
- Вчити дітей ставити запитання, відповідати, висловлювати думки.
- Розвивати мовленнєву ініціативу у грі, побуті, навчальній діяльності.
- Підтримувати емоційно забарвлене, виразне мовлення.
- Формувати навички ввічливого спілкування, етикетних формул.

<i>Вік</i> <i>Показники розвитку</i>	<i>3-й рік життя</i> <i>I молодша група</i>	<i>4-й рік життя</i> <i>II молодша група</i>	<i>5-й рік життя</i> <i>середня група</i>	<i>6-й рік життя</i> <i>старша група</i>
Мовленнєва компетентність				
Вікові можливості дитини	Сприяти розвитку мовленнєвої активності дітей з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних можливостей, стимулюючи оволодіння базовими мовними засобами для спілкування. Активне зростання словникового запасу (до 300–500 слів на кінець року). Формування фразового мовлення – діти починають користуватися дво- і трислівними реченнями.	Забезпечити умови для подальшого розвитку мовленнєвої активності дитини, розширення словникового запасу, удосконалення зв'язного мовлення та формування граматично правильного мовлення. Словниковий запас активно зростає (до 1000 і більше слів до кінця року). Речення стають довшими та складнішими, діти вживають складнопідрядні конструкції.	Забезпечити умови для розвитку усного мовлення, зв'язного викладу думки, формування граматично правильного мовлення та збагачення словника дітей у процесі різноманітної діяльності. Активне зростання словникового запасу – до 1500–2000 слів. Вдосконалення зв'язного мовлення – діти вміють описувати, переказувати, розповідати про події, емоції.	Формувати розуміння змісту інформації державною українською мовою. Забезпечити цілеспрямований розвиток мовлення дітей, формування здатності до зв'язного монологічного мовлення, вживання складних мовних конструкцій. Підготовка до оволодіння навичками письма та читання. Словниковий запас сягає 2500 і більше слів, активно зростає за рахунок

	Розуміння зверненої мови суттєво покращується. Інтерес до імен, назв предметів та явищ, прагнення називати знайомі об'єкти. Формування навичок діалогічного мовлення – з'являються перші спроби вести короткий діалог із дорослим або однолітками. <i>Зміст мовленнєвої роботи</i> Ознайомлення з новими словами через гру, казку, малювання. Підтримка ініціативного мовлення в побутових ситуаціях. Використання коротких віршів, пісень, потішок для розвитку ритму й звукового сприйняття. Стимулювання запитань, відповідей, повторень. <i>Форми роботи</i> Ігрові ситуації з мовленнєвим супроводом. Драматизації, інсценізації простих казок.	Формується елементарне монологічне мовлення – вміння розповідати, описувати, переказувати. Покращується вимова більшості звуків, триває розвиток артикуляційного апарату. Усвідомлюється граматична правильність мовлення – з'являються спроби узгоджувати слова за родом, числом, відмінком. Розширюються комунікативні функції – діти вміють ставити запитання, висловлювати бажання, ділитися враженнями. <i>Зміст мовленнєвої роботи</i> Активне збагачення словника через ознайомлення з навколишнім світом. Формування зв'язного мовлення: вправи на опис картин, серійних сюжетів. Ознайомлення з елементарними граматичними формами (множина, відмінювання).	Розширення граматичних навичок – уживання узгоджених форм, складніших речень, прийменників, сполучників. Формується логічна послідовність мовлення, діти починають мислити в категоріях «початок – середина – завершення». Підвищується інтерес до літературної мови, віршів, загадок, казок. Уточнюється і коригується вимова складних звуків, формується фонематичний слух. <i>Зміст мовленнєвої роботи</i> Бесіди на знайомі та нові теми. Переказ художніх творів, складання розповідей за малюнками, подіями. Засвоєння нових слів і зворотів у процесі сюжетно-рольових ігор. Артикуляційні вправи та вправи на розвиток фонематичного слуху.	узагальнювальних понять, прислівників, складних прикметників. Речення стають розгорнутими, складнопідрядними – діти вміють висловлювати причинно-наслідкові зв'язки. Формується логічне, послідовне, структуроване мовлення – діти здатні описати подію, дати оцінку, зробити висновок. Удосконалюється граматична правильність мовлення – узгодження числівників, використання складніших форм відмінювання. Розвиваються фонематичний слух і правильна вимова всіх звуків, готуються передумови для письма. Виражена мовленнєва ініціатива – діти прагнуть висловити думку, поставити запитання, вести діалог. Розвиток діалогічного й монологічного мовлення через обговорення, розповіді, проєкти.
--	---	--	--	---

	Артикуляційна гімнастика та вправи для розвитку слухової уваги. Індивідуальна мовленнєва підтримка дитини під час гри, прогулянки, прийомів їжі	Артикуляційні вправи, розвиток фонематичного слуху. Вивчення коротких віршів, загадок, скоромовок. <i>Форми роботи</i> Ігрові мовленнєві ситуації, бесіди, ігри-драматизації. Слухання та обговорення художніх творів, перегляд лялькових вистав. Заняття з логопедичного спрямування (за потреби). Індивідуальна мовленнєва підтримка в повсякденному спілкуванні	Засвоєння граматичних форм і правил через мовленнєві ігри, вправи. <i>Форми роботи</i> Бесіди, діалоги, елементи диспуту. Театралізовані ігри, інсценізації, декламація. Робота з літературними творами: слухання, аналіз, обговорення. Ігри з правилами, які потребують словесного планування дій. Індивідуальні мовленнєві завдання та підтримка в повсякденному житті	Вивчення коротких літературних творів, віршів, скоромовок із подальшим аналізом. Ознайомлення з побудовою текстів: вступ – основна частина – висновок. Вправи на збагачення словникового запасу, вживання синонімів, антонімів. Граматичні ігри для відпрацювання мовних конструкцій. Артикуляційні, дихальні вправи та розвиток фонематичного слуху. <i>Форми роботи</i> Бесіди на суспільно важливі для дитини теми (сім'я, довкілля, безпека, моральні цінності). Сюжетно-рольові й театралізовані ігри. Колективне складання оповідань, казок. Розповіді за серіями сюжетних малюнків. Робота з ілюстрованими виданнями, енциклопедіями для дітей. Підготовчі вправи до письма: графічні
--	---	---	---	--

				диктанти, малювання за словесною інструкцією
Освітні завдання	<i>Сприйняття та розуміння мовлення дорослого</i> Формувати вміння слухати звернення та реагувати відповідно до змісту. Ознайомлювати з інтонаційною виразністю мовлення (веселий / сумний голос, голосне / тихе мовлення). <i>Збагачення словникового запасу</i> Вводити нові слова (назви предметів, дій, ознак, прості емоційні стани). Вправлятися у використанні знайомих слів у різних ситуаціях. <i>Розвиток активного мовлення</i> Заохочувати до повторення окремих слів, простих фраз. Стимулювати ініціативне мовлення в ігрових та побутових ситуаціях.	<i>Розвиток слухового сприйняття та розуміння мови</i> Розвивати вміння уважно слухати та розуміти мовлення дорослого. Формувати інтонаційне розрізнення типів мовлення (повідомлення, запитання, прохання). <i>Збагачення та активізація словника</i> Знайти з назвами нових предметів, дій, ознак, властивостей. Уточнювати й систематизувати знання про знайомі поняття. <i>Розвиток граматично правильного мовлення</i> Формувати правильне вживання множини, роду, дієслів у різних часових формах. Розвивати здатність узгоджувати слова в реченні.	<i>Розуміння зверненого мовлення</i> Удосконалювати здатність слухати, зосереджено сприймати інструкції, описи, розповіді. Розрізняти типи висловлювань за інтонацією (наказ, прохання, запитання, твердження). <i>Збагачення словникового запасу</i> Уводити та закріплювати узагальнювальні поняття (іграшки, меблі, овочі, фрукти, тварини тощо). Активізувати вживання прикметників, дієслів, прислівників у повсякденному мовленні. <i>Формування граматичної правильності мовлення</i>	<i>Розвиток слухового та мовленнєвого сприймання</i> Удосконалювати здатність зосереджено слухати розповіді, інструкції, тексти різного характеру. Учити виокремлювати основну думку та послідовність подій. <i>Збагачення та уточнення активного словника</i> Уводити узагальнювальні, часові, кількісні поняття. Використовувати синоніми, антоніми, омоніми в мовних іграх. <i>Формування граматично правильного мовлення</i> Тренувати вживання відмінкових форм, складнопідрядних речень. Розвивати вміння побудови поширених логічних речень.

	<i>Формування фразового мовлення</i> Допомагати дітям поєднувати два-три слова в реченні (наприклад, «Киця спить», «Дай м'ячик»). Підтримувати діалог через уточнювальні запитання, повторення. <i>Розвиток артикуляційного апарату</i> Виконувати артикуляційні та дихальні вправи в ігровій формі. Стимулювати правильну вимову знайомих звуків. <i>Формування емоційно-комунікативної компетентності</i> Сприяти розвитку мовленнєвої емоційності (вираження радості, здивування тощо). Вчити висловлювати елементарні бажання та емоції словами	<i>Формування зв'язного мовлення</i> Учити будувати поширені речення з 3–5 слів. Підводити до переказу знайомих казок, подій, опису предметів. <i>Розвиток діалогічного мовлення</i> Заохочувати участь у простих діалогах. Вправляти в умінні відповідати на запитання й ставити їх. <i>Розвиток артикуляційного апарату</i> Продовжувати виконання артикуляційних вправ для чіткості вимови. Вправляти у вимові складних звуків ([с], [з], [ц], [ш], [ж]). <i>Формування мовленнєвої ініціативи та емоційності</i> Заохочувати дітей висловлювати враження,	Учити узгоджувати слова в роді, числі, відмінку. Ознайомлювати з простими граматичними правилами через мовні ігри. <i>Розвиток зв'язного мовлення</i> Розвивати вміння складати розповіді за малюнками, власним досвідом. Учити логічно висловлюватися, дотримуючись послідовності. <i>Формування діалогічного мовлення</i> Стимулювати участь у діалогах, вправлятися у ввічливих формах звертання, запитаннях, відповідях. Підтримувати мовленнєву ініціативу дітей. <i>Розвиток звукової культури мовлення</i> Продовжувати працю над чіткою вимовою	<i>Розвиток зв'язного мовлення</i> Формувати навички побудови зв'язного монологічного висловлювання (опис, розповідь, міркування). Учити будувати логічні послідовні тексти з трьох частин: вступ, основна частина, висновок. <i>Формування навичок діалогічного мовлення</i> Розвивати здатність вести змістовну бесіду, ставити логічні запитання, відповідати на них. Використовувати етикетні формули, виражати власну думку. <i>Розвиток звукової культури мовлення та фонематичного слуху</i> Вдосконалювати вимову всіх звуків рідної мови. Виконувати вправи на аналіз та синтез звукового складу слова.
--	--	--	---	---

		бажання, почуття словами. Розвивати здатність емоційно забарвлювати мовлення	звуків ([ш], [ж], [ч], [щ], [р]). Виконувати артикуляційні, дихальні та слухові вправи. <i>Мовленнєва творчість</i> Стимулювати створення коротких казок, рим, описів за фантазією. Заохочувати до емоційного забарвлення власного мовлення	<i>Підготовка до письма та читання</i> Учити дітей розрізняти звук, склад, слово, речення. Ознайомлювати з друкованими літерами, проводити ігри з літерами, словами. <i>Мовленнєва творчість і уява</i> Стимулювати складання власних казок, віршиків, загадок. Заохочувати імпровізацію в театралізованих іграх
Фонематична компетентність	Формувати вміння прислухатися до звуків навколишнього середовища та мовлення людини. Розвивати здатність розрізняти та впізнавати окремі звуки мовлення. Закладати уявлення про звук як елемент слова (початковий звук, подібні / різні звуки). Сприяти звуковому аналізу на рівні простих слів (розпізнавання першого звука в слові).	Удосконалювати фонематичний слух через вправи на впізнавання і порівняння звуків. Формувати вміння розрізняти звуки в словах на слух (початковий, кінцевий звук). Розвивати здатність добирати слова на заданий звук. Розширювати артикуляційні можливості через мовленнєву гімнастику, імітаційні рухи.	Удосконалювати фонематичний слух шляхом розрізнення схожих звуків (наприклад, [с] – [ш], [з] – [ж] тощо). Формувати вміння визначати позицію звука у слові (початок, середина, кінець). Розвивати здатність до елементарного звукового аналізу: поділ простого слова на звуки (без позначення букв).	Удосконалювати вміння розрізняти звуки мовлення, знаходити їх у різних позиціях у словах (початок, середина, кінець). Формувати навички звукового аналізу та синтезу: поділ слова на звуки, складання слова із заданих звуків. Розвивати здатність до визначення кількості звуків і складів у слові. Сприяти точній і чіткій вимові звуків української

	Розвивати артикуляційні навички через мовленнєву гімнастику та імітаційні ігри. Формувати інтерес до гри зі словами, звуками, римуванням. Виховувати уважність, мовленнєву активність, інтонаційну виразність. <i>Напрями освітньої діяльності</i> Розвиток фонематичного слуху Ігри на впізнавання звуків: «Чий це звук?» (імітація тварин, побутових предметів). Вправи на розрізнення схожих звуків: [с] – [ш], [б] – [п] у вигляді забавок. Склади та рими Веселі вправи з римуванням: «Знайди, що римується з...». Ігри на утворення простих складів: <i>ма-ма, та-то, ба-ба</i>.	Вправлятися в римуванні та добиранні слів за звуковою схожістю. Формувати уявлення про складову будову слова (поділ на 2–3 склади). Сприяти розвитку чіткої вимови засобами мовленнєвих ігор. Заохочувати цікавість до звукового світу мови через віршики, лічилки, забавлянки. <i>Напрями освітньої діяльності</i> Фонематичне сприймання Розпізнавання звуків на початку / у кінці слова. Відтворення послідовності звуків у слові. Впізнавання зайвого звуку серед кількох. Розвиток звукової культури мовлення Уточнення й автоматизація вимови звуків.	Сприяти розвитку римотворення: добір римованих слів, утворення римованих рядків. Розширювати артикуляційні вміння засобами мовленнєвої гімнастики. Формувати навички чіткої вимови за допомогою лічилок, скоромовок, віршиків. Поглиблювати знання про звукову структуру слова: визначення кількості звуків. Стимулювати інтерес до мовленнєвої гри, творчості зі словами та звуками. <i>Напрями освітньої діяльності</i> Розвиток фонематичного слуху Розрізнення схожих звуків (наприклад, [ш] – [с], [б] – [п]). Впізнавання звуку на початку, в середині, у кінці слова.	мови, вправлятися у правильній артикуляції. Формувати інтерес до звукової структури слова шляхом мовленнєвих ігор, творчих завдань. Розширювати словниковий запас через римування та добір слів зі спільними звуками. Виховувати уважність до мовленнєвих нюансів, інтонації, мелодики слова. Підготовлювати до опанування навичок читання, розвиваючи слухове та мовленнєве сприймання. <i>Напрями освітньої діяльності</i> Удосконалення фонематичного слуху Тренування в розрізненні основних звуків української мови. Визначення позиції звука в слові (початок, середина, кінець). Гра «Хто почув звук?» або «Знайди звук у слові». Звуковий аналіз і синтез
--	--	--	---	--

	<i>Артикуляційні вправи для розвитку органів мовлення</i> Прості вправи у вигляді ігор із дзеркальцем. Наслідування рухів язика та губ: «Як їжачок шипить», «Як рибка мовчить». Віршики та чистомовки. Короткі тексти з повторюваними звуками. Повторення за дорослим емоцій, інтонацій. Аудіосприймання та асоціації Слухання коротких історій і визначення, з якого звука починалося слово. Звукові пазли: з'єднати предмет із початковим звуком	Вправи з чіткої артикуляції. Веселі скоромовки, лічилки, римування. Звукові ігри та мовленнєві завдання Ігри типу «Придумай слово на...», «Що починається на...». Визначення кількості складів у слові. Гра зі словами-«перевертнями», звуконаслідування. Мовленнєва гімнастика Вправи з рухами язика, губ, щік. Артикуляційні казки: «Як язичок подорожував», «Як губки танцювали». Слухові вправи Аудіоказки із завданнями на впізнавання звуків. Гра «Що за звук я почув?» із побутовими чи природними звуками	Складання слів за звуками (слухова модель слова). Формування звукової аналітико-синтетичної діяльності Поділ слова на окремі звуки. Встановлення послідовності звуків у слові. Ігри з картками звуків (буквені образи, якщо доречно). Розвиток артикуляційної моторики Комплексні артикуляційні вправи: язик – губи – щоки. Імітаційні етюди (наприклад, «Язичок у цирку», «Мовний театр»). Поєднання звуків у звукові ланцюжки. Римування та словотворчість Добір рим до заданого слова.	Поділ простих і складніших слів на звуки. Складання слів зі звуків у заданій послідовності. Визначення кількості звуків і складів у слові. Артикуляційна та мовленнєва гімнастика Артикуляційні вправи для чіткості вимови. Вправи на поєднання звуків у звукосполюки та слова. Інсценізації та театралізовані ігри з мовленнєвим компонентом. Римування, мовленнєва творчість Вигадування рим до заданих слів. Гра «Римовані пари», «Казка навпаки» (зміна звуків — нове слово). Складання коротких римованих віршиків, лічилок. Ігри зі словами та звуками
--	--	--	---	--

			Створення ланцюжків римованих слів. Гра «Вигадай закінчення» або «Хто так не каже?». Мовленнєво-слухові ігри «Назви слово на звук...», «Знайди зайве», «У кого однаковий початок?». Робота з віршованими текстами, лічилками, казками. Створення звукових казок, де діти «звучать» як персонажі	«Створи слово з...», «Назви слово, яке починається і закінчується на...». Робота з умовними звуковими моделями (фішки, схеми). Ігрові вправи типу «Піймай звук», «У якому слові більше складів?»
Лексична компетентність	Формувати активний та пасивний словник дитини за темами: «Сім'я», «Іграшки», «Тварини», «Частини тіла», «Овочі», «Фрукти» тощо. Розвивати вміння називати предмети, їхні ознаки (колір, розмір, форма), дії та місця. Сприяти узагальненню понять (наприклад: «м'яч, кубик, пірамідка → іграшки»). Вправляти у вживанні найпростіших	Розширювати активний словник дітей за темами: «Тварини», «Одяг», «Природа», «Посуд», «Меблі», «Транспорт» тощо. Формувати вміння описувати предмети та явища за основними ознаками: колір, форма, розмір, функція. Розвивати навички узагальнення / класифікації: що до якої групи належить,	Розширювати активний словник дітей за різними тематичними групами: «Пори року», «Професії», «Транспорт», «Продукти» тощо. Формувати здатність описувати предмети, явища, дії, використовуючи 2–3 ознаки (колір, розмір, призначення). Удосконалювати вміння узагальнювати: об'єднувати предмети в	Збагачувати словниковий запас дітей за темами: «Сім'я», «Моя країна», «Світ природи», «Професії», «Пори року» тощо. Формувати вміння розуміти та пояснювати значення слів, уживати синоніми, антоніми, слова з переносним значенням. Розвивати навички опису предметів, явищ, ситуацій з опорою на 3–4 ознаки (величина, колір, функція, відчуття).

	узагальнювальних слів, іменників, дієслів і прикметників. Розвивати мовлення в діалозі: вміння ставити прості запитання, відповідати на них, підтримувати коротку розмову. Формувати елементарні навички опису предметів за зразком дорослого. Заохочувати використання нових слів через ігри, віршики, казки, інсценізації. Виховувати інтерес до мовлення як засобу спілкування та пізнання	наприклад: «яблуко, банан, груша — це...». Сприяти вживанню прикметників, дієслів, числівників у мовленні відповідно до ситуації спілкування. Вправляти в доборі слів за певною темою, знаходженні зайвого або протилежного за значенням слова. Розвивати вміння будувати прості описові речення — спочатку за зразком, пізніше — самостійно. Стимулювати мовленнєву активність у діалозі: відповідати на запитання, ставити їх, підтримувати бесіду. Формувати інтерес до слова, значення слів, ігор зі словами («Поясни, хто це, що це, для чого...»)	групи, визначати загальну назву. Розвивати вживання в мовленні синонімів, антонімів, слів із протилежним значенням. Формувати вміння добирати слова за ознакою, дією, функцією. Сприяти побудові розгорнутих висловлювань, описів, коротких розповідей за малюнками. Вправляти у використанні граматично правильних конструкцій, зокрема узгодженні прикметників з іменниками, множини / однини. Заохочувати мовленнєву ініціативу, творчість у створенні неологізмів, історій, віршиків	Сприяти засвоєнню узагальнювальних понять, розвивати вміння класифікувати предмети за групами, знаходити зайве. Формувати навички логічного мовлення — побудова причинно-наслідкових зв'язків, завершення речення або розповіді. Вправляти у вживанні складних граматичних конструкцій: сполучники, відмінювання прикметників, дієслів, числівників. Стимулювати мовленнєву творчість: складання розповідей за серією картинок, створення коротких казок, віршиків. Розвивати комунікативні навички: підтримання діалогу, адекватна відповідь, ініціювання розмови
Граматична компетентність	Формувати вміння узгоджувати слова в реченні (наприклад, «Великий м'яч», «Біжить хлопчик»). Розвивати	Удосконалювати вміння будувати прості речення з 3–5 слів: «Мама читає книжку», «Дівчинка їде на велосипеді».	Удосконалювати вміння будувати речення з 4–6 слів, дотримуючись правильної послідовності.	Формувати здатність будувати поширені речення, використовуючи прикметники, дієслова, обставини.

	вміння правильно вживати іменники в роді та числі (м'яч – м'ячі, лялька – ляльки). Сприяти оволодінню простими конструкціями речень (2–4 слова): «Мама читає книжку», «Дитина їде машинкою». Вправляти у вживанні прикметників, дієслів та займенників у мовленні. Формувати вміння ставити запитання і відповідати на них: «Хто?», «Що?», «Де?», «Куди?», «Що робить?». Стимулювати вживання простих прийменників у мовленні (у, на, під, біля). Розвивати навички опису предметів за допомогою запитань та підказок дорослого. Сприяти вживанню елементарних зв'язних висловлювань у діалозі або за малюнком	Формувати навички узгодження слів у роді, числі, відмінку: великий ведмідь – велика лялька; один м'яч – багато м'ячів. Сприяти вживанню найпоширеніших прикметників, дієслів і займенників у мовленні. Розвивати вміння ставити й відповідати на запитання: «Хто?», «Що робить?», «Який?», «Де?», «Коли?». Формувати вміння вживати прості прийменники: у, на, під, за, біля тощо в конкретному мовленнєвому контексті. Стимулювати побудову діалогічного мовлення: «Добрий день! – Добрий день!», «Як тебе звати? – Мене звати...». Розвивати навички розповіді за зразком, малюнком, ігровою ситуацією. Формувати інтерес до мови як до інструменту спілкування, гри, вираження емоцій	Формувати навички узгодження слів у роді, числі, відмінку (висока трава, малі кошенята, красивий будинок). Вправляти у правильному вживанні займенників, прикметників, числівників, прийменників у мовленні. Сприяти вживанню складніших синтаксичних конструкцій: складених присудків, обставин часу й місця. Розвивати здатність ставити різні типи запитань і відповідати на них повними реченнями. Стимулювати використання форм майбутнього, теперішнього та минулого часу дієслів у контексті. Формувати навички зв'язного мовлення: опис за малюнком, розповідь за серією ілюстрацій або ситуацією. Розширювати активне володіння мовленням	Удосконалювати навички узгодження слів у реченні за родом, числом і відмінком. Розвивати вміння вживати форми минулого, теперішнього та майбутнього часу дієслів. Вправляти в побудові речень із складними граматичними структурами: складені присудки, складні речення з причинно-наслідковими зв'язками. Сприяти активному використанню різних типів займенників, прийменників, числівників у мовленні. Формувати навички побудови логічних, зв'язних висловлювань: розповідь, опис, пояснення. Розвивати діалогічне мовлення: ініціація бесіди, реакція на співрозмовника, підтримання діалогу. Стимулювати мовленнєву творчість через ігри, інсценізації, створення історій, віршів
--	---	---	---	--

			через мовленнєві ігри, інсценізації, діалоги	
Діамонологічна компетентність	Формувати вміння брати участь у простому діалозі (запитання – відповідь) з дорослим або однолітком. Сприяти засвоєнню елементарних форм мовленнєвої ввічливості: «Добрий день!», «Дякую!», «Будь ласка», «До побачення!». Розвивати вміння слухати співрозмовника та реагувати на репліки (жестами, словами, діями). Стимулювати вживання простих запитань і відповідей за допомогою ігор, лялькових вистав, інсценізацій. Формувати інтерес до спілкування з однолітками під час ігор, спільної діяльності, спостережень. Вправляти у вживанні займенників «я», «ти», «він / вона» в діалогах. Навчати вести бесіду з опорою на ілюстрацію чи предмет (наприклад, обговорення іграшок, малюнка).	Формувати вміння вступати в діалог, підтримувати розмову з дорослим або однолітком. Удосконалювати навички мовленнєвої ввічливості: привітання, подяка, прощання, прохання. Сприяти засвоєнню структури діалогу: репліка – відповідь, уточнення, звертання. Розвивати вміння ставити прості запитання та відповідати на них у контексті гри чи бесіди. Вправляти у використанні займенників, простих прийменників, слів-зв'язок у діалогічному мовленні. Формувати здатність розповідати про себе, свої дії, переживання у відповідь на запитання. Стимулювати спілкування в парах або малих групах, з опорою на предмет, картинку чи сюжет.	Удосконалювати вміння підтримувати діалог, ставити уточнювальні запитання, відповідати повними реченнями. Формувати навички використання мовленнєвих етикетних формул у різних ситуаціях спілкування. Сприяти розвитку вміння висловлювати думку, емоції, бажання через діалог. Розвивати здатність логічно будувати репліки у відповідь на запитання співрозмовника. Вправляти у веденні тематичних діалогів (у магазині, у лікаря, на дитячому майданчику тощо). Формувати вміння вислуховувати співрозмовника не перебиваючи, реагувати словами підтримки або співпереживання. Стимулювати ініціативність у	Формувати вміння ініціювати, підтримувати та завершувати діалог із дорослими та однолітками. Розвивати здатність висловлювати власні думки, емоції, оцінки в межах бесіди. Сприяти навичкам постановки різних типів запитань («Хто?», «Що?», «Чому?», «Коли?») та логічного формулювання відповідей. Удосконалювати мовленнєвий етикет: вітання, прощання, прохання, подяка, вибачення, уточнення. Розвивати вміння слухати співрозмовника не перебиваючи і реагувати на його репліки відповідно до ситуації. Стимулювати використання точних слів, синонімів, емоційно забарвлених виразів у діалозі. Формувати здатність вести тематичні діалоги на

	Сприяти емоційно забарвленому спілкуванню, вираженню простих емоцій словами (радість, здивування, подяка)	Заохочувати використання інтонації, міміки, жестів як частини емоційного діалогу	спілкуванні з однолітками та дорослими в побутових і навчальних ситуаціях. Розширювати лексичний запас для збагачення діалогічного мовлення, вправляти в доборі точних слів	знайомі теми: «У магазині», «У дитячому садку», «Моя родина». Розвивати інтонаційну виразність, міміку, жести як засоби збагачення діалогічного мовлення
Комунікативна компетентність				
Вік Показники розвитку	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Освітні завдання	Сприяти виникненню в дитини бажання спілкуватися з дорослими й однолітками, реагувати на звернення. Формувати елементарні навички слухання: уважно сприймати мову дорослого, дотримуватися черговості в розмові. Розвивати здатність висловлювати свої бажання, емоції та прості думки за допомогою слів і міміки. Підтримувати ініціативу дитини у вербальній взаємодії: заохочувати відповідати на запитання, ставити власні.	Розвивати вміння висловлювати думки у формі простих речень, використовуючи знайомі слова та звороти. Формувати навички активного слухання: виявляти інтерес до розповіді, ставити уточнювальні запитання, підтримувати розмову. Заохочувати участь у сюжетних діалогах та мовленнєвих іграх, розвиваючи навички співпраці та чергування реплік. Підтримувати ініціативу дитини у вербальній взаємодії з дорослими й	Сприяти розвитку зв'язного мовлення: заохочувати дітей складати короткі розповіді, висловлювати думки в логічній послідовності. Формувати вміння вести діалог: відповідати на запитання і ставити їх, підтримувати розмову на знайому тему. Поглиблювати навички слухання та розуміння: розвивати здатність уважно слухати співрозмовника, виявляти емоційне ставлення до змісту. Збагачувати словниковий запас	Розвивати вміння висловлювати власну думку, аргументувати її, дослухатися до співрозмовника та приймати альтернативні пояснення. Формувати навички побудови зв'язного монологічного мовлення (розповідь, опис, пояснення) у логічній і граматично правильній формі. Удосконалювати вміння вести діалог: ініціювати розмову, змінювати тему, ставити запитання і відповідати з урахуванням комунікативної ситуації.

	Збагачувати словник словами, які позначають дії, емоції, характеристики об'єктів, формуючи зв'язне мовлення. Формувати навички невербального спілкування (жест, погляд, інтонація) для налагодження простого діалогу	однолітками в різних соціальних ситуаціях. Збагачувати словниковий запас словами, що описують дії, якості, стан, зв'язки між об'єктами. Розвивати інтонаційну виразність мовлення: змінювати темп, силу голосу, інтонацію відповідно до змісту висловлювання	словами, які відображають причинно-наслідкові зв'язки, порівняння, часові уявлення. Формувати мовленнєву виразність: інтонаційно точно передавати емоції, настрій, особливості персонажів у діалогах чи творчих вправах. Сприяти емоційно забарвленому спілкуванню з дорослими й однолітками в різних соціальних ситуаціях (ігрових, побутових, навчальних)	Збагачувати словниковий запас лексиною, що охоплює різні сфери життя, емоційні стани, моральні характеристики, причинно-наслідкові зв'язки. Розвивати мовленнєву рефлексію: вміння слухати себе, помічати помилки й самостійно їх виправляти. Підтримувати емоційне забарвлення мовлення, інтонаційну виразність і доречність невербальних засобів у процесі спілкування
--	---	--	---	--

Художньо-мовленнєва компетентність

<i>Вік</i> <i>Показники розвитку</i>	<i>3-й рік життя</i> <i>I молодша група</i>	<i>4-й рік життя</i> <i>II молодша група</i>	<i>5-й рік життя</i> <i>середня група</i>	<i>6-й рік життя</i> <i>старша група</i>
<i>Вікові можливості дитини</i>	Виявляє емоційне зацікавлення до знайомих віршів, пісень, казок, часто просить повторити улюблені твори. Наслідую інтонацію, ритм і тембр мовлення дорослого під час ігор, читання або декламації. Повторює знайомі слова, фрази та рими з художніх	Виявляє стійкий інтерес до прослуховування казок, віршів, пісень; упізнає знайомі твори за ритмом, початком фрази чи інтонацією. Запам'ятовує та повторює невеликі римовані тексти, залюбки декламує знайомі уривки.	Виявляє інтерес до художніх творів різних жанрів; дитина здатна емоційно відгукуватися на зміст, розуміє мотиви дій персонажів. Запам'ятовує і виразно декламує короткі вірші, скороговки, лічилки, передаючи емоційне забарвлення через	Упевнено сприймає художні твори на слух, розрізняє жанри (казка, вірш, розповідь), розуміє підтекст, настрій і головну ідею. Уміє відтворити зміст твору в послідовній логічній формі, використовуючи образну

	текстів, іноді супроводжує їх жестами або рухами. Емоційно реагує на персонажів творів, намагається імітувати їхні голоси чи дії. Включається в прості мовленнєві ігри з елементами художнього слова, бере участь у спільному декламуванні. Проявляє ініціативу в програванні коротких сценок або «театру на колінах» із використанням знайомих образів	Передає емоційний зміст твору через міміку, жести, інтонацію, наслідує поведінку персонажів у грі. Бере участь у театралізованих іграх за мотивами знайомих сюжетів; виконує елементарні ролі, імпровізує діалоги. Вміє переказати знайомий твір у спрощеній формі, використовуючи власні слова та характерні мовні звороти. Уживає образні вислови, почуті у творах, у власному мовленні (наприклад, «Як сонечко світить», «Ніби пташка літає»)	інтонацію, темп і силу голосу. Переказує знайомі казки, історії у логічній послідовності, використовуючи образну лексику та мовні звороти. Активно включається в театралізовані ігри: бере на себе ролі, імпровізує діалоги, виражає настрій персонажів мімікою та голосом. Виявляє ініціативу у створенні власних історій, зокрема за мотивами прочитаного або почутого. Застосовує елементи художньої мови в повсякденному мовленні (порівняння, епітети, виразні вислови)	лексику та стилістичні звороти. Емоційно виразно декламує вірші, бере участь у мовленнєвих постановках, уміє керувати мімікою, жестами, інтонацією для створення художнього образу. Самостійно вигадує історії, казки або вірші, добирає мовні засоби для передачі емоцій, настрою, особливостей персонажів. Аналізує зміст творів: визначає риси героїв, мораль, причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовує своє ставлення до подій і персонажів. Інтегрує елементи художньої мови в повсякденне спілкування, збагачує власне мовлення порівняннями, метафорами, влучними висловами
Освітні завдання	Формувати інтерес до слухання коротких віршів, пісень, лічилок, казок та емоційно реагувати на їхній зміст.	Заохочувати інтерес до художніх творів (коротких казок, віршів, пісень, лічилок) з емоційно виразним змістом.	Сприяти емоційному сприйняттю художніх творів: висловлення власних вражень,	Поглиблювати інтерес до художнього слова, розвивати здатність емоційно сприймати зміст

	Сприяти розвитку здатності наслідувати інтонацію, ритм і мелодику мовлення дорослого під час виконання мовленнєвих ігор або читання. Заохочувати дітей повторювати знайомі рими, слова чи фрази з улюблених творів. Розвивати елементарні театральні навички через прості рухи, міміку та голосові інтонації в ігрових ситуаціях. Збагачувати мовлення дітей словами з художніх текстів, що містять образні вислови, емоційні оцінки. Розширювати емоційно-чуттєвий досвід дітей через взаємодію з художнім словом	Формувати вміння співпереживати персонажам творів, висловлювати власне емоційне ставлення до подій, що відбуваються у творі. Сприяти розвитку пам'яті та мовлення через заучування невеликих римованих текстів, повторювання знайомих уривків. Розвивати інтонаційну виразність: відтворення ритму, темпу, сили голосу під час декламації чи гри за мотивами твору. Створювати умови для театралізованих ігор за мотивами знайомих сюжетів: використовувати міміку, жести, інтонацію	почуттів, міркувань за їхніми мотивами. Формувати навички образного мовлення через вивчення та декламацію віршів, лічилок, малих жанрових форм. Розвивати здатність до переказу знайомих казок та віршів у послідовній формі з використанням характерних мовних зворотів. Заохочувати дітей до участі в інсценізаціях і творчому відтворенні змісту творів (жести, міміка, інтонація, діалог). Збагачувати мовлення образною лексикою, епітетами, порівняннями, що передають настрій, характер персонажів. Формувати інтерес до самостійного складання казкових історій, римованих рядків або діалогів за мотивами творів	твору, аналізувати мотиви поведінки персонажів. Сприяти вмінню емоційно виразно декламувати вірші, скороговки, лічилки, передаючи характер та настрій тексту через голос, міміку, жести. Розвивати вміння самостійно переказувати або творчо переосмислювати зміст казок, розповідей, створювати власні варіанти продовження сюжету. Заохочувати дітей до драматизації художніх творів: розподілу ролей, імпровізації діалогів, використання сценічних атрибутів. Збагачувати мовлення дітей образною лексикою, фігурами мовлення (порівняннями, метафорами, епітетами), що передають емоції та сенси. Формувати навички елементарного аналізу тексту: визначення головної думки,
--	---	--	---	---

				послідовності подій, морального посилу твору
Читання та розповідання	Дитина уважно слухає короткі вірші, казки, оповідання, супроводжує слухання емоційними реакціями (усмішка, здивування, співпереживання). Запам'ятовує знайомі слова, фрази з улюблених творів; повторює уривки разом з дорослим або самотійно. Виявляє бажання слухати знайомі твори знову, упізнає їх за початковими словами або ритмом. Бере участь у простих мовленнєвих іграх за мотивами текстів (закінчити рядок, впізнати персонажа). Наслідую інтонацію та ритм мовлення дорослого під час декламації, іноді імітує голоси персонажів. Пробує відтворювати зміст короткого твору за допомогою жестів, окремих слів, звуконаслідування, міміки	Дитина уважно слухає художні твори (вірші, казки, оповідання), виявляє інтерес до змісту через міміку, реакції, запитання. Відтворює знайомі уривки з творів, промовляє улюблені фрази, римовані рядки разом із дорослим або самотійно. Виявляє інтерес до обговорення прослуханих творів: розповідає про героїв, висловлює свої враження чи оцінку подій. Переказує прості знайомі сюжети в довільній формі з емоційною інтонацією та використанням образних зворотів. Бере участь у мовленнєвих іграх за мотивами творів: добирає слова, що римуються, ставить запитання до змісту, виконує роль персонажа. Пробує самотійно вигадувати продовження	Дитина зосереджено слухає художні тексти, виявляє емоційне ставлення до змісту, реагує запитаннями, коментарями. Самостійно або з допомогою дорослого декламує вірші, промовляє знайомі уривки з казок, пісень, лічилок із відповідною інтонацією. Переказує твори в логічній послідовності, передаючи зміст за допомогою характерної лексики та стилістичних зворотів. Виявляє здатність до співпереживання героям, висловлює власні враження, порівнює персонажів, описує їхню поведінку. Бере участь у творчому розігруванні змісту творів: створює діалоги, фантазує продовження сюжету, добирає виразні мовні засоби.	Дитина зосереджено слухає художні твори різних жанрів, розуміє основний зміст, настрій, мораль та приховані сенси. Виразно декламує вірші, лічилки, скоромовки, керуючи інтонацією, темпом і силою голосу відповідно до художнього змісту. Упевнено переказує знайомі твори, дотримуючись логічної послідовності подій, використовуючи образну лексику й мовні звороти. Самостійно складає продовження відомих казок або власні історії за мотивами творів, виражаючи творчі ідеї мовленнєво. Вміє визначити характер персонажів, описати їхні вчинки та виявити ставлення до подій через аргументовані висловлювання. Інтегрує в мовлення елементи художньої мови,

		або зміну сюжету знайомої казки, використовує міміку та інтонацію для емоційного забарвлення	Використовує елементи художнього мовлення у власних висловлюваннях, запозичуючи ритміку, метафори, порівняння з прослуханих текстів	вживає порівняння, епітети, метафори для передавання емоцій і настроїв
Виразне читання	Дитина уважно слухає, як дорослий читає вірші, римівки, короткі казки з виразною інтонацією, темпом і паузами. Наслідуює інтонацію, ритм і силу голосу під час повторення знайомих уривків, жестами супроводжує окремі фрази. Повторює знайомі слова або рядки з улюблених творів разом з дорослим, пробує імітувати інтонацію та міміку. Реагує на зміну інтонації при читанні (радість, здивування, напруга), виявляє емоційне розуміння змісту. Залюбки бере участь у колективному декламуванні віршів або хоровому читанні знайомих римованих фраз.	Формувати інтерес до емоційно забарвленого мовлення через слухання виразного читання творів дорослими. Розвивати здатність упізнавати інтонацію, ритм, темп, силу голосу та інші виразні засоби мовлення. Заохочувати дітей до наслідування інтонаційної виразності знайомих уривків під час спільного декламування. Сприяти активному включенню в групові форми виразного мовлення (хорове читання, інсценізація уривків, інтонаційні ігри). Формувати вміння змінювати інтонацію відповідно до настрою або змісту твору, відтворюючи емоційну атмосферу.	Сприяти розвитку слухової уваги та чутливості до мовленнєвих характеристик художнього тексту (інтонація, пауза, темп, ритм). Формувати навички емоційно виразного проговорювання віршованих рядків, скоромовок, лічилок разом із дорослим або самостійно. Заохочувати відтворення голосом емоційного стану персонажів і зміни настрою в тексті через інтонаційні засоби. Навчати дитину варіювати силу голосу, темп і ритм мовлення відповідно до змісту твору або настрою, ситуації.	Сприяти вдосконаленню навичок емоційно виразної декламації (віршів, скоромовок, казкових реплік) із дотриманням інтонаційної виразності, пауз, ритму. Формувати свідоме використання мовленнєвих засобів виразності (інтонація, темп, сила голосу) відповідно до змісту твору. Заохочувати дітей до самостійної декламації знайомих і нових текстів із відтворенням настрою, почуттів, образів персонажів. Навчати розрізняти й передавати різні емоційні стани в мовленні (радість, смуток, здивування, урочистість тощо) через інтонаційні засоби.

	Виявляє бажання слухати виразне читання повторно, упізнає твір за емоційним тоном мовлення дорослого	Розвивати чутливість до емоційних відтінків мови персонажів у текстах, спонукати до їхнього виразного програвання	Формувати вміння розпізнавати характерні інтонаційні малюнки (подив, радість, напруга тощо) та свідомо застосовувати їх у декламації. Сприяти участі дитини в групових формах декламації (хорове читання, рольове читання), розвитку впевненості у виразному мовленні	Розвивати вміння порівнювати стилі декламації, оцінювати виразність виконання творів дорослими, однолітками чи в аудіозаписі. Стимулювати участь у колективних та індивідуальних формах читання з елементами театралізації, залучаючи рух, міміку, жести
Робота з книжкою	Формувати позитивне ставлення до книги як джерела емоційних вражень, цікавих історій, спілкування з дорослим. Сприяти розвитку вміння розглядати ілюстрації, знаходити знайомих персонажів, емоційно реагувати на зображене. Заохочувати до участі в спільному читанні: торкатися сторінок, гортати, показувати на знайомі елементи. Формувати перші навички орієнтації у книжці: розуміння послідовності «початок —	Формувати інтерес до книжки як джерела знань і емоційного досвіду; заохочувати ініціативу дитини у виборі та перегляді улюблених книжок. Розвивати здатність розглядати ілюстрації, співвідносити їх зі змістом прочитаного, висловлювати власне ставлення до зображеного. Формувати навички орієнтації в структурі книжки: знаходження обкладинки, назви, імені автора, послідовності сторінок.	Формувати стійкий інтерес до книжок через усвідомлення змісту, емоційне сприйняття творів та обговорення прочитаного. Розвивати здатність співвідносити ілюстрації з текстом, описувати побачене, висловлювати припущення щодо подій у творі. Удосконалювати вміння орієнтуватися в структурі книжки: назва, автор, ілюстратор, сторінки, послідовність подій. Сприяти участі в обговореннях змісту	Розвивати вміння усвідомлено сприймати літературний твір як джерело знань, естетичного й морального досвіду. Формувати навички аналізу змісту книжки: визначення теми, послідовності подій, характеристики героїв, морального посилу. Заохочувати до самостійного вибору книжок за інтересами, аргументування свого вибору, обговорення вражень. Удосконалювати здатність співвідносити

	середина — кінець» у простому творі. Стимулювати інтерес до запам'ятовування назв книжок, імен персонажів, епізодів, що сподобалися. Розвивати здатність слухати короткий текст, супроводжуючи його переглядом ілюстрацій та емоційним відгуком	Сприяти вмінню слухати художній твір, супроводжуючи процес розгляданням ілюстрацій і коментуванням подій чи персонажів. Заохочувати дитину до впізнавання знайомих епізодів, повторення фраз або опису знайомих сцен за мотивами прочитаного. Створювати ситуації для діалогу з дорослим під час роботи з книжкою: ставити запитання, висловлювати враження, прогнозувати розвиток сюжету	книжки: переказ, опис героїв, подій, висловлення власних думок та оцінок. Заохочувати ініціативу в самостійному доборі книжок для читання, аргументуванні свого вибору. Розвивати вміння слухати твір з розумінням і подальшим обговоренням, формувати здатність ставити запитання за змістом	текст та ілюстрації, інтерпретувати зображене, робити припущення щодо подальшого розвитку сюжету. Стимулювати участь у колективному й діалогічному обговоренні прочитаного: ставлення до персонажів, порівняння історій, визначення улюблених моментів. Формувати читацьку самостійність: уміння дотримуватися порядку читання, книжкового етикету, бережно ставитися до книжки
Показники компетентності за мовленнєво-комунікативним освітнім напрямом	Реагує на звернення дорослого, розуміє прості інструкції та прохання, виконує їх з опорою на мову. Використовує слова, фрази та короткі речення для вираження власних потреб, емоцій, дій, спостережень. Активно наслідує мову дорослого, повторює знайомі слова, уривки текстів, окремі звуки або ритмічні фрази.	Розуміє запитання та інструкції, пов'язані з повсякденними ситуаціями; адекватно реагує словами, діями, мімікою. Будує фрази з 2–4 слів, починає утворювати прості речення з прийменниками, сполучниками, узгодженими словами. Збагачує активний словник: називає об'єкти довкілля, дії, якості,	Розуміє складніші мовленнєві вказівки, ставить запитання за змістом почутого, висловлює припущення щодо подій. Уживає поширені речення, починає будувати зв'язні висловлювання з кількох речень, використовує граматичні форми відповідно до контексту. Має достатній активний словник для опису предметів, подій,	Ідентифікує державну мову серед інших мов, знає, що державною мовою є українська. Розуміє складні мовленнєві інструкції, ставить запитання уточнювального й пояснювального характеру, дитина здатна підтримувати змістовну розмову. Будує розгорнуті, граматично правильні висловлювання, вживає складнопідрядні речення,

	Прагне до взаємодії зі знайомими дорослими та однолітками, бере участь у коротких мовленнєвих іграх. Упізнає знайомі твори за інтонацією, ритмом, зображеннями; емоційно реагує на художні тексти. Виявляє інтерес до книжки, може самостійно гортати сторінки, показувати зображення, називати героїв чи предмети	емоції, прості ознаки часу й місця. Проявляє ініціативу в спілкуванні з дорослими та дітьми, бере участь у діалогах, мовленнєвих іграх, просить пояснення або про допомогу словами. Виявляє інтерес до художнього слова: упізнає знайомі твори, декламує вірші з дорослим, передає інтонацію, ритм. Слухає короткі твори з емоційною участю, виявляє здатність до переказу знайомих історій у спрощеній формі	почуттів, складає короткі розповіді з власного досвіду. Підтримує діалог: вислуховує співрозмовника, реагує, ініціює тему, ставить уточнювальні запитання. Виявляє інтерес до художнього слова: декламує вірші, переказує зміст знайомих творів, творить власні історії. Виразно передає зміст через інтонацію, міміку, жести, застосовує елементи образної мови в спілкуванні	узгоджує слова за родом, числом, відмінком. Активно користується образною лексикою, вживає прислів'я, приказки, порівняння, епітети у власному мовленні. Самостійно висловлює судження, формує аргументовану думку щодо подій, ситуацій, художніх творів. Бере участь у діалогах, колективних обговореннях, демонструє здатність слухати не перебиваючи й висловлювати власні переконання. Виразно декламує вірші, переказує твори, складає казки та історії з елементами сюжету, характерів, емоційного забарвлення
--	---	---	--	---

Вивчаємо англійську мову «English Step by Step»

Мета. Формування базових навичок англійського мовлення та сприймання на слух. Розвиток інтересу до іншомовного спілкування через ігрові та інтерактивні методи. Поступове засвоєння лексики й простих мовленнєвих конструкцій у повсякденних ситуаціях. Підготовка до подальшого системного вивчення англійської мови у школі.

Завдання:

- Ознайомити дітей із базовими словами та виразами (привітання, кольори, числа, частини тіла, предмети довкілля).
- Розвивати слухове сприймання англійської мови через пісні, римівки, аудіоігри.
- Формувати навички повторення та відтворення простих фраз.
- Стимулювати мовленнєву активність у діалогах («Hello!», «How are you?»).
- Використовувати ігрові вправи для закріплення лексики (картки, рухливі ігри, рольові ситуації).
- Виховувати позитивне ставлення до іншомовного спілкування, цікавість до іншої культури.

<i>Вік</i> <i>Показники розвитку</i>	<i>3-й рік життя</i> <i>I молодша група</i>	<i>4-й рік життя</i> <i>II молодша група</i>	<i>5-й рік життя</i> <i>середня група</i>	<i>6-й рік життя</i> <i>старша група</i>
<i>Вікові можливості</i>	<i>Слухове сприймання та увага</i> Розуміє прості звернення рідною мовою, може сприймати інтонацію іноземної мови. Здатна втримувати слухову увагу короткий час (3–5 хв) за умови емоційного включення. Упізнає повторювані фрази, пісні, ритми. <i>Мовленнєвий розвиток</i> Активно пізнає рідну мову, тому іноземна сприймається пасивно.	<i>Когнітивні та пізнавальні можливості</i> Здатність до простого аналізу й класифікації об'єктів (за кольором, формою, функцією). Починає узагальнювати поняття: «тварини», «іграшки», «їжа». Утримує увагу протягом 7–10 хв за умови ігрового або емоційного включення. Добре реагує на повторення та ритмічні структури (вірші, пісні, ритуали).	<i>Когнітивні та пізнавальні можливості</i> Здатна групувати предмети / поняття за категоріями («тварини», «кольори», «предмети»). Розпізнає логічні зв'язки — що належить до певної теми («What is in the kitchen?»). Утримує увагу до 15 хв у рамках ігрової чи сюжетної діяльності. Реагує на завдання, що містять елемент вибору, порівняння, класифікації.	<i>Пізнавальні та когнітивні можливості</i> Здатна до логічного групування та класифікації лексичних одиниць: «тварини», «професії», «кімнати». Визначає належність об'єкта до певної категорії: «Where does a spoon belong?». Утримує увагу 15–20 хв у сюжетній або проблемній діяльності. Вміє порівнювати, робити вибір, встановлювати причинно-наслідкові

	Здатна повторити окремі слова або звуки як відлуння за дорослим. Реагує на іноземну мову через жест, рух, міміку. <i>Рухова активність (TPR-можливості)</i> Здатна виконувати прості фізичні команди: «Jump!», «Clap!», «Sit down!». Висока потреба в руховому самовираженні — рух як основа засвоєння. Може синхронізувати дії з іншими дітьми в грі. <i>Пізнавальні можливості</i> Впізнає предмети, кольори, звуки за зображенням або дією. Спирається на повторення, спостереження, приклад. Здатна до простих виборів і класифікації: «Find the ball», «Where's red?». <i>Емоційно-соціальний розвиток</i> Орієнтована на емоційну реакцію дорослого: усмішка, голос, жест.	<i>Мовленнєві можливості (рідна та іноземна мови)</i> Здатна повторювати слова й короткі фрази (2–3 слова), особливо ті, що супроводжуються діями. Сприймає іноземну лексику емоційно: пісні, команди, вирази з мімікою. Реагує на інструкцію: розуміє зміст через контекст, інтонацію, візуальні / жестові підказки. Пробує використовувати англійські слова у грі як засіб вираження або наслідування. <i>Рухові та сенсомоторні можливості (TPR-підходи)</i> Здатна виконувати фізичні дії на запит: «Jump!», «Clap!», «Touch your nose!». Інтуїтивно синхронізує рух із музикою або мовним супроводом. Включається в рухливу гру з інструкцією з високим емоційним залученням.	<i>Мовленнєві можливості (рідна та іноземна мови)</i> Вимовляє окремі англійські слова й короткі фрази за прикладом або в спонтанній грі. Повторює фрази з пісень, мультфільмів, рольових сцен. Виявляє ініціативу у вживанні іноземної мови для називання предметів, вітання, звернення. <i>Рухові та сенсомоторні можливості (TPR)</i> Виконує серії дій за командами англійською: «Jump!», «Touch your head!», «Spin and sit!». Синхронізує рух із піснею, музикою, інструкцією. Включається в театральну або ритмічну гру з руховим сценарієм англійською мовою. <i>Творчі та сюжетно-рольові можливості</i> Створює образ в аплікації, малюнку або конструкції за	зв'язки (на рівні мовного контексту). <i>Мовленнєві можливості (рідна та іноземна мови)</i> Вживає короткі речення англійською мовою в грі, комунікації, описі. Ставить прості запитання: «What's your name?», «Where is the ball?». Може створювати зв'язні висловлювання на тему «My Family», «At the Shop», «I'm a Doctor». <i>Рухові та сенсомоторні можливості (TPR)</i> Виконує комбіновані команди: «Clap three times and sit down!». Включається в ритмічні дії, танці, рухливі сценки за мовними інструкціями. Демонструє самостійність у виборі рухової реакції та здатність до імпровізації в грі. <i>Творчі та сюжетно-рольові можливості</i> Розігрує сценки, що імітують реальні ситуації: «At the Restaurant», «My Job».
--	--	--	---	---

	Починає встановлювати контакт у грі, наслідуює дії та мовлення. Уміє приєднатися до спільної гри за підтримки дорослого. <i>Інклюзивні можливості</i> Може потребувати візуальних підказок, сенсорних стимулів, спрощених команд. Здатна включатися через спостереження та прості рухи. Потребує гнучкого ритму заняття, коротких блоків активності, підтримки в самовираженні	Відкликається на комбінації дій: «Clap and spin!», «Touch and sit!». <i>Емоційно-соціальні можливості</i> Здатна встановлювати контакт з однолітками та дорослими в грі. Емоційно реагує на кольори, звуки, мову — виражає стан через міміку, дію. Формує навички співпраці, чергування, ритуального спілкування (вітання, прощання). Спостерігає, наслідуює, бере участь у групових іграх із мовним супроводом. <i>Інклюзивні можливості</i> Краще сприймає англійську мову через візуальні образи, тактильні матеріали та моделі дії. Потребує варіативних форм включення — можливість відповіді не лише словом, а й жестом, вибором, емоцією. Може мати потребу в адаптованих командних	мовленнєвою інструкцією. Висловлює ідеї в грі, сюжеті: «I'm a pilot!», «Let's fly to the zoo!». Формує коротку розповідь за підтримки педагога або в груповому контексті. <i>Емоційно-соціальні можливості</i> Проявляє емоційне ставлення до мовного контенту: реагує на улюблені слова, персонажів. Бажає встановити контакт через англійське звернення: «Hello!», «Bye!», «What's your name?». Співпрацює в грі, сцені, парній або груповій комунікації. <i>Інклюзивні можливості</i> Добре реагує на візуальні, тактильні й аудіопідказки. Може потребувати ритмізованого темпу, пауз, варіативних каналів сприйняття.	Створює аплікації, книжки, малюнки з підписами англійською. Здатна до елементарного планування мовної гри або історії («Let's go to the zoo!»). <i>Емоційно-соціальні можливості</i> Налагоджує взаємодію англійською в парі / групі через фрази, запитання, вітання. Виражає емоції словесно: «I'm happy», «I'm angry». Відповідальна за роль або завдання в командній мовній діяльності. <i>Інклюзивні можливості</i> Орієнтується на комунікацію через кілька каналів: слух, зір, тактильне сприймання. Використовує альтернативні засоби вираження (жести, вибір картки, візуальний сценарій). Співпрацює в грі за модифікованим мовним сценарієм, враховуючи індивідуальні можливості
--	---	--	--	---

		структурах: спрощених, ритмічних, із паузами для реакції	Здатна брати участь у комунікації через альтернативні засоби: вибір, жест, картка, емоція	
Основні освітні завдання	<i>Розвивати слухову увагу та розпізнавання англійських слів</i> Ознайомити дітей з базовими словами (body, toys, animals) через повторення, спів, TPR-команди. Формувати асоціацію між словом і дією: «Touch your nose!», «Clap!». <i>Сприяти первинному розумінню мовленнєвих інструкцій</i> Навчити дітей реагувати на прості команди та запити англійською мовою. Вправи на «розпізнавання – дію», як у TPR-підході. <i>Стимулювати емоційне сприймання іншомовного контенту</i> Залучення через пісні, кольорові картки, театральні мінісцени.	<i>Розширювати слухову увагу й мовне сприймання</i> Формувати сприймання англійської мови через слухання пісень, команд, повторень. Створювати умови для розпізнавання слів у контексті (іграшки, тварини, емоції). <i>Навчити реагувати на прості мовні вислови</i> Засвоєння команд типу «Give me the ball», «Find the teddy bear». Вправи на відповідь жестом, рухом або простим словом. <i>Формувати початкову активну англійську мовленнєву взаємодію</i> Залучення до повторення слів, фраз типу “I see a cat”, “It’s a car”.	<i>Розвивати слухове розпізнавання мовних структур</i> Засвоєння мовних блоків: «I see...», «It’s a...», «I like...». Розпізнавання лексичних тем (тварини, кольори, емоції, професії) через інструкції та пісні. <i>Формувати активне вживання простих англійських фраз</i> Вправи на повторення та розширення фраз: «I see a dog and a cat», «My name is...». Гра «Snowball» — розвиток пам’яті й уміння будувати мовний ланцюжок.	<i>Формувати базові комунікативні навички англійською</i> Стимулювання вживання фраз типу «I’m a teacher», «This is my house». Побудова простих діалогів у рольових ситуаціях: «Hello! How are you?» / «I’m fine. Thank you». <i>Розвивати логічне мислення та мовне узагальнення</i> Завдання на класифікацію, узагальнення: «Name three animals», «What goes in the kitchen?». Гра «Find the odd one out» англійською мовою. <i>Залучати до творчих і рольових форм використання мови</i> Створення мінісцен на тему “Professions”, “Family”, “My School”.

	Вираження емоцій та стану через міміку, музику й гру: «Happy», «Sad». <i>Формувати базову моторику через мовні активності</i> Рухливі ігри типу “Jump!”, “Run!”, “Dance!” із закріпленням англійських слів. Балансування, координація рухів у процесі мовленнєвої взаємодії. <i>Формувати первинні навички самовираження англійською</i> Повторення окремих слів, лексичних блоків (наприклад, “I see a dog”). Гра “Snowball” як механізм розширення фраз. <i>Сприяти соціальній взаємодії та включенню в комунікацію</i> Парні ігри: “Find the color with a friend”, вітальні ритуали “Hello!”. Рольові ситуації: “I’m a doctor”, “I’m a cat”	Застосування ігор: “Snowball”, “Guess what?” з розширенням мовного ланцюга. <i>Стимулювати емоційне реагування та включеність</i> Вираження почуттів через гру з емоційними картками (“Happy”, “Sad”). Малювання або відтворення простих сцен з англійськими словами. <i>Сприяти розвитку когнітивних процесів через мову</i> Ігри на розпізнавання, класифікацію (“What’s missing?”, “Find the red toy”). Стимулювання пам’яті та уваги в контексті мовних завдань. <i>Формувати навички соціальної взаємодії англійською</i> Спільні ритуали (“Hello”, “Goodbye”, “Thank you”). Рольові ігри з розподілом функцій: “I’m a chef”, “You’re a doctor”	<i>Сприяти усвідомленому використанню мови в ігрових ситуаціях</i> Рольові ігри: “At the Zoo”, “In the Kitchen”, “I’m a Pilot”. Побудова простого діалогу: “Hello! What’s your name?”, “I’m a...” через сценки. <i>Залучати до музично-рухових активностей з мовним супроводом</i> Пісні з діями: “Head, Shoulders, Knees and Toes”, “If you’re happy and you know it”. Впровадження хореографічних елементів на основі лексики. <i>Розвивати творчі здібності через англійську мову</i> Завдання на створення малюнків: “Draw a blue monster”, “Color the sun”. Створення мінікнижки: “My Week in Colors”, “My English Animals”.	Розігрування ситуацій: “At the shop”, “Going to the doctor”. <i>Закріплювати тематичний словник у функціональному контексті</i> Повторення лексики через дію: “Draw your bedroom”, “Pack your school bag”. Створення власних мінікнижок: “My English Day”, “All About Me”. <i>Формувати зв’язок між мовленням, музикою та рухом</i> Виконання пісень: “The Wheels on the Bus”, “Old MacDonald”. Мовленнєво-хореографічні вправи з TPR-елементами: “Show me how you dance!”. <i>Розвивати навички групової взаємодії англійською</i> Командні ігри: “Who has the blue toy?”, “Let’s build a rainbow!”. Парна співпраця: “Ask your friend’s name”, “Tell a color they like”
--	--	--	--	---

			<i>Сприяти комунікативній взаємодії в групі англійською</i> Групові завдання: “Find someone who likes apples”, “Let’s play shop”. Вітальні / прощальні ритуали англійською в щоденних практиках	
<i>Альтернативне включення дітей з ООП</i>	Використання жестів, символів, карток, спрощених інструкцій. Індивідуалізація завдань відповідно до сенсорних, мовленнєвих і когнітивних можливостей	Запровадження альтернативної комунікації — вибір із карток, невербальні реакції. Адаптація ігрових завдань до рівня мовленнєвого, сенсорного та емоційного розвитку	Візуальні підказки, моделі діалогу, картки для вибору відповіді. Варіативні способи реагування: мовлення, жести, емоційні символи	Візуальні моделі фраз, картки-сценарії, підтримка невербального спілкування. Модифікація ролей і завдань відповідно до мовленнєвих, сенсорних і когнітивних особливостей
<i>Показники компетентності</i>	<i>Пізнавальні компетентності</i> Розпізнає окремі англійські слова за візуальним або слуховим сигналом. Демонструє розуміння простих мовних інструкцій (наприклад, “Sit down”, “Jump!”). Здійснює вибір між предметами за назвою	<i>Пізнавальні компетентності</i> Впізнає знайомі англійські слова (іграшки, тварини, емоції) у візуальному або слуховому форматі. Здійснює просте зіставлення: назва → предмет (наприклад, “ball”, “apple”). Розрізняє лексичні одиниці за категоріями:	<i>Пізнавальні компетентності</i> Розпізнає знайомі слова англійською мовою у вербальній та візуальній формах. Узагальнює поняття за категоріями: “animals”, “colors”, “toys”. Відтворює логічний мовний ланцюг (“I see a cat and a dog”).	<i>Пізнавальні компетентності</i> Розрізняє звучання іноземної мови та рідної / державної мови. Узагальнює англійську лексику за категоріями: “animals”, “professions”, “family”. Впізнає та класифікує слова / поняття за логічною ознакою: “What belongs to the kitchen?”.

	ознакою: “Find the red ball”. <i>Мовленнєві компетентності</i> Повторює окремі слова або звуки, пов’язані з англійською лексикою (наприклад, “dog”, “dye-bye”). Реагує на звернення англійською — через жест, рух, емоцію або мовлення. Вживає англійські слова / вирази під час гри або взаємодії: “Hello”, “No!”, “More!”. <i>Рухові компетентності (TPR-компонент)</i> Виконує дії, узгоджені з англійською командою: “Touch your nose”, “Clap your hands”. Поєднує рух з емоцією — танцює, стрибає, плескає у відповідь на музику / мову. Бере участь у групових рухових активностях з англійським супроводом. <i>Емоційно-соціальні компетентності</i> Встановлює контакт із педагогом / однолітком	«тварини», «кольори», «предмети побуту». <i>Мовленнєві компетентності</i> Повторює окремі слова чи словосполучення за педагогом або в грі. Реагує на звернення англійською: дає предмет, виконує дію, виявляє емоцію. Використовує в спонтанній грі прості фрази типу: “It’s a dog”, “I see red”. <i>Рухові компетентності (TPR-елементи)</i> Виконує інструкції англійською мовою: “Jump!”, “Clap your hands!”, “Turn around”. Поєднує рухи з лексикою під час пісень, віршів, фізичної активності. У груповій діяльності підтримує ритм, дію, відповідь на команду. <i>Емоційно-соціальні компетентності</i> Розпізнає базові емоції за словами та зображенням (“happy”, “sad”).	<i>Мовленнєві компетентності</i> Вимовляє окремі слова / словосполучення англійською з правильною інтонацією. Активно використовує прості фрази в спонтанній або ігровій взаємодії. Підтримує комунікативний контакт через фрази “Hello!”, “I’m fine”, “It’s a...”. <i>Рухові компетентності (TPR)</i> Виконує команди англійською: “Jump!”, “Turn around!”, “Clap your hands!”. Координує рухи під час пісень / хореографії, пов’язаних із англійською лексикою. У груповій грі демонструє фізичну активність, відповідну мовному сигналу. <i>Творчі компетентності</i> Використовує англійські слова при створенні малюнків, апікацій (“Draw a blue dog”).	Відтворює зв’язні фрази та речення в знайомому контексті: “This is my bedroom”. <i>Мовленнєві компетентності</i> Використовує прості фрази в комунікації: “I’m a doctor”, “My name is Lisa”. Підтримує діалог у рольовій або спонтанній грі: “How are you?” — “I’m fine.” Створює коротку розповідь / опис: “I see a red apple and a green tree”. <i>Рухові компетентності (TPR)</i> Виконує складніші команди англійською: “Jump to the red spot!”, “Spin like a ballerina!”. Поєднує рух і мовлення в групових виставах або хореографії. Демонструє ініціативу у виборі рухових реакцій на англійські інструкції. <i>Творчі та рольові компетентності</i> Участь у театралізованій грі з англійською мовою:
--	--	--	---	---

	через англійські ритуали: “Hello!”, “Goodbye!”. Виявляє емоційну реакцію на пісні, команди, ситуації англійською мовою. Ділиться предметом, жестом, дією у спільному просторі англомовної гри. <i>Інклюзивний компонент</i> Використовує альтернативні форми відповіді: вибір картки, невербальні жести, емоційна реакція. Реагує на символи, зображення або фізичні підказки в мовленнєвій діяльності. Залучається до гри за підтримки дорослого, асистента чи модифікованих матеріалів	Встановлює контакт через англомовні ритуали: “Hello!”, “Thank you!”, “Bye-bye!”. Бере участь у парних / групових завданнях з мовним супроводом (гра, сценка, діалог). <i>Інклюзивний компонент</i> Використовує альтернативні способи відповіді: вибір картки, жест, емоційна реакція. Реагує на команди за допомогою візуальних символів або сенсорних підказок	Створює прості історії або сцени з використанням вивчених слів. Проявляє ініціативу у створенні власного “Color Book”, “Animal Story” тощо. <i>Емоційно-соціальні компетентності</i> Бере участь у комунікативних іграх з англійськими фразами. Виражає емоції через міміку, слова, дії: “I feel happy”, “I’m sad”. Встановлює контакт у парі чи групі під час англомовної діяльності. <i>Інклюзивний компонент</i> Реагує на мовні стимули за допомогою альтернативних форм: вибір картки, жест, емоція. Використовує зображення, символи чи моделі для розуміння мовного контексту. Виявляє участь через адаптовані завдання, підтримку педагога / асистента	розіграє сцену, роль, діалог. Створює історію / книжку за темою: “My Day”, “My English Family”. Пропонує власні ідеї для мовних активностей: “Let’s play doctor!”. <i>Емоційно-соціальні компетентності</i> Встановлює взаємодію англійською у парі / групі. Виражає емоції англійською: “I’m happy!”, “I’m sleepy.” Бере участь у ритуалах, спільних діях, гри зі зверненнями й відповідями. <i>Інклюзивний компонент</i> Реагує на мовленнєві сигнали через різні канали: слухові, візуальні, тактильні. Використовує альтернативні комунікативні засоби — вибір, символи, жести, картки
--	---	---	--	--

ОСВІТНІЙ НАПРЯМ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКИЙ

Мета. Формування в дітей основ соціальної компетентності та громадянської свідомості. Виховання почуття належності до сім'ї, групи, громади, країни. Розвиток навичок співпраці, взаємоповаги, відповідальності та дотримання правил. Підготовка до активної участі у соціальному житті та розуміння цінностей демократичного суспільства.

Завдання:

- ☐ Ознайомити дітей із соціальними ролями (дитина, друг, член сім'ї, вихованець групи).
- ☐ Формувати уявлення про правила співжиття у групі, сім'ї, громаді.
- ☐ Розвивати навички взаємодії, співпраці, допомоги іншим.
- ☐ Виховувати повагу до прав і обов'язків, до культурних традицій та символів.
- ☐ Стимулювати участь у спільних справах, формувати почуття відповідальності.
- ☐ Підтримувати розвиток моральних якостей: чесність, доброзичливість, справедливість.
- ☐ Ознайомлювати з елементарними правилами безпечної поведінки в соціумі.

Взаємодія в соціумі

Мета. Формування в дітей здатності до конструктивної взаємодії з дорослими та однолітками. Виховання поваги до інших, уміння співпрацювати, ділитися, домовлятися та вирішувати конфлікти мирним шляхом. Підготовка до активної участі в житті групи, громади та суспільства через спільні дії та правила.

Завдання:

- ☐ Ознайомити дітей із нормами та правилами взаємодії у групі, сім'ї, громаді.
- ☐ Розвивати навички спілкування, співпраці, взаємодопомоги.
- ☐ Формувати вміння домовлятися, слухати інших, висловлювати власну думку.
- ☐ Виховувати доброзичливість, чесність, справедливість у стосунках.
- ☐ Стимулювати участь у спільних іграх, колективних завданнях та проєктах.
- ☐ Підтримувати розвиток емпатії та відповідальності за власні дії в соціумі.

<i>Показники розвитку</i>	<i>Вік</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
<i>Мій навколишній світ</i>					
<i>Вікові можливості</i>		Початкові навички спілкування – діти здатні виражати свої емоції та бажання словами, жестами або мімікою, починають розуміти прості запитання та реагувати на них. Формування соціальної взаємодії – проявляють інтерес до однолітків, беруть участь у спільній грі, спостерігають та імітують поведінку дорослих. Ознайомлення з нормами поведінки – починають засвоювати елементарні правила співіснування, вчаться просити, дякувати та виконувати прості доручення. Розвиток самостійності – намагаються самостійно виконувати побутові завдання (одягатися, їсти ложкою, прибирати іграшки), виявляють ініціативу.	Розширення навичок спілкування – діти здатні підтримувати короткі діалоги, формулювати прості речення, висловлювати свої думки та бажання більш чітко. Вміння взаємодіяти з однолітками – активно беруть участь у групових іграх, починають ділитися та домовлятися про правила гри, виявляють інтерес до дружби. Засвоєння норм поведінки – усвідомлюють правила ввічливості (вітання, подяка, вибачення), починають розуміти значення соціальних норм і правил у різних ситуаціях. Розвиток самостійності – прагнуть виконувати повсякденні завдання без сторонньої допомоги (самостійно одягатися, прибирати за собою, брати участь у спільних заняттях).	Розвиток мовленнєвої компетентності – діти можуть висловлювати складніші думки, ставити запитання, підтримувати бесіду, аргументувати свої бажання. Поглиблення соціальної взаємодії – активно включаються в групові ігри, проявляють ініціативу, починають розуміти важливість співпраці, допомоги та взаєморозуміння. Засвоєння морально-етичних норм – розуміють правила ввічливості, доброзичливого спілкування, починають демонструвати почуття справедливості та емпатії. Розвиток емоційного самоконтролю – навчаються розпізнавати власні емоції та емоції інших, починають	Розвинена комунікативна компетентність – діти можуть будувати логічні речення, формулювати власну думку, висловлювати аргументовані судження та підтримувати змістовну бесіду. Поглиблена соціальна взаємодія – здатність співпрацювати в колективі, дотримуватися правил групової роботи, вирішувати конфлікти мирним шляхом, проявляти ініціативу у взаємодії. Засвоєння морально-етичних норм – діти усвідомлюють поняття справедливості, доброти, чесності, дружби; демонструють почуття відповідальності та вміння вибачатися та прощати. Розвинена емоційна зрілість – краще контролюють власні емоції, висловлюють

	Формування емоційного інтелекту – розпізнають основні емоції в себе та інших, висловлюють прихильність до близьких людей, починають співпереживати. Розвиток гри як соціального досвіду – сюжетно-рольові ігри стають більш структурованими, діти починають наслідувати поведінку дорослих у грі	Формування емоційної регуляції – починають краще розуміти власні емоції та емоції інших, навчаються контролювати свої реакції, виявляти підтримку та співчуття. Ознайомлення із соціальними ролями – розширюють уявлення про родину, професії і суспільні ролі через спостереження та сюжетно-рольові ігри	керувати своєю поведінкою, дотримуватися встановлених норм. Формування відповідальності – усвідомлюють свої обов’язки в групі, прагнуть виконувати правила та брати відповідальність за свої дії. Ознайомлення із соціальними ролями – краще розуміють функції сім’ї, професій, поведінку в суспільстві, проявляють інтерес до соціальної структури через рольові ігри	співчуття та підтримку, розуміють важливість емоційної регуляції у спілкуванні. Формування соціальної відповідальності – здатність брати на себе прості обов’язки в групі, усвідомлювати наслідки своїх дій та приймати рішення відповідно до правил соціуму. Ознайомлення із суспільними ролями – глибше розуміють функції сім’ї, професій, взаємодію в суспільстві, виявляють інтерес до соціального устрою через сюжетно-рольові ігри
Основні освітні завдання	Формування навичок спілкування – навчання дітей виражати свої емоції, бажання та потреби словами й жестами, використовувати елементарні форми ввічливості (вітатися, дякувати, просити). Розвиток соціальної взаємодії – стимулювання спільної гри з однолітками, навчання правил співіснування в	Розвиток комунікативних навичок – навчання дітей висловлювати свої думки, формулювати запитання, вести прості діалоги та слухати інших. Формування навичок співпраці – участь у спільних іграх та діяльності, засвоєння правил групової взаємодії, повага до інших. Ознайомлення з нормами поведінки – розуміння правил ввічливості,	Розвиток комунікативної компетентності – удосконалення мовлення, уміння вести діалог, висловлювати свої думки, розповідати історії та дотримуватися правил бесіди. Формування почуття відповідальності – розуміння власних дій та їхніх наслідків, виконання простих обов’язків у групі та вдома.	Розвиток комунікативної компетентності – удосконалення мовлення, побудова зв’язних висловлювань, формування аргументованих думок, ведення діалогів та спільних обговорень. Формування соціальної відповідальності – розуміння своїх обов’язків у колективі, виконання правил поведінки в громадських місцях,

	групі, вміння ділитися та домовлятися. Формування позитивного ставлення до людей – розвиток дружніх відносин, формування доброзичливості й довіри до дорослих та інших дітей. Навчання норм поведінки в суспільстві – ознайомлення з елементарними правилами поведінки в дитячому садку, вдома та на вулиці. Розвиток самостійності – заохочення дітей до виконання простих дій без допомоги дорослих (одягатися, прибирати іграшки, дотримуватися режиму дня). Формування емоційного інтелекту – навчання дітей розпізнавати власні емоції та емоції інших, виявляти емпатію та співпереживати	навчання доброзичливого ставлення до інших, використання «чарівних» слів («дякую», «вибач», «будь ласка»). Розвиток самостійності – виконання побутових завдань без сторонньої допомоги (одягання, прибирання за собою), прийняття простих рішень. Формування емоційного інтелекту – навчання дітей розпізнавати та контролювати свої емоції, проявляти емпатію до інших. Усвідомлення ролі в соціумі – знайомство з професіями, родинними ролями, правилами поведінки в громадських місцях	Засвоєння правил співіснування – вміння дотримуватися норм поведінки в суспільстві, ввічливість, доброзичливе ставлення до людей, дотримання черговості та домовленостей. Розвиток емоційного інтелекту – вміння розпізнавати, називати та керувати своїми емоціями, розуміння почуттів інших людей, розвиток співчуття та підтримки. Формування навичок співпраці – взаємодія з групою, виконання колективних завдань, підтримка однолітків, уміння працювати в команді. Розширення соціального досвіду – знайомство з традиціями, святами, культурними нормами; рольові ігри, що допомагають зрозуміти соціальні ролі та професії	прийняття відповідальних рішень. Ознайомлення з морально-етичними нормами – засвоєння принципів дружби, співпраці, справедливості, доброзичливості та ввічливості в спілкуванні з дорослими та однолітками. Розвиток емоційної зрілості – навчання дітей розпізнавати власні почуття та почуття інших, уміння справлятися з емоціями, розвивати навички емоційного саморегулювання. Формування навичок командної роботи – спільне виконання завдань, уміння домовлятися, вирішувати конфлікти мирним шляхом, підтримувати інших. Поглиблення соціального досвіду – знайомство з основами демократії, правами та обов’язками дітей; рольові ігри, що допомагають зрозуміти суспільні відносини та соціальні ролі
--	--	---	---	--

Показники компетентності дитини	Виявляє прихильність до дорослих, наслідує їхні дії. Виконує прості правила у групі («привітайся», «подякуй»). Діє поруч з іншими дітьми, бере участь у спільних діях. Починає розуміти значення «моє – чуже»	Бере участь у спільних іграх, вчиться ділитися іграшками. Виконує прості соціальні ролі у грі (друг, член сім'ї). Пробує домовлятися з іншими дітьми. Виявляє інтерес до взаємодії з групою	Співпрацює з однолітками у грі та завданнях. Виконує рольові завдання, проявляє доброзичливість та емпатію. Дотримується правил взаємодії у групі. Вміє висловлювати власну думку та слухати інших	Усвідомлює себе членом групи / громади. Дотримується правил взаємодії, проявляє відповідальність. Вирішує конфлікти словами, домовляється про спільні дії. Бере участь у колективних проєктах, проявляє ініціативу. Виявляє повагу до прав інших, розуміє значення обов'язків
--	---	---	--	---

Відповідальне громадянство

Мета. Формування в дітей почуття належності до громади та країни. Виховання відповідального ставлення до правил, обов'язків та соціальних ролей. Розвиток основ громадянської свідомості, поваги до культурних традицій, символів та демократичних цінностей. Підготовка до активної участі у суспільному житті через співпрацю, взаємоповагу та відповідальність.

- **Завдання:**
- Ознайомити дітей із поняттям «громада», «правила», «обов'язки» в доступній формі.
- Формувати уявлення про державні символи та їхнє значення.
- Виховувати повагу до інших людей, їхніх прав та обов'язків.
- Розвивати навички відповідальної поведінки в групі, сім'ї, громаді.
- Стимулювати участь у спільних справах, колективних іграх та проєктах.
- Підтримувати розвиток моральних якостей: чесність, справедливість, доброзичливість.
- Ознайомлювати з елементарними правилами безпечної поведінки в соціумі.

Сім'я – світ любові та турботи

<i>Вік</i> <i>Показники розвитку</i>	<i>3-й рік життя</i> <i>I молодша група</i>	<i>4-й рік життя</i> <i>II молодша група</i>	<i>5-й рік життя</i> <i>середня група</i>	<i>6-й рік життя</i> <i>старша група</i>
Основні освітні завдання	Формування уявлень про родину, розвиток емоційної прив'язаності та навичок взаємодії з близькими. Ознайомлення з поняттям «сім'я» – діти вчать розпізнавати членів своєї родини, називати їх, усвідомлювати значення сім'ї в житті. Розвиток емоційної прив'язаності – формування теплих і довірливих стосунків із батьками, бабусями та дідусями, братами та сестрами. Навчання соціальних норм у родині – використання ввічливих слів, взаємодопомога, правила поведінки в сімейному колі. Залучення до родинних традицій – знайомство з важливими святами, звичаями, спільними сімейними заняттями. Формування вміння висловлювати почуття – навчання дітей говорити	Формування уявлень про родину, розвиток соціальних навичок та усвідомлення сімейних традицій. Ознайомлення з родинними зв'язками – діти вчать розрізняти та називати членів своєї сім'ї, розуміти їхні ролі та значення в житті. Формування позитивного ставлення до сім'ї – розвиток почуттів прив'язаності, довіри, теплоти у взаєминах з рідними. Опанування норм поведінки в сім'ї – використання ввічливих слів, уміння висловлювати подяку та просити про допомогу, прояв турботи. Знайомство із сімейними традиціями – ознайомлення з родинними святами, важливими подіями, спільними заняттями. Розвиток комунікативних навичок – навчання вести бесіду з батьками, братами	Формування в дітей уявлення про сім'ю як джерело любові, турботи, взаєморозуміння та підтримки; розвиток почуття поваги, вдячності до рідних; виховання ціннісного ставлення до сімейних традицій. Ознайомлення зі складом родини: хто є членами сім'ї, які бувають родинні зв'язки (мама, тато, братик, сестричка, бабуся, дідусь, інші родичі); сімейне дерево (у спрощеному вигляді). Роль кожного члена родини: що роблять батьки, чим займаються вдома; як допомагають один одному в родині; участь дитини в домашніх справах (поливання квітів, прибирання іграшок, допомога на кухні тощо). Емоційний клімат у сім'ї: що означає	Формування в дітей цілісного уявлення про сім'ю як осередок любові, турботи, взаємоповаги; поглиблення знань про родинні зв'язки, традиції, обов'язки кожного члена родини; сприяння морально-етичному розвитку, виявленню позитивного ставлення до рідних і почуття гордості за свою родину. Розширення уявлення про склад родини: велика і мала родина; родовід (у простій формі: складання сімейного дерева, визначення поколінь), значення кожного члена в житті сім'ї. Функції та обов'язки членів родини: хто за що відповідає в домі. Спільна праця, допомога старшим, турбота про молодших. Участь дитини в побутовому житті родини. Етичні норми в родині: правила ввічливості, взаємоповаги, терпимості.

	про свою любов до рідних, демонструвати турботу, виявляти прихильність. Сюжетно-рольові ігри – моделювання сімейних ситуацій, ігри «Дім», «Сімейна вечеря», «Допомагаю мамі й татові». Розвиток самостійності в сімейному середовищі – виконання простих дій, допомога дорослим у побутових справах	та сестрами, висловлювати свої думки та почуття. Рольові ігри на сімейну тематику – моделювання повсякденних ситуацій («Допомагаю вдома», «Сімейне свято», «Готуємо разом»). Формування відповідальності – привчання до виконання простих обов’язків у родині, розуміння значення допомоги близьким	«любити», «допомагати», «дбати». Як проявляти доброту, турботу, вдячність до рідних. Як поводитися в конфліктних ситуаціях — вибудовування доброзичливих взаємин. Родинні свята: дні народження, Великдень, Різдво. Традиції в родині (спільне чаювання, читання казок перед сном, прогулянки тощо). Улюблені родинні заняття. Мовленнєвий і творчий розвиток через тему родини: складання розповідей про свою сім’ю. Вивчення віршів, пісень про маму, тата, бабусю. Малювання сім’ї, створення аплікацій, фотоколажів «Моя родина»	Співчуття, прощення, підтримка в складних ситуаціях. Як уникати конфліктів у родині. Родинні свята й традиції: особливості святкування в різних родинах. Традиції підготовки до свят, прикрашання оселі, дарування подарунків. Значення сімейних обрядів і спільного проведення часу. Самовираження через родинну тематику: створення малюнків, аплікацій «Моя родина». Усні розповіді «Про кого я хочу розповісти», «Моя бабуса – чарівниця», «Як ми готуємося до свята». Виготовлення подарунків, листівок для рідних власноруч. Інсценізація казок про сім’ю. Форми організації освітньої діяльності: тематичні бесіди («Родина – джерело добра», «Кожен у родині важливий»); сюжетно-рольові ігри («Сім’я», «У гостях у бабусі», «Святкуємо разом»);
--	--	--	---	---

				складання розповідей, історій про рідних; створення родинного альбому; перегляд мультфільмів, відео про сімейні цінності; розігрування ситуацій морального вибору
Приклади читання та обговорення художніх творів для дітей	<i>Вірші та оповідання</i> «Що таке сім'я?» (Н. Чемерис) — вірш, що знайомить малюка з родинними ролями. Пальчикові вірші («Оцей пальчик — наш дідусь...» — допомагає запам'ятати членів родини через гру). «Про маму», «Про татка», «Про бабусю» — короткі вірші з дитячих збірок, які легко запам'ятовуються. «Моя сім'я» (серія «Малятам про важливе») — короткі історії про маму, тата, бабусю, дідуся, які допомагають дитині усвідомити свою роль у родині. «Про мам» (Юлія Смаль) — вірш про різних мам у тваринному світі, що завершується ніжною згадкою про найкращу, найріднішу маму.	<i>Казки та оповідання</i> «Моя сім'я» (серія «Малятам про важливе») — короткі історії про родинні стосунки, які допомагають дитині зрозуміти, що таке любов, підтримка й турбота. «Про дівчинку, яка всіх любила» (О. Копиленко) — оповідання про доброту, щирість і родинне тепло. «Казка про родинне дерево» — авторські або адаптовані історії, які знайомлять дітей із поняттям «родовід». <i>Вірші</i> «Моя родина» (Тетяна Строкач) — вірш про тепло, затишок і любов у родині. «Щасливе кошенятко» (Ольга Науменко) — поезія про щастя жити в люблячій сім'ї.	<i>Казки та оповідання</i> «36 і 6 котів» (Галина Вдовиченко) — весела історія про велику котячу родину, яка вчить взаємодії, поваги в житті. «Про дівчинку, яка всіх любила» (О. Копиленко) — оповідання про доброту, щирість і родинне тепло. «Малечі про інтимні речі» (Юлія Ярмоленко) — делікатна книжка, яка допомагає дітям у доступній формі зрозуміти себе, своє тіло та родинні стосунки. <i>Вірші</i> «Дружна родина» (Тетяна Строкач) — вірш про щасливе дитинство в люблячій сім'ї. «Крила» (Ольга Науменко) — поезія про підтримку мами, яка	<i>Казки та оповідання</i> В. Сухомлинський «Серце матері»; Оксана Іваненко «Тато»; Наталя Забіла «Про маму», «Сім'я». Народні казки на тему родинної підтримки («Коза-Дерева», «Рукавичка», «Солом'яний бичок» — акцент на взаємодопомогу). «36 і 6 котів» (Галина Вдовиченко) — весела історія про велику котячу родину, що вчить взаємодії, поваги в житті. «Про дівчинку, яка всіх любила» (О. Копиленко) — оповідання про доброту, щирість і родинне тепло. «Малечі про інтимні речі» (Юлія Ярмоленко) — делікатна книжка, яка допомагає дітям у

	Казки та книжки-картинки: «Малюк Коргі» — книжка-білінгва про маленького песика в родині, що знайомить із поняттям «турбота». «Пташина колискова» (Оксана Луцевська) — поетична книга для читання перед сном, що створює атмосферу родинного затишку. <i>Інтерактивні матеріали</i> Книжки з віконцями на тему родини — допомагають дитині взаємодіяти з текстом та образами. Книжки з фотографіями реальних родин — сприяють упізнаванню та емоційному зв'язку	«Мама і тато» (збірки для дошкільнят) — короткі вірші, які легко запам'ятати й декламувати. <i>Інтерактивні книги та віршовані історії</i> «Родинна абетка» (Мар'яна Савка) — віршована книжка, яка знайомить дітей із родинними поняттями через літери. «36 і 6 котів» (Галина Вдовиченко) — весела історія про велику котячу родину, що вчить взаємодії та поваги	надихає дитину вірити в себе. «Родинна абетка» (Мар'яна Савка) — віршована книжка, що знайомить дітей із поняттями родини через літери. «Моя родина» — короткі вірші з дитячих збірок, які легко запам'ятовуються та сприяють розвитку мовлення	доступній формі зрозуміти себе, своє тіло та родинні стосунки. <i>Вірші</i> «Родинна абетка» (Мар'яна Савка) — віршована книжка, що знайомить дітей із поняттями родини через літери.
Ігри дорослих з дітьми	Гра «Ланцюжок ніжних слів» — дитина називає ласкаві форми слів: «мама – матуся», «бабуся – бабусенька» тощо. Гра «Хто є хто?» — дитина вгадує, хто зображений на фото або малюнку: мама, тато, бабуся, дідусь.	Гра «Хто є хто?» — показувати дитині фото або малюнки членів родини й запитувати: «Хто це?», «Як звати бабусю?». Можна створити власний альбом «Моя родина». Сюжетно-рольова гра «Моя родина» — дорослий і дитина розігрують побутові	Сюжетно-рольова гра «Сімейне свято» — інсценізація разом із дитиною святкування дня народження, родинної вечері або зустрічі гостей. Дитина може бути ведучим, кухарем, артистом або гостем. Гра розвиває	Сюжетно-рольова гра «Сімейне свято» — разом із дитиною інсценізація святкування дня народження, ювілею бабусі чи родинної вечері. Дитина може бути ведучим, кухарем, гостем або навіть артистом, який виступає для родини. Гра «Родинне дерево» —

	Гра «Один – багато» — наприклад, «один брат – багато братів», що допомагає розвивати мовлення та уявлення про родинні зв'язки. Розмальовки на тему родини: наприклад, «Допоможи мамі-качечці знайти своїх каченят». Сюжетно-рольова гра «Моя родина» — дитина грає в «маму», «тата», «дитину», наслідуючи побутові ситуації	ситуації: сніданок, прогулянка, читання казки. Можна використовувати ляльки або м'які іграшки. Гра «Обійми для...» — називати членів родини: «Обійми маму», «Поцілуй тата», «Помахай бабусі». Це допомагає дитині асоціювати емоції з діями. Гра «Родинне дерево» — разом із дитиною створити аплікацію з фото або малюнками родичів. Дитина приклеює зображення, називає кожного, розповідає, що любить робити з ним / нею. Пальчикова гра «Оцей пальчик — наш дідусь...» — весела римована гра, яка допомагає дитині запам'ятати членів родини через рух і ритм. Гра «Допоможи мамі / татові» — імітація побутових ситуацій: скласти іграшки, подати серветку, полити квіти. Це формує уявлення про взаємодопомогу в родині.	мовлення, уяву та навички етикету. Гра «Родинне дерево» — створити аплікацію або настінний плакат із зображенням членів родини. Обговорити, хто є хто, чим займається, які спогади пов'язані з кожним. Це чудова нагода для розмов про родинні зв'язки та традиції. Гра «Сімейні ритуали» — інсценізація знайомих родинних моментів: ранкове вітання, вечерея, читання казки перед сном. Дитина може запропонувати власні ритуали або придумати нові. Гра «Подарунок для мамі / тата» — разом створити листівку, малюнок або аплікацію для когось із родини. Обговорити, що саме хочеться сказати цій людині, які слова любові чи вдячності можна написати. Гра «Родинна пошта». Сюжетно-рольова гра «Моя родина» —	створити разом з дитиною родинне дерево з фотографіями або малюнками. Обговорити, хто є хто, чим займається, які спогади пов'язані з кожним. Це чудова нагода для розмов про родинні зв'язки. Гра «Хто чим займається?» — дорослий називає члена родини, а дитина розповідає, що він робить: «Мама готує», «Тато працює», «Бабуся пече пиріжки». Можна ускладнити, додаючи емоції: «Мама радіє, коли...». Гра «Сімейні ритуали» — інсценізація знайомих родинних моментів: ранкове вітання, вечерея, читання казки перед сном. Дитина може запропонувати власні ритуали або придумати нові. Гра «Подарунок для мамі / тата» — разом створити листівку, малюнок або аплікацію для когось із родини. Обговорити, що саме хочеться сказати цій
--	--	---	---	---

		Гра «Сімейні ритуали» — інсценізація знайомих родинних моментів	дорослий і дитина розігрують побутові ситуації: сніданок, прогулянка, читання казки. Можна використовувати ляльки або м'які іграшки, щоб дитина відтворювала знайомі родинні сцени. Гра «Хто чим займається?» — дорослий називає члена родини, а дитина розповідає, що він робить: «Мама готує», «Тато працює», «Бабуся читає казку». Це розвиває мовлення та уявлення про родинні ролі. Гра «Обійми для...» — називати членів родини: «Обійми маму», «Поцілуй тата», «Помахай бабусі». Можна додати елементи руху або музики. Гра допомагає дитині асоціювати емоції з діями. Пальчикова гра «Оцей пальчик — наш дідусь...» — весела римована гра, яка допомагає дитині	людині, які слова любові чи вдячності можна написати. Сюжетно-рольова гра «Моя родина» — діти розігрують побутові ситуації: сніданок, прогулянка, допомога мамі
--	--	--	---	---

			запам'ятати членів родини через рух і ритм. Можна супроводжувати віршем або пісенькою	
Я — маленький українець / українка				
Вік Показники розвитку	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Основні освітні завдання	Прищепити малюкам перші уявлення про свою національну належність, рідний край, мову й традиції. У цьому віці важливо подавати знання в ігровій, емоційно насиченій формі. Формування образу себе як частини української родини та громади (знайомство з ім'ям, прізвищем, родинними традиціями). Знайомство із символами України: прапор, герб, мова, пісня — через яскраві картинки, слухання музики, спільні аплікації. Народні казки, пісні, лічилки: український фольклор як джерело теплих емоцій і розуміння національної належності. Образ України як рідного дому: спостереження за	Розширити світогляд дитини, поглибити її емоційний зв'язок із рідною країною та культурою. Поглиблення знань про державні символи: прапор, герб, гімн — через аплікації, малювання, слухання музики. Народні традиції та обряди: участь у простих елементах календарних свят (наприклад, весняне прикрашання дерева, виготовлення ляльки-мотанки). Знайомство з українськими героями казок: (Котигорошко, Лисичка-сестричка) через інсценізації, читання, малюнки. Рідна мова як частина ідентичності: вивчення віршів, лічилок,	Формувати уявлення та розвивати громадянську свідомість, емоційну належність до своєї країни та почуття гордості за неї. Поглиблення знань про національну символіку: створення поробок із зображенням прапора, герба; слухання та вивчення рядків гімну в доступній формі. Участь у мінісвятках: День вишиванки, День Незалежності — з тематичним декором, костюмами, виконанням пісень. Знайомство з народними традиціями та обрядами: елементи Великодня, Різдва, осіннього ярмарку — у творчій, ігровій формі. Українська мова як рідна: участь у	Формувати важливу складову патріотичного виховання, національної ідентичності та громадянських якостей у дошкільників. Усвідомлення національної ідентичності: дитина знає, як називаються її країна, столиця, рідне місто чи село; називає себе українцем або українкою. Поглиблене ознайомлення з державними символами: вивчення гімну (у доступному варіанті), прапора, герба; створення виробів із їхнім зображенням. Знайомство з історією та героїєю України: казково-символічні оповіді про захисників, відомих українців, які творили добро.

	природою краю, ознайомлення з назвами місць, де живе дитина. Свята та звичаї (у простій формі): святкування Дня Незалежності, зустрічі з майстрами, одягання вишиванки	скоромовок, пісень українською мовою. Пізнання краси України: перегляд ілюстрацій, фотографій з природними ландшафтами, знайомство з назвами міст та річок	мовленнєвих іграх, вивчення прислів'їв, приказок, лічилок. Розширення знань про природу та культуру України: створення спільних проєктів (наприклад, «Мальовнича Україна»), перегляд картинок про гори, ліси, міста, пам'ятки. Знайомство з людьми, які служать Україні: розповіді про захисників, волонтерів, лікарів — через казкові або адаптовані розповіді	Залучення до традиційної культури: участь у святкуванні народних свят, виготовлення атрибутів (писанки, обереги, віночки), спільні творчі заняття. Пізнання краси рідного краю: розгляд мапи, знайомство з визначними місцями, природними чудесами України. Проєктна діяльність: створення тематичних куточків («Моя Україна»), книжечок-саморобок, театралізації з українськими персонажами
--	--	--	---	--

З любов'ю до рідного краю

<i>Вік</i> <i>Показники розвитку</i>	<i>3-й рік життя</i> <i>I молодша група</i>	<i>4-й рік життя</i> <i>II молодша група</i>	<i>5-й рік життя</i> <i>середня група</i>	<i>6-й рік життя</i> <i>старша група</i>
Основні освітні завдання	Формування уявлення про рідний край Ознайомлювати дітей із назвою міста / села, у якому вони живуть. Учити розпізнавати знайомі об'єкти (будинки, вулиця, дитячий садок, парк). Формувати почуття прихильності до місця проживання.	Формування уявлення про місце, де живе дитина Закріплювати знання про назву свого міста, села, країни. Знайомити з елементами мікросоціуму: будинки, вулиці, улюблені місця. Формувати уявлення про поняття «Батьківщина», «рідний край».	Усвідомлення поняття «рідний край» Узагальнювати знання про своє місто / село, країну, рідну природу. Розширювати уявлення про культурні та історичні пам'ятки рідного краю. Формувати розуміння, що рідний край — це	Усвідомлення соціального оточення Закріплювати знання про адміністративну належність (назва міста / села, області, країни). Формувати уявлення про поняття «громада», «мій народ», «моя Батьківщина».

	<i>Розвиток соціальних емоцій та цінностей</i> Виховувати емоційне ставлення до родини, ближніх, громади. Сприяти розвитку гордості за рідний край через розповіді, вірші, пісні. Заохочувати дітей до допомоги іншим, дбайливого ставлення до природи та навколишнього світу. <i>Ознайомлення з природним і культурним середовищем</i> Збагачувати уявлення про рослини, тварин, традиції, свята рідного краю. Створювати умови для спостережень за змінами в природі (наприклад, що змінилося навесні). Знайти з традиційною символікою (вишиванка, народні іграшки, музика). <i>Розвиток мовлення та комунікації</i> Стимулювати дітей до вживання слів на позначення рідного краю, побутових предметів, назв місцевих об'єктів.	<i>Розвиток соціальної належності та поваги до оточення</i> Виховувати повагу до рідних, сусідів, працівників дитячого садочка. Пояснювати значення спільної праці, взаємодопомоги. Формувати шанобливе ставлення до старших, навички культурної поведінки в громаді. <i>Знайомство з культурними та природними особливостями рідного краю</i> Поглиблювати уявлення про традиції, свята, символи регіону. Ознайомлювати з національними стравами, одягом, музикою. Проводити спостереження за природою: сезонні зміни, місцеві рослини й тварини. <i>Формування емоційно-ціннісного ставлення</i> Спонукає до висловлення почуттів гордості, любові	місце, яке ми любимо, знаємо й оберігаємо. <i>Розвиток почуття належності до громади</i> Заохочувати участь у колективних справах, святах, екскурсіях. Виховувати повагу до традицій свого народу та мультикультурного середовища. Формувати позитивне ставлення до працівників, що дбають про громаду (поштар, лікар, двірник тощо). <i>Формування ціннісного ставлення до природи й культурної спадщини</i> Учити піклуватися про природу та місця спільного користування (майданчики, клумби). Ознайомлювати з народними символами (калина, тризуб, вишиванка) та національною символікою. Проводити тематичні проекти: «Мій рідний куточок», «Скарби мого краю».	Створювати умови для самоідентифікації як громадянина України. <i>Формування цінностей любові й відповідальності</i> Розвивати почуття поваги до державних символів, героїв країни, традицій. Виховувати готовність зберігати й примножувати надбання рідного краю. Активізувати інтерес до допомоги іншим, волонтерства, спільних добрих справ. <i>Поглиблення знань про культуру й спадщину</i> Знайти з елементами нематеріальної культурної спадщини: обряди, пісні, ремесла. Вивчати місцеві легенди, історії, видатних постатей краю. Проводити творчі проекти: «Символи мого краю», «Карта моєї Батьківщини».
--	---	---	---	---

	Використовувати мовленнєві ігри, бесіди, переглядання книжок та ілюстрацій із місцевим колоритом	до рідного краю через малювання, аплікації, інсценізації. Підтримувати участь у святкових подіях, днях громади, екскурсіях. Розвивати цікавість до історій про рідну землю. <i>Розвиток мовлення та комунікації</i> Збагачувати словниковий запас словами, пов'язаними з місцевим оточенням. Стимулювати самостійне висловлення думок про побачене та почуте. Залучати до бесід на теми «Чим я пишаюся у своєму місті / селі», «Що я люблю в нашому краї»	<i>Розвиток творчості й самовираження</i> Спонукаати до створення малюнків, аплікацій, розповідей про рідний край. Інсценізувати народні казки, вірші, пісні, прислів'я про Україну. Організовувати мінівиставки та фотовітрини «Я і мій край». <i>Збагачення мовлення</i> Закріплювати словниковий запас на теми природи, традицій, свят, видатних місць. Стимулювати вміння розповідати про подорожі, екскурсії, спостереження. Проводити бесіди: «Що я люблю у своєму місті / селі», «Мій улюблений куточок України»	<i>Формування екологічної та громадянської свідомості</i> Стимулювати участь у природоохоронних заходах (висаджування дерев, прибирання). Формувати дбайливе ставлення до природи, історичних пам'яток, довкілля. Організовувати акції з елементами ініціативності: «Добрі справи для мого міста / села». <i>Розвиток мовлення, уміння аргументувати</i> Розширювати активний словник словами про суспільне життя, культуру, історію. Стимулювати обговорення на теми «Що я можу зробити для свого краю», «Що мені подобається в моєму народі». Практикувати публічні висловлювання: мінірозповіді, презентації, виступи на святах
--	---	---	---	--

Народознавство «Від бабусиної скрині – до дитячого серця»				
Вік Показники розвитку	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Основні освітні завдання	Сприяти першим крокам у пізнанні культури, традицій і побуту рідного народу — через емоційно-образне сприймання, гру та прості дії	Розширити знання про українську спадщину, формувати емоційно-ціннісне ставлення до неї	Сприймати, осмислювати елементи народної культури та активно долучатися до її збереження в межах свого досвіду	Удосконалювати навички осмислювати культурні явища, ставити запитання, робити елементарні висновки та активно долучатися до збереження національних традицій. Сприяти формуванню національної свідомості, громадянської ідентичності та емоційно-ціннісного ставлення до української спадщини
Українська оселя	Ознайомлення з елементами традиційного житла Формувати уявлення про українську хату (білені стіни, піч, стріха) через ілюстрації, макети, ігри. Ознайомлювати з назвами та виглядом побутових речей минулого (горщик, ступка, килим, лавка). Викликати інтерес через емоційний відгук: «Де спала бабуся?», «Який гарний вишитий рушник!». Формувати почуття належності до рідного краю: пробуджувати	Формування уявлень про традиційне українське житло Ознайомлювати з характерними ознаками української хати: стріха, піч, глиняна підлога, вишиті рушники Показувати відмінності між сучасним і традиційним житлом. Ознайомлювати із зовнішнім виглядом і предметами оселі через макети, світлини, іграшки.	Поглиблення знань про традиційне українське житло Закріплювати знання про характерні елементи оселі: піч, мисник, образи, рушники. Формувати розуміння простору: світлиця, кухня, господарські приміщення. Зіставляти сучасне й традиційне житло (що залишилося, що змінилося). Знайомство з предметами побуту та їхнім значенням	Поглиблення уявлення про українське житло Ознайомлювати з матеріалами та будівельними особливостями: глина, солома, дерево. Порівнювати українське житло минулого із сучасним: що залишилося, що змінилося. Вивчення предметів побуту й побутових традицій Досліджувати функції речей: скриня як сховище скарбів, піч як центр дому, рушник як оберіг.

	інтерес до української культури, природи, побуту. <i>Формування зв'язку поколінь</i> Розповідати прості історії про життя бабусі, дідуса в українській оселі. Формувати почуття належності до традицій своєї родини. Ознайомлювати з елементами традиційного одягу як частини побуту. <i>Розвиток творчої активності та мовлення</i> Використовувати аплікації, ліплення, малювання на тему «Українська хата». Проводити сюжетні ігри з фігурками або іграшками в стилі української оселі. Збагачувати словниковий запас словами «піч», «лавка», «рушник», «скриня», «хата». <i>Залучення емоцій через пісні та вірші</i> Вивчати прості народні пісеньки або заклички, у	<i>Збагачення знань про побут і речі українського дому</i> Називати і впізнавати предмети побуту: скриня, лавка, глечик, ложка, рушник. Формувати розуміння функцій речей: для чого піч, скриня, килим. Закріплювати в активному мовленні тематичний словник. <i>Усвідомлення родинних традицій та зв'язку поколінь</i> Розповідати історії про бабусю й дідуса та їхній дім у селі. Розглядати фотознімки з родинного архіву (як жили раніше). Формувати уявлення про оселю як місце, де живе родина, де панують любов і турбота. <i>Творче осмислення теми через ігрову діяльність</i> Інсценізувати ситуації з побуту: «Гості в хаті», «Мама пече хліб», «Вишивання рушника».	Ознайомлювати з призначенням предметів: скриня — для одягу, піч — для приготування страв, глечик — для води. Вивчати назви й декоративні елементи побутових речей (різьблення, вишивка). Розширювати словниковий запас на тему начиння, хатнього оздоблення. <i>Формування зв'язку з родинною історією</i> Ознайомлювати з традиціями, що зберігали в родинах (підготовка до свят, прикрашання оселі). Створювати умови для розповідей дітей про бабусь, дідусів, родинні речі вдома. Формувати уявлення про повагу до пам'яті поколінь, родинних реліквій.	Ознайомлювати з орнаментами, символами на предметах побуту (вишивка, різьба, розпис). Створювати «словнички оселі»: тематичні картки, мініплакати, макети. <i>Зв'язок поколінь і родинні цінності</i> Розповідати історії про прабабусь, дідусів, родинну скриню чи предмети, що збереглися. Вивчати родинні традиції прикрашання оселі до свят. Формувати відчуття гордості за родове коріння, шанобливе ставлення до минулого. <i>Розвиток творчості та самовираження</i> Інсценізувати побутові дії: «Пекти хліб у печі», «Прикрашаємо оселю на свято». Створювати проєкти: «Українська хата моєї мрії», «Предмети з бабусиної хати». Заохочувати участь у майстер-класах (вироби з
--	--	---	---	---

	яких згадують про хату, родину. Слухати українські колискові та створювати атмосферу тепла, спокою, родинності. Інсценізувати маленькі сценки про побут (наприклад, «Пекти хліб», «Гостювати в бабусі»)	Створювати аплікації або малюнки на тему «Моя українська хатинка». Проводити сюжетно-рольові ігри: «Село колись», «У гостях у бабусі». <i>Використання фольклору й музичного супроводу</i> Вивчати короткі віршики, пісеньки про хату, дім, бабусю, дідуся. Слухати колискові або народні мелодії, пов'язані з темою оселі. Проводити танцювальні руханки під традиційну музику	<i>Розвиток творчих здібностей через образ оселі</i> Створювати тематичні аплікації: «Моя українська хата», «Мисник для глечиків». Інсценізувати побутові сцени: «Свято вдома», «Вечір коло печі», «Хліб печеться в печі». Проводити сюжетно-рольові ігри: «Українське село», «Гості в оселі». <i>Залучення народного мистецтва</i> Вивчати короткі вірші, пісні, прислів'я про дім, родину, традиції. Слухати й обговорювати українські мелодії, пов'язані з побутом (наприклад, колискові, веснянки). Заохочувати до розповідей «Що мені подобається в українській хаті»	глини, вишивки, аплікації). <i>Залучення фольклору та мистецтва</i> Вивчати пісні, прислів'я, загадки про дім, оселю, піч, затишок. Слухати народні казки, легенди, які описують побут або родинне життя. Знайомитися з творами народного декоративного мистецтва, пов'язаними з домом
Український національний одяг	<i>Ознайомлення з предметами традиційного вбрання</i> Ознайомлювати з назвами основних елементів:	<i>Ознайомлення з елементами українського одягу</i> Розширювати уявлення дітей про вишиванку,	<i>Формування уявлення про національний одяг як елемент культури</i> Ознайомлювати з типами вбрання: вишиванка,	<i>Поглиблення знань про елементи національного одягу</i> Ознайомлювати з традиційними елементами

«вишиванка», «сорочка», «пояс», «спідниця», «віночок», «капелюх». Використовувати ілюстрації, ляльки, предмети-замінники для демонстрації. Звертати увагу на кольори, візерунки, оздоблення. <i>Формування естетичного сприймання</i> Заохочувати дітей до розглядання орнаментів, вишивки, намиста. Запропонувати прикрасити шаблони «вишиванки» аплікацією чи фломастером. Висловлювати емоційне захоплення: «Яка гарна сорочка!», «Дуже гарний віночок!». <i>Гра як засіб пізнання</i> Організовувати перевдягання ляльок у національний одяг. Влаштовувати прості сюжетно-рольові ігри: «Свято у вишиванці», «До бабусі в село». Створювати мінівиставки дитячих робіт чи костюмів.	спідницю, плахту, віночок, чобітки, козацьке вбрання. Показувати зображення, предмети-муляжі, одягати ляльок або самих дітей. Пояснювати, що національний одяг — святковий, особливий, із традиціями. <i>Формування естетичного сприймання та інтересу</i> Заохочувати роздивлятися візерунки, кольори, орнаменти, прикраси. Проводити аплікації або розфарбовування «вишиванки мрії». Порівнювати сучасний і традиційний одяг (що подібне, що різниться). <i>Гра як шлях до занурення в культуру</i> Організовувати сюжетно-рольові ігри: «Свято у вишиванках», «Весілля в селі», «День Незалежності». Використовувати костюми та елементи одягу у виставах і заняттях. Інсценізувати прості діалоги на тему «Хто в що вбраний?».	плахта, жупан, керсетка, свитка. Обговорювати призначення одягу: повсякденний, святковий, обрядовий. Пояснення: одяг — це теж мова народу. <i>Формування естетичного сприймання і поваги до традиції</i> Розглядати орнаменти, кольори, символи (калина, зірка, хвилька). Порівнювати одяг різних регіонів України (опираючись на фото, ілюстрації). Створювати власні композиції на основі українських візерунків. <i>Творча гра й перевтілення</i> Інсценізувати події: «Свято в українському селі», «Фольклорний ярмарок». Використовувати атрибути одяг у рольових іграх: стрічки, намисто, пояси. Брати участь у мініпоказі «Вишиванка моєї мрії»	жіночого та чоловічого вбрання: керсетка, плахта, свитка, сердак, жупан. Пояснювати призначення: святковий, щоденний, обрядовий одяг. Закріплювати знання про частини вбрання через ігрові завдання та практичну діяльність. <i>Формування естетичного сприймання та символічного мислення</i> Аналізувати вишивані візерунки: геометричні, рослинні символи, кольорова гама. Обговорювати значення кольорів і символів у вишивці різних регіонів. Створювати власні орнаменти: «Мій символ миру», «Моя сорочка мрії». <i>Розвиток творчості та культурної ідентичності</i> Інсценізувати народні свята або сцени побутового життя у відповідному одязі. Організовувати показ «Парад вишиванок» або
--	---	---	--

	<i>Розвиток мовлення</i> Вводити тематичні слова «вишиванка», «гудзик», «пояс», «стрічка», «візерунок» тощо. Заохочувати до повторення слів, коротких описів: «Це сорочка. Вона біла. З вишивкою». Слухати вірші або пісні про одяг, рушники, красу української дівчини. <i>Формування емоційного зв'язку з традицією</i> Розповідати прості історії: «У вишиванці мама йшла на свято», «Таку спідницю носила бабуся». Залучати родину: показати дитині справжню вишиванку чи її світлину. Створювати атмосферу родинного затишку та поваги до української культури	<i>Розвиток мовлення і комунікації</i> Вводити слова «віночок», «чобітки», «сорочка», «орнамент» тощо. Заохочувати опис предметів: «На сорочці — червона квітка», «Це стрічка у волоссі». Розповідати невеликі оповідання: «Як дівчинка одягала вишиванку на свято». <i>Зв'язок із родиною та народною традицією</i> Розглядати світлини з родинного архіву: бабуся у вишиванці, дідусь у жупані. Розповідати про випадки, коли вдягають національний одяг (свята, концерти, День вишиванки). Заохочувати дітей принести стрічку, намисто або фото родини	або «Народна казка на сцені». <i>Розвиток мовлення та збагачення лексики</i> Вводити слова: «вишивка», «стрічка», «плахта», «коралі», «сердак». Короткі описи: «На мені вишиванка. Вона біла, а на ній червона квітка». Переказувати короткі легенди або оповідання про походження одягу чи символів. <i>Зв'язок із родинною та культурною традицією</i> Знайомити з історіями батьків, бабусь про національний одяг. Розглядати реальні речі або фото зі свят у вишиванках. Заохочувати участь в Дні вишиванки у садочку чи створенні куточка традицій	театралізованої казки «У сорочці народився». Створити колективну аплікацію або фотовиставку «Український одяг моєї родини». <i>Розвиток мовлення і критичного осмислення</i> Вводити слова «сорочка», «крайка», «оберіг», «символ». Обговорювати теми «Чому люди вдягають вишиванку?», «Що я знаю про одяг мого краю?». Переказувати легенди, казки або історії, пов'язані із вишивкою та національним одягом. <i>Зміцнення зв'язку з родиною та культурною традицією</i> Знайомити з фото родини в національному вбранні, запрошувати бабуся / маму для розповіді. Брати участь у Дні вишиванки, виставках, святкових ранках у дитсадку. Обговорювати «Що б я вишив / вишила для своєї
--	---	---	--	--

				родини?» — формувати емоційний зв'язок з традицією
Народні ремесла	<i>Формування уявлення про ручну працю</i> Ознайомлювати з ремеслами через предмети: глиняний посуд, дерев'яна ложка, вишитий рушник. Формувати перше уявлення: люди створюють речі своїми руками. Спостерігати за діями дорослого (наприклад, ліплення, тkania, різьблення). <i>Емоційне знайомство з народним ремеслом</i> Демонструвати вироби: барвисті іграшки з глини, яскраві ляльки-мотанки. Викликати захоплення: «Поглянь, яка ложка — дерев'яна й блискуча!», «Яка м'яка тканина!». Заохочувати дотик, розглядання, порівняння.	<i>Ознайомлення з видами народних ремесел</i> Показувати вироби декоративно-ужиткового мистецтва: глиняний посуд, вишиті рушники, дерев'яні ложки. Називати та розпізнавати основні ремесла: гончарство, вишивка, ткацтво, різьблення. Пояснювати, що ці речі виготовлені руками людей. <i>Розвиток інтересу до ремесел через творчу діяльність</i> Створювати аплікації чи малюнки: «Прикрась глечик», «Наш килимок». Виготовляти прості вироби з натуральних матеріалів (ниток, тканини, паперу). Заохочувати фантазію: «Як би ти оздобив ложку?».	<i>Поглиблення знань про народні ремесла</i> Закріплювати знання про види ремесел: гончарство, ткацтво, вишивка, різьблення. Ознайомлювати з традиційними предметами: глечик, рушник, килим, дерев'яна іграшка. Звертати увагу на призначення виробів та особливості оздоблення. <i>Формування поваги до народного майстра</i> Розповідати про майстрів як творців краси, охоронців традиції. Виховувати шанобливе ставлення до ручної праці. Заохочувати дітей до показу своїх виробів як на ярмарку. <i>Розвиток творчості на основі ремісничих мотивів</i> Створювати власні аплікації, малюнки,	<i>Поглиблення знань про народні ремесла</i> Ознайомлювати з основними видами ремесел: гончарство, ткацтво, лозоплетіння, різьблення, писанкарство. Демонструвати вироби майстрів: кераміка, лялька-мотанка, вишиті рушники, дерев'яні іграшки. Обговорювати регіональні особливості (наприклад, косівська кераміка, полтавська вишивка). <i>Формування поваги до праці й традицій</i> Пояснювати, що ремесло — це не лише праця, а й мистецтво. Розповідати про майстрів як носіїв народної мудрості. Проводити бесіди: «Чому важливо зберігати традиції?», «Що я хочу навчитися робити руками?».

	<i>Розвиток творчих здібностей через образи ремесел</i> Виконувати прості аплікації: «Прикрасьмо килим», «Намалюй глечик». Ліпити з пластиліну горщик чи пташку-свищика. Гратися з природними матеріалами: крупи, нитки, гілочки як основа для творення. <i>Гра як засіб моделювання ремісничої діяльності</i> Сюжетно-рольові ігри: «Гончар робить глечик», «Ткаля тче килимок». Створення умовного ярмарку чи майстерні для дітей. Залучення батьків до короткого майстер-класу. <i>Збагачення словника та мовлення</i> Вводити прості слова: «глина», «рушник», «нитка», «килим», «ложка». Повторювати вірші, пісні із ремісничими образами.	<i>Гра як спосіб моделювання традиційної праці</i> Сюжетно-рольові ігри: «Майстер на ярмарку», «Гончарна майстерня», «Ткацький верстат». Використання предметів-замінників і костюмованих елементів (фартух, хустка). Показ коротких етюдів або інсценізацій у групі. <i>Збагачення мовлення та словникового запасу</i> Вводити слова: «глечик», «нитки», «орнамент», «вишивка», «гончар», «ткач». Розповідати або переглядати казки / легенди про майстрів. Заохочувати дітей коментувати свої дії під час творчості: «Я клею візерунок». <i>Формування поваги до праці та культури</i> Ознайомити з працею майстрів як джерелом краси й користі. Розповідати про когось із родини, хто виготовляв щось власноруч.	ліплення за мотивами народного мистецтва. Робити прості візерунки на шаблонах глечиків, серветок, «рушників». Посєднувати образотворчість із етнічними мотивами (наприклад, створити мозаїку з круп). <i>Розвиток мовлення і комунікації</i> Вводити слова: «майстер», «виріб», «глина», «верстат», «орнамент», «узор». Ставити запитання: «Що ти хотів створити?», «Який узор прикрасив твій рушничок?». Слухати прості розповіді або легенди про ремесла (наприклад, «Як з'явився глечик»). <i>Зв'язок із родинними традиціями</i> Розпитувати дітей: «Хто у вашій родині щось вишивав / робив щось руками?» тощо. Розглядати фото / вироби родини, прикрашати	<i>Розвиток творчих навичок на основі ремісничих мотивів</i> Створювати прості вироби на теми ремесел: аплікації з «рушниковим» орнаментом, розпис тарілочки, мотанка з ниток. Створювати групові проекти: «Майстерня народних ремесел», «Український ярмарок». Заохочувати фантазію і самовираження в стилі народної естетики. <i>Збагачення мовлення та пізнавального досвіду</i> Вводити терміни: «ремесло», «майстер», «виріб», «узор», «традиція», «спадщина». Стимулювати вміння описувати: «Що зробив майстер?», «З чого зроблений виріб?». Слухати легенди, вірші, казки про ремесла й працюючих людей.
--	--	--	---	---

	Заохочувати коментування дитиною дій: «Я зробив глечик!», «Це мій візерунок»	Заохочувати дітей до демонстрації своїх виробів і поваги до чужої праці	куточок «Майстерня бабусі». Залучати родичів до проведення простих майстер-класів (вишивка хрестиком, мотанка)	<i>Формування міжпокоління зв'язку та особистого ставлення</i> Запрошувати батьків чи майстрів провести мінімайстер-клас або поділитися досвідом. Створювати «сімейну скриню традицій» — речі або фото з родинної історії. Формувати гордість за свою культуру та бажання її зберігати
Ігри. Народна іграшка	<i>Ознайомлення з народною іграшкою</i> Показувати зразки народних іграшок: лялька-мотанка, пташка-свищик, кінь-каталка, брязкальця. Розповідати, з чого виготовлено іграшки (дерево, тканина, глина). Формувати уявлення: іграшка може бути зроблена руками з любов'ю. <i>Розвиток естетичного сприймання</i> Спонукає до розглядання кольору, форми, оздоблення іграшки.	<i>Розширення уявлень про народні іграшки</i> Ознайомлювати дітей із видами народних іграшок (мотанка, свищик, кінь-каталка, брязкальце, лялька з тканини). Формувати розуміння, що такі іграшки виготовляють вручну з натуральних матеріалів. Закріплювати знання про матеріали: дерево, глина, тканина, солома.	<i>Розширення уявлень про українські народні іграшки</i> Ознайомлювати з видами народної іграшки: мотанка, свищик, кінь-каталка, брязкальце, барильце. Формувати знання про матеріали та техніки виготовлення: дерево, глина, тканина, ліплення, мотання. Пояснювати відмінності між фабричною та народною іграшкою.	<i>Поглиблення знань про народну іграшку</i> Узагальнювати уявлення про види народних іграшок: лялька-мотанка, пташка-свищик, кінь-каталка, глиняна іграшка. Визначати матеріали та техніки створення (глина, дерево, тканина, розпис, мотання). Ознайомлювати з регіональними особливостями іграшок України.

	Викликати позитивну емоцію: «Яка весела пташечка!», «Поглянь, як гарно розписана!». Заохочувати бережне ставлення до рукотворних речей. <i>Сюжетно-рольові та дидактичні ігри</i> Інценізувати прості дії: «Гойдаємо ляльку», «Пташка прилетіла», «Їде віз із коником». Вводити елементи народного фольклору: примовки, пестушки, колискові з іграшками. Використовувати іграшки для ігор «Хто як звучить?», «У кого яка іграшка?». <i>Розвиток творчої діяльності</i> Прикрашати шаблони іграшок: розмалювати пташку, зробити візерунок на брязкальці. Ліпити з пластиліну «свою народну» іграшку. Знайомити з кольорами й простими візерунками.	<i>Формування естетичного сприймання і поваги до традицій</i> Демонструвати прикраси іграшок: розпис, вишивка, кольорові стрічки. Спонукаати до опису: «Якого кольору іграшка?», «Який малюнок на пташці?». Розвивати бережне ставлення до народних виробів. <i>Розвиток творчості через власну діяльність</i> Розфарбовувати шаблони: пташка-свищик, лялька-мотанка. Ліплення або аплікація за мотивами побаченої іграшки. Створювати іграшки з підручних матеріалів (папір, нитки, тканина). <i>Сюжетно-рольові ігри з використанням народної іграшки</i> Розігрувати сюжети: «Мотанка оберігає дім», «Пташка прилетіла до лісу». Вводити в гру примовки, пісні і короткі римування	<i>Формування естетичного смаку й поваги до традицій</i> Аналізувати орнаменти, кольори й оздоблення іграшок різних регіонів України. Спонукаати до опису зовнішнього вигляду, передавання емоційного ставлення: «Ця пташка весела, бо...», «Мені подобається цей розпис, бо...». Заохочувати бережне ставлення до рукотворних речей. <i>Розвиток творчих і сюжетно-рольових ігор</i> Інценізувати казки чи показати сценки за участю народної іграшки («Казка про ляльку-мотанку», «Як свищик заграє»). Використовувати іграшки в іграх: «Подарунок бабусі», «Ярмарок майстрів». Заохочувати до створення власної простої іграшки з ниток, тканини, паперу.	<i>Формування естетичного смаку й ціннісного ставлення</i> Аналізувати орнаменти, кольорову гаму, символіку (вишивка, геометричні мотиви). Обговорювати: «Що передає ця іграшка?», «Який характер вона має?». Формувати шанобливе ставлення до ручної праці, краси й традиції. <i>Розвиток творчої уяви й сюжетного моделювання</i> Інценізувати казки або оповідання за участю іграшок. Створювати власні іграшки з простих матеріалів у стилі народних. Проводити майстер-класи, виставки: «Моя іграшка — мій оберіг». <i>Розвиток мовлення та зв'язного висловлювання</i> Вводити слова: «традиція», «майстер», «оздоблення», «символ», «ярмарок».
--	---	--	--	---

	<i>Збагачення мовлення</i> Вводити слова «мотанка», «брязкальце», «глиняний», «розпис», «пташка-свищик». Заохочувати до коментування дій: «Я гойдаю», «Це моя лялька». Повторювати короткі віршики, приказки, що супроводжують гру	(«Іграшка сміється — день починається!»). Використовувати народну іграшку як героя в казках і театралізаціях. <i>Розвиток мовлення і пізнавальної активності</i> Вивчати нові слова: «мотанка», «розпис», «глиняний», «пташка-свищик», «каталка». Обговорювати побачене: «Хто зробив іграшку?», «Якою була твоя улюблена іграшка?». Заохочувати до участі в бесідах, переказах оповідань про народні майстерні	<i>Збагачення мовлення і пізнавальної активності</i> Вивчати слова: «народна іграшка», «мотанка», «свищик», «розпис», «ярмарок», «майстер». Проводити тематичні бесіди: «Ким була мотанка?», «Що іграшка може розповісти про народ?». Переказувати оповідання або легенди про традиційні іграшки. <i>Формування міжпоколінного зв'язку</i> Залучати родичів до розповідей або демонстрації старовинних іграшок. Розглядати фото з ярмарків, слухати родинні історії про улюблені іграшки. Створювати спільні вироби: «Іграшка для нашої родини»	Проводити бесіди: «Як виглядали іграшки в минулому?», «Що символізує лялька-мотанка?». Стимулювати перекази легенд, опис іграшок, висловлення власної думки. <i>Зміцнення родинного й культурного зв'язку</i> Розглядати родинні речі: «Улюблена іграшка мами / тата». Створювати «куточок майстра»: фото, зразки, малюнки. Запрошувати родичів для розповідей або демонстрації традиційних іграшок
Календарно-обрядові свята	<i>Ознайомлення з українськими традиційними святами</i> Формувати уявлення про святкові дні: Різдво,	<i>Ознайомлення з українськими традиційними святами</i> Розповідати дітям про найвідоміші свята: Різдво,	<i>Формування уявлень про традиційні українські свята</i> Розповідати дітям про найвідоміші свята: Різдво, Великдень, Свято	<i>Узагальнення знань про свята народного календаря</i> Розширювати знання про свята: Різдво, Великдень,

	Великдень, Івана Купала, Зелені свята. Пояснювати, що свята — це особливі дні, коли всі радіють, зустрічаються, прикрашають оселю. Знайомити з простими символами: писанка, ялинка, калита, вінок, свічка. <i>Створення святкової атмосфери</i> Вивчати короткі пісні, вірші, заклички, колядки або веснянки. Прослуховувати народну музику, звуки дзвіночків, дерев'яних інструментів. Брати участь у руханках, кругових іграх, веселих ритуальних діях («колядка прийшла»). <i>Розвиток творчості через атрибути свята</i> Розфарбовування писанок, виготовлення аплікації «Ялинка» або «Сонце». Створення елементарних прикрас для групи (паперові сніжинки, стрічки, віночки).	Великдень, Свято весни, Івана Купала. Формувати уявлення про особливості цих подій: прикрашання хати, запалювання свічки, пригощання. Звертати увагу на атрибути свята (писанка, свічка, ялинка, віночок) та пов'язаний із ними настрій. <i>Розвиток творчості через святкову символіку</i> Аплікації та розмальовки: писанка, вінок, сонце, ялинкова іграшка. Створення святкових прикрас: разом прикрасити «куточок весни» або «святкову оселю». Виготовлення виробу-подарунка для когось із близьких. <i>Ритуально-ігрова діяльність</i> Участь у простих обрядових іграх: «Водимо весну», «Приходить Коляда», «Несемо кошик». Інсценізація фрагментів свят: «приходить	весни, Івана Купала. Сформувані уявлення дітей про День святого Миколая, від імені якого діти отримують подарунок. Розповідати про звичаї: колядування, випікання паски, виготовлення вінків, зустріч весни. Закріплювати знання про обрядові символи: писанка, свічка, калина, жито, сонце, маска. <i>Розвиток творчої активності та емоційного сприймання</i> Створювати прикраси до свят: паперові ялинки, вінки, квіти, свічники. Розписувати шаблони писанок, сонечок, калити, створювати ляльки з тканини або соломи. Використовувати народні мотиви в аплікаціях, вишивках, елементах декору.	Масниця, Калита, Івана Купала, свято Покрови. Знайомити з традиціями, піснями, обрядами, атрибутами (писанки, калина, свічки, дідух, вінки). Обговорювати значення свят у родинному та національному житті. <i>Розвиток творчої діяльності на основі святкової символіки</i> Створювати вироби: писанки, сонечка, дідухи, калити, обереги, весняні віночки. Використовувати орнаменти, кольори, техніки з народної культури. Заохочувати до створення святкових аплікацій, плакатів, декору для групи. <i>Фольклорно-ритуальна діяльність</i> Вивчати щедрівки, колядки, веснянки, обрядові пісні, супроводжувати рухами. Інсценізувати фрагменти свят: «Коза йде»,
--	---	---	--	--

	Участь у прикрашанні «куточка свята» разом із дорослими. <i>Ритуально-ігрова діяльність</i> Інсценізації: «Іде Коляда», «Писанка котиться». Наслідкування обрядових дій у грі: «несемо кошик», «водимо козу». Ігри з народними іграшками, пов'язаними зі святами. <i>Збагачення мовлення</i> Введення слів: «подарунок», «писанка», «вінок», «свято», «колядка», «весна». Розповіді вихователя про свята в родині або селі. Повторювання коротких римувань, побажань, привітань	ангелик», «розбудили жайворонків». Вивчення простих народних пісень, закличок, щедрівок з діями. <i>Збагачення словникового запасу</i> Введення понять: «свято», «писанка», «колядка», «вінок», «щедрівка», «яйце», «оберіг». Обговорення: «Що ми робимо на свято?», «Чим прикрашаємо хату?». Стимулювання вміння переказувати мініісторії про святкування вдома або в садочку. <i>Формування родинного й соціального зв'язку</i> Запрошення батьків на мінісвята, майстер-класи. Розглядання родинних фото: «Як ми святкували Великдень», «Наші ялинки». Заохочення дитини обговорювати: «Що ми вдома робимо на свято?»	<i>Ознайомлення з фольклором і святковими традиціями</i> Вивчати прості щедрівки, веснянки, заклички, колядки. Супроводжувати пісні рухами, іграми або маленькими інсценізаціями. Створювати мінісвята в групі з використанням пісень, костюмів, прикрас. <i>Ритуально-ігрова діяльність</i> Організовувати ігри, пов'язані зі святами: «Водимо весну», «Калита на мотузці», «Несемо кошик». Інсценізувати фрагменти звичаїв: прихід Коляди, розпис писанок, пускання вінків. Заохочувати дітей бути учасниками свят: прикрашати оселю, вітати, розповідати. <i>Розвиток мовлення і пізнавального інтересу</i> Вводити слова: «обряд», «традиція»,	«Розписуємо писанку», «Стрибаємо через вогонь». Проводити ігри за мотивами обрядів: «Водити весну», «Грай, Калито!», «Збираємо врожай». <i>Розвиток мовлення і культурної свідомості</i> Вводити поняття: «традиція», «звичай», «оберіг», «родинне свято», «обряд», «символ». Вести бесіди: «Чим Великдень відрізняється від Різдва?», «Що таке щедрівка?». Стимулювати висловлення власних вражень: «Що мені найбільше подобається в нашому святі?». <i>Формування родинного та національного зв'язку</i> Заохочувати дітей ділитися родинними історіями: «Як святкували у бабусі». Організовувати спільні заходи з батьками: виставки, ярмарки, свята.
--	--	---	---	---

			«подарунок», «вінок», «писанка», «колядка», «весна». Вести бесіди: «Що ми робимо на Великдень?», «Чому ми співаємо щедрівки?». Слухати розповіді вихователя про святкування в родині, переглядати світлини	Формувати усвідомлення: «Я частинка свого народу — його пісень, свят, традицій»
Показники компетентності	Виконує прості правила у групі (привітання, дотримання черги). Виявляє прихильність до дорослих, наслідує їхні дії. Починає розуміти значення «моє – чуже». Бере участь у спільних діях поруч з іншими дітьми	Бере участь у спільних іграх, вчиться ділитися іграшками. Виконує прості соціальні ролі у грі (друг, член сім'ї). Розуміє необхідність правил у групі. Починає проявляти відповідальність за власні дії	Співпрацює з однолітками у грі та завданнях. Виконує рольові завдання, проявляє доброзичливість та емпатію. Знає державні символи (прапор, герб) та їхнє значення. Дотримується правил взаємодії у групі, проявляє відповідальність	Усвідомлює себе членом групи та громади. Дотримується правил, проявляє відповідальність за власні дії. Вирішує конфлікти словами, домовляється про спільні дії. Виявляє повагу до прав інших, розуміє значення обов'язків. Бере участь у колективних проєктах, проявляє ініціативу

Праця, ресурси та добробут

Мета. Формування в дітей уявлень про працю як основу добробуту та розвитку суспільства.

- Виховання поваги до праці дорослих і власної участі у простих трудових діях.
- Ознайомлення з ресурсами (матеріальними, природними, людськими) та їхнім значенням для життя громади.
- Розвиток відповідального ставлення до збереження ресурсів та власного добробуту.

Завдання:

- Ознайомити дітей з різними видами праці та користю їх для людей.
- Формувати уявлення про ресурси (вода, їжа, речі, енергія) та необхідність їх бережливого використання.
- Виховувати повагу до праці дорослих, залучати до простих трудових доручень.
- Розвивати навички самообслуговування та відповідальності за власні речі.

- Стимулювати участь у колективних трудових справах (прибирання, догляд за рослинами).
- Формувати розуміння, що добробут залежить від праці, співпраці та відповідального ставлення до ресурсів.

Предметний світ. Житло

Вік Показники розвитку	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Основні освітні завдання	Формування уявлення про житло Ознайомити з основними функціями житла: де сплять, їдять, граються, прибирають. Розпізнавати приміщення: кімната, кухня, ванна, коридор. Ознайомити з назвами меблів та предметів побуту: ліжко, стіл, шафа, посуд. Формування навичок взаємодії з предметним середовищем Навчати правильного та безпечного користування предметами в побуті. Формувати навички охайності: класти іграшки на місце, прибирати після себе. Заохочувати до участі в простих домашніх справах (витерти пил, полити квіти).	Розширення уявлень про житловий простір Ознайомити з різними типами житла (будинок, квартира, гуртожиток). Формувати уявлення про призначення кімнат (спальня — для сну, кухня — для приготування їжі тощо). Закріплювати знання назв меблів та побутових предметів. Формування навичок самостійного користування предметами Учити користуватися меблями та предметами побуту безпечно (стілець, посуд, двері, шафа). Розвивати вміння організовувати іграшки й речі у власному просторі. Заохочувати до участі в підтриманні порядку вдома (застеляти ліжко, прибирати після гри).	Узагальнення знань про житло Розширювати уявлення про види житла (будинок, квартира, багатоповерхівка, сільська хата). Поглиблювати знання про функції приміщень та їхнє призначення. Навчати класифікувати предмети за місцем використання (наприклад, для ванної, для кухні). Формування навичок самообслуговування та порядку Сприяти розвитку самостійності: застелити ліжко, скласти речі, витерти пил. Заохочувати участь у простих побутових дорученнях. Формувати відповідальне ставлення до свого простору	Узагальнення знань про житловий простір Закріплювати уявлення про типи житла, особливості будови (поверховість, кімнатність, призначення приміщень). Формувати поняття «моя кімната», «місце для відпочинку», «місце для спільної діяльності». Розширювати знання про технічні засоби, комунікації в житлі (світло, вода, опалення). Розвиток навичок побутової самостійності Формувати вміння планувати свою діяльність у межах житла (прибрати після гри, підготувати місце для занять). Розвивати звички порядку, охайності, акуратності у використанні предметів. Заохочувати участь у веденні спільного побуту

	<i>Розвиток соціальних навичок у сімейному колі</i> Ознайомлювати з ролями членів родини в підтримці порядку в домі. Формувати позитивне ставлення до домашніх обов'язків як частини сімейного життя. Розвивати емоційне ставлення до свого дому як місця затишку, тепла й любові. <i>Розвиток мовлення і творчості</i> Збагачувати словниковий запас словами, пов'язаними з житлом. Використовувати сюжетно-рольові ігри на тему «У моєму домі». Заохочувати до малювання: «Мій улюблений куточок вдома»	<i>Усвідомлення себе як члена родини</i> Ознайомлювати з розподілом ролей у родині та спільною відповідальністю за оселю. Виховувати бережне ставлення до спільного майна. Створювати позитивний образ дому як місця турботи, любові й безпеки. <i>Розвиток мовлення, мислення і творчих здібностей</i> Розширювати словниковий запас словами, що стосуються житла. Сприяти розвитку мислення через групування предметів за призначенням (що для кухні, що для кімнати). Стимулювати творчі прояви: малюнок «Мій дім», сюжетно-рольові ігри «Родина вдома»	<i>Усвідомлення сімейних цінностей</i> Ознайомлювати з правилами взаємодії у спільному просторі (ввічливість, допомога, повага). Розвивати розуміння ролей членів родини в домашньому побуті. Виховувати позитивне ставлення до сімейних традицій, пов'язаних із домом. <i>Розвиток творчого мислення і мовлення</i> Збагачувати мовлення словами, що описують житло та його частини. Стимулювати створення малюнків, апікацій, сюжетно-рольових ігор на тему «Мій дім». Проводити мовленнєві ігри: «Що де стоїть?», «Що буває в кімнаті?»	(прибирання, сервірування, догляд за речами). <i>Формування розуміння родинних ролей і цінностей</i> Ознайомлювати з розподілом обов'язків у родині, значенням співпраці. Виховувати повагу до праці дорослих, дбайливе ставлення до майна родини. Сприяти усвідомленню, що дім — це місце любові, підтримки й взаємодопомоги. <i>Розвиток творчості, мовлення і мислення</i> Стимулювати розповіді про улюблене місце вдома, сімейні традиції, пов'язані з житлом. Заохочувати до створення макетів, малюнків, описів на тему «Мій дім мрії». Використовувати мовленнєві ігри та завдання на класифікацію, опис предметів за ознаками та функціями
--	---	--	--	--

Дитячий садок – будинок радості та дозвілля				
Вік Показники розвитку	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Основні освітні завдання	Формувати в малюків перші навички соціалізації, взаємодії з іншими дітьми та дорослими, а також адаптації до колективу. Формувати уявлення про себе та інших: знайомство з власним іменем, розпізнавання членів групи, розвиток емпатії. Виховувати доброзичливе ставлення: вміння ділитися, чекати свою чергу, проявляти турботу. Знайомство з правилами поведінки: прості норми поведінки в групі, реагування на зауваження вихователя. Пізнання соціального середовища: рольові ігри, знайомство з професіями, спостереження за життям у дитсадку	Поглиблювати соціальні навички дитини, формувати емоційний інтелект та почуття належності до колективу. Розширювати соціальний досвід: дитина вчиться взаємодіяти з друзями, домовлятися, вирішувати конфлікти з допомогою дорослого. Сприйняття соціальних ролей: розвиток уявлення про себе як члена родини, дитячого садка, громади; участь у колективних справах. Узагальнення знань про соціальне довкілля: знайомство з культурними традиціями, святами, професіями. Розвиток етичних норм: підтримка позитивного ставлення до інших, розуміння справедливості, взаємодопомоги. Самовираження через гру: сюжетно-рольові ігри як спосіб моделювання ситуацій із життя	Спрямувати увагу на розширення емоційно-соціального досвіду, критичне мислення та співпрацю в колективі. Формувати громадянську свідомість: ознайомити з елементарними нормами життя в суспільстві, правилами співжиття, символікою держави (прапор, герб). Удосконалювати комунікативні вміння: висловлення власних думок, вміння домовлятися, вирішувати конфлікти з мінімальною допомогою дорослого. Поглиблювати розуміння етичних норм: справедливість, чесність, толерантність, емпатія. Участь у соціально значущій діяльності: колективні творчі проекти, участь у мінісвятах, допомога іншим дітям. Рольова та сюжетно-ігрова діяльність: більш	Формувати емоційно-позитивне ставлення до дитячого садка як безпечного й радісного простору. Дитина має відчувати себе бажаною, прийнятною, емоційно захищеною. Розвивати навички дозвіллевої самостійності, вміння самостійно вибирати діяльність у вільний час: настільні ігри, малювання, конструювання, театралізовані дії. Сприяти прояву індивідуальних інтересів і нахилів у грі та творчості. Створювати умови для самовираження: дитячі ініціативи, мініпроекти, рольові ігри. Формувати культуру емоційного самовираження та регуляції в соціумі, вміння спілкуватися з однолітками, ділитися радіщами, домовлятися, підтримувати інших.

			складні сценарії з чітким розподілом ролей, що відтворюють соціальні ситуації	Розвивати вміння орієнтуватися в соціальних ролях і нормах у контексті дозвілля. Наприклад, роль ведучого гри, учасника постановки, помічника вихователя. Сприяти естетичному сприйняттю оточення та задоволенню від творчості. Залучення до оформлення простору садочка, участь у створенні декору, танцювальних та музичних імпровізаціях. Формувати звички доброзичливої взаємодії під час ігрової діяльності, вміння співпрацювати, підтримувати ініціативи інших, проявляти емпатію
Праця – крок до самостійності				
Вік	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Показники розвитку				
Вікові можливості	У цьому віці діти активно прагнуть до самостійності та охоче наслідують дорослих. Їхня діяльність стає різноманітнішою і складнішою. Хоча увага ще нестійка, діти можуть довше	Діти 4-го року життя все більше прагнуть діяти самостійно, часто кажуть: «Я сам!». Це бажання зумовлене двома основними чинниками: прагненням до самостійності та живим інтересом до всього, що	Дитина 5-го року життя ще не завжди вміє впорядковувати різні види діяльності: вона легко відволікається та прагне виконати завдання якомога швидше, часто на шкоду якості. Стикаючись із	Діти старшого дошкільного віку вже здатні розуміти, чому праця дорослих важлива для суспільства і як саме досягаються її результати. Їм цікаво не лише те, що роблять дорослі в дитячому садку, а й поза

	зосереджуватися на цікавій для них справі. Емоції, пов'язані з працею, також урізноманітнюються: вони радіють власним успіхам, засмучуються через невдачі, відчують задоволення від похвали дорослих. Малята поступово навчаються самостійно їсти, послідовно одягатися та роздягатися, контролювати свої фізіологічні потреби. Вони беруть участь у наведенні порядку в кімнаті: прибирають іграшки та книжки, допомагають переставляти стільці, поливають квіти разом із дорослими. На майданчику долучаються до простих справ, наприклад збирають сухе листя. Діти пишаються своїми досягненнями й набувають перших трудових навичок. Водночас у цьому віці звички швидко формуються, але так само швидко забуваються. Тому	роблять дорослі. Дошкільнята охоче допомагають старшим, наслідують їхні дії, отримують нові уявлення про працю, розвивають допитливість, інтерес до різних видів діяльності дорослих. Завдяки цьому формується повага до людей праці та результатів їхніх зусиль. Самообслуговування спрямоване на задоволення власних щоденних потреб (умивання, одягання, застирання ліжка тощо). Під час цього в дітей виховуються самостійність, уміння долати труднощі, формуються елементарні трудові навички. Однак оволодіння навичками самообслуговування часто ускладнюється тим, що ще не достатньо розвинена дрібна моторика, важко зрозуміти й запам'ятати послідовність дій, діти легко відволікаються. У молодшому дошкільному віці вони ще не вміють самостійно ставити мету	першими труднощами чи невдачами, дитина нерідко втрачає інтерес і не завершує розпочатого. Водночас у цьому віці вже помітні перші прояви ініціативи, самостійності та бажання зробити щось корисне або приємне для інших. Ініціатива особливо проявляється тоді, коли педагог не просто дає завдання, а ще й нагадує про його мету, способи виконання та очікуваний результат. Дошкільник 5-го року життя дуже потребує підтримки дорослого. Виконуючи завдання, дитина часто шукає поглядом вихователя, очікуючи його оцінки чи схвалення. У цьому віці діти вже здатні уявити собі хід роботи: вони можуть подумати, якою буде мета, що треба зробити і яким буде результат. Інтерес до досягнення результату праці, який виник ще на 4-му році життя, закріплюється й тепер,	його межами. Старші дошкільники більш самостійні, ініціативні, мають ширший запас трудових умінь. Вони вже цікавляться не тільки самим процесом праці, а й тим, для чого вона потрібна, тобто результатом, який має суспільну цінність. При цьому ефективність праці багато в чому залежить від того, наскільки результат є значущим для самої дитини та викликає в неї інтерес. Старші дошкільники вже можуть самостійно планувати свою роботу, дотримуватися послідовності дій, прагнуть досягти кінцевого результату. У цьому віці трудова діяльність поступово відокремлюється від гри, а разові доручення стають для них важливими регулярними обов'язками. Особливо це помітно під час праці на природі, де для досягнення результату потрібні час, витривалість, зосередженість і
--	---	---	---	---

	важливо постійно повторювати трудові дії, враховуючи вікові особливості	(«Я це зроблю!»), утримувати її в пам'яті та досягати результату. Їхня праця більше схожа на процес без чіткого кінцевого задуму: наприклад, вони можуть просто тримати тарілку під водою замість мити її. Діти не планують порядку дій самостійно — це відбувається лише за участю дорослого. Для них важливіший сам процес виконання, а не результат. Тому доручення мають бути короткими, простими, індивідуальними. Ще однією особливістю трудової діяльності дошкільнят є її тісний зв'язок з грою. Саме ігрові мотиви роблять працю для них цікавою і привабливою	що робить сам процес праці захопливим та формує більш свідоме бажання долучатися до спільної роботи	систематична робота. Однак через обмежені досвід та уміння діти потребують допомоги дорослого, який разом із ними встановлює правила поведінки й роботи на природі. З часом у дітей зникає зацікавленість у тих видах праці, які стали звичними, тому важливо урізноманітнювати діяльність і вносити елементи новизни, щоб зберегти інтерес. Діти ще не завжди точно виконують трудові завдання, тому їм потрібні контроль, підказки й оцінка дорослого. У цьому віці вже формуються перші суспільні мотиви діяльності: бажання зробити щось для інших, допомогти товаришеві досягти результату
Освітні завдання	Формувати в дітей здатність до результативних, а згодом продуктивних дій та на цій основі — елементарних трудових умінь із самообслуговування.	Виховувати інтерес до праці дорослих і дбайливе ставлення до її результатів. Формувати перші трудові навички через посилені доручення та елементарну співпрацю. Розвивати якості дитини під час	Формувати відповідальне ставлення до трудових завдань: прагнення виконувати їх якісно та доводити до кінця. Розвивати цілеспрямованість і здатність долати труднощі, застосовуючи	Виховувати в дітей позитивне ставлення до праці дорослих, дбайливе ставлення до її результатів, повагу до праці та людей, які працюють. Формувати такі особистісні якості, як відповідальність,

	Виховувати інтерес до праці дорослих. Розвивати бажання долати труднощі, що виникають під час досягнення мети	трудової діяльності — самостійність, витримку, ініціативу, здатність доводити справу до кінця	вольові зусилля. Закладати основи співпраці в спільній діяльності	наполегливість, цілеспрямованість, витримка, ініціативність
Самообслуговування	Навчати дітей спочатку з допомогою дорослого, а згодом самостійно: одягатися та роздягатися, застібати й розстібати гудзики, складати одяг, взуватися та роззуватися, ставити взуття на місце. Дотримуватися правильної послідовності під час одягання і роздягання, помічати неохайність у зовнішньому вигляді та звертатися по допомогу. Користуватися носовичком за потреби. Привчати їсти самостійно, охайно; мити руки в правильній послідовності: намилювати, змивати піну, витирати рушником	Навчати дітей одягатися та роздягатися самостійно, дотримуючись правильної послідовності. Складати й вішати одяг акуратно, зашнуровувати та розшнуровувати черевики, застібати й розстібати гудзики, вивертати одяг на лицевий бік, розпізнавати лицьовий та виворотний бік. Користуватися гребінцем та зачісуватися біля дзеркала. Дотримуватися культурно-гігієнічних навичок під час умивання, відвідування туалету. Самостійно й акуратно їсти, прагнути виглядати чисто й охайно	Навчати дітей самостійно одягатися, роздягатися, взуватися та роззуватися, дотримуючись правильної послідовності дій. Формувати вміння акуратно складати чи вішати одяг, за потреби — приводити його в порядок разом із дорослим (почистити, просушити). Розвивати бережне ставлення до своїх речей та вміння помічати безлад у власному чи чужому одязі, тактовно підказувати й допомагати. Привчати самостійно вмиватися, стежити за зачіскою, користуватися носовичком, чистити взуття	Закріплювати навички особистої гігієни: самостійно та швидко одягатися, роздягатися, взуватися, сушити намоклий одяг, чистити взуття. Вчити правильно чистити зуби, стежити за чистотою нігтів, мити руки без нагадування, користуватися носовичком, ложкою для взування
Приготування їжі	Вчитися мити фрукти: яблуко, грушу, виноград.	Мити фрукти та овочі маленькою щіточкою. Чистити банани,	Навчати нарізати банан дитячим або пластиковим ножом. Привчати самостійно	Вчити чистити фрукти або овочі простими інструментами, овочечисткою. Нарізати

	Накладати порізані дорослим інгредієнти в мисочку ложкою	мандарини, відривати виноградини від грона. Перемішувати інгредієнти в мисці великою ложкою	намащувати масло на крекер. Нанизувати фрукти і овочі на шпажки, формувати «шашлички»	яблуко овочерізкою. Навчити готувати сік з апельсина. Натирати сир на тертці
Господарсько-побутова праця	Залучати до простих доручень: приносити предмети, складати кубики в коробку, накривати на стіл. Долучати до прибирання на майданчику (збирати папірці, гілочки). Формувати турботливе ставлення до птахів, що залишаються зимувати, через спільне підгодовування	Привчати дітей підтримувати порядок у групі: класти іграшки на місце, витирати пил, берегти книжки (підклеювати їх разом із дорослими). Допомогати вихователю в підготовці та прибиранні матеріалів після занять. Долучати до сервірування столу. Навчати підтримувати чистоту на майданчику: замінювати, збирати сміття та опале листя, перекопувати пісок у пісочниці, прибирати лави й столи від пилу чи снігу	Вчити дітей підтримувати чистоту й порядок у груповій кімнаті: складати на місце іграшки, будівельний матеріал, книжки; разом із дорослими підклеювати пошкоджені книжки, витирати пил зі столів і полиць. Привчати сервірувати стіл, готувати матеріали до занять і прибирати їх після. Вчити прати ляльковий одяг. Залучати дітей до прибирання ігрового майданчика: підмітати, збирати сміття та листя, перекопувати пісок у пісочниці, змінювати сніг зі споруд, мити виносні іграшки. Формувати вміння застеляти ліжко після сну	Закріплювати вміння тримати в порядку свою групу: прибирати іграшки й матеріали після гри та занять, брати участь у колективному прибиранні, підклеювати книжки та посібники разом із вихователем. Сумлінно виконувати обов'язки чергового в їдальні, на заняттях, у куточку природи, без нагадувань витирати пил на полицях і столах. Привчати підмітати доріжки на подвір'ї, взимку очищати їх від снігу, доглядати пісочницю, поливати та перекопувати пісок, допомагати дворникові чи помічнику вихователя. Вчити акуратно застеляти постіль після сну, прикрашати групову кімнату до свят. Продовжувати формувати охайність у роботі, вміння правильно користуватися

				обладнанням, підтримувати порядок на робочому місці та отримувати задоволення від чистоти й затишку
<i>Праця в природі</i>	Формувати початкові навички разом з дорослими поливати кімнатні рослини, годувати птахів, мити кімнатні рослини з великими листочками	Доглядати за кімнатними рослинами та мешканцями куточка живої природи: поливати квіти, витирати листя, годувати тварин і рибок. Садити цибулю, висівати насіння гороху, квасолі, квітів, збирати врожай. Підгодовувати взимку осілих птахів. Формувати вміння працювати самостійно, правильно й доводити справу до кінця	Навчати правильно поливати рослини, визначати, коли їм потрібна вода; розпушувати землю, витирати листя кімнатних квітів. Доглядати за овочевими та квітковими культурами: сіяти насіння, висаджувати розсаду, підливати грядки, розпушувати грунт, збирати врожай. Разом із дорослим готувати корм для тварин, мити годівниці, напувалки, міняти воду для рибок. Заохочувати допомагати пересаджувати кімнатні рослини, планувати грядки, доглядати за акваріумом. Привчати тримати в порядку садовий та городній інвентар, продовжувати вчити турбуватися про птахів,	Виховувати турботливе ставлення до природи: вчити поливати рослини, визначати потребу у воді, зрізати сухе листя, розпушувати ґрунт, обприскувати рослини, висаджувати їх. Доглядати за тваринами: мити годівниці, міняти воду, готувати корм, годувати риб і птахів, прибирати підстилки, тримати в чистоті робоче місце. Разом із дорослими працювати на городі — готувати ґрунт, планувати грядки, сіяти насіння, висаджувати розсаду, поливати, прополювати, збирати врожай. Саджати саджанці дерев і кущів, доглядати за ними, спостерігати за їхнім ростом. Готувати корм для осілих птих і підгодовувати їх

			які залишаються зимувати	
<i>Художня праця</i>				Навчати виготовляти вироби з паперу, картону, тканини, природного матеріалу (подарунки, декор, атрибути для ігор). Вчити поєднувати різні матеріали за кольором і фактурою, закріплювати навички згинання, склеювання, вирізання. Разом збирати, сортувати природні й штучні матеріали для роботи. Створювати композиції на задану тему чи за сюжетом казок, робити декорації. Вчити працювати з голкою та ниткою: засилювати нитку, зав'язувати вузлик, шити швом «уперед голку», «через край», пришивати гудзики, виготовляти аплікації, прикраси з ниток. Розвивати творчість, фантазію та художній смак під час оздоблення виробів

Світ праці дорослих навколо нас				
Вік Показники розвитку	3-й рік життя I молодша група	4-й рік життя II молодша група	5-й рік життя середня група	6-й рік життя старша група
Основні освітні завдання	Сформувати в малюків перші уявлення про працю як цінність і частину життя. <i>Ознайомлення з працею дорослих у повсякденному житті</i> Звертати увагу на працю дорослих удома, у садочку, на вулиці (вихователь, кухар, будівельник, прибиральник). Сприяти впізнаванню знарядь праці: віник, лопатка, фартух, міксер. Формувати розуміння, що дорослі працюють, щоб допомагати іншим і створювати корисне. <i>Розвиток шанобливого ставлення до праці</i> Виховувати повагу до зусиль дорослих у щоденній праці. Формувати позитивне емоційне ставлення до праці — робота приносить радість.	Діти активно виявляють інтерес до діяльності дорослих, спостерігають, ставлять запитання і прагнуть наслідувати. <i>Ознайомлення з професіями та видами праці</i> Знайомити дітей із професіями, які є поруч: вихователь, медсестра, продавець, водій, будівельник. Формувати уявлення про значення праці: «щоб було чисто», «щоб ми мали їжу», «щоб дім був збудований». Закріплювати впізнавання знарядь праці (молоток, мітла тощо). <i>Розвиток поваги до праці дорослих</i> Виховувати вдячність за працю інших через бесіди, вірші, ігри. Формувати позитивне емоційне ставлення: працювати — це добре й корисно.	Знайомити з назвами професій, формувати уявлення про користь праці для суспільства, повагу до працівників і бажання наслідувати добрі приклади. <i>Формування уявлення про працю як суспільне благо</i> Пояснювати важливість праці людей різних професій для життя громади. Ознайомлювати з професіями близького оточення (лікар, вчитель, фермер, будівельник, листоноша). Розширювати уявлення про інструменти та умови праці різних спеціалістів. <i>Формування поваги до праці</i> Формувати позитивне емоційне ставлення до праці та її результатів. Виховувати шанобливе ставлення до людей, які допомагають іншим.	Формувати здатність до узагальнення, аналізу соціальних ролей і свідомого сприйняття праці як важливої частини життя, пізнання та ціннісного ставлення до людей і їхньої діяльності. <i>Узагальнення знань про світ професій</i> Розширювати уявлення про різноманіття професій і їхнє значення для суспільства. Формувати поняття «корисна праця», «громадська користь», «обов'язки працівника». Ознайомлювати з новими спеціальностями, які бачить дитина у своєму середовищі. <i>Розвиток соціальної свідомості та поваги до праці</i> Виховувати усвідомлену повагу до людей праці незалежно від професії. Формувати емоційне ставлення до праці як

	Пояснювати правила безпеки при спостереженні за працею. <i>Розвиток ігрової діяльності з наслідуванням дорослих</i> Створювати умови для сюжетно-рольових ігор («Кухар готує», «Майстер ремонтує»). Використовувати іграшкові знаряддя для ігор, пов'язаних із працею. Залучати дітей до простих доручень і побутової допомоги (витерти стіл, подати ложку). <i>Розвиток мовлення через пізнання світу праці</i> Збагачувати словниковий запас назвами професій та дій: «готує», «будує», «прибирає». Заохочувати до повторення слів, віршів, пісень, пов'язаних із працею. Стимулювати коментування дитиною дій дорослих: що робить, чим допомагає	Заохочувати ввічливе ставлення до людей праці (привітатися, подякувати). <i>Активізація сюжетно-рольових ігор</i> Організовувати ігри за мотивами професій: «Магазин», «Лікарня», «Кухня», «Будівництво». Розширювати тематику ігор, додаючи предмети-замінники або костюми. Заохочувати дітей придумувати прості діалоги відповідно до професійних ролей. <i>Формування побутових навичок через імітацію</i> Навчати дітей виконувати нескладні дії, наслідуючи дорослих (поливати квіти, сервірувати стіл). Створювати ситуації для допомоги одне одному («Допоможи прибрати іграшки»). Розвивати вміння дотримуватися порядку як прояву поваги до праці.	Заохочувати до виявлення подяки за працю інших (словами, малюнками, участю в подіях). <i>Ігрове й творче наслідування професій</i> Створювати сюжетно-рольові ігри за мотивами професій («Будівництво», «Кафе», «Перукарня», «Пошта»). Організовувати творчі завдання: малюнки «Ким працює мій тато / моя мама», колективна аплікація «Місто праці». Проводити мініекскурсії або віртуальні подорожі до місць праці дорослих. <i>Формування соціального досвіду через взаємодію</i> Заохочувати до участі в колективних побутових справах у садочку (прибирання ігрового куточка, допомога дорослому). Створювати умови для вивчення простих трудових дій: сервірування столу, догляд за рослинами.	частини гармонійного життя громади. Заохочувати висловлення подяки, пошани, інтересу до праці близьких та інших людей. <i>Поглиблення знань через практичну взаємодію</i> Залучати до участі в екскурсіях, зустрічах із представниками професій. Організовувати мініпроекти: «Місто професій», «Професія моєї мрії», «Хочу бути як...». Використовувати фото, відео, розповіді, рольові костюми для моделювання трудових ситуацій. <i>Розвиток творчості, мовлення і рефлексії</i> Стимулювати створення розповідей, мініпрезентацій, інтерв'ю «Ким я хочу стати і чому?». Збагачувати мовлення словами, що описують дії, обов'язки, знаряддя праці. Проводити обговорення на теми: «Яка праця мені
--	---	--	---	---

		<i>Збагачення мовлення</i> Вводити слова, пов'язані з трудовою діяльністю (назви професій, дій, предметів). Заохочувати до опису професій: «Що робить кухар?», «Що потрібно маляру?». Проводити дидактичні ігри: «Хто ким працює?», «Знайди зайвого», «Що зайве в наборі професій?»	Розвивати вміння планувати нескладні дії за зразком або інструкцією. <i>Розвиток мовлення, словникового запасу на тему праці</i> Вводити та закріплювати слова «професія», «інструменти», «допомагати», «корисний», «майстер». Стимулювати перекази історій або казок, де головні герої працюють. Проводити мовленнєві ігри на класифікацію професій за галузями («Хто лікує?», «Хто ремонтує?», «Хто навчає?»)	подобасться?», «Що я ціную в татовій роботі?»
--	--	---	--	--

Світ транспорту

<i>Вік</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
<i>Показники розвитку</i>				
<i>Основні освітні завдання</i>	Розвивати уявлення про засоби пересування, правила співіснування в соціальному просторі та формування елементарної орієнтації в навколишньому середовищі.	Розширити знання про довкілля, розвиток мовлення, мислення, уяви та формування елементарних соціальних навичок через знайомство з транспортом. Класифікація транспорту: наземний, повітряний,	Розширити сформовані уявлення про навколишній світ, поглибити знання про соціальне життя, сприяти розвитку логічного мислення, мовлення та навичок співпраці.	Закріплення знань про транспорт та формування уявлень про його роль у житті суспільства, правила користування ним і культуру поведінки. Функціональне значення транспорту: обговорення, як транспорт допомагає

	Ознайомлення з видами транспорту: наземний (автобус, поїзд, машина), повітряний (літак), водний (човен); розгляд картинок, моделювання руху. Вивчення звуків та зовнішнього вигляду транспорту: за допомогою ігор та імітації звуків («бі-бі», «ту-ту», «вух-вух»). Розуміння, для чого потрібен транспорт: перевозити людей, доставляти речі (приклади зі щоденного життя дитини). Рухливі й сюжетно-рольові ігри: гра у водія автобуса, у залізничну станцію, «Літак летить» — розвиток уяви та соціальних ролей. Формування початкового уявлення про безпеку: «ходимо пішки — їздимо на машині», що робити на вулиці, де зупиняється транспорт	водний; порівняння за формою, кольором, способом пересування. Призначення транспорту: для людей, вантажів, спеціального призначення (швидка допомога, пожежна машина, трактор). Транспорт у місті й селі: знайомство з відмінностями, обговорення досвіду дітей (хто чим їздив). Сюжетно-рольові ігри: гра «Автобус», «Аеропорт», «Пором через річку» з розподілом ролей (водій, пасажир, контролер). Вивчення правил поведінки пасажирів: як поводитися в транспорті, на зупинці, при переході дороги. Руханки й імітаційні ігри: діти зображують рух транспорту з відповідними звуками — весело й пізнавально	Класифікація транспорту: аналіз наземного, повітряного, водного, підземного транспорту з прикладами (метро, трамвай, літак, вантажівка, пароплав). Спеціальний транспорт: вивчення призначення пожежної машини, швидкої допомоги, поліцейського авто, снігоприбирача, трактора тощо. Роль транспорту в житті людини: допомагає працювати, мандрувати, отримувати товари («Без транспорту і хліба не буде»). Сюжетно-рольові ігри: «Аеропорт», «Залізнична станція», «Майстерня з ремонту машин» — формування соціальних ролей і розвиток мовлення. Ознайомлення з основами безпеки: як переходити дорогу, стояти на зупинці, чому потрібно пристібатися в машині. Проектна діяльність або конструювання:	людям у роботі, відпочинку, подорожах; знайомство з логістикою (як потрапляє молоко в магазин). Розмаїття та призначення видів транспорту: аналіз характеристик (швидкість, вантажопідйомність, екологічність), складання класифікацій. Безпека дорожнього руху: поглиблене ознайомлення з дорожніми знаками, поведінкою пішоходів, велосипедистів, роллю світлофора. Етика поведінки в транспорті: чемність, поступливість, дотримання черги. Проектна діяльність: створення макетів транспортних вузлів (аеропорт, вокзал), виготовлення моделей транспорту, планування уявної подорожі. Профорієнтаційні елементи: знайомство з професіями, пов'язаними з транспортом (водій, пілот, диспетчер, механік), через творчі заняття чи зустрічі з дорослими
--	---	---	--	---

			створення макетів транспорту з конструктора, аплікації з рухомими деталями, спільна «транспортна карта»	
Показники компетентності дитини за соціально-громадянським освітнім напрямом	Усвідомлює себе як частину групи (родини, дитячого колективу). Виявляє інтерес до інших дітей, прагне до спільних ігор. Починає дотримуватися простих правил (чекати черги, прибирати іграшки). Виявляє перші прояви емпатії (співчуття, допомога). Виконує прості соціальні ролі у грі	Вміє домовлятися у грі, приймати прості правила. Починає розуміти відмінності між людьми, виявляє толерантність. Використовує ввічливі слова та формули спілкування. Виявляє інтерес до традицій, свят, символів громади. Бере участь у спільних завданнях, проявляє відповідальність	Вміє розподіляти ролі у спільній діяльності, дотримуватися домовленостей. Аргументує власну думку у простій формі, слухає інших. Виявляє готовність допомогти, підтримати, заспокоїти. Усвідомлює себе як члена громади, знає елементарні правила безпеки. Має уявлення про права та обов'язки (право на гру, обов'язок прибирати)	Демонструє сформовані навички співпраці та відповідальності. Вміє домовлятися, аргументувати, враховувати думку інших. Виявляє толерантність, емпатію, соціальну чутливість. Усвідомлює себе як члена суспільства, бере участь у культурних практиках. Знає та дотримується правил поведінки у громадських місцях. Має початкове розуміння громадянських цінностей (спільна праця, взаємоповага, допомога). Усвідомлює себе частиною українського суспільства, демонструє шанобливе ставлення до культури та довкілля України, на рівні можливостей віку поділяє демократичні цінності; знає та розповідає про державні символи

				України, розуміє їхнє значення як вияв національної єдності й незалежності; виявляє інтерес до української культури у її різноманітних проявах — мові, мистецтві, традиціях, народних і сучасних святах, символах; знає, що в Україні живуть люди різних національностей, мов і релігій, демонструє толерантність до їхніх культурних особливостей, переконань та вірувань; обізнана з видатними місцями, подіями, постатями своєї громади й країни, відчуває гордість за досягнення народу України; розуміє, що любов і повага до країни виявляються у добрих справах, турботі про людей і довкілля; демонструє готовність брати участь у справах громади, зберігати та примножувати культурні надбання України [3]
--	--	--	--	---

ОСВІТНІЙ НАПРЯМ МАТЕМАТИЧНИЙ

Мета. Формування в дітей елементарних математичних уявлень та навичок. Розвиток логічного мислення, уваги, пам'яті та здатності до аналізу. Ознайомлення з кількістю, формою, величиною, просторовими відношеннями та часом. Підготовка до подальшого системного навчання математики в школі.

Завдання:

- Ознайомити дітей із числами, кількістю та рахунком у межах вікових можливостей.
- Формувати уявлення про геометричні форми та їхні властивості.
- Розвивати навички порівняння предметів за величиною, довжиною, масою, кольором.
- Вчити орієнтуватися у просторі (вище – нижче, ліворуч – праворуч, попереду – позаду).
- Ознайомлювати з поняттями часу (день – ніч, частини доби, дні тижня).
- Розвивати здатність класифікувати, групувати предмети за ознаками.
- Стимулювати використання математичних знань у повсякденних ситуаціях (ігри, побут, спільна діяльність).

Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі

<i>Показники розвитку</i>	<i>Вік</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
<i>Пізнаю світ через відчуття і порівняння</i>					
<i>Вікові можливості</i>		У віці приблизно трьох років дитина починає набагато чіткіше сприймати світ довкола себе. Її органи чуття — зір, слух, дотик — працюють активніше, допомагаючи краще розпізнавати колір, форму, розмір та інші властивості предметів. Дитина вже може взяти предмет, оглянути його,	На четвертому році життя дитина пізнає світ переважно через гру з предметами. Вона краще розуміє і запам'ятовує ознаки речей — колір, форму, розмір, — коли сама до них торкається, перекладає, складає чи грається з ними. Дитина не просто дивиться, а вчиться розрізняти, наприклад, що	У цьому віці дитина активно росте й розвивається. Їй важливо відчувати, що вона уміє і може зробити щось самостійно. Збільшуються можливості в різних видах діяльності. Діти вже помічають, що предметів може бути багато або мало, порівнюють набори («де більше?», «де менше?»)	Діти шостого року життя вміють охоче й досить впевнено додавати й віднімати прості числа, особливо коли завдання подано у формі гри або життєвої ситуації. Проте визначити склад числа для них набагато складніше, бо це вимагає глибшого аналізу. Поки що нелегко й поділити предмети на дві рівні

	порівняти з іншим. Тактильні (дотикові) відчуття стають важливим джерелом інформації — дитина досліджує світ руками. Кінестетичні відчуття (відчуття рухів) допомагають дитині краще координувати свої дії. У цьому віці діти все краще чують і розрізняють звуки мовлення — починає формуватися фонематичний слух (уміння розрізнати звуки, важливе для розвитку мови). Дитина також чутлива до музичних звуків: розпізнає знайомі мелодії, голоси тварин, відтінки інтонації. Діти добре розрізняють основні кольори, поступово вчаться називати їх. Починають порівнювати предмети за розміром: який більший, менший, довший. Увагу при виборі однакових предметів дитина найперше звертає	яблуко червоне, кубик — квадратний, а ведмедик — великий. Більшість дітей ще не вміє рахувати правильно. Лише деякі можуть назвати числа до трьох у правильному порядку. Інші плутають їх або рахують навмання, наприклад «один, три, десять». Діти розуміють, що один предмет вищий або ширший за інший, але ще не використовують точних слів («високий», «вузький») у своїй мові. Дошкільнята цього віку розпізнають форми в знайомих речах: можуть сказати, що сонечко або колесо кругле, а стіл, «як коробка», тобто квадратний. Проте слова «круг», «квадрат», «куля», «куб» їм ще важко запам'ятати й назвати самотійно. Визначити, де ліва рука, а де права, — ще складне завдання. Діти краще розуміють прості просторові орієнтири: щось знаходиться вгорі	навіть без рахування. Поступово вчаться рахувати предмети за допомогою слуху (слухають, коли хтось рахує) та дотику (перераховують руками). Можуть порівнювати множини з більшою або меншою кількістю, розуміти, що можна зробити, щоб було порівну, додати або прибрати предмет. Впізнають і називають знайомі геометричні фігури: круг, квадрат, трикутник тощо. Розуміють, що форма предмета не змінюється, навіть якщо він іншого кольору чи розміру. Помічають схожість форм у навколишньому світі: наприклад, кажуть, що тарілка кругла, а коробка — як прямокутник. Можуть порівнювати предмети за висотою, довжиною, шириною. Розуміють, що «високий» — це те, що тягнеться вгору. Починають будувати серіаційні ряди з	частини — потрібно багато практики з конкретними предметами (іграшки, олівці, кубики). Слово «суміжні» дітям ще важко запам'ятати, тому краще використовувати більш знайоме і зрозуміле для дітей — «числа-сусіди». Дітей захоплює вимірювання — вони із задоволенням міряють сипучі чи рідкі речовини умовною міркою: ложкою, склянкою тощо. Легко помічають різницю між високим, довгим, широким, із задоволенням розкладають предмети по порядку — від найменшого до найбільшого або навпаки. Дошкільнята вже добре розпізнають геометричні фігури і вміють знайти подібні форми в навколишньому середовищі (тарілка, м'яч, книжка). Активно порівнюють фігури, групують за схожістю та відмінністю. Складніше дається розпізнавання просторових форм, таких як куля, циліндр — їх ще важко назвати й описати, особливо без демонстрації.
--	--	--	--	---

	на форму, потім на величину і вже в останню чергу на колір. Це природно, бо форма і розмір напряму пов'язані з рухом і їх сприймають через руки, тоді як колір — лише через зір. Коли дитина грається з предметом, оглядає його, торкається і чує, як його називають, у її уяві формується стійкий образ. Поєднання слова з предметом допомагає краще запам'ятовувати й упізнавати його наступного разу	або внизу, попереду або позаду. Більшість малюків приходить до дитсадка ще без цих знань, тому потрібно багато практики через рухливі ігри та показ. Пояснити дитині, що таке «вчора» чи «завтра», дуже непросто. Вона часто плутає ці слова або просто вгадує відповідь. Зате краще запам'ятовує різницю між днем і ніччю — бо вдень граються, а вночі всі сплять. Складнощі викликають і слова «тепер», «потім», «зараз» — вони ще не мають для дитини чіткого значення	предметів за розміром — від найменшого до найбільшого. Оволодівають методами накладання, прикладання, вимірювання, щоб дізнатися, який предмет більший чи менший. Час як явище — поняття абстрактне: діти не відчують, що він минає незалежно від них. Орієнтуються в розпорядку дня («Після сніданку буде прогулянка», «Після вечері – сон»). Гірше розуміють поняття «вчора», «сьогодні», «завтра» — поки що це для них лише слова без чітких меж. Мають уявлення про теперішній час, невиразне уявлення про минулий час. Добре розуміють напрямки: «вперед», «назад», «угору», «вниз». Важко розрізняють «право» і «ліво», особливо коли це стосується не їх самих, а інших людей. Ще плутаються в просторових орієнтирах, що пов'язані з боком тіла.	Діти шостого року життя орієнтуються в просторі завдяки рухливим та сюжетно-рольовим іграм. Знання про час стають точнішими: діти вже рідше плутають «учора» і «завтра», починають розуміти слова «колись», «було», «буде». Усе ще важко осмислюють час як щось абстрактне, але завдяки повторюваності подій (ранок, обід, вечір) формується базове розуміння послідовності подій
--	--	---	---	--

			У дошкільників п'ятого року життя розвивається довільна увага — вони вчаться свідомо зосереджуватися на тому, що потрібно зробити (наприклад, знайти предмет потрібного кольору). Мимовільна увага (коли дитину приваблює щось яскраве чи нове) стає більш стійкою — дитина довше захоплена одним заняттям	
Освітні завдання	Навчати дітей використовувати загальноприйняті орієнтири (колір, форма, розмір) для пізнання предметів. Допомагати дітям впізнавати та називати властивості речей, помічати, чим вони схожі або різняться. Розвивати вміння розрізняти предмети за зовнішнім виглядом і тим, що з ними можна робити (котиться, плаває, будується тощо). Учити дітей виражати словами побачене й відчуте, узагальнювати	Сприяти формуванню основ ставлення до навколишнього світу та критичного мислення. Допомагати дітям вчитися розуміти й оцінювати все, що їх оточує. Розвивати здатність ставити запитання, порівнювати, робити прості висновки, тобто мислити усвідомлено й уважно. Формувати уявлення про число і кількість. Ознайомлювати з формою та величиною предметів. Вчити орієнтуватися в просторі й часі	Розвивати уявлення про числа, множини, розмір і форму предметів. Продовжувати вчити дітей помічати кількість предметів, порівнювати їх, розпізнавати і називати форми та розміри речей у повсякденному житті. Формувати просторові та часові уявлення. Учити дітей орієнтуватися в просторі (попереду, ззаду, зліва, справа) і розуміти, коли відбуваються події (сьогодні, вчора, завтра, зранку, ввечері).	Розвивати навички усного рахунку та розв'язування простих математичних задач. Допомагати дітям вправлятися в додаванні й відніманні невеликих чисел, знаходити правильні відповіді в ігрових ситуаціях і побутових прикладах. Формувати вміння вимірювати різні характеристики предметів. Учити дітей вимірювати об'єм, масу, довжину, ширину, висоту за допомогою умовних або справжніх мірок (ложка, склянка, лінійка, ваги).

	це, розв'язуючи ігрові та практичні задачі. Давати багато різноманітних сенсорних вражень, аби збагачувати досвід дитини через зір, слух, дотик, нюх, смак		Поєднувати математичні знання з реальними ситуаціями. Допомагати дітям використовувати знання про кількість, розмір і форму в повсякденній діяльності — під час гри, побутових ситуацій, спостережень і спілкування	Закріплювати знання про геометричні фігури та просторові форми. Повторювати з дітьми назви основних площинних фігур і об'ємних форм, розвивати вміння визначати, де що розташовано і як пов'язані між собою предмети в просторі та часі. Учити логічно пояснювати свій вибір та обґрунтовувати відповідь. Заохочувати дітей розповідати, чому вони так думають, доводити правильність свого міркування, порівнювати варіанти рішень у доступній для них формі
Колір	<i>Ознайомлення з основними кольорами</i> Вчити основні кольори (червоний, жовтий, зелений, синій, білий, чорний), підбирати однакові за кольором предмети, групувати їх, розташовувати в певному порядку за зразком або словесною інструкцією. Допомагати дитині помічати, що один і той самий колір може бути в	<i>Ознайомлення з кольорами</i> Формувати вміння розрізняти основні кольори: червоний, жовтий, синій, зелений, білий, чорний. Вчити називати 4–5 кольорів за зразком. Розвивати відчуття кольору через ігри, спостереження, малювання.	<i>Ознайомлення з кольорами</i> Поглиблювати знання про кольори спектра: червоний, жовтий, синій, зелений, оранжевий, фіолетовий, білий, чорний. Вчити розрізняти відтінки кольорів (світло-зелений, темно-синій тощо). Формувати вміння називати кольори в навколишньому середовищі (одяг, іграшки, природа).	<i>Поглиблення знань про колір</i> Уточнювати та розширювати знання про кольори спектра та їхні відтінки. Вчити розрізняти складні кольори (бірюзовий, бузковий, салатний тощо). Формувати вміння описувати колірні характеристики предметів: насиченість, яскравість, прозорість.

	різних предметів (червоне яблуко і червона машина). Формувати розуміння, що колір може вказувати на властивість предмета: листя — зелене, сніг — білий	<i>Порівняння та групування</i> Вчити групувати предмети за кольором: спочатку контрастні (білий – синій), потім близькі (червоний – оранжевий). Формувати вміння встановлювати подібність і відмінність кольорів у предметах. Закріплювати знання про колір у продуктивній діяльності (мозаїка, аплікація, малювання). <i>Розвиток пізнавальних процесів</i> Розвивати увагу, пам'ять, мислення через сенсорні ігри з кольоровими предметами. Стимулювати пізнавальний інтерес до навколишнього світу через кольорові об'єкти природи та побуту. <i>Ігри та вправи</i> «Промінчики для сонечка» – добір жовтих промінців до макета сонця. «Посади метелика на квіточку» –	<i>Порівняння та класифікація</i> Вчити порівнювати предмети за кольором: знаходити однакові, подібні, контрастні. Формувати вміння групувати предмети за кольором та відтінком. Розвивати вміння пояснювати вибір: «Ці предмети однакового кольору», «Цей темніший за той». <i>Розвиток пізнавальних процесів</i> Розвивати спостережливість, пам'ять, увагу через ігри з кольоровими об'єктами. Стимулювати мислення та мовлення: опис кольору, порівняння, узагальнення. <i>Ігри та вправи</i> «Веселкова доріжка» – викладання послідовності кольорів веселки. «Знайди пару» – підбір предметів однакового кольору. «Кольоровий магазин» – гра з уявною купівлею предметів певного кольору	<i>Порівняння, класифікація, аналіз</i> Розвивати вміння порівнювати кольори за відтінками, насиченістю, теплохолодністю. Вчити класифікувати предмети за кольором і відтінком, пояснювати принцип об'єднання. Формувати вміння аналізувати колір у контексті композиції (у малюнках, аплікаціях, природі). <i>Розвиток пізнавальних процесів</i> Розвивати спостережливість, логічне мислення, мовлення через вправи з кольоровими об'єктами. Стимулювати вміння робити висновки: «Цей колір тепліший», «Ці кольори гармонує». <i>Ігри та вправи</i> «Кольоровий дизайнер» – створення композицій із заданими кольорами. «Знайди зайвий» – виокремлення предмета, що не відповідає кольоровій групі.
--	---	--	---	--

		співвіднесення кольору метелика і квітки. «Чарівні грибочки» – підбір капелюшка до ніжки за кольором		«Кольорові загадки» – відгадування предмета за кольором
Геометричні форми	Знайомити дітей із трьома основними формами: круг, квадрат, трикутник. Вчити знаходити серед предметів той, що має задану форму, або обирати між кількома схожими. Допомогати групувати предмети за формою, не вимагаючи обов'язкового запам'ятовування назв. Пропонувати складати цілі картинки з частин або шукати, якого предмета на зображенні не вистачає	Учити дітей упізнавати й називати площинні фігури — круг, квадрат, трикутник, а також об'ємні фігури — куля, куб. Практикувати обстеження фігур на дотик та на око, шукати фігури в повсякденних предметах (м'яч — куля, книжка — прямокутник)	Закріплювати знання назв плоских фігур: «круг», «квадрат», «трикутник», «прямокутник», а також об'ємних форм: «куля», «куб». Учити розпізнавати ці форми у звичних предметах, обстежуючи їх очима й руками. Пояснювати, що форма предмета не змінюється, навіть якщо він іншого розміру. Ознайомлювати з новими формами: прямокутник і циліндр, показуючи, у чому вони схожі й чим відрізняються від квадрата та інших форм	Закріплювати знання про основні геометричні фігури: круг, квадрат, трикутник, прямокутник, а також овальну та ромбовидну форми. Учити дітей зображати фігури за допомогою паличок, олівця, крейди, фарб. Ознайомлювати з об'ємними формами: куля, куб, циліндр, конус. Називати частини геометричних форм: «вершини», «сторони», «кути». Учити розрізняти геометричні форми в предметах навколо (м'яч — куля, коробка — куб)
Величина	Учити дітей групувати предмети за розміром: великий – маленький. Сортувати предмети в порядку зменшення або збільшення. Поступово переходити від порівняння предметів, що дуже різняться, до тих,	Продовжувати вчити порівнювати предмети за висотою, довжиною, шириною як серед однакових, так і серед різних об'єктів. Застосовувати порівняння через накладання і прикладання.	Розвивати вміння порівнювати предмети за довжиною, висотою, шириною і товщиною, прикладаючи їх один до одного. Учити дітей розташовувати предмети в порядку від найнижчого	Розвивати навички вимірювання довжини, ширини, висоти, товщини предметів, використовуючи практичні прийоми (прикладання, умовна мірка). Учити дітей вимірювати об'єм сипучих і рідких речовин за допомогою

	що мають менші відмінності. Вчити вибирати потрібний предмет із кількох, орієнтуючись на розмір	Уводити в мовлення дитини слова «високий», «низький», «довгий», «короткий», «широкий», «вузький», «однаковий», «різний»	до найвищого, від найширшого до найвужчого тощо. Вводити терміни «вищий», «найвищий», «ширший», «товщий» тощо	мірних посудин (ложки, склянки). Ознайомлювати з вимірюванням маси предметів за допомогою вагів. Закріплювати вміння розташовувати предмети за зростанням чи зменшенням розміру
Кількість і лічба	Формувати початкові уявлення про кількість: один – багато. Учити розрізняти предмети за кількістю: один – багато, більше – менше. Ознайомлювати з порядковими поняттями: «перший», «останній». Вправляти в лічбі в межах 2–3 предметів. Учити показувати задану кількість предметів (наприклад, «Поклади два кубики») Розвивати вміння співвідносити кількість і числівник. Розвивати увагу, пам'ять, мислення через ігри з предметами різної кількості.	Учити дітей рахувати до 5, називати числа по порядку, розуміти, що останнє число означає кількість усіх предметів у групі (наприклад, «Усього п'ять машин») Допомагати складати набір із кількох предметів за зразком, виділяти один предмет з багатьох, розрізняти «один» і «багато». Учити помічати, коли предметів стільки ж, коли більше або менше, використовуючи порівняння шляхом накладання чи прикладання. Закріплювати в мовленні слова «більше», «менше», «порівну», «однаково», «стільки ж», навчати	Навчати дітей рахувати предмети очима, за звуком чи на дотик. Закріплювати вміння називати числа в правильному порядку й розуміти, що останнє число в лічбі означає кількість усіх предметів. Формувати вміння відповідати на запитання: «Скільки всього?», «Який за рахунком?», «Котрий?» Учити відбирати певну кількість предметів, додавати 1 до числа, об'єднувати предмети парами. Допомагати порівнювати дві групи предметів за кількістю, визначати, де більше, менше або однаково, і вирівнювати їхню кількість через	Закріплювати вміння рахувати до 10 незалежно від розміщення предметів (у ряд, по колу, врозкид), у будь-якому напрямку (згори вниз, знизу вгору, по діагоналі). Учити дітей порівнювати числа: визначати, яке більше чи менше та як зробити їх однаковими, додаючи або віднімаючи. Формувати розуміння, що кількість не залежить від форми, розміру чи розташування предметів. Ознайомлювати з простою структурою задачі (умова, запитання, розв'язання), створювати разом з дітьми задачі за малюнками чи діями. Закріплювати знання цифр від 0 до 9, учити користуватись знаками +

	Стимулювати мовлення: вживання слів «один», «два», «багато», «немає». Використовувати ігри та вправи: «Один – багато» – показ предметів по одному і групами; «Знайди пару» – добір однакових предметів; «Скільки в мене?» – рахувати предмети на долоні або в коробочці	відповідати на запитання «Скільки?»	додавання або забираючи зайві предмети	(додати), – (відняти), = (дорівнює). Розвивати вміння визначати склад числа в межах 10, поділяючи предмети на дві частини. Учити дітей порівнювати сусідні числа й уживати поняття «числа-сусіди»
Орієнтування в просторі	Розвивати розуміння таких понять: «угорі – внизу», «на – під – у – за», «вперед – назад», «високо – низько». Закріплювати просторові уявлення в іграх, рухових завданнях, іграшках із прихованими об’єктами	Учити розрізняти праву й ліву руку, виконувати дії обома руками (розкласти предмети зліва направо). Допомогати зрозуміти та вживати просторові поняття: «вперед – назад», «угору – вниз», «праворуч – ліворуч», «угорі – знизу». Формувати вміння називати положення предметів: де що розташовано — попереду, позаду, вгорі, нижче, близько, далеко	Вправляти дітей у визначенні напрямку руху стосовно себе: угору, вниз, вперед, назад, праворуч, ліворуч. Учити рухатися в заданому напрямку під час ігор та завдань. Закріплювати просторові слова: «нижче», «вище», «між», «далеко», «близько», «праворуч», «ліворуч», «посередині», допомагати правильно використовувати їх у мовленні	Закріплювати знання просторових понять: «ліворуч – праворуч», «угорі – внизу», «попереду – позаду», «далеко – близько». Учити дітей рухатися в заданому напрямку, орієнтуючись на вказівки або умовні знаки. Формувати вміння визначати положення предмета стосовно іншого або себе. Ознайомлювати з просторовими схемами та моделями, що показують розміщення об’єктів (наприклад, план кімнати або розташування меблів)
Орієнтування в часі	Формувати початкові уявлення про частини доби: ранок, день, вечір, ніч.	Розвивати вміння називати частини доби: ранок, день, вечір, ніч. Навчати розрізняти часові поняття: вчора, сьогодні,	Розвивати уявлення про добу та частини дня: ранок, день, вечір, ніч. Учити вживати слова, які позначають часові зв’язки:	Закріплювати уявлення про частини доби (ранок, день, вечір, ніч) та часові поняття («вчора», «сьогодні», «завтра»).

	Учити розрізняти події за часом: що було вранці, що буде після сну, що відбувається ввечері. Ознайомлювати з поняттями «сьогодні», «вчора», «завтра» через повсякденні ситуації. <i>Розвиток часової послідовності</i> Вчити розташовувати події в правильній послідовності (наприклад, прокинулися – поснідали – пішли гуляти). Розвивати вміння передбачати наступні дії у знайомих ситуаціях. Ознайомлювати з циклічністю подій (день змінює ніч, після сну – гра тощо). Розвивати пам'ять і увагу через обговорення подій дня. Стимулювати мовлення: вживання слів, що позначають час («зараз», «потім», «раніше»). Формувати вміння слухати і відповідати на запитання типу: «Коли ми	завтра, пояснювати послідовність подій у межах дня.	«вчора», «сьогодні», «завтра», «потім», «тепер», «раніше», «давно». Допомагати дітям орієнтуватися в послідовності подій та усвідомлювати зв'язок між часом і власними діями. <i>Уточнення часових уявлень</i> Поглиблювати знання про частини доби: ранок, день, вечір, ніч — через спостереження та обговорення. Вчити розрізняти події за часом: що було раніше, що буде потім, що відбувається зараз. Ознайомлювати з поняттями «сьогодні», «вчора», «завтра» в контексті повсякденного життя. <i>Формування часової послідовності</i> Вчити розташовувати події в логічній послідовності (наприклад, прокинулися – умилися –	Учити дітей називати дні тижня, місяці, пори року в правильній послідовності. Ознайомлювати з календарем — учити позначати дні, відзначати важливі події. Починати знайомство з годинником: учити визначати час за стрілками на циферблаті. <i>Поглиблення часових уявлень</i> Уточнювати знання про частини доби (ранок, день, вечір, ніч) та їхні характерні ознаки. Вчити розрізняти події за часом: що було раніше, що відбувається зараз, що буде потім. Ознайомлювати з поняттями «сьогодні», «вчора», «завтра», «тепер», «потім», «раніше» в різних життєвих ситуаціях. <i>Формування уявлень про календарний час</i> Ознайомлювати з днями тижня, їхньою послідовністю та назвами. Вчити називати пори року, місяці, визначати сезонні ознаки.
--	--	--	--	---

	їли?», «Що було після прогулянки?» <i>Ігри та вправи</i> «Що ми робили зранку?» – обговорення подій ранку за картинками. «День ведмедика» – складання розпорядку дня іграшки. «Коли це буває?» – гра з картками: «Коли ми чистимо зуби?», «Коли спимо?»		поснідали – пішли гуляти). Розвивати вміння передбачати наступні дії у знайомих ситуаціях. Ознайомлювати з циклічністю подій (зміна дня і ночі, повторюваність дій у розпорядку дня). <i>Розвиток пізнавальних процесів</i> Розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення через вправи на впорядкування подій. Стимулювати мовлення: вживання слів, що позначають час («зараз», «потім», «раніше», «скоро»). Формувати вміння відповідати на запитання типу «Коли ми грали?», «Що було перед обідом?». <i>Ігри та вправи</i> «Розпорядок дня» – складання послідовності подій за картинками. «Коли це буває?» – гра з картками: «Коли ми чистимо зуби?», «Коли вечеряємо?» тощо.	Формувати вміння орієнтуватися в календарі (наприклад, знаходити день тижня, місяць). <i>Розвиток часової послідовності</i> Вчити встановлювати логічну послідовність подій (наприклад, прокинулися – умилися – поснідали – пішли до садочка). Розвивати вміння передбачати наступні дії та планувати свій день. Ознайомлювати з циклічністю подій (зміна дня і ночі, тижнів, місяців, пір року). <i>Розвиток пізнавальних процесів</i> Розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення через вправи на впорядкування подій у часі. Стимулювати мовлення: вживання часових понять у розповідях, описах, відповідях. Формувати вміння робити висновки: «Це було вранці, бо...», «Це буде завтра, тому що...»
--	--	--	---	---

			«Що було спочатку?» – упорядкування серії зображень за часовою логікою	
Показники компетентності	Розрізняє «один – багато». Вміє показати «великий – маленький». Орієнтується у простих просторових поняттях («тут – там»)	Рахує предмети до 3–5. Називає основні кольори та форми (коло, квадрат). Розрізняє «довгий – короткий», «високий – низький»	Рахує предмети до 10. Вміє порівнювати кількість («більше – менше – порівну») Орієнтується у просторі («ліворуч – праворуч», «попереду – позаду») Розпізнає кілька геометричних фігур (трикутник, прямокутник)	Рахує предмети до 20, знає цифри. Виконує прості арифметичні дії (додавання, віднімання у межах 10). Орієнтується у часі (дні тижня, частини доби). Класифікує предмети за кількома ознаками (форма, колір, розмір). Використовує математичні знання у грі та побуті

Основи економічної культури

Вікові можливості	Пізнавальні можливості Діти починають усвідомлювати власні потреби: «Хочу їсти», «Хочу гратися». Мають початкове уявлення про власні речі: іграшки, одяг, посуд. Виявляють інтерес до дій дорослих, пов'язаних із купівлею, приготуванням їжі, прибиранням. Побутова самостійність Можуть допомагати дорослим у простих діях:	Діти цього віку тільки починають помічати, що речі створюють люди, і поступово розуміють, що їх потрібно берегти. У них формується перше емоційне ставлення до праці дорослих, до того, що робиться для них самих (купили, принесли, зробили). Дошкільники цієї групи вже можуть слухати короткі розповіді про роботу людей, спостерігати за діями дорослих, але ще не	На цьому етапі діти природно та охоче засвоюють основи економічної культури через гру. Саме в ігрових ситуаціях вони починають моделювати прості економічні стосунки, які спостерігають у житті дорослих: купівлю- продаж, обмін, планування потреб. Дошкільники поступово розуміють, що всі речі навколо — результат праці людей, і навчаються цінувати це	Діти старшого дошкільного віку вже знайомі з назвами багатьох професій, але поки що не завжди добре розуміють, чим саме займаються ці люди (наприклад, слово «менеджер» відоме, але його робота залишається неясною). Дошкільники усвідомлюють призначення магазинів, ринків та інших торгових місць, пробують бути бережливими й ощадливими, однак економічні правила та
--------------------------	---	--	---	--

	скласти іграшки, витерти стіл, подати ложку. Починають розуміти значення праці дорослих: «мама готує», «тато працює». Виявляють емоційне ставлення до результатів праці: радіють, коли щось зробили самі. <i>Мовленнєві прояви</i> Використовують слова, пов'язані з побутом: «магазин», «гроші», «їжа», «моя іграшка». Можуть називати знайомі предмети та їхнє призначення: «ложка — їсти», «взуття — гуляти». <i>Ігрові можливості</i> Виявляють інтерес до сюжетно-рольових ігор: «Магазин», «Кухня», «Лікар». Наслідують економічну поведінку дорослих у грі: «купають», «продають», «готують»	усвідомлюють складних економічних зв'язків (гроші, ціни, покупка). Починають проявляти зацікавленість у грі «в магазин», сюжетах про покупців і продавців, але сприймають це більше як сюжет для забави		поняття їм ще складно повністю збагнути. Більшість дітей ще не знає, як правильно поводитися з грошима, як планувати витрати. Водночас у цьому віці вже добре помітно, що діти починають цінувати працю людей, розвиваються такі риси, як бережливість, ощадливість, працьовитість. Вони навчаються економно витрачати матеріали, обережно ставитися до речей, іграшок та навчальних посібників
Освітні завдання	<i>Формування елементарних економічних уявлень</i> Ознайомлювати з поняттями «моє», «чуже»,	Формувати уявлення, що речі створені працею людей, і тому до них треба ставитися бережно та охайно.	Знайомити дітей із першими економічними поняттями, такими як «товар», «гроші»,	Формувати в дітей перші уявлення про економічну культуру, показувати важливість правильного

	«спільне» через ігрові ситуації. Вчити бережно ставитися до власних і чужих речей. Формувати розуміння цінності праці дорослих: «мама працює», «тато купив», «вихователь готує». <i>Ознайомлення з побутовими ситуаціями</i> Ознайомлювати з поняттям «магазин», діями «купити», «продати», «платити». Вчити розпізнавати гроші як засіб обміну (ігрові монети, купюри). Формувати уявлення про потреби: «хочу їсти», «потрібна іграшка», «немає ложки». <i>Розвиток через сюжетно-рольову гру</i> Стимулювати ігри з економічним змістом: «Магазин», «Кухня», «Перукарня». Вчити виконувати прості ролі: продавець, покупець, кухар.	Ознайомлювати з назвами найпростіших професій (пекар, продавець, водій, швея), пояснювати, що ці люди працюють, щоб інші могли мати одяг, хліб тощо. Учити розрізняти й називати найнеобхідніші для сім'ї речі та продукти, розмовляти про те, чому вони важливі. Розвивати емоційно-ціннісне ставлення до результатів людської праці (не ламати іграшок, не псувати книжок, охайно користуватися речами). Створювати ігрові ситуації («магазин», «кухар», «будівельник»), щоб у грі дитина імітувала прості економічні відносини, вчилася домовлятися, «купувати» чи «продавати»	«послуги», «покупка», «торгівля», «споживач». Учити бачити економічні явища у своєму оточенні, а також у сюжетах казок та оповідань. Формувати розуміння, що все створене — це праця багатьох людей, виховувати бережне ставлення до речей і продуктів. Розвивати інтерес до економічних знань, поступово підводити до розуміння рис характеру, важливих у господарюванні: бережливості, ощадливості, працьовитості, чесності. Допомагати усвідомлювати різницю між словами «хочу» та «треба», учити визначати першочергові потреби сім'ї. Розповідати, що таке товар, для чого він існує, де і як його можна придбати. Знайомити з різними видами торгових закладів (магазин, ринок, аптека, кіоск, супермаркет),	поводження з речами, грошима, ресурсами. Виховувати наполегливість, уміння долати труднощі, робити так, щоб дитина почувалася компетентною у звичайних життєвих ситуаціях. Розвивати розуміння товарів і товарно-грошових відносин: що таке товар, для чого він існує, де і як його можна придбати, як товари класифікують. Учити правил поведінки в магазині, виконувати роль покупця, знайомити з поняттям «ціна», учити розрізняти «дешево» і «дорого». Пояснювати, що гроші потрібні для купівлі товарів та оплати послуг. Розповідати про рекламу, звідки вона надходить, для чого потрібна, учити дітей пробувати рекламувати якийсь товар у грі. Давати прості приклади раціонального використання залишків їжі та побутових речей: з хліба робити грінки, крихтами годувати пташок, кістки віддавати собакам, а чайні залишки
--	--	--	---	--

	Розвивати вміння домовлятися, ділитися, обирати. <i>Розвиток мовлення та мислення</i> Збагачувати словник словами «гроші», «купити», «продати», «магазин», «товар», «праця». Вчити висловлювати бажання та пояснювати вибір: «Я хочу цю іграшку, бо вона червона»		пояснювати, що і де зазвичай купують. Формувати розуміння, що люди мають різні професії, отримують зарплату й витрачають її на потреби родини. Учити дітей по-новому використовувати речі, що вже вийшли з ужитку, розповідати про вторинну переробку матеріалів. Формувати практичні навички сортування сміття та правильного його викидання в різні контейнери. Розширювати знання про способи зберігання продуктів (соління, сушіння, консервування, заморожування). Формувати розуміння важливості світла, тепла, газу в житті людини, учити економно ними користуватися	використовувати для підживлення квітів. Закріплювати правила економного користування електроприладами, водою, газом, пояснювати, що це допомагає заощаджувати гроші сім'ї. Розвивати вміння відрізнати бажане від необхідного, виокремлювати найважливіші потреби сім'ї, розуміти різницю між словами «хочу» й «треба». Знайомити з основами ділової культури: правилами зовнішнього вигляду (одяг, взуття, зачіска), учити охайності. Учити оцінювати поведінку людей, говорити про вчинки, правила й наслідки їхнього порушення (наприклад, штраф). Давати дітям уявлення про роль комп'ютера та калькулятора у веденні домашніх справ, підводити до простого розуміння, що таке економіка та навіщо вона потрібна
--	---	--	--	--

Народна математика

Освітні завдання	<i>Формування елементарних математичних уявлень</i> Ознайомлювати з народними уявленнями про кількість, форму, розмір через фольклор (потішки, лічилки, загадки). Вчити розпізнавати предмети за кількістю: один – багато, більше – менше. Формувати уявлення про порядок: перший – останній, попереду – позаду. <i>Знайомство з народними традиціями через математику</i> Ознайомлювати з традиційними українськими предметами побуту (рушник, глечик, ложка) та їхньою формою, розміром. Вчити рахувати предмети в народних іграх (наприклад, «Сорока-ворона»). Формувати вміння співвідносити слова з	<i>Формування елементарних математичних уявлень через фольклор</i> Ознайомлювати з числовими поняттями через народні лічилки, пісеньки, потішки. Вчити рахувати предмети в межах 3–5 в повсякденних ігрових ситуаціях. Формувати уявлення про кількість, порядок, розмір через народні образи (наприклад, «три ведмеді», «одна калина»). <i>Знайомство з народними традиціями через математику</i> Ознайомлювати з традиційними українськими предметами побуту (рушник, глечик, ложка) та їхньою формою, розміром, кількістю. Вчити порівнювати предмети за величиною, довжиною, шириною, використовуючи народні ігри та казки. Формувати вміння співвідносити слова з	<i>Формування математичних уявлень через фольклор</i> Закріплювати знання чисел у межах 5, поступово розширюючи до 7. Вчити рахувати предмети в ігрових ситуаціях, використовуючи народні образи (наприклад, «три козаки», «п'ять качечок»). Формувати уявлення про кількість, порядок, розмір через народні казки, пісні, лічилки. <i>Ознайомлення з народними традиціями через математику</i> Ознайомлювати з традиційними українськими предметами побуту (рушник, глечик, ложка) та їхньою формою, розміром, кількістю. Вчити порівнювати предмети за величиною, довжиною, шириною в контексті народних ігор і побутових ситуацій. Формувати вміння співвідносити слова з	Знайомити дітей з елементами традиційної народної математики, показувати, як наші предки рахували й вимірювали в повсякденному житті. Учити рахувати на пальцях, застосовуючи давній спосіб кількісної та порядкової лічби. Демонструвати давні способи запису чисел — вузлики на мотузках, квасолини в торбинках, спеціальні бірки (паличка чи дощечка з насічками для позначення кількості). Розповідати, що бірка була певною мірою «математичним письмом». Знайомити з народними одиницями вимірювання, наприклад: довжини — п'ядь, лікоть, сажень; маси та сипучих речовин — фунт, кілограм; показувати, як колись складали копи зі снопів жита чи пшениці. Закріплювати знання про геометричні фігури, розглядаючи народні вироби — вишивки, різьблення, ткацькі узорі, звертати увагу
--------------------------------	--	--	--	---

	дією: «одна ложка», «дві груші», «три качечки». <i>Використання фольклору</i> Залучати лічилки, примовки, пісеньки з числівниками: «Один, два – йде корова», «Раз – горіх, два – горіх...». Розвивати пам'ять і мовлення через повторення ритмічних рядків із числами. Вчити виконувати дії відповідно до ритму: плескати, тупати, кивати у відповідь на слова із числівниками. <i>Ігри та вправи</i> «Сорока-ворона» – лічба пальчиків, розвиток моторики. «Скільки в ложці?» – рахунок предметів (горішків, квасолі) у ложці. «Намалюй рушничок» – створення орнаменту з геометричних форм	дією: «дві ложки», «три качечки», «один глечик». <i>Використання фольклору</i> Залучати лічилки, примовки, пісеньки з числівниками: «Раз – горіх, два – горіх...», «Один, два – йде корова». Розвивати пам'ять і мовлення через повторення ритмічних рядків із числами. Вчити виконувати дії відповідно до ритму: плескати, тупати, кивати у відповідь на слова з числівниками. <i>Ігри та вправи</i> «Сорока-ворона» – лічба пальчиків, розвиток моторики. «Скільки в ложці?» – рахунок предметів (горішків, квасолі) у ложці. «Намалюй рушничок» – створення орнаменту з геометричних форм	дією: «дві ложки», «три глечики», «одна калина». <i>Використання фольклору</i> Залучати лічилки, примовки, пісеньки з числівниками: «Раз – горіх, два – горіх...», «Один, два – йде корова». Розвивати пам'ять і мовлення через повторення ритмічних рядків із числами. Вчити виконувати дії відповідно до ритму: плескати, тупати, кивати у відповідь на слова з числівниками. Ігри та вправи «Сорока-ворона» – лічба пальчиків, розвиток моторики. «Скільки в ложці?» – рахунок предметів (горішків, квасолі) у ложці. «Намалюй рушничок» – створення орнаменту з геометричних форм. «Казкова лічба» – рахунок персонажів у народних казках	на їхні особливості в різних регіонах України. Учити дітей орієнтуватися в природі та на місцевості за народними прикметами, помічати природні підказки. Формувати математичні уявлення через усну народну творчість — використовувати казки, лічилки, прислів'я та приказки, де закладені поняття кількості, порядку та порівняння. <i>Народні ігри з математичним змістом</i> Кількість: «Кінь», «Квочка», «Регіт», «Вовк і лисичка», «Камінці», «Сімейка», «Зайчик і Бурчик». Орієнтування в просторі: «Засмучений зайчик», «Дощику-дощику», «Ой у перепілки», «Іде, іде дід», «Пускайте нас», «Калина». Орієнтування в часі: «Коли це буває?», «Мак», «Звідки ти?», «Розлилися води». Геометричні форми: «Фарби», «Ворота», «Іду, іду». Величина: «Шевчик», «На чім стоїш?», «Коровай», «Бондар»
--	---	---	---	--

	<i>Інноваційний сенсорний простір</i>	<i>Інноваційний логіко-математичний простір</i>		
Вікові можливості	Формувати пізнавальні та сенсорні можливості. Діти активно досліджують навколишній світ через органи чуття: зір, слух, дотик, нюх, смак. Розрізняють основні сенсорні ознаки предметів: колір, форма, розмір, фактура, температура. Проявляють інтерес до нових відчуттів, охоче експериментують із різними матеріалами (пісок, вода, крупи, тканини тощо). Здатні зосереджувати увагу на сенсорному об'єкті протягом 2–3 хв. <i>Моторно-сенсорні навички</i> Маніпулюють предметами різної текстури (м'які, тверді, шорсткі, слизькі). Розвивають дрібну моторику через ігри із сипучими, рідкими, пластичними матеріалами.	Діти 4-го року життя добре розрізняють контрастні кольори, прості геометричні форми. Люблять маніпулювати предметами (перекладати, вкладати один в один, сортувати) – блоки Дьєнеша. Діти цього віку здатні помічати різницю в довжині між двома-трьома предметами. Починають утримувати в пам'яті 1–2 параметри одночасно (колір і розмір) – палички Кюїзенера. Їм легше сприймати конкретні великі матеріали (штанги, вкладиші), ніж дрібні предмети. Люблять маніпулювати, багаторазово повторювати одні й ті самі дії (перекладати, переносити, розкладати) – математичні матеріали Монтессорі	<i>Блоки Дьєнеша</i> Діти можуть одночасно сприймати й аналізувати 2–3 ознаки предмета. Здатні виконувати прості словесні інструкції («Поклади великий жовтий круг»). Із задоволенням складають прості образи на полотні з геометричних елементів. <i>Палички Кюїзенера</i> Можуть утримувати в пам'яті 2–3 параметри одночасно (довжина, колір, розташування). Уже в змозі скласти короткий ряд за зростанням або спаданням довжини на полотні. Починають відчувати співвідношення частин і цілого: дві короткі палички можуть дорівнювати одній довгій. <i>Матеріали Монтессорі</i> Діти вже можуть утримувати в пам'яті 2–3 властивості предметів одночасно (колір, розмір, форма).	<i>Блоки Дьєнеша</i> Діти 6-го року життя можуть одночасно оперувати 3–4 властивостями предметів. Вони здатні самостійно сортувати та систематизувати матеріал, складати прості серії та закономірності. Починають розуміти такі поняття, як «перший», «останній», «поруч», уміють будувати нескладні конструкції за словесною інструкцією. З радістю придумують власні візерунки та намагаються повторити навіть складні схеми. <i>Палички Кюїзенера</i> Можуть оперувати одночасно кількома властивостями предмета (довжина, колір, співвідношення з іншими паличками). Починають розуміти, що дві коротші палички можуть дорівнювати одній довгій, і бачать склад числа наочно. <i>Матеріали Монтессорі</i> Діти вже впевнено розрізняють і утримують у

	Виконують прості дії за зразком: пересипають, переливають, натискають, сортують. <i>Мовленнєві прояви</i> Описують відчуття простими словами: «м'яке», «гаряче», «світиться», «дзвенить». Розуміють і вживають сенсорні прикметники у мовленні. Пов'язують відчуття з емоціями: «приємно», «смачно», «цікаво». <i>Емоційно-соціальні особливості</i> Отримують задоволення від сенсорної гри, проявляють емоційне реагування. Прагнуть до самостійності в дослідженні сенсорного середовища. Виявляють інтерес до взаємодії з дорослими та однолітками в спільній сенсорній діяльності		Починають свідомо порівнювати та групувати предмети за кількома ознаками. Краще розуміють послідовності, люблять викладати ряди за довжиною, шириною чи кількістю	пам'яті 3–4 властивості предметів одночасно (форма, розмір, колір, кількість). Починають усвідомлено аналізувати відношення між частиною і цілим, бачать, що дві палички можуть дорівнювати одній довгій, два ряди — однакові за кількістю. Виявляють інтерес до символів, починають читати й писати цифри, охоче рахують, шукають розв'язання завдань
Освітні завдання	Формувати сенсорний досвід через інноваційні підходи.	Ознайомлювати дітей з формами та кольорами через гру з блоками Дьєнеша.	Формувати вміння порівнювати та групувати блоки за двома ознаками	Формувати вміння класифікувати блоки одразу за кількома ознаками (форма, колір, розмір, товщина).

	Створювати умови для активного сенсорного дослідження предметів і явищ у спеціально організованому середовищі. Ознайомлювати з різноманітними сенсорними матеріалами: сипучими, м'якими, шершавими, вологими, теплими тощо. Формувати інтерес до експериментування з матеріалами різної текстури, кольору, форми, температури. <i>Розвиток чуттєвого сприймання</i> Вправляти в розрізненні предметів за сенсорними ознаками (форма, колір, розмір, фактура). Стимулювати використання органів чуття (зір, слух, дотик, нюх, смак) у пізнавальній діяльності. Розвивати зорову, слухову, тактильну увагу через ігри з інноваційними сенсорними матеріалами.	Формувати вміння порівнювати предмети за кольором, величиною та формою. Ознайомлювати дітей з поняттям довжини через порівняння паличок Кюїзенера. Формувати вміння розрізняти кольори паличок та співвідносити їх з довжиною. Ознайомлювати з поняттями «великий — маленький», «довгий — короткий» через червоні штанги Монтессорі. Підводити до розуміння послідовності та серіації (наприклад, викласти штанги чи намистини за розміром або кількістю) — «Кольорові намистинки»	одночасно (форма і колір, форма і розмір). Закріплювати знання геометричних форм через складання фігур на набірному полотні. Розвивати здатність помічати подібності та відмінності, знаходити спільні й відмінні ознаки. Розвивати вміння порівнювати палички не лише попарно, а й у ряду (визначати, яка довша, коротша, середня). Закріплювати колір як характеристику певної довжини (діти починають розуміти: «Червона завжди коротша за синю»). Формувати первинне уявлення про склад числа через складання паличок ($2 + 2 = 4$ тощо на інтуїтивному рівні). Формувати сенсорну основу для математичного розвитку: закріплювати вміння розрізняти, порівнювати та групувати предмети за кольором, формою, розміром, довжиною, товщиною — блоки циліндрів Монтессорі.	Розвивати навички аналізу та синтезу, уміння встановлювати просту логічну послідовність. Формувати уявлення про склад числа в межах 10 через складання паличок різної довжини. Закріплювати знання про довжину та колір як індикатор числового значення палички. Закріпити поняття числа та складу числа в межах 10, формувати уявлення про дії додавання та віднімання на математичних матеріалах Монтессорі. Ознайомити з простими арифметичними рівностями та нерівностями через маніпуляції з матеріалами (штангами, золотими перлінками). Розвивати вміння аналізувати й створювати закономірності та серії, помічати помилки в рядах
--	--	---	--	--

	<i>Інтерактивні ігри та вправи</i> Використовувати сенсорні панелі, мішечки, доріжки, столи з піском, водою, крупами. Залучати до інтерактивних ігор з підсвіткою, звуковими ефектами, змінною текстурою. Вчити висловлювати враження від дотику, кольору, звуку: «М'яке», «Шершаве», «Дзвенить», «Світиться». <i>Розвиток мовлення та мислення</i> Збагачувати словник словами, що описують сенсорні властивості предметів. Формувати вміння порівнювати, класифікувати, узагальнювати на основі сенсорного досвіду. Стимулювати емоційне реагування на нові відчуття: «Приємно», «Цікаво», «Незвично»		Розвивати перше уявлення про кількість та число, знайомити з поняттями «більше — менше», «стільки ж». Вчити співвідносити конкретну кількість предметів із числовим знаком через роботу з шершавими цифрами, веретенцями та червоно-синіми штангами	
Показники компетентності дитини	Розуміє, що форма, колір і розмір — це постійні властивості предметів, на	Рахує предмети до 5, правильно називаючи	Уміє групувати й упорядковувати предмети,	Уміє рахувати до 10, правильно називаючи числа послідовно.

за математичним освітнім напрямом	які потрібно звертати увагу під час гри та різних завдань. Уміє групувати однакові за кольором, формою чи розміром предмети, складаючи їх в окремі купки чи втулки. Одночасно співвідносить предмети за кількома ознаками, наприклад добирає речі, що схожі і за формою, і за величиною. Порівнює предмети між собою, знаходить, чим вони схожі або різняться (за кольором, формою, розміром). Добре розуміє просторові слова «високо — низько», «вгорі — внизу», «далеко — близько», «в», «на», «під», «за» та може показати, де предмет. Упізнає на смак овочі, фрукти, ягоди, користується словами «солодкий», «кислий», «гіркий», щоб описати їх. Може визначити предмети на дотик, порівняти, однакові вони чи різні за фактурою або формою.	кількість словами (один, два, три тощо). Уміє порівнювати групи предметів, добре розрізняє, коли предметів багато, а коли лише один. Визначає частину доби, спостерігаючи за природними ознаками: знає, що коли сонце встає — це ранок, коли високо — день. Розпізнає та називає основні геометричні фігури: площинні — квадрат, круг, трикутник; об'ємні — куля, куб. Уміє порівнювати предмети за величиною, відбираючи ті, що суттєво різняться розміром (великий — маленький). Групує предмети за однією спільною ознакою, наприклад кольором або формою. Знає прийоми порівняння кількості в групах, може прикладати чи накладати один предмет на інший, щоб побачити, де більше, а де менше. Розуміє, що речі не з'являються самі, їх	розкладаючи їх за спільними ознаками. Рухається в просторі за вказаним напрямком, виконуючи прості інструкції (наприклад, іде вперед, праворуч, ліворуч). Розрізняє частини доби (ранок, день, вечір, ніч) і розуміє поняття «доба» як цілий день. Називає та впізнає геометричні фігури й просторові форми, такі як квадрат, круг, трикутник, куля, куб тощо. Може знайти серед багатьох предметів ті, що мають задану властивість (наприклад, усі круглі або всі червоні). Бачить знайомі геометричні форми у звичних предметах навколо себе (наприклад, м'яч — це куля, книга — прямокутник). Розуміє, що останнє число, назване під час лічби, показує, скільки всього предметів у групі. Орієнтується в розташуванні предметів у просторі та простих	Порівнює групи предметів за кількістю, визначає, де більше, менше або порівну. Складає і розв'язує прості приклади та задачі на додавання і віднімання, використовуючи цифри та знаки (+, −, =). Розрізняє за розмірами: може визначити довжину, ширину, висоту й товщину предметів. Уміє зважувати предмети на терезах, вимірювати об'єм сипучих чи рідких речовин умовними мірками та порівнювати їх між собою. Розпізнає площинні геометричні фігури (круг, овал, трикутник, квадрат, прямокутник, ромб) і об'ємні форми (куля, куб, циліндр, конус). Оперує поняттями «тиждень», «місяць», «рік», знає назви днів тижня, місяців і пір року. Добре знає цифри від 1 до 9 та розуміє математичні знаки +, −, =. Може визначити, де розташований предмет відносно іншого, вживає поняття «праворуч», «ліворуч», орієнтується в просторі.
---	--	--	--	---

	Називає звуки за силою, розрізняючи тихі й гучні. Розпізнає голоси тварин та різні природні звуки (шум вітру, дощу, спів пташок). Дитина вміє планувати просту конструкцію, добирати матеріали. Виявляє інтерес до створення нових об'єктів. Уміє співвідносити частини за формою, розміром, кольором. Демонструє елементи самостійності та творчості	виготовляють люди працею. Охайно користується іграшками, книжками, речами, намагається їх не псувати. Називає знайомі професії та пов'язує їх із результатом діяльності (пекар пече хліб, водій водить автобус). У грі відтворює просту ситуацію купівлі-продажу, грає в «магазин», «готування їжі» та інші сюжети, пов'язані з економічною діяльністю. Розрізняє основні потреби сім'ї (їжа, одяг, житло) у розмовах та сюжетних іграх. Дитина вміє планувати послідовність дій, прогнозувати результат. Використовує різні матеріали відповідно до їхніх властивостей. Демонструє інтерес до створення функціональних моделей. Виявляє ініціативу, фантазію, здатність до співпраці	часових зв'язках, користуючись прикладами зі звичайного життя. Вміє розкладати предмети в порядку зростання чи спадання за певною ознакою (розміром, довжиною тощо). Користується прийомами накладання і прикладання, щоб порівняти предмети між собою. Рахує до 5, називаючи як кількість, так і порядок розташування предметів. Добре знає цифри від 1 до 5, оперує ними. Дитина вміє планувати, прогнозувати результат, аналізувати конструкцію. Використовує різні матеріали з урахуванням їхніх властивостей. Демонструє інженерне мислення, здатність до модифікації моделей	Розуміє, що число складається з менших частин (усвідомлює склад числа в межах 10), уміє порівнювати сусідні числа, називаючи, яке більше чи менше. Має перші знання про народні способи рахування і вимірювання, наприклад знає про вузлики, традиційні одиниці довжини. Групує та класифікує блоки за 3–4 ознаками. Виконує завдання на складання рядів та закономірностей (наприклад, «жовтий круг – синій квадрат – жовтий круг – синій квадрат...»). Складає ряди з паличок за довжиною (від найкоротшої до найдовшої чи навпаки) без підказки. Створює рівності типу: «2 рожеві палички = 1 червона», «жовта + помаранчева = синя». Вільно впізнає та називає цифри до 10, уміє їх обводити та іноді самостійно писати. Складає прості рівності на конкретному матеріалі: «дві трійки = одна шістка», «$4 + 2 = 6$».
--	---	---	--	---

				Називає і розрізняє на матеріалі одиниці, десятки, сотні, тисячу. Знає назви підприємств, розуміє їхнє призначення та в загальних рисах розуміє, як вони працюють. Має уявлення про товарно-грошові відносини, уміє зіграти роль покупця, класифікувати товари. Знає, для чого існують банки та які професії пов'язані з банківською справою. Уміє економно використовувати залишки їжі, вигадувати, як їх застосувати. Знає, що потрібно ощадливо користуватися електрикою, водою, газом, і намагається це робити. Може назвати найважливіші потреби своєї сім'ї, розуміє, що не все бажане відразу можна отримати. Усвідомлює, що правила існують для порядку й за їхнє порушення бувають наслідки (наприклад, штраф). Знає, що комп'ютер та калькулятор допомагають у господарських справах, наприклад рахувати чи
--	--	--	--	--

				шукати потрібну інформацію. Дитина вміє планувати, прогнозувати результат, аналізувати конструкцію. Використовує різні матеріали з урахуванням їхніх властивостей. Демонструє інженерне мислення, здатність до модифікації моделей. Виявляє ініціативу, фантазію, вміння працювати в команді
--	--	--	--	---

ОСВІТНІЙ НАПРЯМ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНИЙ

Мета. Формування в дітей цілісного уявлення про природу та довкілля. Виховання дбайливого ставлення до природних ресурсів, рослин, тварин та власного здоров'я. Розвиток екологічної свідомості, відповідальності за власні дії у природному середовищі. Підготовка до активної участі у збереженні та покращенні довкілля.

Завдання:

- Ознайомити дітей із явищами природи, сезонними змінами, живими та неживими об'єктами.
- Формувати уявлення про взаємозв'язки у природі (сонце – тепло, вода – життя, рослини – кисень).
- Розвивати навички спостереження, дослідження та експериментування.
- Виховувати бережне ставлення до рослин, тварин, природних ресурсів.
- Стимулювати участь у природоохоронних заходах (догляд за рослинами, сортування сміття, економія води).
- Формувати розуміння, що добробут людини залежить від чистого довкілля та раціонального використання ресурсів.

Дитина у природному довкіллі

<i>Показники розвитку</i>	<i>Вік</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
<i>Природничо-екологічна компетентність</i>					
<i>Вікові можливості дитини</i>		<i>Формування емоційно-позитивного ставлення до природи</i> Створювати умови для щоденного спостереження за природою (листя, пташки, квіти). Спонукаати до словесного вираження емоцій: «Гарна квіточка», «Дзвенить пташка». Використовувати віршики, пісеньки, лагідні слова під час прогулянки.	<i>Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи</i> Спонукаати до виявлення захоплення красою природи (квіти, хмари, метелики). Формувати почуття бережного ставлення: «Не ламай гілочки», «Не лови бабку руками».	<i>Узагальнення та поглиблення знань про природу</i> Розширювати уявлення про природні явища: дощ, вітер, сніг, мороз, веселка. Формувати знання про властивості об'єктів природи: дерево — живе, камінь — ні. Ознайомлювати з ланцюжками: «дощ — земля — трава росте».	<i>Поглиблення уявлень про природу як єдину систему</i> Формувати розуміння зв'язків між об'єктами природи (рослини – ґрунт – сонце – дощ). Ознайомлювати з поняттями «живе – неживе», «ланцюг живлення», «природне середовище». Стимулювати цікавість до досліджень природи та її явищ.

	<i>Сенсорне сприймання об'єктів природи</i> Дослідження природних матеріалів: пісок, листя, трава, вода. Заохочення торкатися, нюхати, слухати звуки довкілля. Використання ігор типу «Знайди м'яке / шершаве / зелене». <i>Формування перших уявлень про зміну природи</i> Прості спостереження: сонце світить — тепло, листя падає — осінь. Ознайомлення з поняттями: «дощ», «сніг», «тепло», «вітер», «весна», «осінь». Створення куточка природи з листочками, гілочками, шишками. <i>Розвиток творчості на основі природного матеріалу</i> Малювання пальцями слідів пташок, крапель дощу. Аплікації з листочків, використання камінців, жолудів у творчих вправах. Складання простих візерунків із природних матеріалів.	Ознайомлювати з потребами живих істот: вода, світло, тепло. <i>Розвиток спостережливості та мислення</i> Учити порівнювати: хто більший / менший, якого кольору рослини. Проводити досліди: «Що тоне / плаває?», «Що залишає слід?». Вести прості спостереження: «Як змінився кущ після дощу?», «Що сталося з листочками восени?». <i>Формування елементарних уявлень про сезонні зміни</i> Ознайомлювати з основними ознаками пір року. Створювати альбоми / куточки природи (з листочками, гілочками, фото). Розповідати про зміну кольору листочків, погоди, поведінки птахів.	<i>Формування екологічно доцільної поведінки</i> Створювати ситуації догляду: полив рослин, підгодовля пташок. Виховувати бережне ставлення: «Не рви квітки, не лови метелика». Заохочувати участь у колективній діяльності з озеленення чи прибирання. <i>Розвиток спостережливості та вміння аналізувати</i> Організовувати щоденні короткі спостереження на прогулянках. Учити формулювати прості висновки: «Було тепло — сніг розтанув». Порівнювати об'єкти: «Листя навесні зелене, восени — жовте». <i>Розвиток творчої діяльності на теми природи</i> Аплікації, малювання, ліплення дерев, тварин, погоди, пір року. Використання природного матеріалу: листя, гілочки, насіння, камінці.	<i>Розвиток екологічно вмотивованої поведінки</i> Виховувати відповідальність: «Чому не можна рвати квіти?», «Навіщо сортувати сміття?». Заохочувати участь у спільній діяльності: озеленення, догляд за рослинами, прибирання ділянки. Обговорювати правила поведінки в природі: «Не шкодь — бережи!». <i>Формування дослідницьких навичок і мислення</i> Проводити елементарні досліди (вода випаровується, листя змінює колір). Учити робити висновки на основі спостереження («Вітер хилить дерева — значить, сильний») Створювати мінігрупи для спільного пошуку відповідей на запитання про природу. <i>Творче осмислення тем довкілля</i> Малювання, аплікації, ліплення на теми: «Пори року», «Вода в природі», «Світ тварин».
--	---	--	--	---

	<i>Збагачення словника природознавчими словами</i> Введення слів «листок», «квіточка», «трава», «пташка», «сонце», «вода». Повторювання коротких фраз або віршів з природними образами. Заохочення до відповідей на запитання: «Що це?», «Якого кольору?», «Що робить?»	<i>Залучення до практичної діяльності з природою</i> Поливання рослин, прибирання листя, догляд за живим куточком. Вирощування цибулі, квітів у горщику. Спостереження за кімнатними тваринами (як їдять, сплять, поведуться). <i>Збагачення словника на тему природи</i> Введення слів «листя», «рослина», «птаха», «вітер», «сонце», «дощ», «сніг». Обговорення: «Що це?», «Якого кольору?», «Що сталося з гілкою?». Слухання віршів, казок, загадок природничого змісту	Створення групових колажів: «Ліс узимку», «Весняна галявина». <i>Збагачення словникового запасу природничими поняттями</i> Введення слів «екологія», «довкілля», «рослини», «тварини», «дощ», «вітер», «пора року». Слухання і переказування казок, загадок, віршів про природу. Формування вміння ставити запитання: «Чому йде дощ?», «Чому тварини ховаються взимку?»	Створення колажів, проєктів: «Я люблю природу, тому...», «Мій екоплакат». Використання природних матеріалів для творчості: насіння, камінці, листя. <i>Збагачення екологічної та природничої лексики</i> Введення слів «екосистема», «довкілля», «піклування», «вплив людини». Слухання казок, оповідань на екологічну тему. Заохочення до переказу, опису природних процесів, висловлення думки
--	--	--	---	--

<i>Дивосвіт планети Земля</i>				
<i>Вік</i> <i>Показники розвитку</i>	<i>3-й рік життя</i> <i>I молодша група</i>	<i>4-й рік життя</i> <i>II молодша група</i>	<i>5-й рік життя</i> <i>середня група</i>	<i>6-й рік життя</i> <i>старша група</i>
Освітні завдання Явища природи. Нежива природа	Ознайомлення з елементарними природними явищами Спостерігати за дощем, снігом, вітром, сонцем, туманом. Пояснювати простими словами: «Дощ іде — калюжі з'явилися», «Сонце — тепло, світло». Встановлювати асоціації: зима — сніг, весна — капає вода. <i>Сенсорне сприймання явищ і природних об'єктів</i> Слухати звук вітру, крапель дощу, шелесту листя. Торкатися снігу, камінців, піску, води, грітися на сонечку. Порівнювати: тепле — холодне, мокре — сухе, шершаве — гладеньке.	Ознайомлення з природними явищами Закріплювати знання про дощ, сніг, вітер, туман, сонце, мороз. Стимулювати емоційне сприймання погоди через образи, казки, порівняння. Встановлювати зв'язок між явищами й наслідками (наприклад, дощ — калюжа, сніг — холодно). <i>Формування уявлень про неживі об'єкти природи</i> Ознайомлювати з властивостями: пісок — сипкий, камінь — твердий, вода — мокра. Досліджувати матеріали через дотик, слух, зір. Проводити ігри: «Що тоне, а що плаває?», «Що м'яке, а що тверде?». <i>Розвиток творчості на основі природних явищ</i> Малювати дощик, сніг, веселку, вітер.	Поглиблення уявлень про природні явища Закріплювати знання про дощ, сніг, вітер, туман, грозу, веселку. Обговорювати вплив погоди на природу та людину: «Коли дощ — ховаємося під парасольку». Формувати вміння описувати погоду: «Сонячно, тепло, дме вітерець». <i>Формування уявлень про властивості неживої природи</i> Ознайомлювати з характеристиками об'єктів: вода — текуча, лід — холодний і твердий, пісок — сипкий. Проводити досліди: «Що плаває, а що тоне?», «Як змінюється вода при замерзанні». Встановлювати властивості за допомогою відчуттів: «На дотик гладке, шершаве, мокре». <i>Розвиток спостережливості та мислення</i> Порівняння об'єктів неживої природи: «Який камінь більший?», «Який лід прозоріший?».	Узагальнення уявлень про природні явища Закріплювати знання про дощ, сніг, вітер, туман, грозу, веселку, іній. Встановлювати зв'язки: «Дощ — земля мокра», «Мороз — лід з'явився». Пояснювати, як явища впливають на життя людей, тварин, рослин. <i>Формування уявлень про властивості неживих об'єктів</i> Ознайомлювати з різними речовинами: пісок, глина, вода, лід, повітря, камінь. Визначати властивості: сипкий, твердий, прозорий, текучий, легкий. Проводити досліди: «Що змінює форму?», «Що тане?», «Що пропускає світло?». <i>Розвиток спостережливості та вміння аналізувати</i>

	<i>Формування перших знань про неживу природу</i> Знайомити з матеріалами: камінь, пісок, вода, земля, сніг, лід. Пояснювати їхні властивості: твердий, сипкий, мокрий, блискучий. Вводити поняття «неживе» — не росте, не їсть, не дихає. <i>Розвиток творчості на теми природи</i> Малювання пальцями «Дощик і сонце», «Крапельки», «Сніжинки». Аплікації з елементів неживої природи (пісок, камінчики). Створення сенсорних коробок з водою, льодом, піском. <i>Збагачення мовлення природничими словами</i> Введення лексики: «дощ», «вітер», «сонце», «хмара», «камінь», «вода», «лід», «земля».	Аплікації: «Сонце в небі», «Краплі дощу», «Осіньне листя». Гра з природними матеріалами: камінчиками, піском, водою, листочками. <i>Розвиток спостережливості</i> Щоденні короткі спостереження за погодою, зміною кольору неба, температури. Ведення простого «Календарика погоди» (сонечко – хмарка – сніжинка – крапля). Фіксація змін: «Учора було тепло, а сьогодні дме вітер». <i>Збагачення мовлення природознавчими поняттями</i> Введення слів «погода», «дощ», «сонце», «туман», «камінь», «пісок», «вода», «лід». Слухання казок і віршів про природу, погоду. Формування вміння описувати спостережене: «Хмари сірі. Іде дощ»	Щоденні спостереження за змінами погоди, хмарами, краплями на вікні. Ведення простого «Щоденника погоди» — ілюстрації, піктограми, розповіді. <i>Творчість на основі природних образів</i> Малювання: «Вітер гуляє», «Краплі дощу», «Веселка після дощу». Аплікації з природного матеріалу: пісок, камінці, шишки, сніжинки із серветок. Створення макетів або колажів «Пори року» з неживими об'єктами. <i>Збагачення природознавчої лексики</i> Введення слів «явище», «туман», «вітер», «гроза», «райдуга», «лід», «пісок», «камінь», «повітря». Слухання віршів, загадок, казок про явища природи. Стимулювання до висловлювань: «Який сьогодні день?», «Що ти бачиш за вікном?»	Щоденні спостереження за змінами погоди (вітру, неба, опадів). Ведення «Календаря погоди» з описами та ілюстраціями. Обговорення: «Як змінилася погода протягом тижня?», «Що сьогодні незвичного в небі?». <i>Творча діяльність на основі природних образів</i> Малювання: «Погода мого настрою», «Гроза», «День і ніч». Аплікації з природних матеріалів: піщані орнаменти, колаж «Краса неживої природи». Створення моделей: «Крапелька мандрує», «Пісочний годинник», «Веселка з кольорів». <i>Збагачення природознавчої лексики</i> Введення слів «явище», «вологість», «температура», «опад», «повітря», «ураган», «глина», «сніжинка».
--	---	--	---	---

	Повторення простих фраз: «Вітер дме», «Сонце світить», «Сніг білий». Вивчення коротеньких віршів, пісень, закличок			Складання описів: «Який сьогодні вітер?», «Що сталося, коли сніг розтанув?». Слухання художніх текстів, легенд або наукових казок (наприклад, «Як народжується веселка»)
Рослинний світ	<i>Формування емоційного ставлення до рослин</i> Спостерігати за квітами, травою, деревами на прогулянці. Радіти красі: «Яка квіточка гарна!», «Пахне». Навчати бережності: «Не зривай — боляче квітці». <i>Сенсорне дослідження</i> Торкатися листочків, нюхати квіти, слухати шелест. Порівнювати: м'якеньке — жорстке, зелене — жовте, велике — маленьке. Вивчати, як росте рослина: «Трава виросла з-під снігу», «Листочок упав».	<i>Формування емоційно-ціннісного ставлення до рослин</i> Милування квітами, травою, кущами — споглядання краси в природі. Навчання турботливого ставлення: «Не ламай гілочки», «Давайте полємо квіти». Виявлення захоплення: «Яка гарна квітка!», «Цей кущ пахне!». <i>Ознайомлення з різноманітністю рослин</i> Називати знайомі рослини: «дерево», «кущ», «трава», «квітка», «ягода». Розрізняти частини рослини: корінь, стебло, листок, квітка, плід.	<i>Поглиблення знань про різноманітність рослин</i> Ознайомлювати з видами рослин: дерева, кущі, квіти, трави, овочі, злаки. Формувати уявлення про будову: корінь, стебло, листя, квітка, плід. Закріплювати назви кімнатних, городніх і дикорослих рослин. <i>Розвиток спостережливості</i> Спостерігати за ростом і змінами рослин у різні пори року. Звертати увагу на форму, колір, запах, розміри різних частин рослини. Порівнювати: «Чим відрізняється квітка від дерева?»	<i>Узагальнення та систематизація знань про рослини</i> Розширювати знання про групи рослин: дерева, кущі, трав'янисті, овочі, злаки, кімнатні. Закріплювати уявлення про будову рослин (корінь, стебло, листок, квітка, плід, насіння). Пояснювати залежність росту рослини від зовнішніх умов (сонце, вода, тепло, ґрунт). <i>Розвиток спостережливості й дослідницького інтересу</i> Організовувати спостереження: «Як змінюється рослина

	<i>Ознайомлення з простими видами рослин</i> Називати «квітка», «трава», «листок», «дерево», «гілка», «ягідка». Формувати уявлення про частини рослини: листочок, квітка, стебло. Розглядати кімнатні рослини, спостерігати за ними. <i>Творча діяльність на тему рослин</i> Малювання пальцями / пензликом: «Моя квітка», «Осінній листочок». Аплікації з листя, насіння, паперових форм. Створення букета для мам, прикраси для куточка природи. <i>Збагачення мовлення природничими словами</i> Введення слів «листок», «квітка», «трава», «дерево», «гілка», «зелений». Повторення віршів і пісень про природу.	Ознайомлювати з кімнатними, садовими й дикорослими рослинами. <i>Сенсорне й пізнавальне дослідження</i> Торкатися, нюхати, слухати шелест — включення органів чуття. Порівнювати форми, кольори, розміри листків, пелюсток, плодів. Розглядати будову рослин під час прогулянки, збирати гербарій. <i>Формування початкових знань про розвиток рослин</i> Спостерігати за ростом кімнатної рослини або пророщеного зернятка. Спрощено пояснювати: рослині потрібні вода, сонце, ґрунт. Фіксувати зміни: «З'явився листочок», «Виросла рослинка». <i>Творче осмислення рослинної теми</i> Аплікації: «Осінній килим», «Квітковий віночок», «Листочкова родина». Малювання пензликом, ватною паличкою,	<i>Формування уявлень про розвиток і догляд</i> Пояснювати потреби рослини: світло, вода, ґрунт, тепло. Вирощувати рослини (наприклад, цибуля на підвіконні). Піклуватися про рослини в живому куточку, на ділянці. <i>Творче осмислення теми природи</i> Малювання та аплікації: «Мій квітник», «Осіннє дерево», «Диво-рослина». Ліплення фруктів, квітів, овочів, букетів. Колективні колажі «Сад-город» із використанням насіння, паперу, ниток. <i>Збагачення словника природничими словами</i> Введення понять «рослина», «частини рослини», «росте», «цвіте», «плід», «догляд», «в'яне». Слухання віршів, казок, оповідань про квіти, дерева, город. Складання коротких описів: «Яка квітка?», «Що потрібно, щоб вона росла?»	протягом сезону?», «Що сталося після поливу?». Вчити порівнювати й класифікувати рослини за формою, забарвленням, розміром, призначенням. Створювати календарі спостережень або мінігербарії. <i>Формування екологічно доцільної поведінки</i> Виховувати бережне ставлення до рослин: «Рослина — живе створіння, її потрібно захищати». Заохочувати до участі в догляді: посадка, полив, прибирання довкола. Обговорювати правила поведінки в природі: не ламати, не витоптувати. <i>Творча діяльність на тему рослин</i> Малювання, ліплення, аплікації: «Квітка в моїй уяві», «Овочі на городі», «Дерево настрою».
--	--	--	---	---

	Заохочення відповідей: «Що це?», «Якого кольору?», «Що росте?»	пальцями: «Моя квітка», «Дерево вітру». Ліплення з природного або штучного матеріалу: «Ягідка для ведмедика». <i>Розвиток мовлення</i> Введення лексики «рослина», «листок», «квітка», «ягідка», «гілка», «стебло», «зелений», «жовтий». Стимулювання описового мовлення: «Яка квітка?», «Що росте на кущі?». Слухання віршів, загадок, казок із флористичними образами		Створення групових проєктів: «Куточок весни», «Наш квітник». Використання природних матеріалів у творчості (насіння, сухі листочки, трава). <i>Збагачення словникового запасу природничими словами</i> Введення понять «корінь», «насіння», «стебло», «крона», «овочі», «злаки», «догляд», «фотосинтез» (у спрощеній формі). Складання описів: «Як виглядає моя квітка?», «Що потрібно для росту?». Слухання оповідань, віршів, казок про рослини, переказ змісту
Тваринний світ	<i>Формування інтересу до тваринного світу</i> Показувати зображення справжніх або іграшкових тварин: котик, песик, пташка, рибка, метелик. Програвати голоси тварин: «няв», «гав»,	<i>Формування інтересу до тварин й емоційного ставлення до них</i> Спостерігати за птахами, котями, собаками, комахами під час прогулянки. Слухати їхні голоси, імітувати разом з дітьми. Виявляти захоплення: «Пташка співає», «Кошеня	<i>Поглиблення уявлень про різноманітність тварин</i> Ознайомлювати з групами тварин: домашні, дикі, комахи, водні, птахи, звірі. Формувати розуміння відмінностей: «У пташки — крила, у риби — плавники».	<i>Систематизація знань про тварин</i> Узагальнювати уявлення про групи тварин: дикі, свійські, комахи, птахи, звірі, водні. Визначати характерні ознаки: «У кого луска?», «У кого плавники?».

	«му-у» — імітувати разом із дитиною. Озвучувати назви: кішечка, песик, корова, пташка, риба. <i>Сенсорне та емоційне сприймання</i> Спостерігати за тваринами під час прогулянки (горобчик, метелик, песик). Пояснювати відчуття: «М'якенький», «Гарно співає». Розвивати емоційну реакцію: «Я люблю песика!», «Пташка гарна». <i>Формування перших уявлень про життя тварин</i> Називати, де живе тварина: «рибка — у воді», «киця — вдома», «пташка — в гнізді». Прості пояснення: «Песик їсть», «Качка пливе», «Курочка несе яєчко». Узагальнювати: хатні / дикі тварини (на рівні образів).	смішне!», «Качка кумедно ходить». <i>Ознайомлення з різними тваринами</i> Впізнавати свійських тварин: кіт, собака, корова, курка. Пояснювати просту класифікацію: свійські (вдома / на фермі) — дикі (в лісі). Називати основні особливості тварин: «У кота — хвіст і вуса», «У пташки — крила й дзьоб». <i>Розвиток пізнавальної активності</i> Знайомити з місцем проживання: гніздо, нора, будка, стайня. Обговорювати, що їдять: «Корова — траву», «Песик — м'ясо». Пояснювати: «Пташка літає», «Качка плаває». <i>Творча діяльність із тваринною тематикою</i> Малювання: «Моя улюблена тваринка», «Курочка на подвір'ї». Аплікації з готових форм: «Кішка», «Метелик», «Рибка в акваріумі».	Впорядковувати знання за ознаками: хто літає, хто повзає, хто бігає. <i>Розвиток спостережливості</i> Звертати увагу на частини тіла тварин: вуха, лапи, хвіст, крила. Порівнювати тварин: «Хто більший?», «У кого хвіст довший?». Вести короткі спостереження: «Що робить пташка?», «Куди ховається мураха?». <i>Розширення знань про життя тварин</i> Ознайомлювати з умовами проживання: ферма, ліс, водойма, нора. Формувати уявлення про їжу: «Корова — траву, кішка — молоко, метелик — нектар». Говорити про користь: «Корова дає молоко, бджола — мед». <i>Ігрове та творче осмислення теми</i> Рольові ігри: «Ферма», «Зоопарк», «Пташиний двір». Малювання, аплікації: «Моя улюблена тваринка», «Тварини взимку». Ліплення бджілки, їжачка, риби, совеняти.	Розуміти взаємозв'язки в природі: «Чим корисні бджоли?», «Хто кого їсть?». <i>Формування екологічного мислення та гуманного ставлення</i> Обговорювати правила поведінки з тваринами: «Не чіпай безпритульних тварин», «Підгодуй взимку». Заохочувати турботу: годівнички, поїлки, участь у піклуванні про котика / собаку в садочку. Усвідомлювати, що тварина — живе створіння, яке має потреби. <i>Розвиток пізнавальної активності та мислення</i> Встановлювати причини поведінки: «Чому їжак згортається?», «Чому птахи відлітають?». Порівнювати тварин: за розміром, способом руху, харчуванням. Створювати власні мінідослідження: «Кого зустріли в парку?», «Які
--	---	---	---	---

	<i>Розвиток гри з тваринними образами</i> Ігри з іграшками: «Годуємо кицю», «Пташка летить», «Песик спить». Інсценізація рухів і звуків тварин: «Як ходить ведмедик?». Прості сюжетні ігри з героями-тваринами. <i>Творче відтворення тваринного світу</i> Аплікації з простих форм: «Метелик», «Рибка у воді». Ліплення або малювання образу улюбленої тварини. Створення з допомогою дорослого зоокуточка в групі. <i>Розвиток мовлення на теми природи</i> Вивчення слів «котик», «собачка», «пташка», «риба», «метелик», «корова». Повторення віршів і пісень про тварин. Відповіді на запитання: «Хто це?», «Що каже?», «Де живе?»	Ліплення або складання з природного матеріалу: «Качка із жолудів». <i>Ігрове моделювання ситуацій</i> Рухливі ігри: «Хто як рухається?», «Знайди свій хвостик». Розігрування простих сюжетів: «Песик гуляє», «Котик шукає мишку». Настільні ігри з картками: «Хто де живе?», «Хто що їсть?». <i>Збагачення мовлення на тему тварин</i> Введення слів «тварина», «кішечка», «пташка», «гніздо», «хвіст», «ласкавий», «дбайливий». Слухання віршів і казок про звіряток. Складання простих описів: «Хто це?», «Що він робить?», «Де живе?»	<i>Формування гуманного ставлення до тварин</i> Обговорювати правила: «Не ображай!», «Дбай про котика / песика». Заохочувати участь у догляді: годівниця, поїлка, прибирання. Створювати куточки турботи: малюнки, листівки «Я люблю тварин». <i>Збагачення мовлення</i> Введення слів «тварина», «домашня», «дика», «звір», «комаха», «дзьоб», «плавці», «шерсть». Слухання віршів, казок, загадок про тварин. Складання коротких описів: «Хто це?», «Де живе?», «Як виглядає?», «Що їсть?»	тварини живуть на подвір'ї?». <i>Ігрова та творча діяльність</i> Рольові ігри: «Ветеринарна клініка», «У лісі взимку», «Подорож до зоопарку». Малювання, аплікації, ліплення: «Моя фантастична тварина», «Птахи навесні», «Улюблений мешканець ферми». Створення колективного проєкту або лепбука «Світ тварин». <i>Збагачення словникового запасу</i> Введення понять «захист», «звір», «звичка», «арктичний / тропічний», «хижак / травоядний», «оселя», «догляд», «піклування». Побудова опису: «Яка це тварина?», «Що вона їсть?», «Де живе?». Слухання енциклопедичних казок, загадок, пісень про тварин
--	--	---	--	---

Планета в моїх долоньках (екологічне виховання)	<i>Формування емоційно-позитивного ставлення до навколишнього середовища</i> Спостерігати за квітами, птахами, хмарками — радіти красі навколо. Викликати емоцію жалю до зім'ятого листочка, поламаної гілочки. Радіти, коли хмарка «поїть» рослинку дощиком. <i>Формування елементарних навичок бережної поведінки</i> Знайти з фразами: «Не ламай квіточки», «Збирай сміття у кошик». Долучати до догляду за рослиною: полити, протерти листочок. Сприяти наслідуванню добрих прикладів поведінки дорослих у природі. <i>Ознайомлення з простими екологічними ситуаціями</i> Моделювати: «Квіточка зів'яла без води»,	<i>Формування дбайливого ставлення до природи</i> Пояснювати значення фраз: «Не сміти!», «Квіточці боляче», «Пташці потрібна вода». Спонукає до участі в поливанні, прибиранні, сортуванні іграшок / предметів. Наслідувати приклад: «Вихователь підібрав папірець — я теж хочу!». <i>Ознайомлення з екологічними ситуаціями в ігровій формі</i> Обігрувати мінісюжети: «Квіточка зів'яла — її полили — ожила». Зображати тварин, що просять допомоги: «Голуб просить водички». Створювати чисте / брудне середовище в іграх — і відновлювати його. <i>Формування поняття «усе живе потребує піклування»</i> Обговорювати: що потрібно живим організмам (вода, тепло, світло, захист).	<i>Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи</i> Розвивати бажання допомагати природі: «Я поллю квітку», «Я приберу сміття». Пробуджувати співчуття: «Квіточка зів'яла — їй сумно», «Пташці немає де жити». Виховувати гордість за добрі справи: «Ми зберегли дерево — воно росте!». <i>Опанування простих форм екологічної поведінки</i> Ознайомлювати з правилами поводження в природі: «Не ламати!», «Не смітити!», «Доглядати». Заохочувати участь у прибиранні території, поливі, створенні годівничок. Розрізняти добрі й шкідливі дії: «Хто допомагає довкіллю, а хто — шкодить?». <i>Ознайомлення з екологічними зв'язками</i> Зрозуміло пояснювати: дереву потрібна вода, пташці — гілка, землі — чистота. Проводити спостереження: «Що буде, якщо квітку не поливати?», «Хто приходить до годівниці?».	<i>Формування екологічно доцільної поведінки</i> Ознайомлювати з простими правилами: «Не сміти!», «Не ламай!», «Сортуй». Навчати використовувати воду, світло економно. Заохочувати брати участь у прибиранні, посадці, поливі, створенні годівничок. <i>Усвідомлення відповідальності людини за стан природи</i> Обговорювати наслідки дій: «Що буде, якщо всі кидатимуть сміття?». Вивчати екологічні ситуації: зникають тварини, засмічення водойм. Спонукає до висловлювань: «Що я можу зробити для природи?». <i>Розвиток спостережливості та ініціативності</i> Проводити мінідослідження: «Що
---	--	--	--	---

	«Пташці холодно без гнізда». Пояснювати, що все живе потребує турботи: «Дерево — це теж живе». Спостерігати: як стає чисто після прибирання, як квітка оживає від води. <i>Творче осмислення екологічних образів</i> Аплікації: «Чисто — гарно!», «Квітка усміхається». Малювання пальцями / ваткою: «Сонце гріє землю», «Пташка в небі». Створення мінісюжетів: «Маленький друг полив квітку». <i>Збагачення словника природоохоронними поняттями</i> Введення слів «чисто», «сміття», «вода», «листочок», «пташка», «допомога», «берегти». Слухання коротеньких віршів чи казок на тему природи.	Спостерігати за кімнатними рослинами й тваринами в природі. Пояснювати, що означає «бережи», «не шкодь», «піклуйся». <i>Творче осмислення екологічних образів</i> Малювання, аплікації: «Зелена планета», «Сонце — помічник росту», «Щаслива квіточка». Створення екоплакатів або колективних робіт на тему «Я люблю природу». Використання вторинних матеріалів у творчості (трубочки, клаптики тканини). <i>Збагачення мовлення екологічними поняттями</i> Введення слів «піклування», «берегти», «сміття», «вода», «рослина», «чисто», «допомога». Стимулювання до розповіді: «Як ми доглядали за квіточкою», «Що сталося, коли прибрали?».	Створювати уявлення про те, що природа — це живе довкілля, яке реагує на дії людей. <i>Творче осмислення турботи про природу</i> Аплікації, малюнки: «Чиста планета», «Щаслива тваринка», «Моя квітка». Створення мініплакатів або лепбуків: «Я бережу природу, бо...». Використання вторинних матеріалів: «Творчість без сміття» (трубочки, серветки, обгортки). <i>Розвиток мовлення на тему екології</i> Введення слів «екологія», «природа», «сміття», «чистота», «вода», «допомога», «бережи». Слухання казок / віршів: «Як крапелька рятувала дерево», «Чому квіточка не всміхалася». Обговорення: «Що ти зробиш, щоб допомогти природі?», «Кому потрібна твоя турбота?»	з'явилося в годівниці?», «Як змінився кущ після поливу?». Фіксувати позитивні приклади поведінки серед однолітків. Заохочувати пропозиції дітей: «Що зробимо для чистоти?». <i>Творче осмислення цінності природи</i> Колажі, лепбуки: «Моя чиста планета», «Екотурбота». Малювання, ліплення: «Я дерево поливаю — воно усміхається». Виготовлення іграшок або декору з вторинної сировини. <i>Збагачення словникового запасу на тему екології</i> Введення слів «екологія», «довкілля», «турбота», «вплив», «ресурси», «збереження», «майбутнє». Слухання казок, віршів, оповідань екологічного змісту.
--	--	---	---	--

	Запитання для розвитку мовлення: «Що ми зробили доброго для природи?», «Кому ми допомогли?»	Вивчення коротких віршів або пісень про добрі справи для природи		Складання описів: «Що ми можемо зробити, щоб вода була чистою?»
Всесвіт	<i>Формування уявлень про небо, сонце, місяць, зірки</i> Спостерігати за небом удень і ввечері: «На небі сонечко / хмарка / місяць / зірка». Закріплювати поняття «день», «ніч», «сонце», «місяць», «небо», «зорі». Вказувати на об'єкти: «Подивися — зірочка блищить!», «Сонечко світить!». <i>Формування емоційного сприймання явищ Всесвіту</i> Захоплюватися виглядом неба, казати «Гарне небо», «Зірки красиві». Пояснювати: «Сонечко гріє», «Місяць дивиться на тебе». Створювати позитивний досвід: «Небо — як ковдра із зірочками».	<i>Ознайомлення з об'єктами небесного простору</i> Закріплювати поняття «сонце», «місяць», «зорі», «небо», «хмарки», «день», «ніч». Пояснювати в простій формі: «Сонце світить удень», «Зірки — це вогники ночі». Спостерігати за зміною неба в різний час доби. <i>Формування уявлень про зміну дня і ночі</i> Обговорювати: «Коли світло — ранок / день», «Коли темно — вечір / ніч». Пов'язувати: сонце — день, місяць і зорі — ніч. Грати в гру «Що живе вдень, а що вночі?». <i>Розвиток уважності та спостережливості</i> Вести «небесний щоденник»: «Сьогодні небо	<i>Поглиблення знань про небесні тіла</i> Ознайомлювати з об'єктами Всесвіту: Сонце, Місяць, зорі, небо, планети, ракета. Обговорювати: «Коли світить сонце?», «Коли на небі зірки?», «Що бачимо вдень / уночі?». Формувати уявлення про те, що Всесвіт — це простір, у якому все рухається. <i>Формування уявлень про зміну дня і ночі</i> Демонструвати, як змінюється небо впродовж доби. Грати у «День — ніч»: які явища, тварини, події відповідають кожному часу. Створювати моделі або макети «День на Землі — ніч на іншому боці». <i>Розвиток допитливості через дослідження</i> Спостерігати за небом, тінями, кольором неба на заході / світанку.	<i>Поглиблення уявлень про об'єкти Всесвіту</i> Ознайомлювати з планетами, Сонцем, Місяцем, зірками, супутниками. Формувати розуміння того, що Земля — це планета серед інших планет. Вивчати основні ознаки небесних тіл: світять, рухаються, мають форму кулі. <i>Формування уявлень про зміну дня і ночі</i> Демонструвати обертання Землі навколо своєї осі (моделі, ігри, відео). Визначати, коли буває день, а коли ніч і чому це відбувається. Робити спостереження: «Як виглядає небо вранці / удень / увечері?».

	<i>Сенсорне сприйняття небесних образів</i> Спостерігати світло / тінь: «Коли є сонце — видно, коли ніч — темно». Вивчати частини доби: день — світло, ніч — темно. Грати у «Світло — тінь» (з ліхтариком, тінями від рук). <i>Творче відображення космічних образів</i> Малювання: «Сонечко й зірочки», «Нічне небо» (пальцями, пензлем, губкою). Аплікації із зірочок, хмаринок, колажі: «Наше небо». Ліплення сонечка, місяця, ракети з пластиліну. <i>Збагачення лексики природознавчими словами</i> Введення слів «небо», «сонце», «місяць», «зоря», «хмаринка», «день», «ніч», «чарівне». Повторення віршів і пісень: «Світить сонце	синє, з хмарками, без зірок». Порівнювати небо вдень і вночі: кольори, об'єкти. Включати елементи дослідження: «Що зникає, коли з'являється сонце?». <i>Творче осмислення образів Всесвіту</i> Малювання: «Моє небо», «Сонце і хмаринка», «Нічне небо із зірками». Аплікації з фольги, блискіток: «Зірковий дощик». Ліплення місяця, сонечка, ракет чи планет. <i>Збагачення словникового запасу</i> Введення понять «всесвіт», «небо», «зоря», «місяць», «день», «ніч», «світло», «темрява». Слухання казок, віршів або пісень («Сонце усміхається дітям...»). Стимулювання до описів: «Яке небо сьогодні?», «Що світить уночі?»	Ставити запитання: «Чому місяць змінюється?», «Куди зникає сонце вночі?». Читати казки, оповідання, легенди про небо та зорі. <i>Творче осмислення образів Всесвіту</i> Малювання: «Космос моєї мрії», «Сонячна система», «Небо з вікна ввечері». Аплікації та колажі: «Зоряна ніч», «Місяць і зірки», «Космічний корабель». Ліплення або конструювання моделей: ракети, планети, супутники. <i>Збагачення мовлення природничими словами</i> Введення понять «всесвіт», «планета», «зоря», «місяць», «світло», «темрява», «космос», «обертання», «небесне тіло». Вивчення віршів, пісень, загадок про небесні світила. Формування описового мовлення: «Яке сьогодні небо?», «Що можна побачити вночі?»	<i>Розвиток дослідницького інтересу</i> Працювати з моделями (Сонячної системи, ракети, Місяця). Вигадувати запитання: «Чому зорі не видно вдень?», «Що таке комета?». Створювати прості мініпроекти: «Моя улюблена планета», «Мандрівка в Космос». <i>Творче осмислення космічних образів</i> Малювати, ліпити, створювати колажі: «Зіркове небо», «Космічний екіпаж», «Наш Всесвіт». Аплікації з фольги, блискіток: «Сонце, що гріє всіх», «Місяць серед зірок». Організовувати тематичні виставки: «Діти малюють Космос». <i>Збагачення словникового запасу</i> Введення слів «всесвіт», «галактика», «планета», «орбіта», «космонавт»,
--	--	--	--	---

	золотеньке...», «Спи, мій місяцю ясненький...». Заохочення до висловлювань: «Коли видно зірочки?», «Що буває вночі?»			«обертання», «зоря», «місяць», «світило». Слухання легенд, віршів, наукових казок: «Як народився Всесвіт?», «Космічний помічник Сонечко». Формування вміння описувати: «Що ти бачиш на нічному небі?», «Як ти уявляєш Космос?»
Культура сталого способу життя	<i>Формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу</i> Радіти чистому довкіллю: «Чисто — приємно». Співпереживати: «Квіточці боляче, якщо її зірвати», «Пташці холодно без домівки». Захоплюватися красою природи, речей, порядку. <i>Опанування перших звичок сталого способу життя</i> Прибирати іграшки на місце — як приклад дбайливого ставлення до простору. Лити лише трохи води — економно.	<i>Формування перших звичок ощадливого ставлення до ресурсів</i> Навчати вимикати воду під час чищення зубів. Пояснювати, що електроенергія — це важливо: «Не забувай вимикати світло». Пов'язувати побут із природою: «Вода — з річки, світло — з енергії Сонця». <i>Формування відповідального ставлення до речей і середовища</i> Заохочувати прибирати після себе, складати іграшки — як прояв турботи.	<i>Усвідомлення зв'язку між природою та повсякденними діями</i> Формувати розуміння: вода, світло, папір — це ресурси, які потрібно берегти. Висловлювати думки: «Чому не можна залишати воду відкритою?», «Чому необхідно вимикати світло?». Брати участь у побутових ситуаціях, де є вибір: пити з чашки, а не з одноразового стаканчика. <i>Формування звичок ощадливого та відповідального ставлення</i> Закріплювати практики: вимикати світло, закривати воду, не смітити.	<i>Формування усвідомленої екологічно доцільної поведінки</i> Пояснювати, як наші дії впливають на довкілля: «Якщо викинути — буде брудно», «Якщо полити — квітка виросте». Закріплювати практичні навички: вимкнути воду / світло, кинути сміття у відповідний контейнер. Навчати розпізнавати добру й шкідливу поведінку для природи. <i>Ознайомлення з поняттями «ощадливість» та «повторне використання»</i>

	Закривати кран, не смітити, витирати руки — формування гігієнічних та ощадливих дій. <i>Пізнання зв'язку між людьми, речами й природою</i> Пояснювати: «Земля дає овочі», «Рослині потрібна вода». Показувати, як речі ламаються, коли їх не цінувати. Стимулювати піклування: про рослини, тварин, речі. <i>Творче осмислення поняття «бережно»</i> Малювання: «Я піклуюся про...» (рослину, іграшку, воду). Аплікації: «Чистий двір», «Щаслива планета». Ліплення ситуацій: «Малюк допомагає природі». <i>Збагачення словникового запасу</i> Введення слів «чистота», «порядок», «вода»,	Вчити лагодити / використовувати повторно: «Старий рулон паперу — для аплікації». Створювати ситуації «до — після»: безлад → порядок, сміття → чисто. <i>Піклування про живе довкілля</i> Спостерігати за кімнатною рослиною: «Чи їй добре без води?». Піклуватися про живий куточок: насипати їжу пташці, протерти листочки. Розвивати думку: «Ми допомагаємо — і квітка / пташка радіє». <i>Творче осмислення цінності порядку й турботи</i> Малювання: «Я прибрав — стало гарно», «Ручки чисті — не хворіємо». Аплікації з вторинних матеріалів: «Квіточка із серветки», «Кошик із паперових смужок». Створення колективних колажів: «Що допомагає природі?», «Що забруднює її?».	Використовувати повторно: з вторинних матеріалів робити аплікації, іграшки. Ознайомлювати з поняттям «сортування»: папір — у паперовий кошик, органіка — окремо. <i>Піклування про чистоту, порядок, речі</i> Заохочувати участь у прибиранні, догляді за речами, лагодженні іграшок. Розвивати ініціативність: «Я сам прибрав, бо люблю, коли гарно». Виховувати повагу до спільного: «Не зламай — це для всіх». <i>Формування звичок дбайливого ставлення до живого</i> Піклування про рослини та тварин: полити, нагодувати, прибрати. Обговорення: «Що буде, якщо ніхто не поливатиме квітів?». Заохочення до активної участі в екоподіях (день чистоти, висадка рослин).	Ознайомлювати з поняттями «ресурси», «повторне використання», «переробка», «сортування». Стимулювати ідеї «друге життя речей»: з коробки — будиночок, з тканини — мішечок. Пояснювати важливість економії: «Склянка води — це цінність». <i>Формування відповідального ставлення до речей і довкілля</i> Виховувати звичку прибирати за собою, лагодити речі, бережно користуватися ними. Вчити піклуватися про чистоту на спільній території. Створювати «куточки відповідальності»: хто сьогодні поливає, прибирає, сортує. <i>Формування емпатії до всього живого</i> Організовувати спостереження за результатами дбайливої
--	--	---	--	--

	«сміття», «підкування», «бережи», «відповідальність». Повторення фраз: «Не ламай!», «Полий», «Будь уважним». Слухання коротких віршів і казок про добрі справи	<i>Розвиток екологічного мовлення</i> Введення понять «чистота», «ресурси», «енергія», «вода», «вимкни», «бережи», «порядок», «турбота». Повторення правил: «Ми — друзі довкілля», «Маленькі ручки можуть допомогти». Слухання віршів, казок, ігри на тему сталого способу життя	<i>Творча діяльність на тему сталого життя</i> Аплікації з непотрібного паперу / тканини: «Друге життя речей». Малювання / ліплення: «Чиста планета», «Сонечко допомагає всім», «Вода – не безмежна». Колективні проєкти: «Будиночок для пташки з коробки», «Екоплакат групи». <i>Мовленнєвий розвиток на тему сталого способу життя</i> Введення понять «екологія», «ресурси», «ощадність», «повторне використання», «сортування», «турбота», «відповідальність». Слухання віршів, казок, загадок про природу й ощадливість. Обговорення ситуацій: «А як ти вчиниш?», «Що допомагає природі?»	поведінки (квітка розквітла, листя зелене). Обговорювати: «Що відчуває природа?», «Як ми можемо їй допомогти?». Виховувати бажання бути другом планети. <i>Творче осмислення змісту сталого способу життя</i> Малювання / аплікації: «Планета дякує», «Чиста річка — щаслива рибка». Колективні лепбуки: «Що ми можемо зробити для природи?». Використання вторинних матеріалів у творчості: кришечки, коробки, клаптики тканини. <i>Збагачення мовлення екологічною термінологією</i> Введення понять «сталий розвиток», «ощадність», «повторне використання», «дбайливість», «вплив», «ресурси», «екологія». Побудова висловлювань: «Я допомагаю планеті,
--	---	--	--	--

				коли...», «Я можу зберегти воду, якщо...». Обговорення казок, віршів, історій на тему добрих екологічних вчинків
Дослідницька та пошукова діяльність	<i>Формування спостережливості</i> Пропонувати розглядати об'єкти: камінчик, листочок, пир'їнку. Звертати увагу на зміну стану: мокрий — сухий, теплий — холодний. Спонукає до простих описів: «Мокре», «Блищить», «М'яке». <i>Розвиток сенсорного досвіду</i> Торкатися до природних матеріалів (вода, пісок, трава, кора). Порівнювати фактури, температури, вагу. Використовувати ігри на розрізнення: «Знайди гладке», «Що шурхотить?».	<i>Розвиток спостережливості та уважності</i> Спонукає розглядати природні об'єкти: листочки, комах, камінці, краплі на вікні. Звертати увагу на зміни: сухий — мокрий, пухнастий — гладенький. Ставити запитання: «Що схоже?», «Що змінилося?», «Який колір з'явився?». <i>Формування сенсорного досвіду через взаємодію з природою</i> Досліджувати структуру: гладке / шершаве, холодне / тепле, сипке / м'яке. Залучати всі органи чуття: нюх — трава, слух — вітер, дотик — пісок. Влаштовувати «сенсорні стежинки» із природного матеріалу.	<i>Розвиток спостережливості та аналізу</i> Вчити порівнювати об'єкти за кольором, формою, станом (сухе / мокре, тепле / холодне). Спостерігати за змінами: «Квітка зів'яла — не поливали», «Дощ пройшов — з'явилися калюжі». Обговорювати: «Що було спочатку?», «Що змінилося?». <i>Ознайомлення з простими природними явищами</i> Пояснювати доступно: чому тане лід, висихає листя, летять пташки. Проводити спостереження: за хмарами, вітром, рослинами. Знайомити з поняттями «волога», «температура», «пора року», «зміна». <i>Формування дослідницьких навичок</i> Проводити нескладні досліді: «Що розчиняється?», «Що тонше?», «Що липне?».	<i>Формування спостережливості й умінь бачити зміни</i> Розпізнавати природні зміни: чому опадає листя, як змінюється небо. Фіксувати ознаки пори року, часу доби, стану погоди. Порівнювати: до і після дощу, листя на дереві — на землі. <i>Розвиток умінь висувати припущення (гіпотези)</i> Ставити запитання: «А що буде, якщо...?», «Чому трава мокра?». Робити припущення: «Я думаю, це від сонця / води / вітру». Досліджувати з практичними діями: пересипати, змішати, накапати, затінити.

	<i>Ознайомлення з простими явищами природи</i> Спостерігати за дощем, вітром, сонцем, тінню. Пов'язувати дію і результат: капає дощ — з'являється калюжа. Радіти відкриттям: «Дме вітер — летить листочок!». <i>Початок пошукової активності</i> Ставити запитання: «Що це?», «Де ще є пісок?». Сприяти пошуку: «Знайди інший колір», «Подивися, що під листочком». Мотивувати до самостійного пробування: «Доторкнися — яка вона?». <i>Творче осмислення спостережень</i> Малювання пальчиками: «Торкався кори — ось вона!», «Дощик — це крапочки». Аплікації з природного матеріалу: пісок, листочки, гілочки.	<i>Ознайомлення з елементарними природними явищами</i> Спостерігати: «Крапелька впала — коло з'явилося», «Сонце з'явилося — стало тепло». Досліджувати наслідки: полили — земля стала темніша, дмухнули — листок полетів. Пропонувати досліді: «Що тоне — що плаває?», «Яка вода — холодна чи тепла?». <i>Стимулювання пошукової активності</i> Створювати завдання: «Знайди гладенький камінчик», «Пошукай щось зелене». Використовувати сюрпризні моменти: «А що в баночці?», «Хто тут залишив слід?». Спонукає дослідити предмет: «Подивися, понюхай, доторкнися — що це?». <i>Творче осмислення результатів дослідження</i> Малювання чи аплікації після досліду: «Мокрий	Закріплювати алгоритм: подивися — поміркуй — спробуй — розкажи. Підтримувати інтерес до гіпотези: «А як ти думаєш, що буде?». <i>Пошукова активність та ініціатива</i> Сприяти самостійному пошуку відповідей: «Знайди рослини з червоним листком». Використовувати загадки-проблеми: «Кому потрібна вода?», «Що сталося з листком у склянці?». Формувати вміння ставити запитання, слухати, робити висновки. <i>Творче узагальнення результатів</i> Малювання дослідженого: «Що трапилося із крижинкою?». Аплікації з природних матеріалів — як результат досліду. Складання коротких розповідей: «Що я "відкрив" / "відкрила"?», «Чого навчився / навчилася?».	<i>Проведення простих дослідів і пошукової діяльності</i> Досліди з водою, світлом, ґрунтом, повітрям. Спостереження за рослиною: «Що змінилося за тиждень?», «Що впливає на ріст?». Виявлення закономірностей: що росте швидше, що тане швидше. <i>Систематизація результатів досліджень</i> Обговорення результату: «Що ти дізнався?», «Чому вийшло саме так?». Фіксування: малюнком, аплікацією, схемою. Створення «Картки відкриття» чи «Щоденника дослідника». <i>Творче осмислення вражень від досліджень</i> Малювання: «Мій дослід», «Що змінилося після...». Ліплення: «"Відкрита" мною тваринка /
--	--	---	--	---

	Створення простих сюжетів: «Як ми шукали кольорове каміння». <i>Збагачення мовлення дослідницькою лексикою</i> Введення слів «відкрив», «торкнувся», «знайшов», «дивився», «пахне», «тепле», «сипке». Слухання мініісторій або віршів про відкриття і спостереження. Запитання-відгуки: «Що ти побачив?», «Що змінилося?»	папір — кольори розлилися». Використання знайдених об'єктів у творчості (листочки, пісок, камінці). Складання «альбому відкриттів»: що дитина «відкрила», відчула, помітила. <i>Збагачення словникового запасу пізнавальними словами</i> Введення лексики «спостерігати», «відчувати», «змінилося», «шукати», «відкрити», «дослідити», «цікавий». Слухання розповідей і віршів про природні дослідження. Побудова коротких фраз: «Я знайшов...», «Це було...», «Мені сподобалося, бо...»	<i>Збагачення мовлення дослідницькою лексикою</i> Введення слів «досліджувати», «відкриття», «зміна», «стан», «чому», «якщо», «результат». Побудова висловлювань: «Я спостерігав...», «Я зробив так — і побачив...». Слухання пізнавальних казок, ігор-загадок, дослідницьких оповідань	рослина», «Форма води / льоду». Створення мініпроектів із власними висновками. <i>Розвиток мовлення через дослідницьку діяльність</i> Побудова описів і міркувань: «Я помітив...», «Моя думка...», «Тому що...». Обговорення: «Що було найцікавіше?», «Чи все вийшло так, як ти думав?»
Показники компетентності дитини за освітнім природничо-екологічним напрямом	<i>Емоційне сприймання природи</i> Виявляє емоційний відгук на красу: милується квіточкою, радіє сонечку. Висловлює базову реакцію на живе: гладить листочок, усміхається пташці.	<i>Емоційне ставлення до природи</i> Виявляє захоплення природними об'єктами: «Квітка гарна», «Яка велика хмарка!». Відчуває переживання: «Шкода деревце», «Квіточці боляче».	Сприймає та усвідомлює явища природи. Розрізняє живу і неживу природу. Називає основні об'єкти довкілля (рослини, тварини, небесні тіла). Розуміє сезонні зміни та їхні прояви (листя опадає, сонце гріє сильніше).	Узагальнює уявлення про явища природи. Називає групи об'єктів природи: рослини, тварини, небесні тіла. Розрізняє живу / неживу природу, встановлює прості зв'язки між елементами (вода — життя, сонце — тепло).

	Прагне понюхати, торкнутися природних об'єктів. <i>Сенсорне дослідження довкілля</i> Розрізняє контрастні ознаки (велике – маленьке, тепле – холодне, шершаве – гладке). Досліджує природні об'єкти за допомогою органів чуття. Імітує дії, пов'язані з природою: поливає рослину, дмухає на пір'їнку. <i>Формування уявлень про живу й неживу природу</i> Називає знайомі об'єкти: квітка, трава, дерево, сонце, вода. Пов'язує предмет із дією: сонце — гріє, дощ — капає, пташка — літає. Орієнтується в простих природних протиставленнях: день / ніч, світло / темно.	З радістю допомагає у догляді за рослинами або тваринами. Орієнтується в природному довкіллі. Розрізняє базові об'єкти та явища: сонце, дощ, небо, рослина, тварина. Розуміє відмінності: день / ніч, дерево / кущ, домашня / дика тварина. Називає знайомі об'єкти довкілля і пов'язує їх із діями: «Птах — літає», «Вітер — дме». Спостерігає за змінами в природі. Фіксує зміну стану: «Учора було тепло — сьогодні холодно». Спостерігає сезонні явища: «Опадає листя», «Сніг іде», «Сонце яскраве». Виявляє інтерес: «Чому хмари рухаються?», «Куди поділися комахи?». Досліджує природні об'єкти через органи чуття. Торкається, нюхає, слухає природні об'єкти (листок, пісок, дощ). Визначає властивості: м'яке, шершаве, вологе, гостре.	Спостерігає, аналізує, робить висновки. Спостерігає за змінами в рослинах і тваринах (росте, цвіте, линяє). Встановлює прості причинно-наслідкові зв'язки: рослина зів'яла — не поливали. Порівнює об'єкти за кольором, формою, розміром, станом. Виявляє дбайливе ставлення до природи. Дотримується правил поведінки в природі (не смітить, не ламає, поливає). Виявляє бажання допомогти природі: прибирає, доглядає, годує птахів. Реагує емоційно на шкоду довкіллю: «Шкода квітку», «Не можна кривдити пташку». Відтворює враження про природу у творчій діяльності. Малює, ліпить, створює аплікації на тему природи. Передає у своїх роботах спостереження: «Зірки на небі», «Дерево восени». Використовує природний матеріал у творчості (листя, гілочки, камінці). Збагачує мовлення природничими словами.	Обговорює сезонні зміни, особливості погоди, поведінку тварин за сезонами. Аналізує і пояснює спостережуване. Висловлює гіпотези: «Я думаю, що квітка зів'яла, бо її не поливали». Порівнює об'єкти: «Це дерево вище, листя темніше». Пояснює зв'язки: «Якщо сонце світить — сніг тане», «Якщо вітер сильний — гілки гнуться». Виявляє відповідальне ставлення до довкілля. Дотримується правил у природі: не ламає, не шкодить, дбає. Ініціює дії на користь природи: допомагає доглядати за тваринами, поливає рослини, прибирає територію. Виявляє занепокоєння через негативні дії інших: «Не можна топтати квіти!». Передає спостереження у творчості. Відтворює природу в малюнках, аплікаціях,
--	---	--	---	--

	<i>Формування елементарно відповідальної поведінки</i> Наслідує дорослих у догляді за природою (поливає, прибирає, не смітить). Виявляє бажання допомагати: полити квітку, витерти листочок. Засмучується, коли «зламали гілочку», радіє, коли «посадили квітку». <i>Творче відтворення вражень від природи</i> Створює аплікації, малюнки, скульптурки за мотивами природних об'єктів. Використовує природні матеріали в грі: гілочки, шишки, пісок. Імітує звуки природи в грі: «дощик крапає»	Порівнює: «Це легше / тепліше / більше». <i>Первинні навички екологічно доцільної поведінки</i> Прагне доглядати за природою: «Поллю квіточку», «Покладу сміття в кошик». Наслідує дбайливу поведінку дорослих. Реагує на шкідливу поведінку: «Не ламай!», «Не сміти!»	Використовує в мовленні слова на позначення природних об'єктів і явищ. Висловлює власне враження: «Мені подобається небо після дощу». Може скласти простий опис спостереженого: «Квітка червона, пахне, росте в горщику»	ліпленні: «Дерево восени», «Зоряне небо». Створює власні творчі вислови на тему природи: казки, описи, історії. Використовує природні матеріали у творчості (насіння, листя, гілочки). Вживає природничу лексику в мовленні. Впевнено описує свої дії: «Я досліджував, як тане лід», «Я бачив, як з'явилися листочки». Ставить запитання і відповідає: «Чому листя жовтіє?», «Куди зникли птахи взимку?»
--	--	--	---	---

ОСВІТНІЙ НАПРЯМ ПРЕДМЕТНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ

Мета. Формування в дітей уявлень про предметний світ та технологічні процеси. Розвиток практичних умінь у використанні різних матеріалів, інструментів та способів діяльності. Виховання творчого ставлення до праці, інтересу до створення нових виробів та конструкцій. Підготовка до свідомого використання предметів і технологій у повсякденному житті.

Завдання:

- Ознайомити дітей із різними матеріалами (папір, картон, тканина, природні матеріали) та їхніми властивостями.
- Формувати навички роботи з простими інструментами (ножиці, клей, конструктори, ліплення).
- Розвивати здатність планувати та виконувати послідовні дії для створення виробу.
- Виховувати бережне ставлення до матеріалів та предметів.
- Стимулювати творчу активність у конструюванні, моделюванні, ручній праці.
- Формувати уявлення про технологічні процеси (виробництво, створення речей, використання ресурсів).
- Розвивати співпрацю у колективній діяльності, вміння домовлятися та розподіляти ролі.

<i>Предметно-практична діяльність та технологічна творчість</i>				
<i>Вік</i> <i>Показники</i> <i>розвитку</i>	<i>3-й рік життя</i> <i>I молодша група</i>	<i>4-й рік життя</i> <i>II молодша група</i>	<i>5-й рік життя</i> <i>середня група</i>	<i>6-й рік життя</i> <i>старша група</i>
<i>Освітні завдання</i>	<i>Сенсорно-предметне пізнання</i> Формувати сенсорний досвід, уміння розрізняти базові властивості предметів (колір, форма, розмір, фактура, звук, вага). Заохочувати обстеження предметів через дотик, зір, слух, нюх, смак (залежно від безпеки). Вчити групувати предмети за однією ознакою (великі – малі, круглі – квадратні тощо).	<i>Ознайомлення з властивостями предметів</i> Удосконалювати вміння розрізняти колір, форму, розмір, матеріал, фактуру. Формувати вміння знаходити подібності та відмінності між предметами. Заохочувати самостійне групування предметів за кількома ознаками. Вправляти у впізнаванні призначення знайомих предметів.	<i>Пізнання предметного світу</i> Поглиблювати вміння аналізувати предмети за кількома властивостями одночасно (колір, форма, розмір, структура, функція). Формувати здатність класифікувати, порівнювати, знаходити спільне та відмінне. Розширювати знання про призначення і способи використання предметів у різних сферах життя (побут, праця, відпочинок).	<i>Пізнання властивостей і функцій предметів</i> Удосконалювати вміння описувати предмети за комплексом ознак (матеріал, структура, форма, функціональність). Розвивати вміння аналізувати зміни у властивостях предметів у процесі взаємодії з ними (наприклад, що сталося з папером, коли його намочили). Формувати уявлення про перетворення предметів

	Стимулювати розуміння функцій простих предметів повсякденного вжитку (чашка, ложка, м'яч). <i>Ознайомлення з простими технологіями</i> Залучати до взаємодії з елементарними механізмами: кнопки, коліщата, кришки, дверцята (іграшки й побутові предмети). Формувати початкове уявлення про причинно-наслідкові зв'язки: натиснув кнопку — зазвучало. Стимулювати зацікавлення в діях дорослого з технікою (пилосос, міксер, пральна машина) через спостереження і коментар. Розвивати здатність до наслідування простих дій із предметами: скласти, натиснути, прокрутити. <i>Когнітивне стимулювання через гру</i>	<i>Початкове технологічне мислення</i> Формувати уявлення про прості технології: коліщата, важелі, натискні механізми. Розвивати інтерес до функціонування техніки в побуті через демонстрацію та гру. Залучати до дій з конструкторами, мозаїками, іграшками з механічними елементами. Заохочувати дослідницькі дії: спробувати, перевірити, помітити, зробити висновок. <i>Когнітивний розвиток через сенсорно-предметні дії</i> Розвивати навички порівняння, сортування, узагальнення. Стимулювати пізнавальну активність, орієнтацію в просторових і функціональних ознаках предметів. Учити елементарно планувати дії з	<i>Формування початкових уявлень про технології</i> Ознайомлювати з технічними пристроями через спостереження та обговорення їхньої будови й принципу дії (наприклад, як працюють пральна машина, ліхтарик, міксер). Стимулювати інтерес до функціонування об'єктів за допомогою дослідження, експериментування, самостійного пошуку зв'язків. Залучати до створення простих механічних моделей з конструктора: «що рухається — як рухається — чому». <i>Розвиток практичного й творчого застосування предметів</i> Сприяти розвитку вміння використовувати предмети з творчою метою: побудови, гри, моделювання. Заохочувати перетворення функцій предмета («що ще з цим можна зробити?»). Вчити створювати конструкції з кількох частин з урахуванням розміру, стійкості, форми	(переробка, повторне використання, трансформація форми та функції). <i>Формування початкового технологічного мислення</i> Поглиблювати знання про прості механізми та способи їхнього функціонування. Стимулювати інтерес до принципів дії технічних пристроїв шляхом спостережень, ігор, дослідів. Формувати початкове розуміння послідовності технологічного процесу: «що спочатку — що потім» у створенні або використанні об'єкта. <i>Конструктивна та творча діяльність</i> Вчити проєктувати прості конструкції за зразком і власним задумом. Заохочувати використання різних матеріалів і предметів для створення моделей, об'єктів, ігрових ситуацій. Розвивати вміння планувати дії: визначати мету,
--	--	---	---	--

	Сприяти розвитку уваги, сприймання, мислення через маніпуляції з конструкторами, пірамідками, шнурівками. Формувати навички розв'язання простих завдань через спробу (наприклад, як відкрити коробку, у яку захована іграшка). Розвивати здатність помічати зміни в предметах: новий колір, інший розмір, відсутній елемент	предметами: що зроблю спочатку — що потім. Формувати інтерес до створення простих моделей (вежа з кубиків, доріжка з паличок тощо). <i>Гра як інструмент пізнання світу технологій</i> Створювати умови для сюжетно-рольових ігор з предметами, що імітують побутову техніку. Заохочувати моделювання простих життєвих ситуацій із залученням технічних іграшок. Стимулювати інтерес до розбирання і збирання конструктивних іграшок. Використовувати практичні досліди з водою, піском, сипучими матеріалами як основу природничо-технологічного досвіду	(будинки з кубиків, мости з паличок тощо). <i>Формування елементарного технічного та логічного мислення</i> Стимулювати здатність до планування дій з предметами: визначення мети, послідовності, результату. Розвивати інтерес до розв'язання «технічних проблем»: як дістати предмет, як поєднати, як поклагодити. Ознайомлювати з логікою «якщо — то» в технічних ситуаціях (якщо натиснути — спрацює)	послідовність виконання, добирати матеріали. <i>Дослідницька та експериментальна активність</i> Заохочувати постановку запитань: «Що буде, якщо?..», «Чому так сталося?». Формувати первинні навички спостереження, фіксації результату, елементарного прогнозування. Організовувати досліди з предметами різних матеріалів (що тоне — що плаває, що прилипає до магніту, як розчиняються речовини тощо)
<i>Інженерія: моделювання та конструювання</i>				
<i>Освітні завдання</i>	Формувати уявлення про властивості матеріалів (м'який / твердий, гнучкий /	Розвивати вміння планувати конструкцію,	Розвивати вміння планувати, моделювати та реалізовувати конструктивні задуми.	Формувати вміння проєктувати, планувати,

	крихкий). Розвивати вміння створювати прості конструкції з різних матеріалів. Стимулювати інтерес до моделювання та дослідження. Розвивати дрібну моторику, просторове мислення, мовлення. <i>Конструювання з будівельного матеріалу</i> Будувати будиночок для іграшки з кубиків. Робити міст між двома коробками. Будувати вежу з однакових і різних за формою елементів. <i>Моделювання з природного матеріалу</i> Викладати доріжку з каштанів, шишок, камінців. Створити візерунок із листочків за зразком. Робити тваринку з гілочок і пластиліну. <i>Паперове моделювання</i> Скласти книжечку з аркушів (просте згинання).	добирати матеріали та інструменти. Формувати уявлення про функціональність об'єктів (що? для чого? як працює?). Стимулювати дослідницьку активність і творче мислення. Поглиблювати знання про властивості матеріалів (гнучкість, міцність, прозорість тощо). <i>Конструювання з будівельного матеріалу</i> Будувати гараж для машинок із кубиків різної висоти. Створити тунель або естакаду для кульки. Скласти будівлю з вікнами за схемою або зразком. <i>Моделювання з природного матеріалу</i> Створити сад із гілочок, листя, камінців. Робити тваринку з каштанів і пластиліну.	Формувати уявлення про функціональність, стійкість, симетрію конструкцій. Поглиблювати знання про властивості матеріалів і способи їхньої обробки. Стимулювати творчу ініціативу, винахідливість, здатність до співпраці. <i>Конструювання з будівельного матеріалу</i> Будувати вежу, що не падає, — експеримент з основою. Створити модель групи з кімнатами, вікнами, дахом. Побудувати міст для машинок, який витримає вагу. <i>Моделювання з природного та вторинного матеріалу</i> Створити транспортний засіб із коробок, кришечок, паличок. Зробити робота з фольги, дроту, гудзиків. Побудувати ферму з природного матеріалу (огорожа, тварини, будівлі). <i>Паперове моделювання</i> Створити листівку із секретом (віконце, що відкривається).	реалізовувати конструктивні задуми. Розвивати навички аналізу, модифікації та вдосконалення моделей. Поглиблювати знання про властивості матеріалів, способи з'єднання, стійкість конструкцій. Стимулювати інженерне мислення, креативність, здатність до співпраці. <i>Конструювання з будівельного матеріалу</i> Побудувати вежу з ліфтом — використовувати рухомі елементи. Створити модель дитячого садка з групами, коридорами, дахом. Побудувати міст із двома опорами, який витримає вагу іграшки. <i>Моделювання з природного та вторинного матеріалу</i>
--	--	--	---	--

	Прикрасити прапорець аплікацією без наклеювання з геометричних форм. <i>LEGO / конструктори</i> Зібрати машинку за зразком. Побудувати парк для іграшкових тварин. Створити візок для перевезення кубиків. <i>Наочне моделювання</i> Викласти послідовність «день – ніч» за картками. З'єднати частини «пори року» у правильному порядку. Створити модель дерева з частин (стовбур, гілки, листя)	Викласти візерунок за алгоритмом (чергування форм / кольорів). <i>Паперове моделювання</i> Зробити листівку з рухомими елементами (віконце, дверцята). Створити будиночок із паперових форм (циліндр, куб, конус). Вирізати і склеїти коробочку для подарунка. <i>LEGO / конструктори</i> Побудувати транспортний засіб із рухомими деталями. Створити ігровий майданчик для фігурок. Змоделювати ферму з тваринами та огорожею. <i>Наочне моделювання</i> Скласти розпорядок дня у вигляді стрічки часу. Створити модель «пори року» з характерними ознаками. Побудувати місто з умовними позначками (дороги, будівлі, дерева)	Зробити об'ємну фігуру (куб, піраміду) з паперу. Побудувати будиночок із паперових форм і прикрасити його. <i>LEGO / конструктори</i> Побудувати механізм із рухомими частинами (наприклад, колесо, дверцята). Створити місто майбутнього з дорогами, будівлями, транспортом. Змоделювати сцену для театру з фігурками. <i>Наочне моделювання</i> Створити карту маршруту з умовними позначками. Побудувати годинник із рухомими стрілками. Зробити модель екосистеми (дерева, тварини, вода, сонце)	Створити «екологічний транспорт» із коробок, кришечок, паличок. Зробити робота-прибиральника з фольги, дроту, гудзиків. Побудувати ферму з природного матеріалу з функціональними зонами. <i>Паперове моделювання</i> Створити листівку з механізмом (відкривається або рухається). Зробити об'ємну геометричну фігуру (призма, піраміда) з паперу. Створити будівлю з паперових форм і її план. <i>LEGO / конструктори</i> Побудувати механізм із шестернями або важелями. Створити «місто майбутнього» з інфраструктурою. Змоделювати сцену для театру з декораціями та фігурками. <i>Наочне моделювання</i>
--	--	---	---	---

				Створити карту маршруту з умовними позначками. Побудувати годинник із рухомими стрілками. Зробити модель екосистеми (дерева, тварини, вода, сонце)
Ігрова та інтегрована STEAM-діяльність				
Освітні завдання	<i>Science & Sensory</i> «Що шурхотить і що плюскає» — обстеження коробок із матеріалами (сухе / вологе, сипуче / текуче), експерименти з наливанням води чи насипанням манки. <i>Technology</i> «Чарівна кнопка» — інтерактивна гра з коробкою: натисни — засвітилася, посунь — відкрилася. Маленьке «техно-лего». <i>Engineering</i> «Будуємо вежу» — експериментування з кубиками різної форми, визначення, що стабільніше.	<i>Science</i> «Що плаває — що тоне» — дослідницька гра з водою та предметами (дерев'яні, пластикові, металеві). <i>Technology</i> «Відкрилося – закрилося» — знайомство з побутовими механізмами (коробочки, банки, коробки із зачіпками). <i>Engineering</i> «Збудуй доріжку» — конструювання з паличок, камінців, пробок: яка буде найміцнішою? <i>Art</i> «Картина з гудзиків» — створення аплікацій із предметів, поєднання сенсорного й мистецького досвіду. <i>Math</i>	<i>Science</i> «Хто швидше рухається?» — пускання машинок різного розміру по похилій площині (дослідження сили й швидкості). <i>Technology</i> «Склади мій механізм» — гра з техноконструктором (елементи коліс, шестерень, «натисни — обертай»). <i>Engineering</i> «Міст через струмок» — створення моста з підручних матеріалів (сірники, палички, губки). Випробування на «вантажність». <i>Art</i> «Техноскульптури» — створення об'єктів з металевих кришечок, болтиків, шнурків (робот, транспорт). <i>Math</i>	<i>Science</i> «Що реагує на магніт?» — досліди з предметами: магнітні / немагнітні; фіксація результатів на умовній таблиці. <i>Technology</i> «Як працює...?» — серія демонстрацій побутових приладів та обговорення принципів їхньої дії (ліхтарик, млинок для кави, фен). <i>Engineering</i> «Проектуємо будинок для іграшки» — архітектурна гра з урахуванням завдань: дах не протікає, має двері, вікно. <i>Art</i> «Предмет в уяві» — створення об'єктів, яких не існує, але які можуть

	<i>Art</i> «Друкуємо предмети» — відбитки ложок, ключиків, гудзиків у фарбі (пізнаємо форму та створюємо орнаменти). <i>Math</i> «Рахуємо ложечки» — сортування предметів за кольором / розміром, основи порівняння «більше — менше»	«Логічні пари» — пошук пар за формою, кольором, кількістю. Вступ до поняття «класифікація».	«Робоче місце для форм» — заповнення шаблонів предметами за формою, конструювання з геофігур	допомагати (наприклад, «машина, що гріє суп»).
Показники компетентності	Наслідуює прості дії дорослого у будівництві та конструюванні. Складає елементарні конструкції з кубиків чи великих деталей конструктора. Виявляє інтерес до предметів, що можна з'єднувати, розбирати, складати. Виконує прості практичні дії (покласти, з'єднати, розібрати).	Будує нескладні конструкції за зразком (вежа, міст). Використовує різні матеріали (пластилін, папір, природні матеріали) для створення виробів. Вміє виконати завдання з кількох кроків (вирізати – наклеїти – прикрасити). Починає проявляти творчість у моделюванні та конструюванні.	Планує послідовність дій для створення виробу чи конструкції. Комбінує різні матеріали та інструменти для досягнення результату. Створює більш складні конструкції (будиночки, транспорт, аплікації). Виконує прості інженерні завдання у грі (збудувати міст, який не падає). Виявляє інтерес до експериментів у STEAM-діяльності (вода, пісок, магніти).	Самостійно виконує практичні та творчі завдання, проявляє ініціативу. Конструює за схемою або власним задумом, пояснює свої дії. Виконує інженерні завдання у грі (створення механізмів, моделей). Бере участь у колективних проєктах, розподіляє ролі у спільній діяльності. Використовує знання з різних сфер (математика, природа, технології) у STEAM-іграх. Дотримується правил безпеки та бережного ставлення до матеріалів.

Дії в інформаційному просторі

Мета. Формування в дітей умінь орієнтуватися в інформаційному просторі через предметно-технологічну діяльність. Розвиток базових цифрових та комунікативних компетентностей. Виховання культури безпечного та творчого використання інформації.

Завдання:

- Ознайомлення з елементарними способами пошуку, відбору та використання інформації.
- Розвиток умінь представляти результати діяльності (малюнок, схема, усна розповідь).
- Формування навичок співпраці та комунікації у спільному інформаційному середовищі.
- Поступове введення понять «знак», «символ», «схема», «інструкція».

<i>Вік Показники розвитку</i>	<i>3-й рік життя I молодша група</i>	<i>4-й рік життя II молодша група</i>	<i>5-й рік життя середня група</i>	<i>6-й рік життя старша група</i>
<i>Вікові можливості</i>	Розпізнає прості зображення, символи; виконує прості інструкції; відтворює знайомі дії.	Вміє групувати предмети за ознаками; користується простими схемами; починає розуміти послідовність дій.	Створює власні прості схеми; може пояснити свої дії; використовує інформацію для вирішення завдань.	Володіє елементарними навичками роботи з інформацією (порівняння, узагальнення); створює прості інформаційні продукти (малюнки-інструкції, колажі); усвідомлює правила безпеки.
<i>Освітні завдання</i>	Формувати початкове уявлення про інформацію як повідомлення (слово, звук, зображення, міміка). Розвивати здатність реагувати на прості вербальні та невербальні сигнали дорослого. Ознайомлювати з пізнавальними джерелами: книга, картинка, музика, мова. Сприяти розвитку слухової уваги (на голос, музику, звуки середовища).	Розвивати здатність розрізняти види інформації: слово, звук, зображення, рух. Ознайомлювати з функціями книжки як джерела знань: що таке книжка, що в ній можна знайти. Формувати вміння зчитувати просту графічну інформацію (пиктограми, знаки, стрілочки). Поглиблювати розуміння мови як засобу	Формувати уявлення про різноманітні джерела інформації (книга, фото, аудіо, екран). Ознайомлювати з поняттями «інформація про себе», «інформація про навколишній світ». Розвивати здатність аналізувати, що показано на картинці / у виставі / повідомленні. Стимулювати використання інформації для дії («побачив знаки — зрозумів, що робити»).	Поглиблювати уявлення про інформацію як засіб пізнання, впливу, комунікації. Розвивати вміння шукати, зчитувати та передавати інформацію в різних формах (словесно, візуально, технічно). Формувати навички початкової критичності: яка інформація важлива, а яка — зайва. Ознайомлювати з інформаційними технологіями (смартфон,

	Заохочувати сприймання інформації через просту візуалізацію: малюнки, піктограми, жести	передавання думок та емоцій. Заохочувати участь дітей у діалогах за сюжетами казок, використовуючи прості засоби передачі інформації: міміки, іграшкових телефонів, зображень	Заохочувати елементи зворотного зв'язку: як передати інформацію іншим (жест, слово, малюнок, фото)	телевізор, мікрофон) — їхнім призначенням і безпечним використанням. Стимулювати створення власних інформаційних продуктів: малюнок-оголошення, сенсорна газета, радіо для друзів
	«Знайди пару» – пошук однакових картинок чи символів. «Виконай дію за карткою» – картка із зображенням (плескати, стрибати, сидіти). «Що спочатку?» – дві картинки, дитина визначає послідовність (наприклад: взяти ложку – їсти)	«Склади інструкцію» – послідовність картинок для дії (миття рук, одягання). «Маршрут у лабіринті» – рух за схемою-доріжкою. «Групуї за ознакою» – розкладання карток за кольором, формою, призначенням	«Алгоритм дій» – складання карток-інструкцій для побутових процесів (приготування бутерброда). «Кодування рухів» – картки із символами, що задають рухи (стрибок, крок, плескання). «Маленький дослідник» – збір інформації про предмет (колір, форма, матеріал) і представлення її у схемі чи малюнку	«Створи інформаційний продукт» – малюнок-інструкція, колаж, схема. «Інформаційний детектив» – пошук потрібної інформації серед кількох карток/зображень. «Безпечний простір» – гра-обговорення правил безпеки (що можна / не можна робити з інформацією). «Командний алгоритм» – група дітей складає спільну інструкцію для виконання завдання
Показники компетентності дитини	Виконує прості інструкції, розпізнає знайомі символи	Групує предмети за ознаками, користується схемами	Складає прості алгоритми, пояснює свої дії. Створює схеми	Створює інформаційні продукти, дотримується правил безпеки, співпрацює у групі

ОСВІТНІЙ НАПРЯМ МИСТЕЦЬКИЙ

Мета. Формування в дітей естетичного ставлення до світу, розвиток художньо-творчих здібностей. Виховання інтересу до мистецтва, музики, театру, образотворчої та декоративної діяльності. Розвиток здатності виражати власні емоції, думки та почуття через мистецькі засоби. Підготовка до сприймання мистецьких творів та створення власних творчих продуктів.

Завдання:

- Ознайомити дітей із різними видами мистецтва (музика, живопис, театр, танець, декоративно-прикладне мистецтво).
- Формувати навички художньо-образної діяльності (малювання, ліплення, аплікація, спів, рухи під музику).
- Розвивати здатність до творчої імпровізації та самовираження.
- Виховувати емоційну чутливість, уміння відчувати красу у природі, мистецтві, повсякденному житті.
- Стимулювати участь у колективних мистецьких заходах (спільні малюнки, театралізовані ігри, музичні виступи).
- Формувати уявлення про культурні традиції та народне мистецтво.
- Підтримувати розвиток фантазії, уяви та креативності в дітей.

Сприйняття мистецтва та естетики довкілля

<i>Вік</i> <i>Показники</i> <i>розвитку</i>	<i>3-й рік життя</i> <i>I молодша група</i>	<i>4-й рік життя</i> <i>II молодша група</i>	<i>5-й рік життя</i> <i>середня група</i>	<i>6-й рік життя</i> <i>старша група</i>
Мистецько-творча компетентність				
Художньо-продуктивна діяльність				
Сприйняття та ціннісне ставлення	Формуються передумови естетичного ставлення до навколишнього світу, розвиваються елементарні види образотворчої діяльності, дитині притаманна висока емоційна чутливість до яскравих творів образотворчого мистецтва	Формується естетичне ставлення дитини до світу природи, дорослих, однолітків, себе. Дошкільник цілісно та емоційно сприймає образотворче мистецтво. Поряд з емоційною чутливістю та сенсорними	Формуються художня свідомість та глибока емоційна чутливість. Діти починають активно порівнювати різні твори мистецтва, оцінюючи їх за кольором, формою. Здатні створювати складніші витвори, продовжують виявляти високу емоційну чутливість до творів образотворчого мистецтва. Починають експериментувати з	Естетичне ставлення до навколишнього світу та самого себе стає свідомим і активним. Дитина не лише сприймає красу, відгукується на неї, а й намагається сама її створювати. У дитини формується здатність сприймати й відтворювати ритм малюнка, розвивається схильність до імпровізації,

		здібностями формується художнє мислення	різними техніками й матеріалами	вдосконалюється просторова уява
Вікові можливості	Дитина починає проявляти стійкий інтерес до художньо-творчих дій, намагається наслідувати дорослого. Основне завдання полягає в розвитку вмінь і навичок дітей застосовувати інструменти для образотворення: правильно тримати олівець і пензлик, користуватися фарбами, матеріалами для ліплення	Дитина, займаючись малюванням та ліпленням, починає набувати формотворчих рухів. У неї вдосконалюються мислення, пам'ять, сприйняття, поступово накопичуються знання про сенсорні еталони предметів та явищ довкілля; дитина починає залюбки експериментувати з художньо-творчими матеріалами. Працюючи з пластичними матеріалами, дитина засвоює прийоми ліплення, намагається самостійно трансформувати шматок глини в потрібну їй форму. В аплікації дитина ознайомлюється з процесом наклеювання; розкладає готові форми, створюючи візерунки та нескладні сюжети	Формується стійкий інтерес до образотворчого мистецтва, всі психологічні процеси стають дедалі досконалішими, розвиваються естетичні почуття. Дитина обстежує предмети за допомогою органів зору та дотику. Поглиблюються знання про форму, величину. Дитина намагається в образотворенні передати характеристики образів. Особливу увагу приділяють навчанню зображення предметів різної величини, що складаються з однієї чи кількох частин; закріплюють знання про вічні ознаки об'єктів та явищ, колірну гаму. Дитина ознайомлюється з новим формотворчим рухом – вирізуванням	Дитина володіє вже певним обсягом знань, умінь та навичок художньо-творчої діяльності. Особливу увагу надає засвоєнню знань про перспективу, просторове розміщення, градацію пропорцій і відтінки зображених предметів. Дитина здатна вже аналізувати та синтезувати об'єкти, які вона передає в художній творчості. Проявляється самостійність у виконанні завдань, зростає інтерес до колективних робіт. Володіючи певними формотворчими навичками та засвоївши знання про сенсорні еталони, дитина цього віку в роботах виявляє фантазію, творче мислення, тому вироби вирізняються неповторністю та оригінальністю
Освітні завдання	Формувати в дітей інтерес до образотворчої діяльності, вміння дивуватися, емоційно	Ознайомлювати дітей із видами й історією образотворчого мистецтва	Розвивати стійкий інтерес до образотворчого мистецтва. Формувати вміння емоційно	Формувати в дітей особистісну емоційну

	сприймати ілюстрації, картинки, вироби декоративно-ужиткового мистецтва. Вчити розпізнавати зображення, асоціювати їх із знайомими явищами, предметами, визначати й називати їхнє місце розташування на аркуші паперу (вгорі, внизу, збоку, посередині) та одне щодо одного (над, під, спереду, ззаду), позитивно реагувати на всі кольори фарб, називати їх, обирати ті, що подобаються	(роботи класиків та сучасних митців). Виховувати стійкий інтерес до художньо-творчого образотворення. Учити порівнювати форми з геометричними еталонами, називати кольори та деякі відтінки; використовувати в роботі пензлі різної товщини та форми; навчати елементарних прийомів композиції. Удосконалювати набуті та засвоювати нові технічні навички образотворення, спонукати використовувати ці навички в самостійній художній діяльності, передавати форму, колір і характерну будову предметів та об'єктів	сприймати твори мистецтва, розповідати про них. Ознайомлювати з видами образотворення: графіка, живопис, декоративно-ужиткове мистецтво, скульптура, архітектура; жанрами: живопис, портрет, пейзаж, натюрморт. Удосконалювати набуті навички образотворення, вміння використовувати засоби передавання предметів і явищ довкілля (лінія, крапка, мазок, пляма, форма, композиція). Ознайомлювати з характерними особливостями вишивки різних регіонів: яворівською іграшкою, косівською керамікою тощо. Ознайомлювати з писанкарством і витинанкою, найпростішими способами вирізування	позицію до творів художньо-творчої діяльності. Продовжувати ознайомлювати з творами митців, розвивати вміння диференціювати їх за зображувально-виражальними засобами (види та жанри). Формувати вміння самостійно відображати в роботах предмети та явища довкілля, користуючись набутими навичками. Учити створювати багатофігурні композиції, використовувати перспективу, самостійно добирати потрібні засоби зображення, вміло користуватися знаннями про колір, лінію, форму. Продовжувати ознайомлювати з характерними особливостями вишивки, петриківського розпису, виразністю скульптури малих форм
Ліплення	Ознайомлювати дітей з глиною, її властивостями: м'яка, ліпиться, трансформується від дотику. Вчити правильно	Збагачувати знання про властивості глини та пластиліну (тверді / м'які). Закріплювати набуті раніше знання, уміння та	Поглиблювати та збагачувати знання про сенсорні характеристики глини, пластиліну, тіста за допомогою	Формувати навички визначати властивості глини, пластиліну, піску, снігу (м'який, твердий, липкий, розсипчастий).

	користуватися глиною: ліпити на дошці чи клейонці, не розкидати, мити руки після роботи. Вчити прийомів ліплення: відщипувати шматки глини різного розміру від цілого, розкочувати їх у руках та на дошці, розплющувати, з'єднувати шматки між собою	навички роботи з пластиліном і глиною. Оволодіння навичками ліпити предмети кулястої (кавун, капуста, буряк, редиска), циліндричної (огірок, кабачок, цукерка, ковбаска), конусоподібної (морква, бурулька) та дископодібної (блюдечко, тарілка, диск) форм. Розвивати вміння ділити шматок глини на різні за величиною частини, передавати в ліпленні нескладні сюжетні композиції. Навчати дітей прийомів скачування, розкочування глини між долонями круговими та прямими рухами; заокруглювати, загострювати, загинати краї, виліплювати вироби, створюючи предмети різних форм	зорового та дотикового аналізаторів. Закріплювати правила роботи з глиною (пластиліном). Удосконалювати навички розкочування і скачування глини між долонями коловими рухами, відтворюючи предмети округлих форм (овочі, фрукти, кульки, горішки для білочки), прямими рухами для отримання прямолінійних циліндричних форм (стовпчики для паркана, олівці, цукерки). Навчати прийомів розплющування між долонями круглих форм, прикріплення їх до середини пелюстки, вдавлювання середини глиняної кульки пальцями, щоб надати їй порожнистої форми (мисочки для меду). Розподіляти шматок глини на кілька різних за розміром частинок (три); витягувати (дзьоб у пташки); защипувати краї кінчиками пальців (вареники, пиріжки, печиво, бублики). Розвивати вміння з'єднувати частини дрібних деталей	Ознайомлювати зі скульптурними особливостями (об'ємна форма, поза, матеріал). Розглядати малі скульптурні форми. Навчати дітей різних способів ліплення (конструктивний, комбінований, скульптурний) та навичок надання міцності виліпленим виробам. Закріплювати такі прийоми, як скачування, розкочування глини між долонями коловими рухами, відтворюючи предмети округлих форм (фрукти, овочі). Створювати образи з глини або інших матеріалів комбінованим способом. Навчати прийомів ліплення посуду, декоративних пластин за мотивами української кераміки (васильківської, опішнянської, косівської), ліплення з натури (овочі, фрукти, невеликі іграшки), ліплення за уявою, власним задумом, змістом казок.
--	--	--	---	---

			прищипуванням, примазуванням. Вчити дотримуватися пропорцій, характерних особливостей та будови зображених предметів для отримання бажаних образів. Навчати дітей елементів декоративного ліплення	Учити створювати рельєфи на пластинці. Показувати техніки ліплення (затирання пластиліну, викладання з кульок чи тоненьких пластилінових мотузок)
<i>Аплікація</i>	Без наклеювання викликати в дітей бажання маніпулювати з папером (м'яти, рвати, гнути навпіл), гратися з готовими формами та заготовками. Учити викладати елементарні аплікації з різних геометричних форм (трикутник, квадрат, круг, смужки різної товщини), чергувати їх за кольором на фланелеграфі, пізніше — на площині (смужка паперу, по колу); на аркуші викладати силуети людей, тварин, рослин, об'єктів тощо; складати з них прості сюжети, обігруючи їх	Ознайомлення із сенсорними характеристиками матеріалів та обладнання, користування пензлем та клеєм, оволодіння навичками охайного наклеювання. Вироблення вміння розташовувати на аркуші паперу готові форми; викладати зображення з трьох частин, створюючи з них виразні образи, елементарні композиції, розміщуючи їх по всій поверхні аркуша паперу; користуватися пензлем та клеєм, охайно наклеювати	Ознайомлення з матеріалами та їхніми властивостями, обладнанням для заняття. Навчання правильно тримати ножиці, робити ними прямі (широкі та вузькі) і косі зрізи. Розвиток умінь викладати зображення із трьох частин, створюючи з них виразні образи, елементарні композиції, охайно наклеювати (будинки, драбину, вежу, паркан, ялинку, яблуко, помідор, сливу). Заохочення до складання візерунків з готових рослинних елементів та геометричних форм на прямокутнику, квадраті, колу, овалі, що імітують різні предмети, за мотивами української вишивки та кераміки.	Вдосконалення навичок роботи з ножицями, пензлем, клеєм. Навчання дітей технік аплікації з використанням різних матеріалів. Закріплення навичок вирізати кола та овальні форми з паперу, складеного в кілька разів, та створення з вирізаних форм композицій та орнаментів (фрукти, овочі, квіти, намисто). Навчання силуетного вирізування предметів симетричної форми із складеного навпіл паперу (ваза, чашка, глечик, ялинка, лялька в сукні, пташка). Залучення дітей до вирізування зі складеного в кілька разів паперу найпростіших витинанок.

			Навчання колективно з групою дітей під керівництвом педагога реалізувати творчий задум — створити композиції з готових форм. Закріплення вміння користуватися пензлем та клеєм, охайно наклеювати	Заохочення дітей до опанування таких технік, як мозаїчна аплікація з порізаних ножицями дрібних клаптиків кольорового паперу, аплікація з рваних клаптиків м'якого за фактурою різноколірного паперу. Закріплення навичок різати тканину, вирізати з квітчастої тканини певні форми відповідно до предметного чи сюжетного задуму, розташовуючи їх по всій площині. Навчання дітей створювати композиції колективно, використовуючи різні матеріали. Навчання дітей укладати орнамент, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів або стилізованих рослинних чи тваринних мотивів. Заохочення до декорування і прикрашання аплікацією різних предметів за зразком українських декоративних орнаментів
Малювання	Учити правильно тримати олівець (трьома пальцями),	Закріплення сенсорних характеристик пензлів,	Закріплення знань про олівці, їхні різновиди (прості,	Навчання дітей відчувати колір та співвідносити його з

	регулювати натиск під час роботи; правильно користуватися пензлем (тримати над металевою частиною, акуратно набирати потрібну фарбу на весь ворс, змочивши пензлик у воді, зайву фарбу витирати об край посудини, добре вимивати пензлик після роботи). Вчити прийомів зображення навколишніх предметів, явищ за допомогою штрихів і ліній, плям і мазків; зображення шляхом прикладання долонь, пальців, штампування	олівців (не менше шести кольорів та відтінків), паперу, обладнання; уміння правильно тримати олівець, фломастер, пензлик та дотримуватися правил під час користування ними. Навчання дітей прийомів малювання в різних техніках (пальцями, тичками), розташування малюнка по всій площині аркуша. Збагачення знань про кольори, що існують у природі. Ознайомлення з основними кольорами, похідними від них, а також відтінками (рожевий, сірий, блакитний). Навчання малювати прямі вертикальні й горизонтальні лінії (доріжки, різнокольорові нитки, струмки, що течуть), предмети, які складаються з прямих, трикутних, круглих, овальних, прямокутних форм.	кольорові, воскові), властивості свічки, фломастерів, вугликів, кольорової крейди, пастелі; матеріали та обладнання для малювання (різні пензлики, фарби, склянка з водою, маленька серветка для витирання пензлика, папір). Навчання дітей прийомів малювання фарбами (гуашевими та акварельними) у різних техніках (ниткографія, монотипія, плямографія, воскографія, пальцями, тичками). Ознайомлення з основними кольорами та їхніми світлими й темними відтінками (оранжевий, рожевий, сірий, голубий, світло-зелений, темно-зелений, світло-коричневий, темно-коричневий). Навчання малювати предмети, що складаються з прямих, трикутних, круглих, овальних, прямокутних та трапецієподібних форм, об'єкти природи (овочі фрукти), людей, тварин. Розвиток уміння малювати гуашевими фарбами, вибирати	настроєм. Використання всіх кольорів спектра та складних відтінків. Заохочення до експериментування з фарбами. Ознайомлення з поняттям «палітра». Розвиток уміння самостійно вибирати колір, його теплі й холодні відтінки відповідно до тла. Навчання дітей технік та прийомів малювання фарбами (гуашевими й акварельними) як у традиційних, так і в нетрадиційних техніках, олівцями, свічкою, фломастерами, вугликами, кольоровою крейдою, пастеллю. Збагачення сенсорного досвіду під час обстеження та визначення форм предметів перед їхнім зображенням на папері. Закріплення вміння передавати в малюнку їхню елементарну подібність за допомогою прямих вертикальних і горизонтальних ліній, трикутних, овальних, прямокутних форм та відповідного кольору.
--	---	--	--	---

		Ознайомлення з народним декоративно-ужитковим мистецтвом (вишивки, ткани й різьблені вироби). Ознайомлення з елементами народного декоративного розпису, наприклад косівським, петриківським. Навчання прикрашати площинні предмети візерунком, використовуючи крапки, мазки, лінії, кільця, малювати в різних техніках, розташовуючи візерунок по всій площині аркуша	фарбу та зафарбовувати зображення, заштриховувати невеликі площі, не виходячи за краї малюнка. Навчання елементів декоративного малювання (крапки, мазки, лінії, кільця) у різних техніках (сірниками, тичком або пальцем). Розвиток умінь розташовувати елементи візерунка на різних площинних паперових формах (прямокутник, квадрат, круг, овал)	Ознайомлення зі способами передавання просторового розташування предметів на малюнку (дерево, яке на малюнку ближче, на передньому плані буде вище, ніж те, що віддалене). Навчання дітей малювати з натури (яблуко на тарілці, квіти у вазі). Ознайомлення дітей з такими поняттями, як «візерунок», «орнамент», регіональними особливостями декоративного розпису, орнаменту, елементами декоративного малювання. Розвиток умінь створювати сюжетні малюнки за враженнями від спостережень за предметами та явищами навколишнього світу, природою в різні пори року (малювання по пам'яті). Відтворювати в малюнку сюжети або фрагменти знайомих казок (малювання за уявою). Розвиток умінь використовувати для реалізації задуму різні засоби та техніки, розташовувати
--	--	--	--	--

				малюнок по всій площині аркуша
Ознайомлення з творами художників, скульпторів, дизайнерів	Навчати емоційно сприймати твори образотворчого мистецтва, впізнавати в зображеннях знайомі явища, предмети, казкових персонажів, доброзичливо сприймати їх, дивуватися. Емоційно відгукуватися під час розгляду та дотикового обстеження виробів декоративно-ужиткового мистецтва. Називати зображений на картинках стан погоди; класифікувати на зображеннях, ілюстраціях людей за статевими ознаками, орієнтуватися у видах їхньої діяльності	Виховувати здатність емоційно сприймати — милуватися, дивуватися, помічати красиве — твори образотворчого мистецтва (ілюстрації, картини, скульптури малих форм) та декоративно-ужиткового (дерев'яна яворівська та косівська глиняна народна іграшка, посуд, вишивка), розвивати естетичний смак	Розвивати емоційну чутливість до творів образотворчого мистецтва: позитивне ставлення до персонажів, уміння помічати їхні характерні особливості, виразність поз, жестів, барвистість костюмів, розповідати про взаємини між ними. Формувати вміння розрізняти й називати настрій та душевний стан людини під час аналізу творів мистецтва. Виховувати повагу до майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, розуміння складності процесу їхньої праці під час розгляду народних іграшок, вишивок, кераміки, писанок тощо. Учити помічати яскравість і неповторність цих виробів	Ознайомлення дітей з різними видами образотворчого мистецтва: живописом (пейзаж, портрет, натюрморт, сюжетні картини побутової і казкової тематики), графікою, скульптурою, декоративно-ужитковим мистецтвом (вишивка, витинанка, ткацтво, килимарство, різьблення по дереву, карбування, писанкарство, кераміка). Заохочення дітей до пізнання особливостей творів народного класичного та саєнського мистецтва в різних регіонах України (наприклад, полтавська й гуцульська вишивки, косівська, опішнянська та київська кераміка). Розвивати здатність дітей емоційно сприймати твори мистецтва, відгукуватися під час їхнього розгляду
Орієнтовні ігри	«Кольорове диво» — гра з фарбами та відбитками. «Чарівний пензлик» — малювання широкими	<i>Образотворчо-пластичні ігри</i> «Чарівна лінія» — експериментування з	<i>Візуально-образні ігри</i> «Чарівні плями фантазії» — гра з роздуванням фарби,	<i>Візуальні ігри</i> «Картина мого світу» — створення власних сюжетних композицій.

	мазками, емоційне вираження. «Сонечко на папері» — тематичні малюнки з емоційною складовою. «Малюємо пальчиками» — розвиток моторики та уяви. <i>Музично-творчі ігри</i> «Стук – плеск – музика!» — дослідження звуків. «Танцює пензлик» — поєднання малювання і руху під музику. «Заспівай-намалюй» — гра, де сюжет пісень втілюється в малюнку. <i>Комбіновані мистецькі ігри</i> «Магія кольору й руху» — імпровізація під музику за допомогою стрічок, фарб або м'яких матеріалів. «Кольоровий дощик» — сенсорна гра з використанням прозорих папірців, стрічок або води. «Візерунок для мами» — декоративне оформлення виробів з емоційним підтекстом	формами, створення візерунків. «Кольоровий настрій» — передавання емоцій кольором у грі з олівцями, крейдою або фарбами. «У вітру на пензлику» — імпровізація в техніці монотипії чи акварелі. «Фарби танцюють» — гра з рідкими фарбами: рухливе малювання, бризки, точки. <i>Гра-театралізація через мистецтво</i> «Маска веселого звірятка» — створення масок і театралізація. «Перетворення» — зображення себе в образі персонажа (тварини, пори року, почуття). «Казкова палітра» — малювання казки, а потім її театралізація. <i>Музично-образні ігри</i> «Малюнок до пісеньки» — створення ілюстрацій до знайомих пісень. «Музика звучить — пензлик живе» — рухливе малювання під музику різного характеру.	виведенням образів із випадкових форм. «Малюємо музику» — малювання на основі музичних тем (весела, спокійна, тривожна). «Історія мого пензлика» — створення малюнка на власний вигаданий сюжет. «Кольоровий портрет емоції» — передавання злості, радості, спокою через колір і форму. <i>Гра-драматизація через мистецтво</i> «Я — герой казки» — створення костюмованих елементів та інсценізація знайомих сюжетів. Вистава на паперовій сцені — створення декорацій і персонажів із паперу, театралізація. «Образ і рух» — гра на перевтілення з елементами танцю, театру й малювання. <i>Музично-пластичні ігри</i> «Мелодія в руках» — рухові імпровізації зі стрічками чи тканиною під музику. «Звуки кольору» — інтеграція шумових інструментів у гру-малювання.	«Фантазія на крилах кольору» — імпровізація з фарбами, символіка настрою. «Пензлик мрій» — гра з власною художньою ідеєю. «Кольоровий простір» — вивчення кольорів у композиції (гармонія, контраст). <i>Театрально-художні ігри</i> «Малюю історію — граю персонажа» — інтеграція малюнка й драматизації. «Велика вистава емоцій» — створення емоційних масок і їхнє програвання. «Казкотeka художника» — гра, де дитина обирає казку, малює та оживлює її. <i>Ігри на музику й образ</i> «Мелодія і колір» — відтворення відповідності емоції музики та кольору. «Звуки живопису» — гра з музичним супроводом у процесі створення образу. «Танець у лініях» — відтворення рухів танцю через графіку. <i>Креативні дизайн-ігри</i> «Оздоблювач настрою» — гра з декоративними
--	---	--	---	---

		«Танок кольорових крапель» — гра з мозаїкою, кришталевим папером чи прозорими кульками. <i>Сенсорно-тактильні ігри з мистецьким змістом</i> «Кольоровий пісочок» — створення зображень у піску або манці. Малюємо без пензлика — нетрадиційними матеріалами: губкою, ниткою, пальчиками. «Об’ємні фантазії» — створення пластилінових або солоних істот	«Танок фарб» — одночасний рух і малювання на великому аркуші чи плівці. <i>Тактильно-матеріальні ігри</i> «Форма і текстура» — створення зображень із різних матеріалів (шматочки тканини, крупи, пісок). «Малюємо без пензлика» — гра з нетрадиційними техніками: відбитки, катання кульок, ниткографія. «Складаємо світ самі» — комбінування природних і мистецьких матеріалів у мозаїчних колажах	матеріалами: створення рамок, листівок, аплікацій. «Художній калейдоскоп» — складання симетричних зображень із модульних елементів. «Мистецька місія» — гра-проект: створення спільного твору (панно, плаката, інсталяції)
Інноваційні техніки зображувальної діяльності	<i>Нетрадиційні техніки зображення</i> Малювання піною, плівкою, фольгою, текстилем. «Сліпа» графіка — малювання із заплющеними очима або по дотикових маршрутах. Техніка монотипії — створення відбитків фарби з гладкої поверхні. <i>Сенсорно-дослідницькі технології</i>	<i>Нетрадиційні техніки зображення (інновації в матеріалах та методах)</i> Ниткографія — створення зображень за допомогою відбитків кольорових ниток. «Складений малюнок» — згинання паперу для створення симетрії або сюрприз-ефекту. «Малювання» повітрям — експерименти з дуттям фарби через трубочку.	<i>Нетрадиційні техніки зображення</i> «Малювання наново» — робота з напівпрозорими фарбами на пластику, склі або плівці. «Жива картина» — створення фрагментів, що рухаються (на паличках, мотузках, з’єднаних ниткою). «Крапля-мандрівниця» — гра з рідкими фарбами на вертикальній поверхні: спостереження, куди стече крапля, що вона «намалює».	<i>Інноваційні техніки зображення та експеримент</i> «Світлотінювий живопис» — гра з контуром і освітленням (композиції на чорному фоні, білим по темному, гра контрасту). «Образ у русі» — графіка за мотивами танцю, емоцій, дії. «Сліпий сюжет» — поетапне малювання із сюрприз-елементами (коли частину зображення приховано і дитина домальовує за уявою).

	Малювання пальцями, долоньками, ніжками — занурення в тілесно-сенсорний досвід. Малювання на текстурованих поверхнях (наждак, мішківина). Малювання «тиском» — кольоровими мішечками, панелями із сипучими або гелевими матеріалами. <i>Технології світла й кольору</i> Світлова проєкція з кольоровими фільтрами — рух тіней, змішування кольорів. Малювання на світлових панелях або інтерактивному столі. Люмінесцентне малювання (під чорним світлом). <i>Інтегративно-дослідницькі технології</i> Малювання під музику — емоційне зображення відчуттів у звуках. Тактильне малювання з ароматичними або термочутливими фарбами. Використання природних матеріалів у мистецтві: трава, пелюстки, кора, крупа	Техніка «фротаж» — перенесення фактури з поверхонь (листя, тканина) на папір. <i>Світлова та кольоротерапевтична взаємодія</i> Лайтбокси — малювання прозорими або кольоровими матеріалами на світлових панелях. «Гра світла й тіні» — створення композицій з прозорих елементів, які світяться при сонячному або штучному світлі. Світлові пісочниці — малювання пальцями на піску з підсвічуванням: стимулює візуально-тактильну уяву. <i>Музично-візуальна інтеграція</i> Малювання під музику — підбір музичних треків, що стимулюють колірну імпровізацію. Ритм-композиція — створення малюнків відповідно до темпу, ритму, гучності.	<i>Світлотехнічні мистецькі інновації</i> Світлові бокси — створення аплікацій та колажів із напівпрозорих елементів, які змінюються під дією світла. «Світлопис» — малювання на спеціальних дошках, що світяться (наприклад, LED-малювання). Проекційна гра «Картина оживає» — доповнення дитячого малюнка мультимедійними ефектами або світлотінню. <i>Музично-візуальна взаємодія</i> «Композиція під звуки природи» — створення зображень під аудіозаписи дощу, вітру, пташиного співу. «Візуальний ритм» — перенос ритму мелодії в композицію ліній, плям, фігур. Аудіопалітра-гра: «Яка музика – такий і колір» (порівняння та асоціативне малювання). <i>Мистецьке дослідження</i> Кольорові експерименти — змішування фарб через прозорі пакети, злиття кольору в «космічній плямі». «Фарби й фізика» — гра з кольоровою піною, в'язкими	<i>Світлові технології</i> Малювання на LED-дошці — створення зображень, що підсвічуються або змінюються при дотику. Люмінесцентний живопис — використання фарб, що світяться під ультрафіолетом, створення «нічних» картин. «Проекційний колаж» — накладання дитячих зображень на проєкційні екрани (застосовують з мультимедійними проєктами). <i>Мультимедійна інтеграція</i> Малювання під емоційну музику — зосередження на внутрішньому стані, відповідності кольорів і форм. Арткомікси — створення зображень із героями коміксів та кадрами з життя (перші кроки до сторітелінгу). Звуковий пензлик — малювання супроводжується звуковим відгуком (підключені прості цифрові інструменти або сенсори). <i>Творчі експерименти</i> «Фарби й хімія» — взаємодія акварелі із сіллю, спиртом,
--	---	--	---	---

	— для аплікацій, композицій. <i>Цифрові та мультимедійні елементи</i> Прості інтерактивні додатки для малювання пальцем (на сенсорних екранах). Оживлення дитячого малюнка через проєкцію схожих візуальних ефектів. Малювання з озвученням дій (коли пензлик видає звук при русі)	<i>Дослідницькі мистецькі технології</i> Техніка «магічний малюнок» — малювання білою свічкою з наступним «відкриттям» зображення через акварель. «Кольорові трансформації» — гра зі змішуванням кольорів, де діти відкривають секрети поєднань. «Акварель + сіль» — створення незвичних фактур через фізичну взаємодію. <i>Інтерактивні мультимедійні технології</i> Прості сенсорні додатки для малювання пальчиком на планшеті з миттєвим візуальним ефектом (блиск, перехід кольору). Оживлення дитячих малюнків через анімацію схожих образів на екрані (не як оцінка, а як творче розширення). Використання проєкторів: створення великоформатних кольорових «фресок» разом з дітьми на стіні чи підлозі	рідинами або повітродувом для малювання. «Малювання за схемою природи» — спостереження за формами дерев, листя, слідів птахів і творення власного образу. <i>Цифрова творчість (у безпечній формі)</i> Інтерактивні панелі для малювання (аналогові або цифрові). Анімаційні стенди — дитина малює героя, а педагог демонструє його пригоди на екрані (через зображення, музичний супровід). Цифрова палітра — використання кольорових кругів, слайдів, планшетів для вивчення поєднань та переходів	воском для створення незвичних ефектів. «Графіка природи» — створення зображень через відбитки листя, кори, пір'я, змочених у фарбі. «Пластична мозаїка» — формування зображень із кольорових камінців, прозорих матеріалів. <i>Цифрові технології з мистецьким ефектом</i> Інтерактивне цифрове малювання на планшеті з анімаційними ефектами (блиск, тінь, рух). Оживлення зображення — фото дитячого малюнка «оживає» через анімацію (можна через додаток або у вигляді проєкції). VR- або AR-ефекти (у демонстраційній формі) — візуалізація картин у віртуальному просторі (як галерея дитячих робіт)
--	---	--	--	---

Показники компетентності дитини за мистецьким освітнім напрямом	Самостійно маніпулює з матеріалами для художньо-творчих дій; правильно тримає олівець, пензлик; розминає глину, ділить її на шматки; на заняттях працює з дорослим і самостійно. Знає призначення матеріалів для занять образотворчою діяльністю	Уміє користуватися матеріалами та інструментами для художньо-трудоих дій, має найпростіше уявлення про види образотворчого мистецтва; знає назви матеріалів та інструментів для художньо-творчої роботи; може сформулювати мету власної діяльності; бережно ставиться до своїх виробів; експериментує з фарбами та різними матеріалами	Користується в образотворчій діяльності не лише традиційними матеріалами та інструментами, а й новими; планує свої дії, їхню послідовність, розуміє доцільність цих дій; намагається знайти виробам практичне застосування; самостійно прибирає робоче місце після закінчення роботи. Проявляє бажання займатися художньою творчістю, розрізняє жанри мистецтва, розуміє їхню своєрідність, охоче експериментує з нетрадиційними техніками в образотворчій діяльності, очікує позитивного результату роботи	Проявляє елементарні практичні вміння в образотворчій діяльності; володіє різними способами передавання образів; самостійно займається художньою творчістю; уміє зображати контури й силуети людей різного віку та статі. Передає враження від творів мистецтва; коментує свої дії в процесі роботи; самостійно добирає потрібний матеріал, використовує його для підсилення характерності об'єктів і явищ; проявляє фантазію, веде пошукову діяльність
--	--	--	---	---

Музична діяльність

Слухання	Розвивати елементарне музичне сприймання: формувати вміння вслуховуватися у звучання; зосереджувати увагу на музичному творі короткої тривалості. Учити розрізняти контрастні ознаки музики: висока – низька; гучна – тиха; швидка – повільна. Формувати емоційне ставлення до музики:	Формувати цілісне музичне сприймання, учить слухати музику з початку до кінця; зосереджуватися на характері й зміні музики; привчати до культури слухання (не перебивати, слухати уважно). Розвивати здатність розрізняти художні елементи музики; визначати на слух темп, динаміку, регістр;	Розвивати цілісне музичне сприймання, слухати музичні твори середньої тривалості від початку до кінця; зосереджувати увагу на характері й зміні музичних елементів. Формувати вміння розпізнавати художньо-виражальні засоби музики: темп (швидкий – повільний), динаміка (гучний – тихий); тембр інструментів (струнні,	Розвивати стійку увагу та аналітичне сприймання музики, формувати здатність до зосередженого слухання творів більшої тривалості; учить визначати вступ, розвиток, завершення в музиці; знайомити з поняттями «музична фраза», «ритмічний мотив». Поглиблювати уявлення про музичні виражальні засоби; учить диференціювати темп, динаміку, ритм, регістр,
-----------------	--	---	--	---

	сприяти емоційному відгуку (радість, здивування, спокій тощо); стимулювати вираження емоцій через міміку, рух, жести. Розширювати досвід слухання різних видів музики: ознайомлювати з класичною, народною, дитячою авторською музикою; вводити слухання творів вокального й інструментального характеру (соло, ансамбль). Стимулювати асоціативне мислення: пробуджувати в уяві дитини образи, пов'язані зі звучанням (наприклад, «музика, як дощик»). Використовувати художнє слово, щоб поглибити сприймання. Сприяти зв'язку слухання з іншими видами діяльності: малювання, пантоміма, рух, гра за мотивами почутого	розпізнавати знайомі інструменти; вчити помічати контраст у звучанні (наприклад, гучне – тихе, веселе – сумне). Сприяти емоційному співпереживанню змісту твору, допомагати дітям висловлювати власні почуття щодо музики; зображати почуте за допомогою рухів, міміки, танцю, малюнка. Стимулювати уяву через слухання; викликати асоціації (музика схожа на дощ, нагадує казку); заохочувати до гри в «маленького композитора»: придумування назв до твору, сюжетів. Ознайомлювати з різноманіттям музичного мистецтва, слухання творів української народної, класичної та дитячої авторської музики; використовувати записи вокальної та інструментальної музики, малих форм (п'єси, уривки). Інтегрувати слухання з іншими видами мистецтва;	ударні, духові) та характер виконання. Сприяти розвитку емоційно-образного сприймання; учить дітей визначати настрій музики (радісний, тривожний, спокійний тощо); викликати емоційний відгук — через міміку, рух, кольори, творчі образи. Розвивати здатність до словесного висловлювання про музику, заохочувати дітей описувати почуте; формувати асоціативний словник (наприклад, «Ця музика схожа на дощ», «звучить, як казка»). Ознайомлювати з музичними жанрами та формами слухання: колискових, маршів, танцювальних композицій; введення понять «повтор», «контраст», «запитання – відповідь» у музиці. Стимулювати творчі прояви під час слухання – відображення музики в малюнку, танці, пантомімі; створювати короткі сюжети за мотивами музичних творів. Формувати музичну культуру слухача; учить слухати уважно, не перебивати; підтримувати інтерес до	тембру; спонукати до впізнавання музичних інструментів на слух; формувати розуміння музичних жанрів (вальс, марш, колискова тощо). Стимулювати емоційно-образне осмислення музики; заохочувати дитину до створення художнього образу за допомогою мовлення, пантоміми, малюнка; підтримувати вміння передавати свої враження, почуття від прослуханого твору. Формувати музично-мовленнєву компетентність; учить висловлювати власну думку про характер, темп, настрій музики; збагачувати активний словник художніми та емоційно-оцінними словами. Розвивати креативне сприймання через інтеграцію створення «музичних історій» або сюжетів на основі музичних творів; поєднання слухання з творчим малюванням, театралізованою грою, танцем. Формувати естетичні орієнтири та музичний смак;
--	---	---	--	---

		поєднання слухання з рухом, зображенням, аплікацією, театралізацією; розвиток комплексного художнього сприймання	української народної та класичної музики	ознайомлювати з творами українських та світових композиторів; розвиток поваги до музичної спадщини через знайомство з жанрами, стилями, національними мотивами
Співи	Формувати інтерес до співу як виду мистецької діяльності; заохочувати до активної участі у виконанні знайомих пісень; викликати радість і задоволення від спільного співу. Розвивати вокально-хорові навички; учить сприймати й відтворювати короткі музичні фрази; формувати навички дихання та артикуляції під час співу; стимулювати повторення фрагментів пісні в доступному регістрі. Формувати музичний слух і пам'ять; розвивати здатність впізнавати знайомі мелодії; учить точно повторювати інтонаційні й ритмічні зразки. Сприяти розвитку мовлення через спів; збагачувати словник дитини через тексти пісень; покращувати дикцію, ритмічну	Формувати інтерес до співу та пісенної творчості; заохочувати до емоційного виконання знайомих пісень; створювати умови для ініціативного наспівування у вільній грі. Розвивати вокальні навички; удосконалювати інтонаційну точність виконання простих мелодій; формувати навички співочого дихання і чіткої дикції; активізувати середній регістр голосу (зручна для дітей теситура). Розвивати музичний слух і пам'ять; учить повторювати на слух короткі мелодичні фрази; розвивати ритмічне відчуття через спів пісень з різним метром і темпом; закріплювати мелодії через рух, жест, малюнок.	Формувати стійкий інтерес до пісенного мистецтва; заохочувати дітей до співу в грі, вільній діяльності, за власним бажанням; викликати позитивні емоції, пов'язані з виконанням пісні; розширювати репертуар знайомих та нових пісень. Розвивати вокальні навички; учить співати в зручній теситурі, на одному рівному диханні; формувати вміння передавати настрій пісні через інтонацію та динаміку; розвивати чітку дикцію та ритмічну точність виконання. Сприяти розвитку музичного слуху й пам'яті; учить відтворювати короткі мелодійні й ритмічні фрази; формувати здатність до самостійного інтонування знайомих мотивів; підтримувати сприймання тембру голосу й простих акордових супроводів.	Розвивати сталі вокальні навички та інтонаційну точність; формувати вміння виконувати пісні в комфортному регістрі з правильною інтонацією; вдосконалювати дихання, фразування, артикуляцію. Формувати художньо-виразне виконання пісень; учить передавати емоційний настрій твору засобами динаміки, темпу, інтонації; активізувати використання міміки, жестів, руху під час виконання. Розвивати музичний слух і пам'ять; поглиблювати здатність точно відтворювати знайомі мелодії та ритми; учить розпізнавати пісні за вступом, тембром, ритмічним малюнком. Сприяти розвитку мовлення через спів; збагачувати активний словник дитини через поетичні тексти пісень;

	організацію мовлення; поєднувати пісню з рухом, жестом, ігровою дією. Стимулювати емоційно-естетичне сприймання музики; розвивати вміння виражати настрій пісні (радість, здивування, лагідність); підтримувати інтерес до національного пісенного фольклору. Ознайомлювати з різними жанрами дитячих пісень; слухання і виконання колискових, забавлянок, ігрових пісень; інтеграція пісень з тематикою природи, родини, щоденного життя	Сприяти мовленнєвому розвитку через пісню; збагачувати словниковий запас образними словами; розвивати чіткість мовлення, ритм і логічне наголошення фраз. Формувати естетичне ставлення до пісенного мистецтва; учати слухати й емоційно оцінювати звучання голосу (свого й інших дітей); підтримувати виразність та інтонаційне забарвлення пісенного виконання. Ознайомлювати з українською та світовою пісенною спадщиною; долучати до репертуару дитячі народні, класичні та сучасні пісні; сприяти знайомству з елементами традиційної культури через пісню	Поглиблювати емоційну виразність у співі; збагачувати словниковий запас через поетичні тексти пісень; учати правильно наголошувати слова, акцентуючи на емоціях; підтримувати зв'язок між словом, мелодією і жестом. Формувати художній смак і культуру співу; навчати слухати себе й інших, реагувати на нюанси виконання; підтримувати інтерес до традиційного українського пісенного матеріалу; вчити оцінювати звучання (радісне, лагідне тощо) у художньо-образному сенсі	формувати правильну вимову, логічне наголошення та ритмічну організацію фраз. Формувати естетичне ставлення до пісенного мистецтва; виховувати повагу до української народної, класичної та сучасної дитячої пісенної культури; вчити оцінювати звучання пісні через емоційні, образні характеристики. Розвивати творчу ініціативу у вокальній діяльності; заохочувати імпровізацію (інтонаційну, ритмічну, сюжетну); підтримувати створення коротких власних пісенних фраз, варіацій мелодій
Музично-ритмічні рухи	Формувати інтерес до рухів під музику; стимулювати бажання дитини відгукуватися рухами на музику; викликати позитивні емоції від спільного руху з дорослим або іншими дітьми.	Розвивати інтерес до ритмічної рухової активності під музику; заохочувати до участі в спільних музично-рухових вправах; підтримувати позитивне емоційне ставлення до ритмічної гри й танцю.	Розвивати інтерес до ритмічно-рухової діяльності; заохочувати до емоційно забарвленого виконання рухів під музику; підтримувати ініціативність та самостійність у танцювальному вираженні.	Розвивати музично-рухову виразність та емоційне самовираження; учати передавати характер, настрій музичного твору за допомогою рухів; формувати здатність до імпровізації відповідно до емоційного змісту музики.

	Розвивати здатність реагувати на музичні характеристики; учити прислухатися до темпу, гучності, тривалості звуків; формувати вміння змінювати рухи відповідно до музичного супроводу (швидкий – повільний, голосний – тихий). Формувати початкове відчуття ритму; стимулювати виконання ритмічних дій (плескання, тупання, ходіння в такт); вводити рухи, що супроводжуються ритмічними фразами чи віршами. Розвивати координацію та просторове орієнтування; навчати виконання простих рухів руками, ногами, тулубом; учити орієнтуватися в просторі: іти по колу, зупинятися, змінювати напрям. Сприяти вираженню емоцій через рухи під музику; підтримувати спонтанне танцювання, імпровізацію; заохочувати до використання жестів, що відображають зміст пісні	Формувати здатність реагувати рухами на музичні характеристики; учити змінювати рух залежно від темпу, гучності, ритму; розрізняти та відтворювати рухи до контрастних музичних творів (повільний – швидкий, ніжний – енергійний). Розвивати елементарне ритмічне почуття; учити виконувати ритмічні вправи в супроводі музики (плескання, крокування, марш); знайомити з ритмічною структурою віршів і пісень через рух. Сприяти розвитку координації, просторової орієнтації та контролю руху; вправлятися в рухах по колу, в парах, зміні напрямку, зупинці; підтримувати виконання простих рухових композицій (наприклад, «танець долоньок»). Розвивати здатність передавати емоційний настрій музики в русі; стимулювати дітей до імпровізації під музику різного характеру (лірична,	Удосконалювати музично-рухову координацію; вправлятися в точному відтворенні рухів за зразком і в парі; учити змінювати рухи відповідно до темпу, характеру, ритму музики. Формувати почуття ритму й метроритмічні навички; вправляти у виконанні ритмічних малюнків (плескання, тупання, жести); стимулювати виконання рухів у такт музичному супроводу. Розвивати здатність передавати характер музики через рух; учити виражати зміст музики (граційність, бадьорість, спокій); використовувати образні уявлення в танцювальних композиціях (наприклад, «м'який крок зайчика»). Сприяти розвитку просторової орієнтації та взаємодії в групі; вправлятися в парних, групових танцювальних вправах; формувати вміння рухатися по колу, у шаховому порядку, змінювати напрям.	Удосконалювати ритмічну організацію рухів; вправляти у виконанні ритмічних структур середньої складності (удари, плескання, танцювальні кроки); розвивати здатність підтримувати стійкий темп, змінювати темп і характер рухів під час музичного фрагмента. Розвивати координацію та просторове орієнтування в груповій дії; виконувати рухи в парах, колі, групових композиціях; змінювати напрям, позицію, швидкість під час руху. Формувати навички побудови хореографічної мінікомпозиції; поєднувати різні типи рухів (руки, ноги, тулуб, міміка); створювати власну рухову послідовність до короткого музичного твору. Сприяти розвитку естетичного ставлення до музично-рухового мистецтва; виховувати повагу до злагодженого виконання;
--	--	--	--	---

	або інструментального твору. Підтримувати участь у колективних музично-рухових іграх; інтегрувати рухи в ігрові пісні, забавлянки, народні ігри; виховувати інтерес до спільної ритмічної взаємодії	грайлива, бадьора); поєднувати музичні рухи з образними уявленнями (наприклад, як літає пташка). Формувати навички колективної взаємодії через музику й рух; долучати до простих ігор з правилами на основі музики (рухливі хороводи, естафети під музику); підтримувати ініціативність у парній або груповій взаємодії	Інтегрувати рух із піснею, мовленням, грою; поєднувати ритмічні рухи з вокальними фразами, мовними віршами, народними іграми; створювати невеликі хореографічні імпрровізації до знайомих пісень чи тем	стимулювати цікавість до музики різних жанрів і культур через рух. Підтримувати міжвидову інтеграцію музики, руху й мовлення; поєднувати ритмічні вправи з речитативом, віршами, образними уявленнями; створювати ігрові сценки на основі музичного й рухового матеріалу
Гра на дитячих музичних інструментах	Формувати інтерес до інструментальної звукової гри; викликати емоційний відгук на звучання різних інструментів; заохочувати до самостійного звукового дослідження інструмента. Ознайомлювати з найпростішими дитячими музичними інструментами, а також з ударними (брязкальця, бубон, маракаси, дерев'яні палички, трикутник); показувати способи видобування звуку (удар, трусіння, торкання, постукування).	Розвивати інтерес до гри на інструментах як мистецької діяльності; заохочувати до активної участі в інструментальних іграх; викликати емоційне захоплення від звукових експериментів. Ознайомлювати з різними способами видобування звуку; учити ударяти, терти, трусити, дмухати (залежно від інструмента); демонструвати, як змінюється звук залежно від сили й способу гри. Формувати первинні ритмічні навички через гру; відтворювати прості	Формувати інтерес до гри на музичних інструментах як способу самовираження; заохочувати ініціативу у виборі інструмента та ритмічного супроводу; створювати умови для індивідуального та колективного музикування. Розвивати ритмічні навички та координацію рухів; виконувати нескладні ритмічні малюнки (удар – пауза – удар і т. д.); погоджувати рухи рук із темпом і характером музики. Учити розпізнавати й добирати відповідні інструменти до характеру твору; знайомити з відмінностями звучання ударних, шумових, дерев'яних	Формувати інтерес до інструментального музикування як способу творчого самовираження; створювати умови для емоційно забарвленого, цілеспрямованого звукового супроводу; підтримувати ініціативу у виборі інструментів для передавання характеру музики чи казки. Розвивати музично-ритмічне мислення та координацію; вправляти у виконанні чітких ритмічних малюнків і фігур; поєднувати рухи обох рук, змінювати силу, темп, динаміку гри.

	Розвивати здатність розрізняти звучання інструментів на слух; слухати звуки окремих інструментів та зіставляти їх; учити знаходити «свій звук» серед кількох варіантів. Стимулювати рухову координацію та ритмічне відчуття; супроводжувати просту ритмічну вправу (плескання, тупання) інструментальним звучанням; стимулювати ритмічні рухи у відповідь на почуте (удар у такт, зупинка, повтор). Формувати вміння взаємодіяти з дорослим або групою під час гри; учити чекати своєї черги, відгукуватися на сигнал; підтримувати перші спроби гри разом у малих групах (наприклад, спільна гра в маршовому ритмі). Використовувати гру на інструментах для розвитку слухового й емоційного сприйняття; підтримувати асоціації між звучанням і настроєм («гучно – весело», «тихо – спокійно»); включати інструменти в	ритмічні малюнки на інструментах (плескання, удари, зупинки); акомпанувати пісні й рухливі ігри найпростішими ударами в такт. Розвивати слухове сприйняття інструментального звучання; учити розрізняти за звучанням бубон, маракаси, трикутник, дерев'яні ложки тощо; впізнавати знайомі інструменти на слух у грі «Що звучить?». Сприяти розвитку рухової координації; виконувати удари по сигналу, у відповідь на музику або слова пісні; погоджувати рухи рук з темпом, ритмом, паузами. Формувати елементарні навички гри в колективі; грати разом у парі або групі, дотримуючись ритму; вчитися чекати своєї черги, починати й завершувати разом	інструментів; учити обирати інструмент, що відповідає настрою пісні чи вірша. Розвивати вміння грати в ансамблі; дотримуватися початку й завершення; погоджувати гру з іншими дітьми, стежити за сигналами дорослого або музики. Сприяти розвитку емоційного слуху та чутливості до музичних змін; реагувати на зміну темпу, гучності, ритму під час гри; передавати настрої у звучанні: тихі удари – лагідність, різкі – напруга. Інтегрувати гру на інструментах з іншими видами мистецтва; супроводжувати рухливі ігри, театралізацію чи художнє читання простими ритмічними партіями; створювати невеликі «звучання природи», «оркестрик настрою» тощо	Формувати навички ансамблевої гри та колективної взаємодії; дотримуватися початку, ритму, паузи, завершення разом з іншими; орієнтуватися на сигнали ведучого або зміну музики. Учити добирати інструменти до характеру твору або сюжетної гри; аналізувати звучання (м'яке – різке, тривожне – веселе); поєднувати інструменти для передавання настрою в групових вправах («оркестрик вражень»). Сприяти розвитку слухової уваги, тембрової диференціації; визначати інструмент за звучанням; помічати зміну звучання під час гри (висота, тривалість, сила, тембр). Інтегрувати інструментальну гру з іншими видами мистецтва; супроводжувати казки, театралізацію, образотворчість звуковим супроводом; створювати звукові панорами або імпровізаційні етюди (наприклад, «Дощ на лузі»)
--	---	--	--	--

	музично-рухові ігри, ілюстрації казок, образні вправи			
Інноваційні технології в музичній діяльності	Інтерактивні та цифрові технології - Музичні сенсорні панелі — реагують на дотик, світло, звук. - Інтерактивні підлоги та килимки — діти створюють музику рухами. - Планшетні додатки для музичної гри — прості програми для створення ритмів, мелодій, акомпанементу. - Електронні музичні інструменти — дитячі синтезатори, маракаси, барабани з підсвіткою. Технології музичної імпровізації: - Гра «живим оркестром» — діти керують звуками через жести або кнопки. - Цифрові звукові мозаїки — створення музичних колажів із готових фрагментів. - Музичні QR-коди — сканування зображення відкриває пісню, ритм або гру. Мультимедійна інтеграція: - Музика + візуалізація — поєднання звуку з кольором, світлом, анімацією. - Проекційні технології — музика супроводжується візуальними ефектами на стінах або підлозі. - Аудіоказки з музичним супроводом — інтерактивне слухання з можливістю впливати на сюжет. Інноваційні методики: - Валеологічні пісеньки-співаночки — поєднання музики з рухом, диханням, емоційною регуляцією. - Методика «музичне малювання» — діти зображають музику кольором, лінією, формою. - Технологія «музичний театр» — поєднання співу, гри на інструментах, руху та драматизації.			
Тематика вправ та ігор	<i>Тварини та їхні звуки</i> Вправи на впізнавання звуків тварин у музиці. Ігри типу «Хто співає?» (наприклад, велика і маленька пташки). Рухливі ігри з імітацією рухів і звуків (ведмедик, зайчик, пташка).	<i>Світ тварин</i> «Хто як співає?» — розпізнавання тембру (велика / мала пташка, ведмідь, зайчик). «Відгадай, хто йде» — ритмічні малюнки, що імітують ходу тварин. «Танець звірят» — рухи під музику різного характеру.	<i>Тварини в музиці</i> «Хто як іде?» — ритмічні вправи з імітацією ходи тварин (ведмідь, кішка, пташка). «Музичний зоопарк» — гра на інструментах, що передають характер тварини. «Танець звірят» — імпровізація під музику різного характеру.	<i>Музичні образи та емоції</i> «Музичний настрій» — впізнавання емоцій у музиці (радість, тривога, спокій). «Знайди музику до казки» — добір музики до сюжетів або ілюстрацій. «Музичний портрет» — створення руху або малюнка до характеру музики.

<i>Природні явища</i> «Дощик грає на барабані» — гра з маракасами або бубном. «Вітерець і сонечко» — музичні імпровізації з тканинами, стрічками. <i>Контрастні характеристики музики</i> Вправи на розрізнення гучного – тихого, швидкого – повільного. Ігри з бубном або дзвіночками («Прокинься, ведмедик!»). <i>Іграшки оживають</i> «Музичні іграшки» — кожна дитина грає на інструменті, що відповідає іграшці. «Відгадай, хто йде» — ритмічні малюнки, що імітують ходу тварин або персонажів. <i>Рух під музику</i> «Танцюють долоньки» — плескання в ритм. «Зупинися!» — гра на зосередженість (рухатися під музику, зупинятися, коли вона стихає).	<i>Природні явища</i> «Дощик грає на барабані» — гра на маракасах, бубні. «Вітерець і сонечко» — імпровізація з тканинами, стрічками. «Грім і веселка» — контраст гучного / тихого, швидкого / повільного. <i>Музичні контрасти</i> «Голосно – тихо, швидко – повільно» — рухливі ігри з бубном, дзвіночками. «Весела – сумна музика» — емоційне реагування, міміка, малюнок. <i>Іграшки оживають</i> «Музичні іграшки» — кожна дитина грає на інструменті, що відповідає іграшці. «Колискова для ведмедика» — спів, рух, інструментальний супровід. <i>Рух під музику</i> «Зупинися!» — гра на увагу (рухатися – зупинятися). «Танцюють долоньки» — плескання, тупання, ритмічні вправи.	<i>Природа й пори року</i> «Осінній дощик» — гра з маракасами, бубном, стрічками. «Весняний вітерець» — рухи з тканинами під легку музику. «Грім і веселка» — контраст гучного / тихого, швидкого / повільного. <i>Музичні контрасти та жанри</i> «Колискова – марш – танець» — розпізнавання жанру за характером. «Весела – сумна» — емоційне реагування, міміка, малюнок. «Швидко – повільно» — рухливі ігри з інструментами. <i>Іграшки та казкові персонажі</i> «Музична казка» — драматизація з інструментальним супроводом. «Колискова для ляльки» — спів, рух, використання інструмента. «Відгадай, хто прийшов» — ритмічні загадки з бубном або металофоном. <i>Рух під музику</i> «Танець долоньок» — ритмічні вправи з плесканням. «Зупинися!» — гра на увагу (рухатися – зупинятися).	<i>Ритм і темп</i> «Ритмічний ланцюжок» — передавання ритму по колу. «Хто грає?» — впізнавання інструмента за ритмічним малюнком. «Танець ритмів» — рухи відповідно до змін темпу й ритму. <i>Мелодія і спів</i> «Запитай – відповім» — вокальні діалоги (мелодичне запитання – відповідь). «Маленький композитор» — створення мелодії до вірша або фрази. «Співаймо разом» — ансамблеве виконання знайомих пісень з варіаціями. <i>Музично-дидактичні ігри</i> «Пісенька телефона» — розрізнення тривалості звуків. «Телеконцерт» — впізнавання висоти звуків через образи тварин. «Музичне лото» — зіставлення звуку з картинкою, емоцією, рухом.
--	---	--	--

	<i>Пісеньки-забавлянки</i> Колискові, лічилки, ігрові пісеньки з жестами. Вправи на повторення коротких вокальних фраз	«Хоровод з піснею» — поєднання співу, руху, гри. <i>Пісеньки-забавлянки</i> «Пісня про зайчика», «Про маму», «Про дощик» — з жестами, рухами. Лічилки — розвиток мовлення, ритму, пам'яті	«Хоровод з піснею» — поєднання співу, руху, гри. Пісні з рухами та жестами: «Пісня про родину», «Про Україну», «Про тварин» — з елементами пантоміми. Лічилки — розвиток мовлення, ритму, пам'яті	<i>Рух і музика</i> «Музичний маршрут» — рух по схемі під музику (зупинки, повороти). «Танець характерів» — імпрровізація під музику різного жанру. «Хоровод емоцій» — поєднання співу, руху, міміки
--	--	--	--	--

Театральна діяльність

Освітні завдання	Формувати інтерес до театралізованої гри; викликати емоційне захоплення від перевтілення в персонажів; заохочувати до участі в простих іграх- драматизаціях. Розвивати елементарні акторські навички; учити передавати настрій персонажа через міміку, інтонацію, рух; підтримувати наслідування знайомих дій (іде, спить, радіє, сердиться). Сприяти розвитку мовлення через театралізацію; стимулювати повторення коротких фраз, звуконаслідувань, діалогів; збагачувати словник через рольові ситуації. Формувати уявлення про сюжет і послідовність подій;	Формувати інтерес до театралізованої гри як виду мистецтва; заохочувати до участі в іграх- драматизаціях за знайомими сюжетами; викликати емоційне захоплення від перевтілення в персонажів. Розвивати елементарні акторські навички; учити передавати характер персонажа через міміку, інтонацію, рух; вправлятися у виразному виконанні знайомих ролей. Сприяти розвитку мовлення через театралізацію; стимулювати використання коротких діалогів, фраз, звертань; збагачувати словниковий	Формувати інтерес до театру як виду мистецтва; заохочувати до участі в іграх-драматизаціях за знайомими й новими сюжетами; викликати емоційне захоплення від перевтілення, сценічної гри, костюмів. Розвивати акторські навички та виразність; учити передавати характер персонажа через міміку, інтонацію, рух; вправлятися у виразному виконанні ролей з емоційним забарвленням. Сприяти розвитку мовлення через театралізацію; стимулювати використання діалогів, звертань, інтонаційних засобів; збагачувати словниковий запас через рольові ситуації. Формувати уявлення про структуру драматичної дії; учити розрізняти початок,	Формувати інтерес до театру як виду мистецтва та засобу самовираження, заохочувати до участі в театралізованих іграх, сценках, мінівиставах; викликати емоційне захоплення від створення сценічного образу. Розвивати акторські навички та сценічну виразність; учити передавати характер персонажа через міміку, інтонацію, рух, жести; вправлятися у виразному виконанні ролей з емоційним забарвленням. Сприяти розвитку мовлення через театралізацію; стимулювати використання діалогів, звертань, інтонаційних засобів; збагачувати словниковий запас через рольові ситуації та імпрровізацію.
-------------------------	---	--	---	--

	учити відтворювати прості послідовності (початок – подія – кінець); використовувати казки, вірші, оповідання як основу для гри. Розвивати емоційне сприймання та співпереживання; підтримувати емоційний відгук на дії персонажів; учити розпізнавати емоції (радість, сум, здивування) у грі. Сприяти розвитку уяви та творчої ініціативи; заохочувати до придумування власних сюжетів, образів; використовувати предмети-замінники, костюми, маски, ляльки	запас через рольові ситуації. Формувати уявлення про сюжетну послідовність; учити відтворювати логіку подій (початок – розвиток – завершення); використовувати казки, вірші, оповідання як основу для гри. Розвивати емоційне сприймання та співпереживання; підтримувати емоційний відгук на дії персонажів; учити розпізнавати й виражати емоції (радість, сум, здивування). Сприяти розвитку уяви та творчої ініціативи; заохочувати до придумування власних сюжетів, діалогів; використовувати предмети-замінники, маски, ляльки, костюми	розвиток, кульмінацію, завершення; відтворювати логіку подій у грі за казкою чи оповіданням. Розвивати емоційне сприймання та співпереживання; підтримувати здатність розпізнавати й виражати емоції персонажів; формувати емпатію через обговорення вражень після гри. Сприяти розвитку творчої ініціативи та уяви, заохочувати до придумування власних сюжетів, діалогів, сценок; використовувати предмети-замінники, маски, декорації, ляльки. Формувати навички колективної взаємодії; учити домовлятися про ролі, слухати партнера, діяти узгоджено; підтримувати доброзичливу атмосферу в театральній грі	Формувати уявлення про структуру драматичної дії; учити розрізняти початок, розвиток, кульмінацію, завершення; відтворювати логіку подій у грі за казкою, оповіданням або власним сюжетом. Розвивати емоційне сприймання та співпереживання; підтримувати здатність розпізнавати й виражати емоції персонажів; формувати емпатію через обговорення вражень після гри. Сприяти розвитку творчої ініціативи та уяви; заохочувати до створення власних сюжетів, діалогів, сценок; використовувати предмети-замінники, маски, декорації, ляльки, тіньовий театр. Формувати навички колективної взаємодії; учити домовлятися про ролі, слухати партнера, діяти узгоджено; підтримувати доброзичливу атмосферу в театральній грі
--	--	---	--	--

Показники компетентності дитини за мистецьким освітнім напрямом	<i>Емоційно-чуттєве сприймання</i> Виявляє емоційний відгук на музику, зображення, театралізовану гру (усмішка, здивування, рух, міміка). Зосереджено слухає короткі музичні твори або спостерігає за діями дорослого. реагує на контрасти (гучно – тихо, яскраво – тьмяно, швидко – повільно). <i>Художньо-продуктивна діяльність</i> Бере участь у малюванні, ліпленні, аплікації за власним бажанням. Використовує художні матеріали (олівці, фарби, глину) у вільній грі. Створює прості образи (плями, лінії, форми) з емоційним забарвленням. <i>Музична активність</i> Наспівує знайомі мелодії або окремі звуки. Виконує прості рухи під музику (плескання, тупання, похитування). Упізнає знайомі пісні, інструменти, ритми.	<i>Емоційно-чуттєве сприймання мистецтва</i> Виявляє емоційний відгук на музику, зображення, театралізовану гру (міміка, рух, коментарі). Розрізняє контрасти в мистецтві (гучно – тихо, яскраво – тьмяно, швидко – повільно). Виявляє інтерес до краси в навколишньому світі (кольори, форми, звуки). <i>Художньо-продуктивна діяльність</i> Бере участь у малюванні, ліпленні, аплікації за власним задумом. Використовує художні матеріали цілеспрямовано (обирає колір, форму, техніку). Створює прості образи з емоційним або сюжетним змістом. <i>Музична активність</i> Упізнає знайомі пісні, мелодії, інструменти. Виконує прості пісні з емоційною виразністю. Супроводжує музику ритмічними рухами,	<i>Емоційно-чуттєве сприймання мистецтва</i> Виявляє емоційний відгук на музику, зображення, театралізовану гру (коментує, виражає мімікою, рухом). Розрізняє характер твору (веселий, сумний, спокійний, бадьорий). Виявляє інтерес до краси в навколишньому світі та мистецьких образах. <i>Художньо-продуктивна діяльність</i> Створює зображення за власним задумом або за темою (малюнок, аплікація, ліплення). Обирає матеріали та техніки відповідно до задуму (гуаш, олівці, глина, природні матеріали). Передає в зображенні прості сюжети, емоції, декоративні елементи. <i>Музична активність</i> Виконує знайомі пісні з емоційною виразністю. Супроводжує музику ритмічними рухами, грою на інструментах. Розпізнає знайомі мелодії, жанри (колискова, марш, танець).	<i>Емоційно-чуттєве сприймання мистецтва</i> Розпізнає характер твору (веселий, сумний, урочистий, лагідний). Виявляє емоційний відгук на музику, зображення, театралізовану гру (коментує, виражає мімікою, рухом). Висловлює власні враження від творів мистецтва (словами, малюнком, рухом). <i>Художньо-продуктивна діяльність</i> Створює зображення за власним задумом або на тему (малюнок, аплікація, ліплення). Обирає матеріали, техніки, кольори відповідно до задуму. Передає сюжет, настрій, емоцію у власному творі. <i>Музична активність</i> Виконує знайомі пісні з емоційною виразністю, дотримуючись ритму й темпу. Супроводжує музику ритмічними рухами, грою на інструментах.
---	--	---	---	---

	<i>Театралізована гра</i> Наслідуює дії знайомих персонажів (спить, їсть, радіє). Використовує предмети-замінники (ложка — мікрофон, хустинка — плащ). Бере участь у простих іграх-драматизаціях (казка, віршик). <i>Творча ініціатива</i> Проявляє інтерес до створення власного образу (малюнок, рух, звук). Експериментує з матеріалами, кольорами, звуками. Ініціює гру з мистецьким змістом (співає, танцює, «малює» повітрям)	жестами, грою на інструментах. <i>Театралізована гра</i> Бере участь у простих іграх-драматизаціях за знайомими сюжетами. Передає характер персонажа через міміку, інтонацію, рух. Використовує предмети-замінники, маски, ляльки для створення образу. <i>Творча ініціатива та самовираження</i> Проявляє інтерес до створення власного художнього образу. Експериментує з матеріалами, звуками, рухами. Ініціює гру з мистецьким змістом (співає, танцює, «малює» повітрям)	<i>Театралізована гра</i> Бере участь у простих сценках, іграх-драматизаціях; передає характер персонажа через інтонацію, міміку, рух. Використовує маски, предмети-замінники, костюми для створення образу. <i>Творча ініціатива та самовираження</i> Проявляє інтерес до створення власного художнього образу. Експериментує з матеріалами, звуками, рухами. Ініціює гру з мистецьким змістом (співає, танцює, «режисує» сценку). <i>Комунікативна та емоційна взаємодія</i> Ділиться враженнями від мистецької діяльності. Бере участь у колективних формах (ансамбль, хоровод, театралізація). Виявляє емпатію до персонажів, партнерів по грі	Розпізнає жанри (колискова, марш, танець), інструменти, тембри. <i>Театралізована гра</i> Бере участь у сценках, мінівіставах, іграх-драматизаціях. Передає характер персонажа через інтонацію, міміку, рух. Імпровізує діалоги, придумує власні сюжетні лінії. <i>Творча ініціатива та самовираження</i> Проявляє інтерес до створення власного художнього образу. Експериментує з матеріалами, звуками, рухами, сюжетами. Ініціює мистецьку діяльність у грі, спілкуванні, самостійній роботі. <i>Комунікативна та емоційна взаємодія</i> Ділиться враженнями від мистецької діяльності. Бере участь у колективних формах (ансамбль, хоровод, театралізація). Виявляє емпатію до персонажів, партнерів по грі
--	---	--	---	---

Наступність дошкільної та початкової освіти

Мета	Завдання	Засоби реалізації
Забезпечити плавний перехід дитини від дошкільного до шкільного середовища	Узгодити освітні програми дошкільної та початкової освіти відповідно до Державних стандартів	Компетентнісне наповнення програм, використання єдиних підходів до формування базових умінь
Формувати цілісну систему компетентностей, що поступово розширюються й поглиблюються	Забезпечити відповідність освітніх напрямів дошкільної освіти освітнім галузям початкової школи	Узгодженість змісту, поступове ускладнення завдань, інтеграція знань
Узгодити зміст, методи та підходи дошкільної і початкової освіти	Використовувати ігрові, інтерактивні та дослідницькі методи в дошкіллі та поступово переходити до навчальних форм у школі	Методична наступність: від гри до навчання, використання інтерактивних технологій
Підтримати партнерство між закладом освіти та сім'єю	Залучати батьків до освітнього процесу, інформувати про особливості переходу	Педагогічне партнерство: спільні заходи, консультації, інформаційна підтримка
Створити умови для адаптації дитини до нових вимог	Забезпечити психологічну підтримку та збереження позитивної мотивації	Адаптаційні програми, індивідуальний супровід, співпраця психолога, вихователя і вчителя

Рекомендації	Конкретні дії педагога	Очікуваний результат
Орієнтація на компетентнісний підхід	Використовувати положення Державних стандартів дошкільної та початкової освіти; формувати базові компетентності через ігрову діяльність	Плавний перехід від дошкільних умінь до навчальних навичок у школі
Узгодженість змісту	Планувати заняття так, щоб освітні напрями дошкілля відповідали освітнім галузям початкової школи	Логічна послідовність у засвоєнні знань та умінь
Методична наступність	Застосовувати ігрові, інтерактивні та дослідницькі методи в дошкіллі; поступово вводити навчальні форми у школі	Збереження інтересу до навчання, розвиток пізнавальної активності

Психологічна підтримка	Створювати адаптаційні програми, враховувати індивідуальні особливості дітей, підтримувати позитивну мотивацію	Легке входження в нове середовище, зниження стресу
Партнерство з родиною	Залучати батьків до освітнього процесу, проводити консультації, інформувати про особливості переходу	Єдність вимог і підтримка дитини вдома та у школі
Використання портфоліо досягнень	Формувати індивідуальні картки чи портфоліо компетентностей дитини для передачі вчителю	Вчитель отримує інформацію про рівень розвитку та готовність дитини до навчання
Спільна діяльність педагогів	Організовувати зустрічі вихователів і вчителів, проводити спільні заходи (екскурсії, майстер-класи)	Узгодженість підходів, спільна стратегія підтримки дитини

Основні компоненти готовності

Компонент	Що включає	Як підтримати
Мотиваційна готовність	Бажання йти до школи, інтерес до нових знань	Розмовляти про школу як про цікаве місце, читати книги про шкільне життя
Інтелектуальна готовність	Розвиток мислення, уваги, пам'яті, мовлення	Ігри на розвиток логіки, пазли, читання вголос, лічба предметів
Емоційно-вольова готовність	Уміння контролювати емоції, доводити справу до кінця	Навчати чекати своєї черги, виконувати прості правила, хвалити за старанність
Соціальна готовність	Взаємодія з іншими дітьми та дорослими	Заохочувати спільні ігри, домовленості, вирішення конфліктів словами
Фізіологічна готовність	Стан здоров'я, витривалість, дрібна моторика	Рухливі ігри, малювання, ліплення, правильний режим дня

Практичні рекомендації для батьків

- **Режим дня:** дитина має спати не менше 10 годин, мати час для відпочинку та активних ігор.
- **Самостійність:** навчіть дитину самостійно одягатися, збирати речі, підтримувати порядок.
- **Комунікація:** розвивайте мовлення — ставте запитання, слухайте відповіді, читайте разом.
- **Пізнавальні інтереси:** підтримуйте допитливість, відповідайте на «чому?» та «як?».
- **Емоційна підтримка:** говоріть про школу позитивно, уникайте залякувань («будеш погано поводитись — вчителька насварить»).
- **Фізична активність:** щоденні прогулянки, рухливі ігри, вправи для розвитку моторики рук.

Можливі труднощі

- **Дезадаптація:** дитина може відчувати страх, втому, небажання йти до школи.
- **Перевантаження:** надмірні вимоги або занадто раннє навчання можуть викликати стрес.

- **Соціальні проблеми:** труднощі у спілкуванні з однолітками, невміння домовлятися.

Примітка. Важливо пам'ятати: готовність до школи — це не лише знання букв і цифр, а комплексний розвиток. Якщо є сумніви, варто проконсультуватися з психологом або педагогом.

Методичні рекомендації: Матриця показників розвитку дітей 2-6 років

Автор: Тетяна НАУМЧУК

Структура

- Напрямок розвитку (ключові компетентності).
- Критерії (що дитина має вміти / знати).
- Індикатори оцінювання (конкретні прояви в поведінці чи діяльності).

Особистісний напрям

Компетентність: усвідомлення себе, емоційна саморегуляція.

Критерії: дитина пізнає власні емоції, проявляє самостійність.

Індикатори:

- 2—3 роки: виражає базові емоції словами чи діями.
- 3—4 роки: прагне діяти самостійно («я сам»).
- 4—5 років: дотримується правил у грі.
- 5—6 років: контролює поведінку, аргументує власну позицію.

Фізкультурний напрям

Компетентність: рухова активність, здоров'язбереження.

Критерії: дитина володіє основними рухами, бере участь у рухливих іграх.

Індикатори:

- 2—3 роки: ходьба, біг, прості рухи.
- 3—4 роки: виконує елементарні вправи.
- 4—5 років: бере участь у рухливих іграх з правилами.
- 5—6 років: виконує вправи з елементами спортивних дій.

Мовленнєво-комунікативний напрям

Компетентність: мовленнєва активність, комунікація.

Критерії: дитина висловлює думки, бере участь у діалозі.

Індикатори:

- 2—3 роки: прості слова та фрази.

- 3—4 роки: словниковий запас зростає, бере участь у діалозі.
- 4—5 років: будує зв'язні висловлювання.
- 5—6 років: аргументує, співпрацює у групі.

Соціально-громадянський напрям

Компетентність: соціальна взаємодія, громадянська поведінка.

Критерії: дитина дотримується правил, усвідомлює соціальні ролі.

Індикатори:

- 2—3 роки: наслідує дії дорослих.
- 3—4 роки: дотримується правил у грі.
- 4—5 років: проявляє відповідальність.
- 5—6 років: співпрацює в колективі, демонструє громадянську поведінку.

Математичний напрям

Компетентність: елементарні математичні уявлення.

Критерії: дитина класифікує предмети, виконує прості дії з числами.

Індикатори:

- 2—3 роки: розрізняє форми, кількість до 3.
- 3—4 роки: визначає відношення «більше-менше».
- 4—5 років: рахує до 10.
- 5—6 років: виконує прості арифметичні дії.

Пізнання природи

Компетентність: екологічна свідомість, дослідницька діяльність.

Критерії: дитина спостерігає, робить висновки, бере участь у досліджах.

Індикатори:

- 2—3 роки: спостерігає явища природи.
- 3—4 роки: цікавиться причинно-наслідковими зв'язками.
- 4—5 років: бере участь у простих досліджах.
- 5—6 років: усвідомлює взаємозв'язки у природі.

Предметно-технологічний напрям

Компетентність: конструювання, технологічне мислення.

Критерії: дитина створює моделі, проявляє винахідливість.

Індикатори:

- 2—3 роки: використовує предмети за призначенням.
- 3—4 роки: конструює прості моделі.
- 4—5 років: створює складніші конструкції.
- 5—6 років: виконує завдання з елементами технологічного мислення.

Мистецький напрям

Компетентність: художня творчість, естетичне сприйняття.

Критерії: дитина малює, аплікує, ліпить, співає, бере участь у театралізованих іграх.

Індикатори:

- 2—3 роки: малює прості лінії, співає окремі слова.
- 3—4 роки: виконує прості пісні, малює предмети.
- 4—5 років: створює образи в малюнках, бере участь у театралізованих іграх.
- 5—6 років: проявляє творчість у різних видах мистецтв.

ПРИМІТКА: матриця включена як методичні рекомендації до Програми. Кожен напрям має компетентність – критерії – індикатори, що відповідає вимогам Стандарту 2025. Індикатори можна використовувати для моніторингу та оцінювання розвитку дітей.

Розмовляємо англійською мовою
Словник для вихователя закладу дошкільної освіти

Автор: Тетяна НАУМЧУК

Призначення:

Практичний словник для створення англомовного освітнього середовища в ЗДО. Містить базові лексичні одиниці з транскрипцією та перекладом, TPR-команди, пісеньки й римівки для інтегрованого навчання в дошкільному просторі.

Цільова аудиторія:

Вихователі, музичні керівники, логопеди, асистенти педагога, методисти ЗДО.

Тематичні блоки:

- Я (хлопчик, дівчинка).
- Привітання і прощання.
- Сім'я.
- Частини тіла.
- Предмети побуту.
- Кольори.
- Овочі та фрукти.
- Дикі та свійські тварини.
- Частини доби.
- Сезонні явища природи.
- Пори року.
- Місяці.

Формат:

Ілюстровані мовні сторінки з римівками, TPR-інструкціями та тематичними пісеньками для інтерактивної роботи з дітьми.

Я (хлопчик, дівчинка)

Слова і фрази

Англійське слово	Транскрипція	Переклад
boy	[bɔɪ]	хлопчик
girl	[ɡɜ:l]	дівчинка
I am a boy	[aɪ æm ə bɔɪ]	Я — хлопчик
I am a girl	[aɪ æm ə ɡɜ:l]	Я — дівчинка

TPR-команди

- *Point to the boy!* — Покажи на хлопчика!
- *Say “I am a girl”!* — Скажи: “Я — дівчинка”!

Пісенька

*I am a boy, you are a girl,
We like to play and dance and twirl!
Jump so high and touch the sky,
Smile and wave and say goodbye!*

Римівка

*Boy and girl, let's say hello,
Wave your hand — now off we go!*

Привітання та прощання

Слова і фрази

Англійське слово	Транскрипція	Переклад
Hello	[hə'ləʊ]	Привіт
Good morning	[gʊd'mɔːnɪŋ]	Доброго ранку
Goodbye	[gʊd'baɪ]	До побачення
See you later	[siː juː 'leɪtə]	Побачимось пізніше
Good night	[gʊd naɪt]	Добраніч

TPR-команди

- *Wave your hand and say hello!*
- *Say “Goodbye!” and blow a kiss.*

Римівка

Hello, hello, how are you? Goodbye, goodbye, see you too!

Пісенька

*Good morning, good morning,
How are you today?
Let's jump and play,
And smile all day!*

Сім'я

Слова

Слово	Транскрипція	Переклад
mother	['mʌðə]	мама
father	['fɑːðə]	тато
sister	['sɪstə]	сестра

brother	['brʌðə]	брат
baby	['beɪbi]	немовля

TPR-команди

- *Point to the mother!*
- *Pretend to rock the baby!*

Римівка

*Mother, father, sister, brother,
We all love one another.*

Пісенька

*This is my family, big and small,
We play and sing and love them all!*

Частини тіла

Слова

Слово	Транскрипція	Переклад
head	[hed]	голова
hand	[hænd]	рука
leg	[leg]	нога
eye	[aɪ]	око
nose	[nəʊz]	ніс

TPR-команди

- *Touch your head!*
- *Blink your eyes!*

Римівка

*Head and shoulders, knees and toes,
Eyes and ears and mouth and nose!*

Пісенька

*Touch your nose, wiggle your toes,
Clap your hands, and strike a pose!*

Предмети побуту

Слова

Слово	Транскрипція	Переклад
table	['teɪbl]	стіл
chair	[tʃeə]	стілець
bed	[bed]	ліжко

window	['windəʊ]	вікно
door	[dɔ:]	двері

TPR-команди

- *Open the door!*
- *Sit on the chair!*

Римівка

*Chair and table, window bright,
Open the door and say good night.*

Пісенька

*I see a chair, I see a bed,
I rest my pillow on my head!*

Кольори

Слова

Слово	Транскрипція	Переклад
red	[red]	червоний
blue	[blu:]	синій
yellow	['jeləʊ]	жовтий
green	[ɡri:n]	зелений
white	[waɪt]	білий

TPR-команди

- *Touch something blue!*
- *Point to something red!*

Римівка

*Red and yellow, blue and green,
Let's color everything we've seen!*

Пісенька

*Red like roses, blue like sky,
Green is grass, as we walk by.*

Овочі та фрукти

Слова

Слово	Транскрипція	Переклад
apple	['æpl]	яблуко
banana	[bə'nɑ:nə]	банан
carrot	['kærət]	морква

tomato	[tə'mɑ:təʊ]	помідор
cucumber	['kju:kʌmbə]	огірок

TPR-команди

- *Pretend to eat a banana!*
- *Show me a red apple!*

Римівка

*Apple red, banana yellow,
Eat your veggies, happy fellow!*

Пісенька

*I like carrots, I like peas,
Fruits and veggies, yes, please!*

Дикі та свійські тварини

Слова

Слово	Транскрипція	Переклад
dog	[dɒg]	собака
cat	[kæt]	кіт
cow	[kaʊ]	корова
lion	['laɪən]	лев
horse	[hɔ:s]	кінь

TPR-команди

- *Bark like a dog!*
- *Gallop like a horse!*

Римівка

*Cat meows, cow goes moo,
Lion roars and horse says boo!*

Пісенька

*Dog and cat and horse and cow,
I love animals, here and now!*

Частини доби

Слова

Слово	Транскрипція	Переклад
morning	['mɔ:nɪŋ]	ранок
afternoon	[,ɑ:ftə'nu:n]	день
evening	['i:vɪŋ]	вечір

night	[naɪt]	ніч
-------	--------	-----

TPR-команди

- *Say “Good morning!” and stretch!*
- *Pretend to sleep at night.*

Римівка

*Morning sun and evening light,
Afternoon is bright, then comes night.*

Пісенька

*Good morning, good afternoon,
Good evening comes, then stars and moon.*

Сезонні явища природи

Слова

Слово	Транскрипція	Переклад
sun	[sʌn]	сонце
rain	[reɪn]	дощ
snow	[snəʊ]	сніг
wind	[waɪnd]	вітер
cloud	[klaʊd]	хмара

TPR-команди

- *Shiver like it's snowing!*

Пори року

Слова

Англійське слово	Транскрипція	Переклад
spring	[sprɪŋ]	весна
summer	['sʌmə]	літо
autumn / fall	['ɔ:təm] / [fɔ:l]	осінь
winter	['wɪntər]	зима

Примітка: Autumn — британський варіант, fall — американський.

TPR-команди

- *Pretend to jump in spring!* — Стрибай, як навесні!
- *Fan yourself — it's summer!* — Обмахнись — це літо!
- *Catch falling leaves!* — Лови осінні листя!
- *Shiver like it's winter!* — Тремти, як узимку!

Римівка

*Spring is green, summer's bright,
Autumn leaves fall left and right,
Winter's cold with snow so white,
Seasons change — what a delight!*

Пісенька

*Spring is blooming, flowers grow,
Summer's sunny, let's go slow,
Autumn's windy, leaves all fall,
Winter's snowy — snowballs call!*

Місяці

Слова

Англійське слово	Транскрипція	Переклад
January	[ˈdʒæn.ju.er.i]	січень
February	[ˈfeb.ru.er.i]	лютий
March	[mɑːrtʃ]	березень
April	[ˈeɪ.prəl]	квітень
May	[meɪ]	травень
June	[dʒuːn]	червень
July	[dʒuːˈlaɪ]	липень
August	[ˈɔː.gəst]	серпень
September	[sepˈtem.bər]	вересень
October	[ɒkˈtəʊ.bər]	жовтень
November	[nəʊˈvem.bər]	листопад
December	[diˈsem.bər]	грудень

TPR-команди

- *Say your birthday month!* — Назви місяць свого народження!
- *Clap 12 times — one for each month!* — Плесни 12 разів — по одному за кожен місяць!

Римівка

*January, February, March and April, May and June go round in a circle.
July, August, September too, October, November — then comes you!
December ends the happy year,
Let's clap and give a cheer!*

Пісенька

*January, February, March and May, April showers wash away.
June and July — summer's here, August fun and skies so clear.
September, school begins again, October pumpkins in the rain.
November winds and cozy nights, December brings the festive lights!*

Альтернативні методики для ефективного інтегрування занять, особливо в контексті інклюзії:

Монтессорі-педагогіка

- Принцип: «Допоможи мені зробити це самому».
- Особливості: самостійний вибір діяльності, сенсорні матеріали, розвиток самодисципліни.
- Підходить для індивідуалізації, розвитку моторики, мовлення, логіки.

Вальдорфська педагогіка (штайнерівська)

- Принцип: гармонійний розвиток «голови, серця і рук».
- Особливості: мистецтво, ритмічність, природні матеріали, уникнення раннього академічного навантаження.
- Підходить для творчого самовираження, емоційного балансу, культурної інтеграції.

Педагогіка Реджіо Емілія

- Принцип: дитина має «100 мов» для самовираження.
- Особливості: проєктне навчання, документування процесу, простір як «третій педагог».
- Підходить для спільних досліджень, розвитку комунікації, творчості.

Проектна технологія (Т. Піроженко, С. Ладивір)

- Принцип: від бажання — до творчої реалізації.
- Особливості: об'єднання інтересів дітей, завдань педагога, психологічних закономірностей.
- Підходить для тематичних модулів, STEAM-діяльності, інклюзивного планування.

«Театр фізичного розвитку» (М. Єфименко)

- Принцип: заняття як вистава.
- Особливості: фізичний розвиток через театралізовані дії, оздоровлення, емоційне включення.
- Підходить для рухових занять, TPR-методики, емоційної регуляції.

Комунікативний підхід до мовленнєвого розвитку (Т. Піроженко)

- Принцип: мовлення як засіб взаємодії.
- Особливості: діагностика потреб, мотивів, інтересів; розвиток міжособистісного спілкування.
- Підходить для лінгвістичних модулів, інклюзивного мовленнєвого супроводу.

STEAM-підходи

- Принцип: інтеграція науки, технологій, інженерії, мистецтва та математики.
- Особливості: сенсорні дослідження, експерименти, конструювання.
- Підходить для тем «Світ транспорту», «Природа», «Техніка», «Музика і рух».

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСВІТНІХ ТРУДНОЩІВ ТА РІВНЯ ПІДТРИМКИ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Укладачі: Прохоренко Л. І., Шевченко В. М., Шевченко Ю. В., Орленко І. М., Соколова Г. Б.

У методичних рекомендаціях запропоновано інструмент оцінювання розвитку сфер дитини раннього віку (соціальної, емоційної, сенсорної, мовленнєвої, когнітивної та рухової (фізичної); подано перелік можливих особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами та наявних освітніх труднощів у дітей дошкільного віку, які можуть бути їм притаманні; наведено методичний інструментарій вимірювання ступеня їхнього прояву, визначення бар'єрів, особливих освітніх потреб і стратегії подальшої підтримки.

Зміст

Вступ

Алгоритм визначення категорій (типологій) освітніх труднощів у дітей раннього віку і здобувачів дошкільної освіти з особливими освітніми потребами та порядок забезпечення їхньої підтримки в закладі загальної дошкільної освіти

Додаток 1. Оцінювання розвитку дитини раннього віку (від народження до двох років) (Прохоренко Л. І., Соколова Г. Б.)

Додаток 2. Маркери для визначення освітніх труднощів (рівнів) у дітей раннього віку (2—3 роки) (Шевченко В. М., Шевченко Ю. В.)

Маркери для визначення освітніх труднощів (рівнів) у ЗДО (3—6 років) (Шевченко В. М., Шевченко Ю. В.)

Додаток 3. Показники нервово-психічного розвитку дітей до 3-го року життя (Шевченко В. М., Шевченко Ю. В.)

Додаток 4. Опитувальник для визначення I рівня підтримки здобувача дошкільної освіти (Шевченко В. М., Шевченко Ю. В.)

Додаток 5. Діагностичний мінімум для визначення рівня підтримки в дітей раннього віку (2—3 роки) (Шевченко В. М., Шевченко Ю. В.)

Діагностичний мінімум для визначення рівня підтримки в закладі загальної дошкільної освіти (3—6 років) (Шевченко В. М.,

Шевченко Ю. В.)

Додаток 6. Картки досягнень дошкільників (Орленко І. М.)

Нормативно-правова база з інклюзивного навчання в ЗДО

Рекомендована література

ВСТУП
АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЙ (ТИПОЛОГІЙ) ОСВІТНІХ ТРУДНОЩІВ
У ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ
ТА ПОРЯДОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХНЬОЇ ПІДТРИМКИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1. Методологія визначення категорій (типологій) освітніх труднощів (далі – Методологія) встановлює порядок вивчення наявних компетенцій (далі – Вивчення) у здобувачів освіти і є обов'язковою для застосування в закладах дошкільної освіти.

Методологія затверджується з метою визначення освітніх труднощів у дітей раннього віку і здобувачів освіти дошкільного закладу та надання їм підтримки в освітньому процесі на рівні закладу загальної дошкільної освіти.

2. Терміни, що вживаються:

Вивчення наявних компетенцій – неперервний, цілісний, комплексний, динамічний процес визначення індивідуальних особливостей здобувача освіти, його потенційних можливостей з метою визначення рівня підтримки в освітньому процесі, подолання освітніх труднощів, які виникають у процесі навчання.

Освітні труднощі – це труднощі у навчанні, які впливають на процес здобуття освіти та рівень результатів навчання осіб відповідного року навчання у відповідному закладі освіти.

Рівень підтримки в освітньому процесі в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти – це обсяг тимчасової або постійної підтримки в освітньому процесі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх індивідуальних потреб згідно зі змінами, які внесено до постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» від 28 липня 2021 року. Зміни в оновленому Порядку організації інклюзивного навчання в ЗДО спрямовані на індивідуалізацію освітнього процесу для дошкільників з особливими освітніми потребами та допомогу в підтримці кожної дитини відповідно до її потреб.

Інші терміни вживаються відповідно до законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Базового компоненту дошкільної освіти в Україні».

3. Методологія ґрунтується на дотриманні найкращих інтересів особи та принципах:

- індивідуального підходу;
- партнерської взаємодії з батьками (законними представниками особи);
- об'єктивності;
- конфіденційності.

4. Процес Вивчення починається після виявлення освітніх труднощів особи та/або інших обставин, які впливають на якість освітнього процесу відповідно до віку.

5. «Освітній процес у закладі дошкільної освіти організовується з урахуванням рівнів підтримки, визначених згідно з додатком 2, та на основі висновку, відповідно до змін, що вносяться до постанови Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530».

Для дітей, у яких виникають труднощі під час навчання та які потребують постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі, за рішенням закладу освіти може надаватися підтримка першого рівня.

Для отримання підтримки першого рівня за рішенням закладу освіти:

- за письмовою заявою одного з батьків або іншого законного представника керівник закладу освіти створює команду психолого-педагогічного супроводу;

- команда психолого-педагогічного супроводу здійснює оцінку та визначає потребу в наданні підтримки першого рівня або рекомендує звернутися для проведення комплексного психолого-педагогічного оцінювання розвитку дитини до інклюзивно-ресурсного центру;

- на підставі рішення команди психолого-педагогічного супроводу, зафіксованого у протоколі про потребу підтримки першого рівня, складається індивідуальна програма розвитку та/або індивідуальний навчальний план, про що зазначено у постанові Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» від 28 липня 2021 року. Для дошкільників, труднощі у яких було виявлено під час навчання в закладі дошкільної освіти (їх помітив вихователь, вони незначні і заклад може докласти власних зусиль для їх подолання), за рішенням закладу освіти може надаватися підтримка першого рівня. Для цього за письмовою заявою батьків або інших законних представників дитини керівник дошкільного закладу створює команду психолого-педагогічного супроводу, яка визначає обсяг такої підтримки. Якщо ж зусиль закладу буде недостатньо і дитині потрібна буде спеціальна допомога, заклад рекомендуватиме батькам звернутися до ІРЦ для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини.

Випадками, які можуть потребувати проведення Вивчення, є:

- випадки, встановлені на рівні закладів освіти (додаток 1 «Маркери для визначення освітніх труднощів I рівня у ЗДО»);
- випадки особистого звернення батьків (інших законних представників) особи до закладу освіти;

6. За наявності одного і більше маркерів педагогічний працівник ініціює створення Команди психолого-педагогічного супроводу.

7. Вивчення I рівня підтримки проводиться в процесі освітньої діяльності протягом 10 робочих днів Командою психолого-педагогічного супроводу за Опитувальником (додаток 3) та іншими діагностичними методами (додаток 4).

8. Вивчення, що реалізується на рівні закладу освіти, проводиться Командою психолого-педагогічного супроводу, яка створюється відповідним наказом керівника закладу.

Вивчення передбачає аналіз здатності особи навчатися, її поведінку в різноманітних ситуаціях, спостереження за психоемоційним станом дитини та проявами девіантної поведінки.

За результатами вивчення Команда психолого-педагогічного супроводу вирішує, що:

- дитина не має освітніх та/або поведінкових труднощів, які потребували б додаткової підтримки в освітньому процесі та має змогу адаптуватися до навчання у звичайному порядку;

- у дитини виникають незначні освітні та/або поведінкові труднощі; додаткову підтримку може бути надано за допомогою ресурсів закладу освіти;
- дитина має суттєві освітні та/або поведінкові труднощі, тому батькам (законним представникам) рекомендовано звернутись до інклюзивно-ресурсного центру для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки її розвитку.

9. Результати оцінки на рівні закладу фіксуються у протоколі оцінки розвитку дитини (додається) та додаються до протоколу Команди супроводу з рішенням щодо визначення рівня підтримки і вкладаються до особової справи здобувача освіти. Для всіх дітей з особливими освітніми потребами, незалежно від визначеного рівня підтримки, команда психолого-педагогічного супроводу складає індивідуальну програму розвитку, а для тих дошкільнят, які цього потребують, індивідуальний навчальний план. Зазначимо, що діти з ООП здобувають дошкільну освіту відповідно до державного стандарту дошкільної освіти, проте за допомогою найбільш прийнятних методів, що враховують їхні потреби та можливості.

10. Результати вивчення та визначені напрями підтримки на рівні закладу фіксуються у протоколі засідання Команди психолого-педагогічного супроводу закладу освіти.

11. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомога) надаються у вигляді занять згідно з індивідуальною програмою розвитку в індивідуальній або груповій формі. Заняття проводяться фахівцями (із числа працівників закладу освіти та у разі потреби – додатково залученими фахівцями), оплата праці яких здійснюється відповідно до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88 (Офіційний вісник України, 2017 р., № 19, ст. 531).

Додаток 1

Оцінювання розвитку дитини раннього віку (від народження до трьох років)

Дитина – цілісна особистість, і її гармонійний розвиток залежить від можливості реалізовувати увесь потенціал, що дала їй природа.

Розділити розвиток дитини на різні сфери можна лише умовно, тому що всі сфери не можуть розвиватися ізольовано (умовно виокремлюють основні сфери розвитку: соціальна, емоційна, сенсорна, мовленнєва, когнітивна та рухова (фізична).

Соціально-емоційний розвиток. Емоційний розвиток дітей відбувається поступово. На самому початку свого шляху дитина висловлює свої бажання через емоції. Важливо, щоб ці емоції були позитивними. Для цього потрібно проводити з нею якомога більше часу, гратися, спілкуватися. Тоді атмосфера навколо вас буде наповнена теплотою і доброзичливістю.

Емоційний розвиток дітей раннього віку. У перший рік емоції у дітей нестійкі й бурхливі, оскільки в цей період вони дуже легко збудливі. До речі, в такому віці негативні емоції виникають тільки з приводу дискомфорту, порушення режиму харчування тощо.

Другий рік життя пов'язаний з успіхами малюка. Найчастіше, поки всі рухи не вироблені до автоматизму, він буде злитися і плакати, що не виходить та або інша дія. В такі моменти підтримуйте його. А коли все вийшло – обов'язково похваліть.

Третій рік – це період ігрової діяльності і властиві при цьому переживання. У цей час з'являється естетичний смак і радість від гарного одягу. Подив і цікавість – головний чинник сприйняття цього світу. Ще в цьому віці відбувається зародження почуття власної гідності, виникає бажання отримувати похвалу від дорослих.

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці характеризується тим, що в дитини з'являється коло елементарних обов'язків; змінюються взаємини з дорослими, набуваючи нових форм: спільні дії поступово змінюються самостійним виконанням дитиною вказівок дорослого; з'являється можливість систематичного навчання; дитина вступає в певні стосунки з однолітками (розширюється соціальне оточення); внутрішня позиція стосовно інших людей характеризується усвідомленням свого «Я» та своїх вчинків, величезним інтересом до світу дорослих, їхньої діяльності та взаємин; дитина діє як дорослий, але у формі гри. Тобто соціальна ситуація розвитку дитини дошкільного віку має таку схему: дитина – гра – соціальне оточення.

Сенсорний розвиток у ранньому віці. Сенсорний розвиток дитини – це розвиток відчуттів і сприймання, уявлень про предмети: форму, колір, величину, розташування в просторі; об'єкти і явища навколишнього світу.

Процес сприйняття дитиною безпосередньо пов'язаний з мисленням, пам'яттю, увагою і скеровується мотивацією. До кінця періоду дитинства в дитини формуються практично всі властивості сприйняття. Дитина вчиться відчувати своє тіло, пізнавати навколишній світ і переміщатися у цьому світі, дізнається, що саме означають різні звуки, вчиться розмовляти, набуває навичок взаємодії з численними предметами, а також із людьми. Пізнання навколишньої дійсності в дітей розпочинається з аналізу інформації, яку вони отримують під час візуального спостереження, у звуках, запахах, різних смаках тощо.

Сприйняття формується на основі синтезу різних відчуттів: зорових, слухових, тактильних, кінестетичних, нюхових та ін. У сприйнятті відбиваються предметність, цілісність, структурність, свідомість предмета та ін.

Динаміка розвитку мовлення дитини. Розвиток мовлення дитини має три періоди: довербальний (триває до одного року), перехід до активного мовлення (від одного до трьох років) і вдосконалення мовлення (від трьох до семи років).

Довербальний період. Формування мовлення в дитини першого року життя є умовно-рефлекторним процесом. За нормального мовного спілкування дітей з дорослим мовні зв'язки утворюються через наслідування і зміцнюються шляхом рефлекторного повторення – фізіологічної ехолалії. Для того щоб дитина почала говорити, слухо-мовленнєвий, мовно-руховий аналізатори й органи артикуляції в неї мають досягти певного рівня розвитку. Період від народження до одного року має назву домовленнєвий (підготовчий) період, у якому виділяють чотири етапи: 1-й етап (0–3 місяці) – розвиток емоційно-виразних реакцій; 2-й етап (3–6 місяців) – поява голосових реакцій, агукання; 3-й етап (6–10 місяців) – формування розуміння мови, активного лепетання; 4-й етап (10–12 місяців) – поява перших слів.

Перехід до активного мовлення. Активний словниковий запас однорічної дитини – в межах від 2–3-х до 15–20-ти слів («тато», «мама», «дай», «бах», «ам-ам», «бі-бі» тощо). Вона активніше наслідує мову дорослих, може одним і тим же словом позначати різні дії, предмети. Рівень розуміння дитини переважає над активним словником.

На першому році життя дитина вже активно вимовляє голосні звуки [а], [у], [о], [і] і приголосні [м], [н], [п], [б], [т], [д], [к], [г]. На другому році – активно наслідує мову дорослого, завдяки чому швидко поповнюється її пасивний словник. Розуміє значення дієслів («ходи», «сядь», «встань», «візьми», «принеси», «пити»). Приносить на прохання предмети, бере в однієї людини і передає іншій. Дитина впізнає зображення окремих предметів, дій з картинки, розуміє запитання і прохання: «Де кішка?», «Де пірамідка?», «Покажи де».

Емоційно виражає згоду або відмову у відповідь на прохання дорослого; словами, звуками супроводжує усі свої дії. Наприкінці другого року життя дитина може виконувати доручення на усне прохання дорослого («Дай кубик», «Принеси чашку»); знає назви предметів, які її оточують, і виконує з ними дії; розуміє назви деяких якостей предметів («маленький», «великий», «хороший», «поганий»).

Альтернативна комунікація. З метою розвитку навичок спілкування і підсилення мовленнєвої активності в дітей раннього віку в разі, коли розвиток вербальної комунікації з певних причин ускладнений або неможливий, використовують альтернативні та допоміжні засоби комунікації: жести, піктограми, фотографії, глобальне читання, комунікативні картинки (PECS), які розвивають символічну функцію мовлення.

Додаткові засоби комунікації допомагають дитині засвоювати основні мовні поняття і переконатися в можливостях свого впливу на навколишній світ. Використання жестів дає їй можливість не лише чути мову, а й «бачити» та відчувати її. За допомогою жестів виділяється головний зміст мовлення – дитині легше зорієнтуватися в реальності, що швидко змінюється. Жест привертає увагу і забезпечує ефект участі, коли навіть немовна дитина є повноправним учасником розмови.

Когнітивний (пізнавальний) розвиток.

Сприймання. До початку раннього дитинства в дитини формується предметне сприймання, вона починає сприймати властивості навколишніх предметів, уловлювати найпростіші зв'язки між предметами і використовувати це знання у своїх діях з ними. Це створює передумови для подальшого розумового розвитку, що відбувається у зв'язку з оволодінням предметною діяльністю (а пізніше – елементарними формами гри й малювання) і мовою.

До початку раннього віку дитина опановує зорові дії, які дають змогу визначити деякі властивості предметів і регулювати практичну поведінку. Однак точність і свідомість такого предметного сприймання дуже невеликі, хоча на перший погляд це і непомітно. Здається, що дитина добре орієнтується в навколишньому оточенні, впізнає знайомі предмети і людей по фотографіях і малюнках. Але в дійсності дитина 2-го року життя ще не може досить точно визначати властивості знайомих предметів – їхню форму, величину і колір, а самі предмети впізнає не за сукупністю властивостей, а за окремими з них, що траплялися в минулому досвіді.

Підставою для впізнання предметів служать насамперед особливості їхньої форми. Колір дитина спочатку взагалі не бере до уваги, і вона однаково добре впізнає пофарбовані й незабарвлені зображення, а також зображення, пофарбовані в незвичайні, неприродні кольори. Це не значить, як думають деякі, що в ранньому дитинстві діти не розрізняють кольорів. Психофізіологічні експерименти показали, що дитина розрізняє не тільки основні кольори, а і їхні відтінки, але колір ще не є ознакою, яка характеризує предмет.

Найчастіше діти не можуть послідовно, систематично оглядати об'єкт, виявляючи його різні властивості, тому їхнє сприймання начебто «вихоплює» якусь одну ознаку, що впадає в очі, і за нею «впізнає» предмет. Нерідко це буває невелика ділянка обрисів предмета, з яким дитина

зіштовхується при маніпулюванні. Так, обмацуючи іграшкову пташку з гострим дзьобом, дитина засвоює слово «пташка» і далі іменує так усі предмети, які віддалено нагадують пташку і мають виступ («дзьобик»).

З цим же пов'язана здатність дворічних дітей упізнавати близьких людей і предмети за фотографіями, а також на контурних зображеннях, що передають характерні деталі об'єкта. Треба мати на увазі, що діти 2-го року життя не сприймають малюнки чи фотографії як зображення реальних людей і предметів, для них це цілком самостійні об'єкти.

Протягом раннього віку сприймання дитини стає більш точним і осмисленим у міру оволодіння новими видами сприймання, що дають змогу правильно виділяти властивості предметів і вчитися впізнавати їх за поєднанням цих властивостей. Спочатку діти виконують ці дії в матеріальному плані, потім від зовнішніх орієнтувальних дій переходять до зорового співвіднесення. Формується новий тип дії сприймання. Властивість одного предмета перетворюється для дитини на зразок, мірку, якими вона «вимірює» властивості інших предметів. Величина одного кільця пірамідки стає міркою для інших кілець, довжина ціпка – міркою для відстані, форма отвору в коробці – міркою для вкладання туди іграшок і т. д. Поступово дитина починає виконувати предметні дії без попереднього примірювання, тільки за допомогою зорового орієнтування.

У зв'язку з освоєнням зорового співвіднесення дитині 2,5–3 років стає доступним зоровий вибір за зразком (спочатку за формою, потім за величиною, а пізніше – за кольором), що вимагає усвідомлення того, що існує багато різних предметів з однаковими властивостями (наприклад, «жовте», «кругле», «м'яке» тощо).

До 3 років дитина більш уважно досліджує новий предмет. Характерно, що оволодіння новим типом дій сприймання веде до того, що зникає широке впізнання предметів за малюнками і на фотографіях, основою якого було їх ототожнення за окремими ознаками.

Діти раннього віку ще не засвоюють загальноприйняті сенсорні еталони як засоби виконання дій сприймання. Зразками при виділенні властивостей предметів дітям служать уявлення про властивості предметів, добре відомих із власного досвіду. Тому при визначенні предметів круглої форми дитина говорить «як м'ячик», зелених — «як травичка» тощо.

Для появи *уявлення* необхідні активні дії дитини з цими предметами, тому важливо, розвиваючи предметні дії, пропонувати предмети з явними і неявними розбіжностями за величиною, формою, кольором, просторовим співвідношенням деталей. Дослідження показали, що дитина 3-го року життя здатна засвоїти уявлення про 5–6 форм (коло, овал, квадрат, прямокутник, трикутник, багатокутник) і 8 основних кольорів, хоча ще погано називає їх і не завжди розрізняє тонкі відтінки й відмінності між ними.

Разом із зоровим розвивається слухове сприймання, особливо сприймання мови, в основі якого – фонематичний слух. Від сприймання слів як нерозчленованих звукових комплексів з особливостями ритмічної будови й інтонацій дитина поступово переходить до сприймання їхнього звукового складу. Звуки різних типів починають виділятися в слові й визначатися дитиною в певній послідовності — спочатку голосні, потім приголосні. Зазвичай до кінця 2-го року життя діти диференціюють усі звуки рідної мови.

Уява. У зв'язку з виникненням гри дитина одержує стимул до розвитку уяви, яка в ранньому дитинстві має відтворювальний характер. Дитина може уявляти за розповіддю дорослого, за малюнком, подією, дією. В іграх дитина відтворює відомі з досвіду ситуації, не будуючи власного задуму. Створюючи малюнки, конструкції, вона виходить не з образів уяви, а із засвоєних дій, і тільки завершений результат викликає відповідний образ.

Іноді здається, що в дітей уява вирізняється багатством і творчим характером. Але це враження пов'язане з видимою легкістю, з якою діти створюють образи, орієнтуючись на найменшу подібність одних предметів з іншими. У дійсності тут проявляється не багатство уяви, а її недостатня керованість, розпливчастість, схильність пов'язувати «все з усім» на випадкових підставах. Це особливо помітно у творчості 3-річних дітей, коли власні розповіді й казки — не більш ніж компіляції з уже знайомих предметів і дій.

Пам'ять. Переважні види пам'яті — рухова, емоційна і частково образна. Дитина в ранньому дитинстві краще запам'ятовує те, що сама зробила чи відчула, ніж те, що бачила чи чула.

Пам'ять, хоча і відіграє важливу роль у пізнанні (дитина запам'ятовує уявлення про властивості предметів, їхнє призначення, схеми практичних дій тощо), ще мимовільна і ніяких спеціальних дій з метою запам'ятати чи пригадати дитина не виконує. Для запам'ятовування має значення частота повторення дій.

Іноді дитина вражає дорослого тим, що знає «напам'ять» досить довгі тексти і навіть створює «ілюзію читання», водячи пальцем по рядках і дотримуючись сторінки. Так буває з дітьми, яким багато читають, особливо якщо часто читають знайомі книжки. Але, звичайно, це не значить, що в дитини феноменальна пам'ять (у цьому легко переконатися, перевіривши «знання» тексту, переставши читати книжку) чи високий інтелект. Це — результат загальної пластичності нервової системи, мозку, властивої всім дітям раннього віку.

Мислення. На порозі раннього дитинства в дитини з'являються дії, які вважаються проявом мислення, — використання зв'язку між предметами для досягнення якої-небудь мети (наприклад, дитина притягує подушку, на якій лежить привабливий предмет, щоб дістати його). Спочатку подібні здогадки виникають тоді, коли зв'язок уже є (предмет лежить на подушці) і його можна використати безпосередньо. Потім дитина ширше використовує такі зв'язки і починає самостійно встановлювати нові зв'язки й відносини. Це відбувається в процесі освоєння знарядь і дій. Перехід від використання існуючих чи показаних дорослими зв'язків до їх встановлення — важливий момент у розвитку мислення в ранньому дитинстві.

Спочатку встановлення нових зв'язків іде шляхом проб і помилок. Більшість завдань такого типу діти вирішують за допомогою зовнішніх орієнтувальних дій. Ці дії вирізняються тим, що є основою для дій сприймання і спрямовані не на виявлення й урахування зовнішніх властивостей предметів, а на пошук зв'язків між предметами і діями, які дають можливість одержати певний результат.

Мислення, основане на зовнішніх орієнтувальних діях, іменується наочно-дійовим, — і це основний тип мислення в ранньому дитинстві.

Зовнішні орієнтувальні дії, як відомо, слугують вихідним пунктом для утворення внутрішніх, психічних, дій. І вже в межах раннього дитинства в дітей з'являються розумові дії, які вони виконують без зовнішніх проб, подумки. Дитина легко переносить спосіб, відпрацьований в одній ситуації, у подібну ситуацію (наприклад, палицею може дістати з-під дивана м'яч тощо).

Рухова сфера. Рухові функції в типовому розвитку дитини з'являються завдяки взаємодії декількох важливих детермінант, до яких належать: мотивація, сила, рівновага, зразки рухів.

Мотивація. Діти раннього дошкільного віку з типовим розвитком і діти молодшого дошкільного віку набувають навичок шляхом відтворення зразка. Вони залюбки беруться за завдання різної складності, якщо відчувають, що зможуть відтворити нове уміння для досягнення нових цілей.

Приміром, діти дуже добре наслідують рухові зразки (терпляче і докладаючи багато зусиль освоюють техніку піднімання сходинками, зацікавлені тим, щоб, піднявшись нагору, спуститися з гірки).

Сила. У перші шість місяців життя дитини посилюється функція м'язів-розгиначів, вона починає піднімати голову та відривати руки і ноги від площини опори в положенні лежачи на животі. У віці від шести до дев'яти місяців немовлята вчаться підводитися за допомогою рук, підніматися на коліна й утримувати тулуб вертикально в положенні сидячи, а потім підтягуватися в положення стоячи.

Рівновага. Рівновагою можна вважати уміння підтримувати центр ваги тіла над площиною опори. Засвоюючи нові положення тіла (опора на витягнуті руки, сидячи, стоячи), дитина спочатку вчиться утримувати рівновагу, а потім – переміщати центр ваги і використовувати рухи тіла, щоб не втрачати рівновагу. Зір, пропріорецепція та вестибулярний апарат взаємодіють між собою і розвивають у дитини відчуття рівноваги при використанні стабільних поз і рухів.

Зразки рухів. Діти народжуються з набором стереотипних зразків рухів (рефлексів), наприклад смоктання, рефлексорне хапання, рефлексорне повзання. З розвитком зразки рухів урізноманітнюються, і дитина може використовувати великий їх діапазон для досягнення своєї мети.

У перший рік життя розвиток дитини відбувається в певній послідовності: від лежання на спині до лежання на животі, потім до стояння і ходіння. Розвиток рухових сфер відбувається «від голови – до куприка», «від центру – до периферії». Зразки рухів змінюються від рухів усім тілом до ізольованих рухів: у новонародженої дитини одночасно рухається все тіло, а згодом вона набуває здатності рухати різними частинами тіла (руками або ногами) самостійно, незалежно одне від одного.

Оцінювання сфер розвитку дитини

Вік. Два місяці.

<i>Соціальний та емоційний розвиток</i>	сформовано	формується	відсутнє
Починає усміхатися людям			
Може ненадовго себе самостійно заспокоїти (взявши руки до рота і посмоктуючи їх)			
Намагається дивитися на батьків			
<i>Сенсорний розвиток</i>			
Сприймає цілісний вигляд предмета (об'єкта)			
<i>Мовленнєвий розвиток</i>			

Воркоче і гулить			
Повертає голову в бік звуку			
Когнітивний (пізнавальний) розвиток			
Звертає увагу на обличчя			
Починає очима стежити за речами і впізнавати людей на відстані			
Починає нудьгувати (плакати, вередувати), якщо діяльність не змінюється			
Руховий / Фізичний розвиток			
Може тримати голову (реакції вирівнювання)			
Покращення постурального контролю шиї та голови дозволяють виштовхуватися догори, лежачи на животі. <i>*Лежання на животі сприяє реакціям вирівнювання</i>			
Робить пластичні рухи руками і ногами.			

Якщо виявлено порушення у сферах розвитку дитини у віці двох місяців:

1. Уважно подивіться на дитину і дочекайтеся погляду у відповідь (скористайтесь ситуацією — наприклад, на пеленальному столику тощо).
2. Підготуйте джерела звуків: залучайте різні звукові механізми, міняйте сторони (то з одного боку, то з іншого), щоб дитина повертала голову.
3. Скористайтесь яскравими кольорами (червоний, чорний, білий), спонукаючи дитину до відстежування предметів. Якщо яскраві предмети не спрацьовують, підійдуть також світлодіодні іграшки та інші предмети, що світяться.
4. Рухайте ручки та ніжки дитини взад-вперед, а також виконуйте вправи на розтяжку, поклавши дитину на спину.
5. Для заохочення дитини скористайтесь предметами з музикою та світловими ефектами; залучайте іграшки в парі.
6. Над ліжечком установіть будь-які рухомі конструкції (підвісну карусельку) в чорно-білих або яскравих тонах.
7. Огляд на предмет кривошийї в дитини. Якщо вона не повертає або не вирівнює голову, можливо, потрібна допомога фізіотерапевта. Це доволі поширене явище.

Вік. Чотири місяці.

<i>Соціальний та емоційний розвиток</i>	сформовано	формується	відсутнє
Спонтанно усміхається, особливо людям			
Любить гратися з людьми і може почати плакати, коли гра припиняється			
Копіює деякі рухи і вирази обличчя, наприклад усміхається або супить брови			
<i>Сенсорний розвиток</i>			
Сприймає цілісний вигляд предмета (об'єкта)			
Порівняння: обмацує предмети			
<i>Мовленнєвий розвиток</i>			
Починає лепетати			
Гулить виразно і копіює звуки, які чує			
По-різному плаче на знак голоду, болю чи втоми			
<i>Когнітивний (пізнавальний) розвиток</i>			
Дитина дає зрозуміти, якщо вона радісна чи сумна			
Реагує на прояви любові			
Однією рукою тягнеться за іграшкою			
Одночасно залучає і руки, і очі, коли бачить іграшку і тягнеться за нею			
Очима стежить за рухом речей з боку в бік			
Уважно розглядає обличчя			
Упізнає знайомих людей і речі на відстані			
<i>Руховий / Фізичний розвиток</i>			

Упевнено тримає голову без опори			
Здатний / здатна сісти без підтримки завдяки постуральному контролю			
Виштовхується ногами, коли стопи впираються об тверду поверхню (<i>цей рефлекс важливий для навичок, що передують ходінню</i>); дитина вчиться тримати вагу кінцівками, починається розвиток пропріоцепції			
Може перевертатися із живота на спину; покращується контроль тулуба, можна спостерігати початкові стадії рефлексів вирівнювання тулуба			
Може тримати іграшку і трясти нею, розгойдувати підвішені іграшки			
Тягне руки до рота			

Якщо виявлено порушення у сферах розвитку дитини у віці чотирьох місяців:

1. Працюйте над затримуванням погляду вашої дитини на чітко усміхнених і насуплених обличчях.
2. Виділіть постійний час для ігор, наприклад після годування або під час зміни підгузка.
3. Під час гри використовуйте спеціальні пісні / звуки, а також одні й ті самі рухи, щоб дитина передбачала їх та гралася з вами.
4. Якщо дитина не тягнеться за іграшкою, поклавши свою руку на руку дитини (жестова підказка «рука на руці»), направте її до іграшки. Для відстежування поглядом скористайтеся яскравими або світлодіодними (LED) іграшками.
5. Називайте дитину одним і тим самим пестливим іменем (або ім'ям) з тією самою інтонацією. Себе також називайте однаково.
6. Станьте в іншому кінці кімнати, покличте дитину: якщо реакції немає, то підходьте ближче, доки дитина не зреагує на ваш голос. Запам'ятайте відстань, на якій з'явилася реакція, і наступного разу спробуйте виконати ці самі дії, але відійшовши далі.
7. Посадіть дитину на своє стегно таким чином, щоб її ніжки були по обидва боки вашої ноги. Ця вправа дасть змогу переносити вагу на ноги дитини. Поставте її на рівні стопи на підлогу і трохи нахиліться вперед, щоб перенести вагу.
8. Якщо рефлекс на кшталт Моро ще наявні, продовжуйте розпрямляти ручки та ніжки дитини, коли вона лежить на животі.
9. Працюйте над сенсорним впливом, масажуйте ті частини тіла, що видаються недостатньо зміцнілими.
10. Щоб дитина могла стежити за рухом, навчалася орієнтуватися в просторі й могла схопити іграшку під будь-яким кутом, візьміть іграшку на кільці і тримайте її на різних рівнях у полі зору дитини.
11. Візьміть дзеркальце і спонукайте дитину торкатися його. У разі затримки дії продовжуйте виконувати вправу.

12. Для ігор продовжуйте класти дитину на живіт. Лише під час гри на животі поліпшується робота кори головного мозку дитини. Розкладіть іграшки поза зоною досяжності дитини, упріться долонями в її зігнуті ніжки так, щоб вона змогла відштовхнутися і, випроставшись, просунутися вперед.

Вік. Шість місяців.

<i>Соціальний та емоційний розвиток</i>	сформовано	формується	відсутнє
Розпізнає обличчя знайомих і незнайомих людей			
Любить гратися з іншими, особливо з батьками			
Дитина відповідає на емоції інших людей і часто здається щасливою			
Любить дивитися на себе в дзеркало			
<i>Сенсорний розвиток</i>			
Сприймає цілісний предмет (об'єкт)			
Виділяє головні частини предмета (об'єкта) і розуміє його властивості (величина, форма)			
Визначає просторове розміщення предмета (вгорі, внизу, збоку)			
Порівняння: обмацує предмети			
<i>Мовленнєвий розвиток</i>			
Відповідає на звуки звуками			
Об'єднує голосні, коли лепече («а», «е», «о»), любить промовляти звуки по черзі з батьками			
Реагує на своє ім'я			
Виражає радість і невдоволення звуками			
Починає вимовляти приголосні звуки (лепече «м», «б»)			
<i>Когнітивний (пізнавальний) розвиток</i>			
Розглядає близькі навколишні предмети			

Тягне предмети до рота; здатний / здатна сфокусувати погляд на об'єктах завдяки розвитку вестибулярного апарату			
Виявляє цікавість до речей і намагається дістати важкодоступні предмети			
Починає перекладати предмети з руки в руку			
Руховий / Фізичний розвиток			
Уміє перевертатися в обох напрямках (із живота на спину і зі спини на живіт)			
Починає сидіти без підтримки чи опори			
Стоячи переносить вагу на ноги, може злегка підстрибувати			
Розгойдується назад-вперед, іноді задкує, перш ніж повзти вперед			
Починає повзати і самостійно ставати навкарачки. Спершу може повзати на животі (по-пластунськи) і згодом, коли тулуб зміцнюється, починає повзати на чотирьох (навкарачки). Може спершу повзати задки			

Якщо виявлено порушення у сферах розвитку дитини у віці шести місяців:

1. Виділіть постійний час для ігор, наприклад після годування або під час зміни підгузка, складайте стабільний розклад занять з дитиною.
2. Візьміть ігрове дзеркало, нехай дитина щодня дивиться в нього на себе, поки не потягнеться до свого відображення.
3. Працюйте над базовими голосними звуками «а», «е». Доки не будуть відпрацьовані базові голосні звуки «а», «е», не переходьте до поєднання голосних із приголосними, типу «ва», «ба» та ін.
4. Відпрацюйте звукосполучення «ва», «ба», перш ніж переходити до складніших «ма», «па» та ін.
5. Вправа «загрібання». Розкладіть на підлозі іграшки, нехай дитина, махаючи руками, загребе їх. Ця вправа відпрацьовує орієнтування у просторі.
6. Якщо дитина ще не сидить, працюйте над м'язами тулуба – узявши за ручки, спонукайте її сісти якомога більш самостійно. Це можна робити на килимку на підлозі. Якщо раніше це був час для лежання на животі, то на шостому місяці можна працювати над сидінням. Поступово зменшуйте ступінь підтримки та опори, щоб дитина опанувала належні реакції випрямлення. Для опори спершу можна

використовувати подушку, втім слід її поступово прибирати, щоб дитина не надто її використовувала, а згодом самостійно сиділа вертикально. Баланс під час сидіння та контроль тулуба відіграють ключову роль у підготовці до ходіння.

7. Вигадуйте такі ігри з дитиною, щоб вона могла обертатися навколо свого тулуба (наприклад, коли дитина тягнеться за чимось). Це сприятиме коректному узгодженню рука-нога під час ходіння. Це нормально, якщо в дитини не відразу вийде або вона впаде, адже саме так ми навчаємося.
8. Якщо дитина ще не почала перевертатися, покладіть її на простирadlo й легенько перекочуйте ним туди-сюди, поки дитина не почне перевертатися самостійно. Переконайтеся, що голівка (шия) дитини має опору.
9. Якщо дитина лежить на животі й піднімається на прямих руках, акуратно тримаючи за стегна, допоможіть їй зігнути ноги і стати навкарачки. Потримайте в такому положенні, а потім повторіть рух декілька разів поспіль.
10. Візьміть браслет чи кільце зі світлодіодними (LED) елементами. Нехай дитина спробує схопити його, наступний крок – дитина стежить за браслетом (світлом) очима.
11. Сховайте предмет під тканиною або хусткою, потім покажіть дитині бажаний предмет і знову заховайте, щоб вона бачила ваші дії. Нехай дитина загляне під тканину, за потреби візьміть її руку у свою та допоможіть почати піднімати хустинку, щоб знайти предмет.
12. Співайте пісні та розповідайте віршики з повторюваними рухами, типу «Сорока-Ворона», «Іде-іде дід-дід» тощо.
13. Почніть з найпростіших елементів жестової мови. Наприклад, візьміть руку дитини у свою і відтворіть жест «дай». Після дайте щось маленьке або невелику кількість чогось і покажіть «дай». Відпрацюйте цей жест з дитиною – навіть з її рукою у вашій руці.
14. Виконуйте вправи з фітболом, які б сприяли розвитку рефлексів вирівнювання тулуба, необхідних для незалежного сидіння та повзання. Спершу можете підтримати дитину, поступово зменшуючи підтримку, щоб дитина набувала належних рефлексів утримання балансу. Дитина може сидіти, лежати долілиць або горілиць – це посилить тонус тулуба.

Ознаки атипового розвитку:

- Дитина не намагається дотягнутися до предметів, розташованих у доступних місцях.
- Не любить гратися з іншими.
- Не виявляє прихильності до батьків (підкувальників).
- Не реагує на навколишні звуки.
- У неї не виходить узяти предмети до рота.
- Не вимовляє голосні звуки ([a], [e], [o]).
- Не перекочується на жоден бік.
- Не сміється і не видає писклявих звуків.
- Видається дуже негнучкою, із задубілими м'язами.
- Видається пасивною і безвольною, ніби тканинна лялька.

Вік. Дев'ять місяців.

<i>Соціальний та емоційний розвиток</i>	сформовано	формується	відсутнє
Може боятися незнайомих			
Можливо, не відходить ні на крок від знайомих дорослих			
У дитини є улюблені іграшки			
<i>Сенсорний розвиток</i>			
Сприймає цілісний вигляд предмета (об'єкта)			
Виділяє основні частини і визначає їхні властивості (величина, форма)			
Визначає просторові відношення предмета (вгорі, внизу)			
Виділяє основні частини предметів і визначає їхню величину			
Порівняння: обмацує предмети			
Накладає предмети один на одного або прикладає один до іншого			
<i>Мовленнєвий розвиток</i>			
Розуміє слово «ні» («не можна»)			
Активно лепече (вимовляє багато різних звуків, як «мамамама» і «бабабаба»)			
Копіює звуки і мовлення інших людей			
Пальцем вказує на бажаний предмет			
<i>Когнітивний (пізнавальний) розвиток</i>			
Простежує траєкторію падіння різних предметів			
Шукає речі, які ви сховали в неї на очах			
Грає в «ку-ку»			

Тягне предмети до рота			
Плавно перекладає предмети з однієї руки в іншу			
Бере предмети пінцетним хватом			
Руховий / Фізичний розвиток			
Стоїть на ногах з підтримкою; часто падає, коли намагається випрямитись на двох ногах			
Може починати робити кроки; деякі діти можуть навіть почати ходити на цьому етапі			
Може сісти, переважно це неконтрольована дія (ніби «плюхається»)			
Сидить без підтримки			
Встає підтягуючись завдяки розвитку сили ніг			
Повзає вправно і швидко <i>* На цьому етапі потрібно тримати дитину в полі зору, адже вона стає більш рухливою та мобільною.</i>			

Якщо виявлено порушення у сферах розвитку дитини у віці дев'яти місяців:

1. Якщо дитина боїться чи дуже непокоїться в присутності незнайомця, нехай незнайома людина сяде поруч зі знайомою дитині людиною. Хай усі разом почнуть гру, у ході якої знайома людина непомітно відійде.
2. Тримайте знайомі для дитини іграшки поруч, щоб забезпечити вибір і визначити більш та менш бажані. Можна запропонувати іграшки, що засвічуються, або інтерактивні іграшки.
3. Уникайте заперечних або негативних формулювань на кшталт «ні» або «не можна», якщо не йдеться про небезпеку. Натомість намагайтеся вживати формулювання типу: «спробуй ще раз», «давай інакше», «у тебе вийде» тощо.
4. Саме час познайомити дитину з грою в «ку-ку» та іграми, що супроводжуються співаними та/або повторюваними віршованими словами.
5. У ситуації, коли мовлення не розвивається, жести «дай», «хочу», «завершив» будуть зрозумілими і корисними для дитини. Намагайтеся підключати жести скрізь, де тільки можливо, – разом зі словами. Використовуйте мову жестів у будь-якій стандартній ситуації, наприклад під час перекусу попросіть дитину показати жест «дай».

6. Якщо дитина ще не повзає, виконуйте таку вправу. Розташуйте руки малюка перед ним на підлозі, потім, злегка підштовхуючи стегна, поставте його рачки. Підтримуйте протягом 30 секунд, поки він не засвоїть цю позицію. Варто забезпечити достатньо часу для повзання по підлозі разом з ходьбою і стоянням, оскільки залучені м'язи пізніше будуть потрібні для привчання до горщика.
7. Не спонукайте дитину до ходіння раніше, ніж вона буде спроможна повзати або тримати рівновагу в позиції рачки. Перш ніж розвинути достатній контроль тулуба на двох ногах, дитина має опанувати контроль і баланс тулуба на чотирьох. Це убезпечить її від потенційних проблем, пов'язаних із ходінням.
8. Сенсорний аспект. Якщо в дитини проблеми сенсомоторного характеру, візьміть будь-який лосьйон або косметичне молочко і розтирайте ним ступні й ноги, щоб знизити їхню гіперчутливість.
9. Прикладайте до тіла дитини віброуючі іграшки, таким чином вона краще відчуватиме, де конкретно ви торкаєтесь. Іграшки зі світлом та миготінням добре підійдуть для перекладання з руки в руку, що випрацьовуватиме перетинання середньої лінії та відстежування предмета поглядом.
10. Робота з фітболом допоможе дитині навчитися утримувати баланс. Покладіть її на живіт і прокрутіть м'яч так, щоб дитина могла підібрати іграшку на підлозі.
11. Ця вправа добре розвиває м'язи тулуба. Нехай дитина ляже на м'яч і спробує підвестися, щоб сісти. Ви можете допомогти, злегка покотивши м'яч уперед.
12. Ще одна вправа. Дитина сидить на м'ячі; погойдайте м'яч праворуч-ліворуч, щоб вона спробувала втримати рівновагу і всидіти.

Вік. Один рік.

<i>Соціальний та емоційний розвиток</i>	сформовано	формується	відсутнє
Дитина поводить сором'язливо або нервується з незнайомцями			
Плаче, коли мама або тато йдуть			
Є улюблені люди й іграшки			
Виявляє страх у деяких ситуаціях			
Дає вам книгу, коли хоче послухати казку			
Повторює звуки або дії, щоб привернути увагу			
Простягає руку або ногу, щоб допомогти під час одягання			

Грає в ігри, наприклад «Ку-ку» і «Ладусі»			
Сенсорний розвиток			
Сприймає цілісний вигляд предмета (об'єкта)			
Виділяє головні частини предмета і визначає їхні властивості (величина, форма тощо)			
Визначає просторове розташування предмета (вище чи нижче, ліворуч чи праворуч тощо)			
Виділяє дрібні частини і визначає їхні величини, співвідношення, розташування тощо			
Повторно цілісно сприймає предмет			
Порівняння: обмацує предмети;			
порівнює предмети або частини одна з одною;			
накладає предмети один на одного або прикладає один до іншого;			
групує предмети за формою, кольором			
Мовленнєвий розвиток			
Реагує на прості словесні прохання			
Використовує прості жести, наприклад хитає головою «Ні» і махає рукою «Бувай!»			
Лепече (продукує звуки) з різними інтонаціями (вже більше нагадує мовлення)			
Вимовляє «мама» й «тата» і деякі вигуки типу «ой»			
Намагається повторювати за вами слова			
Когнітивний (пізнавальний) розвиток			
Досліджує річ у різні способи, наприклад трясє, кидає, б'є			
Легко знаходить заховані речі			
Дивиться на правильну картинку, річ, коли її називають			
Копіює жести			

Починає користуватися речами за призначенням, наприклад п'є з чашки, розчісує волосся гребінцем			
Ударяє речі одна об одну			
Складає іграшки в коробку і дістає їх звідти			
Відпускає речі з рук без допомоги			
Вказує вказівним пальцем			
Виконує прості прохання, наприклад «збери іграшки»			
Руховий / Фізичний розвиток			
Сідає без допомоги			
Встає підтягуючись; ходить, тримаючись за меблі			
Самостійно стоїть			
Може гратися / виконувати рухи верхньою частиною тіла стоячи			

Якщо виявлено порушення у сферах розвитку дитини у віці одного року:

1. Якщо дитина відчуває тривогу з появою незнайомців, один з батьків повинен установити контакт із новою людиною, організувати спільну з дитиною гру і потім непомітно відійти або піти, коли буде нагода.
2. Незнайома дитині людина має повторити ті види діяльності, що їх зазвичай виконують у сім'ї, грати в ті ж ігри, дотримуватися того ж розкладу, щоб дитина вільно і комфортно почувалася з новими для свого кола спілкування дорослими.
3. Якщо є проблеми з розвитком мови та мовлення, залучайте мову жестів, наприклад показуйте *більше, хочу, є, пити, купатися і допомога*. Додавайте інші жести-слова, коли позначувані ними об'єкти з'являються в житті дитини природним чином: ваше ім'я, взуття, повсякденна їжа тощо. Якщо немає вербалізації слів «так» / «ні», навчіть дитину кивати або хитати головою для їхнього позначення. Якщо в неї істотне відставання в мові (мовленні), попросіть показати, що вона хоче. Коли дитина покаже на предмет, який хоче, навчіть її відповідного жесту. Якщо здається, що дитина не сприймає мову / мовлення, перевірте її слух.
4. Когнітивні процеси: піднесіть картинки якомога ближче до дитини і потім якомога далі, щоб перевірити на короткозорість і далекозорість та переконатися, що немає проблем із зором.

5. На цьому етапі дитина починає групувати предмети. Використовуйте перфоровану дошку для групування предметів за розміром, кольором, потім попросіть розташувати кольори в певній послідовності (червоний – зелений – червоний).

6. Візьміть пластилін або кольорове тісто і сховайте в ньому невеликі предмети, попросіть дитину їх дістати.

7. Візьміть кольорові прищіпки. Нехай дитина згрупує їх за кольорами, скріпіть їх одну з одною, потім прикріпіть до іншого предмета або скріпіть предмети між собою тощо.

8. Прикріпіть прищіпки до одягу дитини так, щоб вона могла їх зняти і прикріпити до одягу дорослого.

9. Попросіть розсортувати дерев'яні кубики за кольором (не більше двох кольорів), за розміром (великий і малий), за кольором і розміром. Якщо дитині вже є рік, вона повинна збирати вежу принаймні із шести однакових за формою кубиків.

10. Візьміть невеликі шматочки скотчу та приліпіть їх на тіло на місця, які важко дістати, наприклад на лікті чи під коліньми.

Ознаки атипового розвитку:

- Не реагує на своє ім'я.
- Не повзає.
- Не стоїть з опорою.
- Не шукає речі, які ви сховали у неї на очах.
- Не промовляє окремі слова типу «мама» чи «тато».
- Не хитає головою на знак «ні» і не махає рукою «бувай!».
- Не вказує на речі.
- Втрачає навички, які вже опанувала (наприклад, слова).

Вік. 1,5 року.

<i>Соціальний та емоційний розвиток</i>	сформовано	формується	відсутнє
Граючись, любить давати свої іграшки іншим у руки			
Можливі перепади настрою			
Може боятися незнайомих			
Виявляє любов / прихильність до близьких і знайомих людей			
Грається у прості дії не насправжки, наприклад годує ляльку			
Може чіплятися за дорослих у незнайомій ситуації			

Вказує пальцем, щоб звернути увагу інших на щось цікаве			
Самостійно пізнає світ, але не відходить далеко від дорослого			
Сенсорний розвиток			
Сприймає цілісний вигляд предмета (об'єкта)			
Виділяє його головні частини предмета і визначає їхні властивості (величина, форма тощо)			
Визначає просторове розташування предмета (вище чи нижче, ліворуч чи праворуч)			
Виділяє дрібні частини і визначає їхні величини, співвідношення, розташування тощо			
Повторно цілісно сприймає предмет			
Порівняння: обмацує предмети;			
порівнює предмети або частини одна з одною;			
накладає предмети один на одного або прикладає один до іншого;			
групує предмети за формою, кольором або іншими ознаками;			
послідовно оглядає та описує виділені ознаки предмета			
Мовленнєвий розвиток			
Промовляє декілька слів			
Вимовляє і хитає головою «ні»			
Вказує пальцем на бажаний предмет			
Когнітивний (пізнавальний) розвиток (навчання, мислення, розв'язування задач)			
Знає призначення повсякденних речей, наприклад телефону, гребінця, ложки			
Привертає увагу, вказуючи пальцем			
Виявляє зацікавленість лялькою або м'якою іграшкою, «годує» їх			
Вказує на частини тіла			

Малює кривульки			
Може виконувати усні однокрокові вказівки-прохання без жестових підказок, наприклад коли дитина чує «сядь», то сідає			
Руховий / Фізичний розвиток			
Починає крокувати вгору по сходах (спершу переважно повзе вгору по сходах)			
Починає бігати			
Ідучи, може тягнути за собою іграшки			
Може допомагати роздягтися			
З'являються такі навички дрібної моторики: тримає ложку, чашку, їсть ложкою / виделкою			

Якщо виявлено порушення у сферах розвитку дитини у віці півтора року:

1. Поклавши свою руку на руку дитини, передавайте предмети до рук іншим дітям та дорослим. Співайте спеціальні супровідні пісні, виконуючи дії, наприклад коли час прибрати іграшки.
2. Грайте в ігри, що передбачають виконання рухів і вашу допомогу, наприклад: «Як сильно я тебе люблю?» – «Оооось так!» (при цьому розводячи руки дитини якнайширше).
3. Продовжуйте працювати над мовою жестів: «дай», «їсти», «пити», «спати». Спершу виконайте жести, від початку до кінця тримаючи руки дитини у своїх (повна фізична підказка «рука на руці»). Облаштуйте ситуацію так, щоб спонукати використання різних жестів. Приміром, дайте один чи два шматочки чогось, потім жест «дай». Далі поступово додавайте жести: «дай» – «дай», «їсти» – «дай», «їсти» – «будь ласка» та ін.
4. Співайте супровідні пісеньки, вивчаючи частини тіла.
5. Зіграйте в рольові ігри – вдайте, ніби говорите по телефону, чистите зуби, їсте ложкою, переконайтеся, що дитина спостерігає за вами. Нехай поруч сяде інша дитина і скаже, що вже її черга говорити по телефону. Після того як та дитина не насправжки поговорить по телефону, передайте його наступній дитині і скажіть, що її черга, і так по колу.
6. Працюючи з дитиною, що має відставання в розвитку, демонструйте виконання висловленої вказівки / прохання. Наприклад, говорите «Покажи сідай», сідаєте самі і всаджуєте дитину. Потім те ж саме з інструкцією «Встань» і так далі. Жестом показуйте, чия черга виконувати дію.
7. Сядьте в коло, щоб гратися з іншими дітьми, і передавайте іграшки по колу.

8. Якщо дитина вередує чи влаштовує істерику, подивіться, чи не завдає обстановка завеликого сенсорного навантаження, чи яскраве світло, чи немає зайвого шуму тощо. Встановіть режим дня і розклад, врахуйте всі потреби.
9. Якщо дитина ще не ходить, купіть невелику іграшку на колесах і покладіть усередину щось важке, щоб доводилося штовхати.
10. Для розвитку дрібної моторики підійдуть кольорові прищіпки, перфорована дошка з кольоровими пластмасовими кілочками, складання вежі з кубиків (2–4 кубики або якнайвище). Записуйте кількість використаних предметів, щоб наступного разу, граючись із дитиною, ви могли засвідчити прогрес.
11. Використовуйте кольоровий скотч, нехай дитина зніме його із себе, а потім наліпить на когось із батьків. Для розвитку просторової уяви потрібно приклеїти скотч до важкодоступних частин тіла – на ліктях, на лобі, під коліньми.
12. Пограйте в гру «Я кажу». Намагайтеся залучати інструкції, що передбачають перетинання середньої лінії, наприклад одним пальцем доторкнутися до лівого вуха, а іншим – до правого коліна.
13. Вивчайте кольори, почніть із сортування предметів одного кольору, потім перейдіть до групування предметів у певній послідовності. Для більш активних дітей покладіть кольорові кубики в іншому кінці кімнати, попросіть дитину принести кубик певного кольору. Застосовуйте цей прийом для вивчення кольорів, форм тощо.
14. Дайте дитині кольоровий скотч і попросіть прокласти доріжку. Дайте кожній дитині скотч іншого кольору, потім запропонуйте пройти різними доріжками, прокладеними іншими дітьми.

Ознаки атипового розвитку:

- Не вказує на речі пальцем, щоб інші подивилися.
- Не ходить.
- Не знає призначення знайомих повсякденних речей.
- Не імітує інших.
- Не опановує нових слів.
- Словниковий запас менший за шість слів.
- Не помічає і не виражає невдоволення, коли хтось із батьків (підкувальників) іде.
- Не сміється і не пищить.
- Втрачає колись набуті навички.

Вік. 2–3 роки.

<i>Соціальний та емоційний розвиток</i>	сформовано	формується	відсутнє
Копіює інших, особливо дорослих і старших дітей			
Стає жвавим з іншими дітьми			
Виявляє дедалі більше самостійності			
Демонстративно робить наперекір те, що сказано не робити			
Грає переважно поруч з іншими дітьми, але поступово починає включати їх у свої ігри, наприклад у «дожени»			
<i>Сенсорний розвиток</i>			
Сприймає цілісний вигляд предмета (об'єкта)			
Виділяє головні частини предмета і визначає їхні властивості (величина, форма тощо)			
Визначає просторове розташування предмета (вище чи нижче, ліворуч чи праворуч)			
Виділяє дрібні частини і визначає їхні величини, співвідношення, розташування тощо			
Повторно цілісно сприймає предмет			
Порівняння: обмацує предмети;			
порівнює предмети або частини одна з одною;			
накладає предмети один на одного або прикладає один до іншого;			
групує предмети за формою, кольором або іншими ознаками;			
послідовно оглядає та описує виділені ознаки предмета			
<i>Мовленнєвий розвиток</i>			
Показує на предмети або картинки, коли їх називають			
Знає імена знайомих людей і частини тіла			

Формулює речення з 2–4 слів			
Виконує прості завдання			
Повторює слова, почуті в розмові			
Показує названі зображення у книзі			
Когнітивний (пізнавальний) розвиток (навчання, мислення, розв’язування задач)			
Знаходить речі, навіть якщо вони заховані під кількома накриттями			
Починає розрізняти / розкладати форми та кольори			
Закінчує речення і віршики у знайомих книгах			
Грається у прості ігри «не насправжки»			
Будує вежі з 4 і більше сегментів			
Може віддавати перевагу одній руці перед іншою			
Може виконувати двокрокове завдання, наприклад: «Візьми свої черевички і постав у шафу»			
Називає ілюстрації в книзі, наприклад кішку, пташку, собачку			
Руховий / Фізичний розвиток			
Стає навшпиньки			
Б'є ногою по м'ячу			
Починає бігати			
Залазить і злазить з меблів (стілця, крісла тощо) без допомоги			
Тримаючись за поручні або з іншою підтримкою верхньої частини тіла піднімається і спускається по сходах окремими кроками			
Кидає м'яч з-за голови			

Починає тримати олівець і малювати прямі лінії й кружечки (залучення дрібної моторики)			
--	--	--	--

Якщо виявлено порушення у сферах розвитку дитини у віці двох-трьох років:

1. Зробіть за допомогою скотчу пряму лінію і попросіть дитину пройтися нею, потім пострибати на цій лінії на одній нозі і на двох.
2. Зробіть кольоровим скотчем на підлозі невеликі островці в різних місцях, нехай дитина стрибає з одного на інший; використовуйте різні кольори і формуйте різні фігури. Тоді попросіть дитину пострибати вибірково, наприклад тільки на синій островці тощо.
3. Пограйте в «Музичні стільці» з кольоровим скотчем: поставте умову сідати тільки на сині елементи, коли музика зупиняється.
4. Знайдіть важкий м'ячик (з додатковою вагою) і попросіть дитину кинути його через голову. Це сприятиме утриманню рівноваги.
5. Використовуйте слова «спершу», «потім», щоб ставити перед дитиною двокрокові завдання, якщо завдання трикрокове, додайте «вкінці».
6. Використовуйте таймер, щоб полегшити перехід до іншого виду діяльності. Якщо дитина сильно вередує чи влаштовує істерику, залучіть прийом соціальної ізоляції і скажіть: «Коли будеш готовий / готова». Такий прийом може передбачати відсутність зорового контакту, соціальної взаємодії, спілкування, а ваша гра з іншими дітьми продемонструє, що ви готові веселитися, але не будете толерувати небажану поведінку.
7. Працюйте над паралельною грою поруч з іншими дітьми. Вони ще не цілком готові ділитися, хоча і можуть гратися поруч один з одним і ділитися кубиками. Можуть просити у своїх товаришів по грі кубики, якими ті граються в цей час.
8. Продовжуйте вивчати частини тіла, попросіть дитину причепити прищипку на названу вами частину тіла (на одяг). Ця вправа сприяє розвитку дрібної моторики й активної гри.
9. Добре розвивається дрібна моторика за рахунок пластиліну. Сховайте в нього скріпки або маленькі іграшки і попросіть дитину дістати їх звідти.
10. Дайте дитині кольорові олівці. Спершу вона малюватиме вертикальні лінії, згодом після певної практики освоїть і горизонтальні. Намалюйте яскравими кольорами пунктирну лінію через весь аркуш, тримаючи свою руку на руці дитини. Те ж саме пізніше зробіть і з горизонтальною лінією.
11. Для відпрацювання причинно-наслідкових зв'язків пограйте в хованки з предметами, в різні додатки на електронному планшеті, наприклад: «Пазл», «Історія іграшок», «У пошуках Немо», «Чотири в ряд», «Емоції» тощо. Для дітей з різними особливостями розвитку можуть бути різні засоби. Приміром, для полегшення переходу між видами діяльності підійде «Таймер»; «Поворотник» – для відпрацювання роботи по черзі, а також для малюків, у яких відсутня вербалізація тощо.

Ознаки атипового розвитку для 2–3-річного віку:

- Часто падає, має труднощі з подоланням сходів.
- Нечітко говорить і пускає слину.

- Не може розібратися з простими іграшками (пазлами, важелями й ручками, перфорованою дошкою з кілочками тощо).
- Не говорить реченнями.
- Не розуміє простих інструкцій та вказівок.
- Не грається у ігри не насправжки.
- Не хоче гратися з іншими дітьми чи з іграшками.
- Не встановлює зоровий контакт.
- Втрачає раніше набуті навички.

Маркери для визначення освітніх труднощів у дітей раннього віку (2–3 роки)

Раннє дитинство є стартовим періодом у житті малюка і відіграє особливу роль у становленні його особистості, багато в чому визначаючи подальший розвиток. Він найбільш складний та ієрархізований порівняно з усіма іншими періодами життя: не лише рік, а й тиждень, місяць визначають певні зрушення у змісті та характері розвитку. Інтенсивність цього періоду є надзвичайно високою, а здобутки дитини раннього віку – винятковими. Саме від того, як протягом перших трьох років відбувалося становлення і розвиток усіх психічних процесів (мислення, пам'яті, уваги, уяви, сприймання) та провідних ліній розвитку (предметної діяльності, мовлення, сенсорики, емоційної та комунікативної сфер, Я-концепції), залежить подальший успішний розвиток підростаючої особистості. Своєчасне виявлення труднощів у процесі розвитку дитини до 3 років дає можливість пом'якшити наявні порушення і проблеми, а в деяких випадках подолати їх, забезпечивши тим самим повноцінний розвиток. Результати наукових досліджень і практики свідчать, що раннє виявлення та рання комплексна корекція труднощів у розвитку з перших років життя дитини дають змогу запобігти появі подальших порушень у розвитку вторинної і третинної природи, скоригувати ті труднощі, що вже наявні, у результаті чого знизити ступінь соціальної недостатності дітей з порушеннями в розвитку, досягнути максимально можливого для кожної дитини рівня загального розвитку, освіти, ступеня інтеграції в суспільство. Саме від народження і до 3 років закладається основа для формування особистості дитини, всіх механізмів поведінки. **Усі легкі прояви порушень за умови адекватної допомоги дитині з часом проходять.**

Маркери для визначення освітніх труднощів I рівня в дітей раннього віку (від 2 до 3 років)

Фізичні труднощі	Інтелектуальні (когнітивні) труднощі	Функціональні труднощі			Навчальні труднощі	Соціоадаптаційні труднощі			
		Мовленнєві	Сенсорні	Моторні		Поведінкові	Особистісні	Соціокультурні	Комунікація та взаємодія
Незначні порушення рухових навичок: легкі порушення балансування на ступнях, зниження стійкості тулуба у вертикальному положенні, складно вставати без підтримки з положення на животі і на спині та складно освоювати різні	Незначні порушення розвитку уяви, труднощі у розвитку наочно-образного мислення: у віці 3 років не вміють встановлювати причинну залежність окремих спостережуваних ними явищ. Легкі порушення	Не може зрозуміти слова залежно від ситуації і виконати на прохання прості дії – попрощатися, показати, «який великий» предмет, піднявши руки вгору, без використання	Легкі порушення: сприйняття цілісного вигляду предмета (об'єкта); виділення його головних частин і визначення їхніх властивостей (величина, форма тощо);	Легкі порушення володіння координованими, ціле-спрямованими рухами, дрібною та великою моторикою, складно засвоює координовану спільну діяльність	Гра проста або маніпулятивна, порушення формування предметно-практичної діяльності і, як наслідок, затримка формування рольової гри. Порушення формування елементарних	Незначні прояви порушення розвитку активності та самостійності в діях, розгубленість, ситуативна відмова від ініціативності в грі та спілкуванні з дорослим і однолітками,	Лабільність нервової системи, немотивовані страхи та тривожність (складна сімейна ситуація), надмірна збудливість. Різкі перепади настрою або	Не вирізняє в соціальному оточенні значущих для себе рідних, близьких людей, не виявляє до них особливу симпатію, прихильність, довіру; не прагне грати разом з дорослими і дітьми, не вдається до	Легкі порушення невербальних і вербальних засобів комунікації з навколишнім світом і дорослими, складно виражати доступними засобами згоду чи незгоду, з запізненням формуються позитивні та негативні емоції, не вміє відповідати на

комбіновані рухи, легкі порушення формування рівномірного ритму кроку, легкі порушення сили, спритності, окоміру й координації рухів кінцівок і тулуба. Легкі прояви порушення набуття дитиною навичок складних рухів: складно підніматись сходами, бігати, хода назад ускладнена, легкі порушення вдосконалення функції рівноваги і ротації корпусу, легкі порушення координації рухів під час ходіння, труднощі у вмінні стояти на одній нозі, бити ногою по м'ячу, незначні порушення переступання через низькі предмети, ходити з різним прискоренням (швидко, повільно), повертати в різних напрямках, дріботіти ногами	розвитку процесу узагальнення, на основі якого формуються поняття, порушення виокремлення якостей та властивостей предметів. Легкі порушення формування символічної (знакової) функції свідомості – здатності дитини подумки уявляти предмет у вигляді образів, символів чи знаків. Проявляються труднощі у засвоєнні предметної діяльності. Легкі порушення дослідження предметів та дій і їхніх функцій. Порушення зацікавленості предметами та діяльністю оточуючих людей (діти, батьки). Незначні порушення формування конструкторської діяльності. Легкі прояви порушення пам'яті, уваги	підказки дорослого, не наслідую мову дорослих, не може одним і тим самим словом позначати різні дії, предмети, не вимовляє голосні звуки [a], [y], [o], [i] і приголосні [m], [n], [p], [b], [t], [d], [k], [r]; не наслідую мову дорослого, тому складно поповнюється пасивний словник, не розуміє (є труднощі) значення дієслів («ходи», «сядь», «встань», «візьми», «принеси», «пити»), складно розвиваються зв'язки між предметами, діями та словесними відповідниками; слова набувають	визначення просторових відношень частин предмета (вище чи нижче, ліворуч чи праворуч тощо); виділення дрібних частин і визначення їхньої величини, співвідношення, розташування тощо; повторне цілісне сприйняття предмета. Легкі порушення порівняння: порівнювання предметів або частин одна з одною; накладення предметів один на один або прикладання одного до іншого; обмацування предметів; групування предметів за	слухового (вуха), зорового (очі) й рухового (руки) аналізаторів, що забезпечує дитині орієнтовну діяльність у незнайомих ситуаціях, розширює її пізнавальну діяльність. Легкі порушення розвитку тону м'язів рук, розвитку координації, узгоджених рухів рук. Незначні прояви порушення формування різних видів захвату предметів, тобто вміння дотягуватися до предмета, брати і утримувати його, а також вміння ним маніпулювати та класти на місце. Легкі порушення стадії	трудових дій: розставляти на своїй місці іграшки, складати їх у коробку, шухляду; розкласти ложки перед обідом тощо. Порушення процесу формування елементарних культурно-гігієнічних навичок: прагнення самостійно одягатися, роздягатися, їсти, тримати ложку, користуватись серветками; вмиватися, витиратися, причісуватися, вставати і сідати за стіл, переносити речі з одного місця в інше	істерики, безпричинний плач, прояви аутоагресії. Легкі прояви порушення формування первинних вольових рис характеру в процесі оволодіння цілеспрямованими діями з предметами (вміння не відволікатися від поставленого завдання, доводити його до завершення, прагнути до отримання позитивного результату тощо)	відсутність емоційного відгуку	контактів з ними (торкається, погладжує); легкі прояви порушення у 3 роки формування образу-Я, знання дитини про себе (дівчинка чи хлопчик; «Я – добрий», «Я – великий»); формується ставлення до себе («гордість за власні досягнення»); не сформована ситуативно-ділова форма спілкування з дорослими. Порушений розвиток емоційно-практичної форми спілкування з однолітками, не виникає співпраця. Легкі порушення у формуванні елементарних правил культурної поведінки (дякує за послугу, допомогу, просить про послугу); складно орієнтується в	запитання, коментувати свої дії
--	---	---	--	---	--	--	--------------------------------	--	---------------------------------

	(стійкості та переключення), мислення (класифікація, узагальнення)	узагальненого характеру, коли одне слово одночасно означає декілька понять, не може інтонацією об'єднати в одному висловлюванні спочатку два, потім три слова, між якими немає граматичного зв'язку, легкі порушення формування фразового мовлення. Бавлячись іграшками, активно не використовує мову. Розглядаючи ілюстрації, не називає предмети, зображені на малюнках. Мовлення не витісняє міміку та жести	формою, кольором або іншими ознаками; послідовний огляд і опис виділених ознак предмета. Незначні порушення зорових відчуттів: світло-чутливості, сприйняття кольорів, координації між зоровим сприйняттям предмета і рухом до нього, здатності відрізнити нове явище від первинного. Складно розрізняє різні кольори і форми, реагує на зміну кольору, відтінку, звуку, форми, траєкторії руху та ін. Легкі прояви порушення слухової чутливості:	формування правильного захвату предметів: спочатку формується долонний захват (необхідне відведення великого пальця та кінцевих фаланг інших), потім «щипцевий» (участь трьох пальців), і в останню чергу формується «пінцетний» захват (участь двох пальців).					поняттях «добре» і «погано»	
--	--	---	--	--	--	--	--	--	-----------------------------	--

			порушення диференціювання звуків, інтонації та джерела звуку						
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Маркери для визначення освітніх труднощів II рівня у дітей раннього віку (від 2 до 3 років)

Фізичні труднощі	Інтелектуальні (когнітивні) труднощі	Функціональні труднощі			Навчальні труднощі	Соціоадаптаційні труднощі			
		Мовленнєві	Сенсорні	Моторні		Поведінкові	Особистісні	Соціокультурні	Комунікація та взаємодія
Порушується послідовність розвитку рухів, примітивні рухові рефлекторні реакції не редукуються, а навпаки, активуються, що призводить до формування патологічних поз і протидіє розвитку нормальних статичних функцій. Спастичність домінує у м'язах-розгиначах і привідних м'язах нижніх	Розсіяна нестійка увага. Структура мислення характеризується труднощами в узагальненні явищ, уявні процеси протікають в сповільненій формі, мотивація слабо виражена, абстрагування від ситуації ускладнено. Визначення відмінностей предметів один від одного також ускладнюється через неможливість виявлення їхніх основних властивостей і ознак. Здатність до класифікації сильно ускладнена або	Відсутні белькотіння, звуконаслідування, жестикуляція. Часто малюк використовує руку мами чи іншої людини, щоб виконати якусь маніпуляцію. У мові багато вигаданих слів та висловів; багаторазово цитує одні й ті самі уривки з книг чи реклами; відсутні реакції дитини на	Знижений зір та слух (наявність окулярів, слухових апаратів або КІ). Відсутній подив та реакції на звукові, слухові й тактильні стимули, реагують повільно та після частих повторень. Ще у двомісячному віці не стежать очима за предметом,	Любить крутитися на місці чи захоплюється предметами, що крутяться довгий час, не реагує на зовнішні стимули. Має обмежене коло уподобань, любить бавитися лише одним (часто незвичним) предметом, часто і	Дитина використовує для гри неігрові предмети, часто зациклюється на дрібницях (наприклад, дивиться годинами на кільця); гра не має мети та сюжету – предметно – маніпулятивна, одноманітна, збіднена на використання матеріалів та предметів. Дитина надмірно	Дивність у поведінці дитини: вона не хоче гратися з іншими дітьми, вередує з будь-якого приводу; не реагує на власне ім'я; не ділиться своїми успіхами з мамою; не дивиться в очі та не шукає схвалення своїм вчинкам; уникає дотиків, обійм, не хоче сидіти на руках навіть у	Характерними є підвищена емоційна збудливість, лабільність настрою (ейфорія, лякливність, образливність). виявляються надмірна вразливість, прогресуюче відчуття неповноцінності та безпорадності, що призводить до розвитку патологічних рис характеру, зазвичай, дефіцитарного типу (замкнутість)	Відсутні елементарні побутові навички: пити з чашки, вмиватися, мити руки. У 3 роки малюк занадто залежний від мами, не виникає сепарації та не має прагнення робити щось самостійно; про себе дитина говорить у третій особі; Дотримується одноманітності в режимі дня, послідовності маніпуляцій з предметами; нездатність до самообслуговування (невміння чистити	Не розуміє зверненої до неї мови, вимовляє слова не за значенням. Не копіює поведінку батьків; не наслідує інтонації, слова, дії. Має дуже обмежене коло зацікавлень. Погано переносить присутність поруч іншої людини; Не реагує емоційно на присутність поруч когось іншого (наприклад, іншої дитини, близького родича). Дитина не наслідує ігри інших дітей, поведінки батьків. Виявляє відсутність інтересу до гри з однолітками.

кінцівки. У дитини в положенні лежачи ноги зазвичай витягнуті. При спробі надати дитині вертикального положення її ноги перехреснюються і формується опора на носки. У зв'язку з постійним гіпертонусом привідних м'язів стегна ноги дещо зігнуті в кульшових суглобах і ротовані досередини. Під час ходьби зі сторонньою допомогою дитина здійснює танцювальні рухи, повертаючи тіло до провідної ноги. М'язи можуть бути дуже тугими (спастичними) або надмірно розслабленими	відсутня, не може згрупувати об'єкти за основними ознаками, фантазія погано розвинена, Значні порушення формування конструкторської діяльності. Прояви стійкого порушення пам'яті, уваги (стійкості та переключення), мислення (класифікація, узагальнення). Вправи та завдання дитина виконує після частих та багаторазових повторень інструкції та потребує більше часу на виконання завдання, після цього завдання виконує без помилок.	звук, гуління та агукання, відсутні перші повторні склади («ма-ма», «ба-ба»), спроби повторювати звуки тварин після року. Дитина починала говорити, а потім перестала. Механічно повторює почуті слова, напр., висловлювання з телепрограм. Повторює їх багаторазово. Повторює у відповідь останні слова звертань на її адресу. Відсутність належної невербальної комунікації в річному віці (неадекватна мова тіла, відсутня усмішка, порушений зоровий контакт,	що рухається, не повертають голову в бік мами та ніяк не реагують на її появу в полі зору, під час гри сортує предмети за кольорами, вибудовує їх в рядки. Складно розрізняє кольори, може плутати схожі один на одного предмети на зображенні. Сприйняття звужене, потрібно багато часу, щоб дізнатися знайоме зображення. порушення порівня-	багаторазово складає в ряд свої іграшки і т.п. Дитину важко зупинити, відволікти від одноманітних, повторюваних дій чи фраз. Прив'язується до незвичних речей, любить бавитися стрічками, камінцями, паличками чи волоссям і т. п. Порушення здатності виконувати цілеспрямовані рухи, здатність упізнавати предмет. виразні порушення розвитку тонусу м'язів рук, розвиток координації,	захоплюється числами, датами, окремими предметами, якоюсь однією темою. Дитина не вміє бавитися іграшками за призначенням (а натомість, наприклад, викладає їх у ряди), відсутня уявна гра (тобто, для прикладу, бавитися кубиком немов машинкою і т. п.). Надмірна прив'язаність до одного предмета чи іграшки	батьків; щоб заспокоїтись, малюк може розхитуватися з боку в бік, обіймати себе за плечі; все нове може викликати істерики; гіперактивність, непосидючість; стереотипні рухи, кружіння на одному місці, підстрибування. Дитина має стереотипні рухи, наприклад клацання пальцями, крутіння головою, розгойдування. Протестує проти змін у навколишньому середовищі чи в способі життя (напр., проти зміни меблів у помешканні чи маршруту)	або гіперкомпенсаторного фантазування. Формуються різноманітні вегетосудинно-вісцерально-обмінні порушення: зригування, блювання, біль у животі, закрепи, відчуття голоду, спраги, порушення ритму сну. Є надто чутлива до зовнішніх подразників (звуки, дотики тощо). Надмірно боїться різких звуків (напр., шуму потяга), часто закриває при цьому долонями очі, вуха. Не любить, щоб до неї торкалися, обіймали, гладили по голові. У дітей переважають риси емоційно-особистісної	зуби, зав'язувати шнурки, одягатися).	
--	--	---	--	--	---	--	---	---------------------------------------	--

(гіпотонічними). Через підвищення тонусу кінцівки можуть знаходитися у незвичному та невідповідному положенні. Рухи можуть бути незвично різкими, раптовими або повільними та хробако-подібними. Вони можуть бути неконтрольованими або безцільними		тілесний та ін.) Затримка мовленнєвого розвитку (жодного слова в 16 міс., немає фраз із двох слів у 2 роки). Регрес мовленнєвого розвитку. Дитина не використовує невербального спілкування для того, щоб вказати на свої потреби (напр., вказати пальцем на пляшку з напоєм), словниковий запас, як активний, так і пасивний, збіднений.	нювання предметів або частин одна з одною; накладення предметів один на один або прикладання одного до іншого; обмацування предметів; групування їх за формою, кольором або іншими ознаками; послідовний огляд і опис виділених ознак предмета	узгоджених рухів рук. Значні прояви порушення формування різних видів захвату предметів, тобто вміння дотягуватися до предмета, брати і утримувати його, а також вміння ним маніпулювати та класти на місце			незрілості. Прояви стійкої астенії, яка знижує загальний фізичний і психічний тонус дитини, робить її млявою, нерішучою, безініціативною, капризною, боязкою, несприйнятливою до різноманітних уражень		
---	--	---	--	---	--	--	--	--	--

Маркери для визначення освітніх труднощів III рівня у дітей раннього віку (від 2 до 3 років)

Фізичні труднощі	Інтелектуальні (когнітивні) труднощі	Функціональні труднощі			Навчальні труднощі	Соціоадаптаційні труднощі			
		Мовленнєві	Сенсорні	Моторні		Поведінкові	Особистісні	Соціокультурні	Комунікація та взаємодія
Затримка досягнення таких результатів розвитку, як контроль голови, перевертання, дотягування до предметів рукою, сидіння без підтримки, повзання чи ходіння. Утримання «дитячих» чи «примітивних» рефлексів, які мають зникати через 3–6 місяців після народження. Переважне використання однієї руки (праворукість або ліворукість) до віку 18 місяців. Це свідчить про слабкість чи патологічний м'язовий тонус однієї сторони.	Проявляється інертність у мисленні; нестійка увага; порушення сприйняття; розбалансованість координації; незграбність; знижений обсяг пам'яті; складні порушення зорової і слухової пам'яті. Важко запам'ятовує нові знання, повільно їх освоює на практиці, мала активність. Матеріал вимагає багаторазового повторення для запам'ятовування, не пов'язані між собою слова запам'ятовуються дуже довго, після чого швидко забуваються і не можуть бути	Не використовує жестів, міміки при спілкуванні. Перші слова вимовляються лише у 2–3 роки. У вимові дитина часто заміняє звуки, повторює звуки та склади, пропускає фонему й об'єднує частини різних слів. Є труднощі з повторенням запропонованих дорослими звуків, складів, слів, фраз; агротичність та редукованість фраз;	Знижений зір та слух (наявність окулярів, слухових апаратів або КІ без попередньої розв'язкової роботи). Незграбність, порушення дрібної моторики: проблеми із застібанням гудзиків або зав'язуванням шнурівки, не сформований захват, складно утримує предмети різної величини. Не розрізняє кольорів та форм предметів. Не	Нерозвиненість моторики пальців рук; не грає з піском та дрібними предметами. Не пересипає дрібні предмети, не переставляє, не зіставляє предмети між собою. Не потрапляє в отвори. Не складає кубики та пірамідку навіть після багато-разової допомоги. Порушення синхронності та координо-	Коротка тривалість продуктивної роботи, постійно відволікаються. Не можуть утримувати увагу та зосереджуватися на ігровій діяльності, змінюють предмети. Не доводять почату гру до завершення, гра постійно має маніпулятивний характер, переважає просте кидання предметів, хаотичні рухи ними, безцільні дії, навіть після допомоги дитина продовжує свою гру. Викидає іграшки ще до того, як встигла їх розглянути. У ситуаціях, що вимагають статичного	3 місяці – дитина не усміхається; 6 місяців – не протягує ручки, не проситься, щоб її взяли; 7 місяців – не шукає джерело звуку; 10 місяців – нема елементів імітації, наслідування (гусі-гусі тощо). Поведінкові прояви безпосередні, емоційні, не вміють керуватися правилами поведінки. Виникають стійкі типи	Дитина не встановлює зоровий контакт або ж встановлює в незвичний спосіб (напр., дивиться скосячи чи дивиться наче крізь вас). Виявляє значно менше цікавості, ніж очікувалося, до того, що відбувається навколо. Постійно	Потребує точного дотримання встановлених ритуалів, різко реагує на будь-які зміни (напр., наполегливо вимагає дотримуватись однакової послідовності дій, купуючи щось у крамниці, або ж їсти лише з певного посуду, вдягатися лише у визначений одяг, ходить постійно тією самою дорогою тощо). Спостерігаються порушення в галузі соціальної адаптації; дитина боїться гучних звуків; погано володіє навичками самообслуговування, капризує,	Небажання та страх спілкування з незнайомими людьми; відсутність навичок взаємодії з однолітками, відмова комунікувати з ними. До негативного впливу самої хвороби часто додається й негативний вплив умов виховання. Оскільки діти ростуть в умовах режиму, що їх оберігає, гіперопіки, у них ускладнене формування позитивних якостей особистості, коло їх

Скелетні деформації: вкорочення кінцівки, перекіс тазу та формування складних проявів сколіозу, рухи в суглобах стають тугими, з обмеженою амплітудою рухів – це спричиняється нерівномірним тиском (зусиллям) на суглоб різних м'язових груп за рахунок зміни їхнього тону та сили. Судоми – фізичні прояви судом можуть бути частково замаскованими патологічними мимовільними рухами. Спостерігаються гіперкінетичні прояви (хореїчні гіперкінези, торсійна дистонія, міоклонії, гемібалізм, тремор), розлади координації рухів,	відтворені. Порушена концентрація уваги, її стійкість та переключення. Дитина адекватно і правильно сприймає навколишні події, чує і розуміє всі вказівки старших, проте не може виконувати їхні інструкції через імпульсивність. Не може довго втримувати увагу, помиляється при виконанні завдань; швидко і часто переключається, дуже легко відволікається; не може дотримуватися певних правил, інструкцій, ніби не чує звернення до неї; важко самоорганізовується (в грі); ухиляється від завдань, що вимагають тривалої концентрації	бідність словникового запасу. Дитина не може асоціювати звукове позначення з образом, представленим візуально перед нею, не розуміє мову, хоча прекрасно її чує. Дитина може погано сприймати звернену до неї мову; міняє місцями звуки в найпростіших словах; з'єднує кілька слів в одне; часто виникає гугнявість голосу. Мовлення стає повільним, гучним або ж, навпаки, дуже тихим і млявим. Паралельно відзначаються	використовує предмети за призначенням, порушено цілісне сприйняття зорових об'єктів – на зображенні орієнтується лише на деякі предмети; складні порушення розвитку зорово-моторної координації; не вміє та не вчиться фіксувати погляд на предметі, утримувати вкладену в руку іграшку. Не вміє впізнавати предмети на відстані, не виконує різні маніпуляції з ними за вербальними інструкціями, може	ваності рук, складні порушення формування різних видів захвату предметів, тобто вміння дотягуватися до предмета, брати і утримувати його, а також уміти ним маніпулювати та класти на місце; не вміє довільно брати предмети руками, утримувати та перекладати, стежити за своїми діями, не вміє грати обома руками	положення, встає, ходить, бігає; хаотична рухова активність: бігає, крутиться без певної мети; не може грати в спокійні ігри; постійно перебуває в русі, ніби заведена; на основі предметно-маніпулятивної діяльності не відбувається закріплення зв'язків між словом, предметом та дією	емоційного реагування: в одних дітей спостерігаються агресивність, непослідовність, необдуманість та імпульсивність дій, в інших – нерішучість, плаксивість, різні страхи, гіперактивна та імпульсивна поведінка, якщо стомлюється – не займається спокійним видом діяльності, не засинає самотійно, а впадає в істеріку	бавиться сама, перебуває наче у своєму власному світі. Часта зміна настрою; порушення сну та апетиту. Перевага певним харчовим продуктам, стійкі реакції протесту, часті фобії, безпричинні істерики та перепади настрою, проявляються суперечливими харак-	нетерпляча, не привчена до співпереживання й самообмеження і відмовляється виконувати правила та норми.	спілкування обмежене, недостатність сенсорного досвіду відображається на поповненні уявлень про довкілля, часто заважає іншим, втручається в розмови, ігри, може проявляти нав'язливість відносно однолітків і незнайомих дорослих. Може бути занадто емоційною або навіть агресивною, що ускладнює спілкування і встановлення дружніх контактів
---	---	---	---	---	--	--	---	---	--

патологічні синкінезії. Нерідко спостерігаються епілептичні напади, м'язова слабкість виражається в невмінні дитину повзати, сидіти, самотійно вставати. Порухення в будові тіла, голови, обличчя.		порушення ритму дихання під час розмови і при мовчанні, іноді буває скандування і окремі недоречні виголошення. Мовлення стає вкрай невиразним, спрощеним, приголосні звуки дуже схожі між собою. Часто говорить у ніс, шепоче або взагалі не видає звуків, а лише розкриває рот	тривалий час тримати предмет у руці, не виконуючи ніяких рухів, і відповідно не може визначити його форму, величину, виділити його частини				теру – імпульсивність межує з пригніченістю, а замкнутість з активністю		
--	--	--	--	--	--	--	---	--	--

Маркери для визначення освітніх труднощів IV рівня у дітей раннього віку (від 2 до 3 років)

Фізичні труднощі	Інтелектуальні (когнітивні) труднощі	Функціональні труднощі			Навчальні труднощі	Соціоадаптаційні труднощі			
		Мовленнєві	Сенсорні	Моторні		Поведінкові	Особистісні	Соціокультурні	Комунікація та взаємодія
Обмеження руху у верхніх і нижніх кінцівках; контрактури	Порушення дії з предметом, складно формується предметна діяльність, предмет використовується відповідно до його функціонального	Обмеження рухів лицьових м'язів; зміна тональності голосу (різкий і нетривалий); порушення ритму	Значні порушення підбору і з'єднання предметів за їхньою	Важкі порушення здатності маніпулювати дрібними предметами,	Не формуються самотійно предметна й інші види дитячої діяльності – гра,	Проявляється повторювана поведінка з метою аутостиму-	Зовсім не спілкується з оточенням, не відгукується на своє ім'я. Бурхливо	Прояви агресії при спробі контактувати; уникнення	Відсутність емоційної відповіді на емоцію та спілкування батьків, не

суглобів, не набувають навичок самостійної ходьби, часті судомні напади або мінливість м'язового тону, яка призводить до незграбності рухів	призначення. З'являється «польова поведінка», яку можна сприйняти за інтерес до навколишнього предметного світу: діти хапають у руки все, що потрапляє в поле зору, але одразу залишають ці предмети, не проявляючи інтересу ні до їхніх властивостей, ні до призначення. Не співвідносить один предмет з іншим або одну частину предмета з іншою, спираючись на які-небудь ознаки, властивості предметів. Наприклад, щоб закрити коробочку, потрібно підібрати до неї кришку за величиною і за формою. Не сформований інтерес до зовнішнього вигляду кожного предмета, нема бажання з'ясувати його призначення і спосіб використання (орієнтування типу «Що цим можна робити?»). Прояв неадекватних дій з предметом. Неадекватними діями називаються такі дії, які суперечать логіці використання предмета, вступають у конфлікт з роллю предмета в предметному світі. Наприклад, коли дитина одягає на стрижень пірамідки спочатку ковпачок, а потім намагається нанизувати	дихання; зміна швидкості мовлення; проблеми з жувальною функцією. Порушується вимова так званих какумінальних приголосних, котрі утворюються при підняттому і злегка загнутому вгору кінчику язика ([ш], [ж], [р]), замінюються іншими передньоязиковими приголосними, найбільше часто дорсальними, при вимові яких передня частина спинки язика піднімається горбом до піднебіння ([с], [з], [с'], [з'], [т], [д], [н]). Важкими для вимови є й апікальні приголосні, що утворюються при зближенні або змиканні кінчика язика з верхніми зубами чи альвеолами ([л]). Може порушуватися також вимова приголосних за способом їхнього утворення: зімкнених, щілинних і дрижачих, найчастіше –	формою, величиною, кольором, розташуванням в просторі, низька реакція або її відсутність на зорові та слухові подразники. Не сформоване зорове співвіднесення властивостей предметів (зорове орієнтування). Стає можливим цілеспрямований вибір предмета за зразком – спочатку за формою, величиною, потім за кольором. Не накопичується запас уявлень про властивості	передавати об'єкти з рук у руки, а також виконувати завдання, що вимагають координованої роботи очей і рук. Порушена синхронізація рук і пальців з очима. Рухи або хаотичні, або монотонні, одноманітні. Не може опанувати таких дій, як складання пірамідки, великої мозаїки, пазлів, об'ємних фігур, не використовує шнурівку, нанизування, не діє за аналогом та зразком. Не виконує завдання з допомогою та після частих повторень. Не	малювання, основи трудової діяльності. Не фокусується на завданні, предметі, іграшках. Переважає відсутність інтересу до предметів взагалі або наявне маніпулювання одним предметом тривалий час	ляції; не реагує на появу цікавого об'єкта (тварини, літака тощо). Типова реакція на нових людей – уникнення, подібне до крайнього ступеня сором'язливості. Відсутній погляд «очі в очі». Періодична неприродна поведінка (багаторазове кружляння навколо своєї осі, рух по одному маршруту, розгойдування там, де рух ніяк не пов'язаний із ситуацією і виникає спонтанно). Або дитина може бути непосидюча, проявляє постійну надмірну	реагує на низькі шуми або високі шуми. Прояви аутоагресії, ехолоалії, що формуються швидко і стають стійкими). Порушення сну, наявність фобій, невротичних реакцій, збудження або навпаки інертність, ступор. Або бувають дратівливими, запальними, емоційно нестійкими	зорового контакту; бурхлива реакція, дратівливість, емоційна напруженість у невідомій ситуації; відсутність розуміння загрози і оцінки ситуації, прийнятих соціальних правил та норм. Не наслідую і не засвоює соціальні та гігієнічні навички, протестує проти них. Має свої ритуали та стереотипну поведінку.	контактує з оточенням, не реагує на інших дітей та дорослих або реагує відмовою та протестом. Відмова від контакту з матір'ю з перших днів життя
---	---	--	--	--	--	--	---	---	--

	кілечка; стукає лялькою по столу; в маленький гараж намагається засунути велику машинку і т.п. У такому разі відсутня пізнавально-орієнтовна діяльність. Відсутність цілеспрямованої діяльності, вербальне (словесне) позначення мети за відсутності її досягнення, байдужість до результату своєї праці, неадекватні дії, немає навіть видимості цілеспрямованої діяльності – вони скидають іграшки на підлогу по одній або все відразу, не розуміючи мети завдання	щілинних ([л], [л']). Характерно вибіркове підвищення м'язового тонусу, головним чином у м'язах кінчика язика, що ще більше обмежує його тонкі диференційовані рухи. Порушуються темп і плавність цих рухів, що виявляється в повільній вимові передньоязикових звуків і складів, вимова приголосних звуків, особливо шиплячих і африкатів. Порушення артикуляції непостійні й неоднозначні. Пошук потрібного артикуляційного укладу в момент мовлення уповільнює його темп і порушує плавність. Відзначаються труднощі відчуття і відтворення певних артикуляційних укладів. Спостерігається недостатність лицевого гнозису: є труднощі в чіткій локалізації точкового дотику до певних	предметів (образи сприйняття). Можливий низький рівень розвитку слухового сприйняття, насамперед фонематичного слуху. Не встановлюють зв'язків між предметами для досягнення мети, не доступне вирішення завдань за допомогою зовнішніх орієнтованих дій, шляхом проб і здогадок, порушення наочно-дійового мислення. Дії з образами предметів (наочно-образне мислення)	сформований вказівний жест. Не використовує підтримку та допомогу дорослого	активність, не може всидіти на одному місці, не буде робити те, що не цікаво				
--	---	---	---	--	---	--	--	--	--

		ділянок обличчя, особливо в зоні артикуляційного апарату	не формуються для обмеженого кола завдань						
--	--	--	---	--	--	--	--	--	--

Маркери для визначення освітніх труднощів V рівня у дітей раннього віку (від 2 до 3 років)

Фізичні труднощі	Інтелектуальні (когнітивні) труднощі	Функціональні труднощі			Навчальні труднощі	Соціоадаптаційні труднощі			
		Мовленнєві	Сенсорні	Моторні		Поведінкові	Особистісні	Соціокультурні	Комунікація та взаємодія
Низький м'язовий тонус, порушення координації рухів. Типовими є інтенційний тремор (невимушені ритмічні тремтіння чи коливання тіла або його частин), дисметрія, атаксія (порушення координації довільних рухів, що може проявлятися важкими порушеннями ходи, рухів рук і очей, рівноваги при стоянні, нечіткість, неузгодженість і надмірність рухів або відсутність координації рухів, нездатність судити про відстань або масштаб, недостатність амплітуди цілеспрямованих рухів, втрата відчуття відстані, чіткості рухових дій.) Часті судоми, не можливість виконувати	Збіднені або не сформовані поняття про навколишній світ. Такі діти відчують труднощі при здійсненні будь-яких мисленнєвих операцій. Найскладнішою для них є здатність опанувати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки, знаходити схоже та відмінне, концентруватися на діях та предметах, утримувати увагу та переключатися. Постійно відволікається,	Не з'являються звуконаслідування та перші слова. Не реагує на своє ім'я, не дивиться в очі, не використовує звуки або жести для спілкування; ускладнене розуміння зверненої до дитини мови. Особливо важким є рух висунутого язика вгору із загинанням його кінчика до носа. При виконанні руху видно підвищення м'язового тону, пасивність кінчика язика, а також виснажливість руху, порушується вимова найбільш складних за артикуляцією	Не реагує на зорові та слухові подразники. Частіше спирається на власне відчуття дотику і кінестетичне сприйняття, крім того, можливий значний компенсаторний розвиток нюху, часто має порушення смаку та нюху, тому їсть усе, що трапляється під руку. Не реагує на відмінності в	Грубі порушення розвитку дрібної моторики або загальна тотальна незрозуміність. Дитина не оволодіває елеметарними навичками навіть після цілеспрямованої допомоги фахівця. Не утримує предмети, відсутній або слабо розвинений захват, не реагує на розміри	Відсутня і не формується типова гра. Не наслідує ігрові дії дорослого, не повторює і не цікавиться іграшками та не вміє використовувати іграшки за призначенням, нові іграшки або ігнорує, або кидає, розбиває, ламає. Предмети використовують для маніпулювання або не використо-	Прояви імпульсивної поведінки, проблема з емоційною регуляцією, трижовна або унікаюча поведінка, зниження чи підвищення рівня активності; плаксивість, різка зміна настрою; спостерігаються не мотивовані напади агресії, крик, істеричні	Проблеми з ковтанням, не можуть достатньо контролювати роботу цих м'язів, будуть мати проблеми зі смоктанням, питтям, прийомом їжі та контролем виділення слини, часто розвивається слинотеча. Такі діти досить часто погано почуваються, у них проявляються нудота, блювання, порушення сну, приступи ларингоспазму та загальна слабкість. Порушення	Інтереси обмежуються задоволенням фізіологічних потреб, самообслуговування можливе лише частково. Інколи не контролює елементарних фізіологічних функцій організму. Не знає, як використовувати певні речі; не розуміє соціальних норм;	Дитина не радіє поверненню близької людини, не наслідує міміку та дії дорослого, не впізнає людей на світлинах, не розвиваються комунікативні навички, не реагує на односторонні звуки, не використовує жести для комунікації за повної відсутності мовлення (мутічні прояви). Уникає контакту з іншими

довільні рухи, проявляти активність. Пересуваються лише за допомогою дорослого, потребують часу для виконання завдань і певних вправ (елементарних, простих дій)	має розсіяну увагу; порушення тактильного сприймання призводить до бідності уявлень про властивості предметів, не формується мотивація через те, що знижена пізнавальна діяльність	передньоязикових звуків, поєднуючись з викривленою вимовою й інших груп звуків, порушеннями дихання, голосу, інтонаційно-мелодійного аспекту мовлення, часто слиновиділенням. Можливі в'язлі паралічі м'язів губ, що призводять до порушення і нечіткості артикуляції губних звуків	кольорі, об'ємі, формі предметів	предметів, не складає їх вертикально один за одним або горизонтально, не складає кільця та не розуміє дії за зразком або аналогом при грі з дорослим	вуге взагалі. Під час гри не реагує на допомогу. Розгойдується або завмирає на місці	напади або повна відсутність реакцій на дорослого чи соціальне оточення	емоційно-вольової сфери найчастіше проявляються наявністю різноманітних страхів. Через прояви страхів дитині важко адаптуватися до зміни оточення	не усвідомлює послідовності дій	
---	--	---	----------------------------------	--	--	---	---	---------------------------------	--

Маркери для визначення освітніх труднощів у дітей дошкільного віку ЗДО (3–6 років)

Дошкільний вік – це вік колосального впорядкування чуттєвого досвіду дитини, розвитку спеціальних людських форм сприймання і мислення, виникнення елементів довільної уваги і пам'яті, бурхливого розвитку уяви. У дошкільному віці знижуються пороги усіх видів чутливості (зокрема, зорової, слухової і шкірно-дотикової), розвиваються гострота зору, фонематичний слух, здатність розрізняти кольори та їхні відтінки. У цьому віці сенсорний розвиток відбувається під впливом спеціального навчання, у процесі якого діти оволодівають сенсорними еталонами. Сенсорні еталони – це виділені людством і спеціальним чином упорядковані зразки предметів навколишнього світу, кольори спектра, геометричні фігури, музичні ноти. У дошкільному віці домінує мимовільна увага, проте під впливом гри, продуктивної діяльності, праці та навчання розвиваються елементи довільної уваги. У цей час домінує мимовільна, образна пам'ять, але поступово виникають елементи довільної, смислової словесно-логічної пам'яті. Випадки порушення психічного розвитку дитини дошкільного віку призводять до багатьох психологічних проблем і негативно впливають на її соціально-психологічну адаптацію. Характерними для цього віку є такі труднощі: труднощі, пов'язані з розумовим розвитком (неуспішність, погана пам'ять, порушення уваги, труднощі в розумінні навчального матеріалу тощо); поведінкові труднощі (некерованість, грубість, брехливість, агресивність тощо); емоційні та особистісні труднощі (поганий настрій, підвищена збудливість, часта зміна настрою, страхи, дратівливість, тривожність тощо); труднощі спілкування (замкнутість, неадекватні претензії на лідерство, підвищена вразливість тощо);

неврологічні проблеми (тики, нав'язливі рухи, підвищена стомлюваність, порушення сну, головний біль тощо). **Усі легкі прояви порушень, за умови адекватної допомоги дитині в ЗДО наявними фахівцями (практичний психолог, учитель-логопед), з часом минають.**

Маркери для визначення освітніх труднощів І рівня в ЗДО

Фізичні труднощі	Інтелектуальні (когнітивні) труднощі	Функціональні труднощі			Навчальні труднощі	Соціоадаптаційні труднощі			
		мовленнєві	сенсорні	моторні		поведінкові	особистісні	соціо-культурні	комунікація та взаємодія
Незначні порушення опорно-рухового апарату, які не призводять до ускладнень у навчанні та розвитку діяльності (плоско-вальгусна деформація стоп, плоскостопість легкого ступеня, порушення ОРА тощо). Тимчасові порушення функціонування (переломи, струс мозку, пошкодження хребта, оперативні втручання тощо)	Тимчасові, непостійні, короткотривалі, ситуативні, незначні порушення пам'яті, уваги, мислення. Поодинокі, незначні труднощі у сприйманні навколишнього середовища: уявлення дитини неповні, неточні. Короткотривалі, ситуативні, незначні порушення уваги. Під час навчання спостерігаються незначні труднощі при розподілі уваги, дитина не відразу переходить від одного виду вправ до інших, їй потрібен час. Має тимчасові, непостійні,	Наявність незначних, поодиноких особливостей функціонування мовлення, які можуть бути присутні в різних проявах: 1) труднощі вимови одного чи більше звуків, недостатньо чітка та чиста за звучанням вимова звуків; 2) недосконалість словника за якістю, недостатнє і неточне використання лексичного значення слова; 3) незначні труднощі узгодження	Порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату, які усуваються корекційними засобами та не перешкоджають розвитку і навчанню дитини в групі та спілкуванню з однолітками. Не відбувається перехід від застосування предметних зразків, які є результатом особистого сенсорного досвіду, до використання загально-прийнятих сенсорних еталонів – вироблених людством уявлень про основні	Легкі прояви порушення здатності виконувати тонкі й точні рухи. Незначні труднощі в таких процесах: ловити м'яч однією рукою, ходити боком по лавці, стрибати на місці, чергуючи ноги, стрибати з розбігу в довжину й висоту; легкі порушення виразності, плавності й точності рухів, дрібної та великої моторики. Тики – стереотипні,	Незначні прояви порушення у формуванні стійкого інтересу до ігор, не з'являються улюблені ігри й ролі, дитина не навчається грати в ігри з дедалі більш змістовним сюжетом, які краще відтворюють життя навколишніх людей. Ускладнення видів ігор не відбувається, але за допомогою відповідного навчання і виховання дитина	Короткотривала, несистематична емоційна збудженість та емоційна вразливість. Можливі прояви вікової кризи, агресивність, запальність, пасивність, рухова розмальованість, імпульсивність, сором'язливість, знижена самооцінка, невпевненість у собі, пригніченість, ізольованість від світу, переважає кривляння, демонстративні форми поведінки, перестає дотримуватися	Порушений емоційним фон сприйняття; порушення проявів емоцій по ланцюжку «бажання – уявлення – дія – емоція»; складно керовані емоційні процеси; дитина не намагається передбачити майбутній результат і те, як його оцінять, переважають афективні реакції, порушена	Тимчасові, несистематичні труднощі соціальної адаптації та комунікації, пов'язані зі зміною соціокультурного середовища (внутрішньо переміщені особи, особи з родин мігрантів, особи із білінгвістичних родин, представники національних	Тимчасові, несистематичні труднощі соціальної адаптації та комунікації. Не виникає потреба в ситуативно-діловому співробітництві з однолітками; змістом спілкування не стає спільна ігрова діяльність; не виникає потреба у визнанні та повазі однолітків. Не сприймає себе та іншого як цілісну особистість, не використовує мову як засіб спілкування. Труднощі у послідовності говоріння; врахуванні досвіду, вмінь, інтересів і потреб співрозмовника;

короткотривалі, ситуативні, незначні порушення пам'яті. Поодинокі труднощі, які можуть проявлятися в недостатньо повному усвідомленні поставлених завдань, спричиненому наявністю неуважності, розгальмованості, гіперактивності, імпульсивності. Спостерігаються незначні труднощі в монологічному зв'язному мовленні. Дитина вміє підтримати тему розмови, відповідає на запитання, проте їй складно поставити запитання комусь іншому. Відчуває незначні труднощі в опануванні різних способів здобуття знань, умінь і навичок. Задовольняється першою	слів у словосполученнях, реченнях або добору правильної форми слова; 4) недостатнє інтонаційне забарвлення усного мовлення; 5) темп мовлення дещо прискорений або уповільнений, ритм скандований та нерівномірний. Незначні труднощі під час навчання та комунікації / взаємодії, що загалом не перешкоджають повноцінному засвоєнню навчального матеріалу, формуванню компетентностей та організації адекватної системи відносин (у групі та ін.). Дитина може мати засоби слухопротезування, за	варіанти кожного виду властивостей і відношень (кольорів, форм, розмірів предметів, їхнього розташування у просторі, висоти звуків тощо). Порушення в розрізненні співвіднесеності між предметами (один предмет за іншим, перед іншим, зліва, справа від нього, між іншими предметами тощо). Складно уявлення про простір, що не залежить від місця перебування дитини, точки відліку. Легкі порушення: розрізнення геометричних фігур за зразком та еталонними назвами; розрізнення величин; розрізнення кольорів за зразком та	ненавмисні, швидкі, неритмічні дії, що супроводжуються видимим рухом чи звуковим феноменом, але не виразні й не стають на заваді виконанню завдань під час занять. Наявні легкі прояви моторної незграбності, незначні порушення дрібної моторики, легкі труднощі в координації складних моторних активностей. Це призводить до обмежень у побуті, самообслуговуванні, спортивних заняттях, навчанні та інших активностях, які з часом проходять	переходить на етап розвитку складніших ігрових видів діяльності. Легкі труднощі у формуванні художньої діяльності, яка диференціюється на малювання, ліплення, конструювання, виготовлення аплікацій, танці, заняття з музики, слухання казок, читання віршів, драматизацію. Незначні труднощі в розвитку творчої діяльності – конструкційних іграх, технічній і художній творчості. Наявні специфічні розлади письма, що проявляються в ускладненні співвіднесення звуків мовлення та	звичних норм поведінки. Несистематичні труднощі під час побудови взаємин з однолітками	здатність оцінювати свою поведінку. Інколи не може виражати почуття, застосовуючи різну інтонацію й міміку. Складно освоює соціальні форми прояву почуттів; порушуються формування вищих почуттів (естетичні, моральні, інтелектуальні). Здобуває освіту в закладі освіти з навчанням мовами корінних народів та національних меншин	меншин та ін.). Порушення у формуванні нових навичок: не може самостійно вдягатися, підтримувати порядок у певному місці, не завжди розуміє значення встановлених правил поведінки, не вміє узгоджувати свої дії з діями однолітків	уникнення домінування в розмові й перебивання співрозмовників; не проявляє уваги та готовності продовжити спілкування невербальними засобами (поглядом, жестом тощо). Легкі порушення мовленнєвих засобів, що знижує рівень спілкування, сприяє виникненню психологічних особливостей, породжує специфічні риси загальної і мовленнєвої поведінки, призводить до зниження активності в спілкуванні. Можлива підвищена конфліктність, невміння домовлятися про спільні справи та ігри з однолітками. До базових комунікативних труднощів належать: труднощі входження у контакт (постійна
---	---	--	--	--	--	--	---	--

	відповіддю на своє запитання і не проявляє наполегливості у процесі вирішення завдання, яке її зацікавило. Інколи ставить багато запитань, але всі вони одноманітні і свідчать не стільки про інтерес дитини, скільки про його обмеженість. Надовго зберігається інфантильна позиція в міжособистісній взаємодії: нездатність прийняти точку зору іншого, ставати на його позицію, знижена критичність власних дій та вчинків, егоцентричність і труднощі, коли потрібно домовлятися. Нерідко спостерігаються труднощі на заняттях у групі, пов'язані з незрілістю мотиваційної	умови використання яких труднощі є незначними. При цьому словник достатній, речення правильні, зв'язне мовлення – відповідно до віку. Незначні порушення темпо-ритмічного аспекту мовлення	еталонними назвами; оволодіння орієнтувально-дослідницькими діями та сенсорними еталонами. Наявність незначних / мінімальних особливостей слухового та зорового сприймання (легкий ступінь зниження слуху / зору або порушення слуху / зору, компенсовані засобами корекції, достатній рівень розвитку слухового / зорового сприймання), які визначаються в доступності аудіальної або візуальної інформації; можуть бути притаманні слуху / зору дитини як окремо, так і в різному сполученні,		їхнього графічного зображення, просторового розташування букв (дзеркальне письмо), розділення слів, написання букв. При цьому помилки на письмі не пов'язані зі знанням правил правопису. Незначні труднощі у засвоєнні навичок читання, які полягають у тому, що дитина не може правильно співвіднести літеру і звук, тому не може читати текст. Труднощі засвоєння матеріалу, пов'язані з мовним бар'єром, адаптацією			сором'язливість, страх, невпевненість тощо); труднощі, пов'язані з дитячим егоцентризмом (неспроможність прийняти другу людину такою, якою вона є, проявляє егоїзм, упертість); труднощі у формуванні емпатії (невміння співпереживати, розуміти внутрішній настрій співрозмовника тощо). Незначні труднощі, пов'язані з відсутністю позитивної установки на іншу людину (вияв ворожості, дитячих заздрощів, приниження і висміювання однолітків з метою самоствердження тощо). Незначні труднощі, пов'язані з неадекватною самооцінкою дитини (невпевненість у собі, відсутність комунікативної ініціативи,
--	--	---	--	--	--	--	--	---

	сфери та особистості загалом. Спостерігається переважання маніпулятивно-ігрових інтересів		спричиняти незначні особливості мовленнєвого розвитку						завищена самооцінка тощо). Легкі труднощі, пов'язані з підвищеною емоційно-особистісною залежністю від партнерів по спілкуванню (страх вияву у спілкуванні своїх намагань та індивідуальних особливостей, відмова від власних інтересів тощо), труднощі у побудові соціальних стосунків, спілкуванні та особлива стереотипність поведінки
--	---	--	---	--	--	--	--	--	---

Маркери для визначення освітніх труднощів II рівня у ЗДО

Фізичні труднощі	Інтелектуальні (когнітивні) труднощі	Функціональні труднощі			Навчальні труднощі	Соціоадаптаційні труднощі			
		Мовленнєві	Сенсорні	Моторні		Поведінкові	Особистісні	Соціокультурні	Комунікація та взаємодія
Значні труднощі під час бігу, стрибків, підскоків, виконання фізичних вправ та інших фізичних навантажень, недостатня точність і координованість рухів при збереженні схеми	Запам'ятовує інформацію вибірково. Краще працює наочно-образний (зоровий) тип пам'яті, вербальний тип розвинений недостатньо. Відсутнє образне мислення. Дитині складно зробити	Словниковий запас обмежений, збіднений, мовлення характеризується викривленням звуків, спотворенням їхньої артикуляції, порушенням слухової	Рівень сприйняття у дитини уповільнений, немає здатності зібрати цілісний образ предмета. Сприйняття фрагмен-	Особливості моторики включають рухову незручність, недостатню координацію, порушення регуляції довільних	Ігрова діяльність дітей вирізняється одноманітністю і стереотипністю, відсутністю розгорнутого сюжету, бідністю фантазії, недотриманням ігрових правил. Гра не стає деталізованою і не включає більше	Проявляються у небажанні коритися вказівкам дорослих. Невизнання правил, повторні протистояння і суперечки,	Діти вирізняються виразною емоційною лабільністю, легкою зміною настрою, сугестивністю, безініціативністю,	Дитина не може одягатися, самостійно поїсти, умитися, застібнути куртку, зав'язати шнурки, виконувати інші щоденні процедури. Проявляються у труднощах, що виникають під	Відмовляється брати участь у спільних іграх, з настороженістю ставиться до однолітків, проявляє ознаки замкнутості, не хоче спілкуватися з колективом; будь-які дії супроводжуються агресією, нерішучістю. Дитина тривожна, постійно боїться навіть найпростіших ситуацій. Якщо вона починає

руху та функції самостійного сидіння (контролю тулуба), що позначається на якості виконання вправ та фізичних активностей. Дитина користується більшістю предметів, але з дещо зниженою якістю та/або швидкістю. Може уникати певних дій або виконувати їх з певними труднощами; може виконувати альтернативні дії	якийсь висновок, порівнювати речі, узагальнювати поняття. Не може використовувати ту допомогу, яку пропонує фахівець під час занять, не переносить її на нові завдання. Не намагається зрозуміти почуте та прочитане під час занять. Увага нестійка, короткочасна, поверхова. Будь-які сторонні стимули відволікають дитину і переключають увагу. Ситуації, пов'язані з концентрацією, зосередженістю на чому-небудь, викликають значні труднощі. В умовах перевтоми і підвищеної напруги проявляється імпульсивність та некерованість дій. Пам'ять характеризується мозаїчністю запам'ятовування матеріалу, слабкою вибірковістю,	диференціації, різким обмеженням словникового запасу, труднощами довільного контролю за граматичним оформленням мовлення, труднощами побудови зв'язного висловлювання, мовленнєвої активності. Дитина погано розуміє або не розуміє зовсім звернену до неї мову. Тобто чує мовлення, але не може зрозуміти, що саме їй говорять. Так, у звичайній домашній ситуації дитина може бути спокійною, спостережливою, багато «лепече», тоді як у незнайомому місці вона стає або сильно збудженою (стукає, кричить), або ж, навпаки, загальмованою. Розуміє деякі	тарне, уповільнене, неточне. Окремі аналізатори не працюють повноцінно, дитина відчуває труднощі при формуванні цілісних образів навколишнього світу. Порушений розвиток зорового сприйняття та слухового	рухів, недостатню координацію та чіткість виконання, труднощі переключення з одного руху на інший та автоматизації нового руху, наявність супутніх рухів, зволікання, хаотичність, неузгодженість	персонажів. Діти не відображають складніші й цілісніші епізоди із життя людей; у них не відтворюють людей, що перебувають у певних виробничих, сімейних, ділових відносинах. В іграх найчастіше спостерігається ситуаційне маніпулювання іграшками і предметами; у самостійній грі дитина майже не застосовує предметів в ігровому розумінні, не добирає потрібних для того чи іншого сюжету іграшок. Гра із сюжетними іграшками зазвичай має процесуальний характер, наприклад діти возять по кімнаті машинки, одягають та роздягають ляльку, возять коляску (з лялькою або без неї) та ін. Ігри з іграшками логічно не пов'язані.	тривалі порушення поведінки пов'язані з грубим порушенням соціальних норм та потреб інших людей. Ці порушення проявляються агресивною поведінкою, обманом, яскравою психомоторною розгальмованістю, труднощами вироблення притаманних вікові гальмівних реакцій і заборон; складністю в організації поведінки (навіть в ігрових ситуаціях); інфантильними емоційними проявами з руховими	безвіллям, незрілістю особистості загалом. Можуть відзначатися афективні реакції, агресивність, конфліктність, підвищена тривожність. Діти постійно замкнуті, воліють грати поодиночці, не прагнуть контактувати з однолітками. У дитини завищена самооцінка, підвищений рівень демонстративності, перевага вербальної активності над іншими її формами	час оволодіння нормами і правилами поведінки. У результаті цього з'являються: некерованість, агресивні дії щодо живих і неживих об'єктів, нерозуміння заборон, імпульсивність, гіперактивність (рухова розгальмованість), знижена чутливість до соціальних норм, що проявляється у поведінці й недорозвиненні різних видів дитячої діяльності. Потребує точного дотримання встановлених ритуалів, різко реагує на будь-які зміни (наприклад, наполегливо вимагає дотримуватися однакової послідовності дій, купуючи щось у	гратися зі своїми ровесниками, то у процесі розгортання сюжету швидко «зісковзує» з відведеної їй ролі, порушуючи тим самим правила, отже, і саму гру, тому діти її або не беруть у гру, або дають їй другорядні ролі
--	--	---	---	---	---	--	---	--	---

	переважанням наочно-образної пам'яті над вербальною, низькою розумовою активністю при відтворенні інформації. Більш порушеним виявляється образне мислення через неточності сприйняття. Абстрактно-логічне мислення до 6-річного віку сформувати неможливо без допомоги дорослого. Дитина зазнає труднощів з аналізом і синтезом, порівнянням, узагальненням; не може упорядкувати події, сформулювати висновки. Часто не утримує увагу на деталях, є недбалою, легковажною, припускається помилок під час виконання завдань та інших видів діяльності. Складається враження, що	прості побутові слова, але достатньо вжити ці слова у розгорнутому реченні – і дитина вже не сприймає його. Частіше за все замість відповіді на запитання вона повторює саме запитання			Наприклад, у процесі гри з лялькою дитина ставить на іграшкову плиту каструльку, однак немає дій, які б свідчили про приготування обіду або годування ляльки. Неспроможна самотійно організувати цілеспрямовану гру. Вона бігає або ходить кімнатою, не здатна самотійно організувати тривалу гру з іграшками. Інтерес до однієї іграшки нестійкий. Дитина виконує окремі ненав'язливі дії. У грі разом із діями віддзеркалення спостерігається значна кількість ознайомлювальних і маніпулятивних дій. Іншу групу становлять діти, які можуть організувати гру з іграшками, яка характеризується певною стійкістю і зосередженістю дитини. Групування	розрядками, гучним настійливим плачем та криком; імпульсивністю поведінки, схильністю до емоційного прояву, запальністю, що зумовлює сварки і бійки навіть з незначних причин; прямим невідкоректним і негативізмом з озлобленістю, агресією у відповідь на покарання, зауваження, заборони, втечами як реакціями протесту		крамниці, або ж їсти лише з певного посуду, вдягатися лише у такий, а не інший одяг, ходити постійно тією самою дорогою тощо). Недостатнє усвідомлення норм і правил соціальної поведінки, недостатній рівень розвитку самостійності	
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

	дитина не слухає звернену до неї мову, інструкції				іграшок в ігровій кімнаті за темами і внесення атрибутів не спонукають дітей до організації сюжетно-рольової гри. Теми сюжетної гри та ролі, а також поради дорослого, спрямовані на об'єднання дітей у спільну гру, є неефективними прийомами для організації гри. Переважно граються з іграшками мовчки, лише інколи супроводжують свої дії копіюванням звуків або емоційними вигуками. Для них характерне елементарне, за змістом звернене й незвернене мовлення, яке діти дуже рідко застосовують у процесі гри				
--	---	--	--	--	---	--	--	--	--

Маркери для визначення освітніх труднощів III рівня у ЗДО

Фізичні труднощі	Інтелектуальні (когнітивні) труднощі	Функціональні труднощі			Навчальні труднощі	Соціоадаптаційні труднощі			
		Мовленнєві	Сенсорні	Моторні		Поведінкові	Особистісні	Соціокультурні	Комунікація та взаємодія
Значні труднощі під час самостійного пересування. Значно обмежена фізична активність. Дитина сидить на звичайному кріслі, але потребує фіксації тазу або тулуба для підвищення можливості використання рук. Може самостійно сідати і вставати з крісла, підтягуючись руками та спираючись на стійку поверхню. Може ходити по рівній поверхні з допоміжними засобами, підніматися сходами з допомогою дорослих. При пересуванні на довгі відстані та по нерівній поверхні дитину	Діти мають труднощі під час запам'ятовування літер і цифр, прочитаних казок, оповідань, віршів. Довільна і мимовільна пам'ять у дітей є слабкою, зниженою. Знання й уявлення про навколишній світ збіднені, на кінець 6 року не знають родинних зв'язків, послідовності днів тижня, місяців, пір року тощо. Спостерігається брак системності знань. Слова можуть бути невідповідному їм значенні або вимовляються зі спотвореннями. У лексиці більше слів, які є назвами предметів, а не характеризують	Під час спілкування активно використовують жести, наслідування звуків і лепіт, можлива відсутність мовлення, на кінець 6-річного віку – незго-дженість слів у реченні за часом, відмінком, родом, числом; рідкісне використання прислівників, прикметників і дієслів; переважання іменників; ускладнення під час вибору слів у певних ситуаціях, труднощі під час освоєння навичок письма, читання. Дитина не може	Процес сприймання характеризується значною загально-ваністю, вузькістю огляду, зниженістю точності. У зв'язку з цим зорові уявлення недостатньо чіткі, яскраві, часто спотворені, ускладнене просторове орієнтування. При роботі, що потребує зорового або слухового напруження, швидко втомлюються, темп роботи відстає від темпу роботи інших дітей, що призводить до невстигання або ж дитина вчиться слабше своїх можливостей. Часом не чує	Дитина не вміє: розминати пальцями пластилін, глину, катати по черзі кожним пальчиком камінці, намистинки, кульки, нанизувати намистинки на тоненьку стрічку, робити намисто, стискати та розтискати кулачки, робити м'які кулачки, які можна легко розтиснути і в які дорослий може просунути своєї пальці, або міцні, які не розтиснеш; двома пальцями руки	Дитина не прагне робити самостійно завдання, не проявляються сюжетно-рольові ігри замість звичайних маніпуляцій з іграшками. Не реагує на прості вказівки, на звернену до неї мову. Спостерігається порушення працездатності та поведінки, одні діти стають млявими, сонними, інші, навпаки, непосидючими, багато розмовляють, не реагують або негативно реагують на зауваження. Задовольняються першою відповіддю на своє запитання й не проявляють наполегливості у процесі вирішення завдання, яке їх зацікавило. Інколи дитина ставить	На тлі надлишкової виснаженості, загально-ваності нервових процесів у деяких дітей проявляються такі характеристики, як млявість, боязкість, плаксивість. Надлишкова збудливість, яка також пов'язана зі швидким виснаженням, призводить до бурхливих реакцій на зауваження, до постійних конфліктів з товаришами, бійок. Мотивація слабо виражена, легко схильні до навіювань, тоді як власна воляова активність низька,	Діти характеризуються нестри-маністю, дратівл-ивістю, що нерідко призво-дить до виникнення конфліктів, дезоргані-зації діяльності. Такі діти схильні до захоплення різними видами діяльності, проте продук-тивність її швидко знижується. Негативні емоції (спалахи гніву, образи) можуть виникати як і через вагомні причини, так і через незначні.	Дітям складно розуміти соціальні норми; вони не усвідомлюють послідовність дій; не розуміють і складно засвоюють навички само-обслуговування, режиму дня, розкладу занять у групі, норми поведінки в навколишньому середовищі; страждають такі сфери, як спілкування з людьми, самообслу-говування та особистої гігієни, основи здоров'я та безпеки, побутові навички (прибирання, приготу-вання їжі), соціальні навички (норми поведінки, вміння вести	Сповільнення процесу засвоєння інформації, труднощі спілкування з оточенням. Труднощі взаємодії з іншими дітьми можуть призвести до формування таких рис характеру, як агресивність і замкненість. Швидка стомлюваність та пов'язана з нею неспроможність ефективно виконати будь-яку діяльність спричиняють зниження самооцінки дитини, прояви невпевненості в собі, почуття малоцінності. Це викликає стан неспокою, незахищеності, тривожності, а також сприяє виникненню надзвичайно гострої потреби дітей у визнанні, увазі. Нерідко ця гіпертрофована потреба провокує такі негативні прояви, як підвищена образливість,

здебільшого транспортують у візку. Їй важко використовувати предмети, вона потребує допомоги у підготовці до дії чи її змін. Дитина виконує дії руками повільно, результати обмежені за кількістю та якістю. Вона виконує дії самостійно, якщо їй допомогли розпочати дію або створили спеціальні умови. Недостатня рухова активність, порушення координації рухів і низький рівень просторової орієнтації, сповільнення виконання окремих рухів та темпу рухової діяльності загалом	будь-яке поняття. Труднощі в концентрації, розсіяна увага, неадекватна поведінка. Труднощі в переключенні уваги. Весь процес запам'ятовування ґрунтується на зорових, слухових або тактильних відчуттях та образах. У дітей порушується нормальний розвиток пізнавальних, психічних процесів, у них погіршується сприйняття, пам'ять, словесно-логічне мислення тощо	асоціювати звукове позначення з образом, представленим візуально перед нею. У дитини не виходить подумки підбирати назви предметів, які оточують її. Є труднощі у формуванні мови, зокрема підміна букв у простих словах; збіднений словниковий запас; дитина прагне говорити плавно, але періодично «зупиняється» на окремих складах, повторюючи їх. Можлива поява при-клацування	власного голосу, що змушує її розмовляти дуже голосно або дуже тихо. Не виконує прохання, вказівки, просить повторити, що було сказано. Включає голосно музику та телевізор. Неадекватна, затримана або відсутня реакція на звуки та мовлення тихої і/або середньої гучності. Часте вживання вигуків «Що?», «Як?» , «А?». Постійне спостереження за обличчям співрозмовника. Труднощі розуміння мовлення на тлі шуму й гамору. Неадекватно низька або відсутня реакція на голосні звуки	(вказівним та середнім) «ходити» по столу, спочатку повільно, а потім швидко, наче вони біжать. Вправа проводиться спочатку правою, а потім лівою рукою. Показувати окремо, лише по одному пальчику. Барабанити, постукувати всіма пальцями обох рук по столу. Махати в повітрі лише пальцями, не рухаючи долонею. Плескати в долоні тихо і різному темпі. Нанизувати великі гудзики на нитку тощо	багато запитань, але всі вони одноманітні і свідчать не стільки про її інтерес, скільки про його обмеженість. З 5-річного віку дитині складно розрізнити букви, особливо якщо вони подібні за формою; складно написати літери за зразком, тому що це вимагає досить високого рівня просторової орієнтації, щоб розпізнати та відтворити графічне зображення букв, їх розміщення на сторінках зошита. Несформованість просторових уявлень зумовлює й те, що на початку занять у групі не можуть розрізнити праву й ліву сторони, поняття «під», «над», «вище», «нижче», «далі», «ближче», «внизу», «зверху». Труднощі у локалізації джерела звуків	стають дратівливими, виявляють негативізм, відокремлюються від колективу	Але швидко виникаючи, вони так само швидко згасають. Афективні прояви нерідко спричиняють негативне ставлення дитини до думок і вимог інших людей. Або це діти, у яких переважає пригнічений стан із депресивними проявами. Діти, про яких ідеться, не можуть легко й вільно, як їхні однолітки, висловити свої переживання й почуття, забути образу і не згадувати про неї, бути послідовними в діях та вчинках, впевнено	діалог, взаємодія з іншими), читання, письмо, елементарний рахунок. Для таких дітей характерні труднощі в соціальній адаптації, формуванні інтересів. Вони специфічно сприймають соціум та виражають емоційне ставлення до нього	злопам'ятність. Вразливість, імпульсивність цих дітей на фоні емоційних розладів спричинює формування амбівалентної потреби у спілкуванні: відчуваючи гостру потребу в товаристві однолітків, спільній діяльності з вихователем, діти виявляють при цьому замкнутість, відлюдькуватість
--	--	--	---	--	---	--	--	--	---

							поводитися за будь-яких обставин, захистити себе		
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Маркери для визначення освітніх труднощів IV рівня у ЗДО

Фізичні труднощі	Інтелектуальні (когнітивні) труднощі	Функціональні труднощі			Навчальні труднощі	Соціоадаптаційні труднощі			
		Мовленнєві	Сенсорні	Моторні		Поведінкові	Особистісні	Соціокультурні	Комунікація та взаємодія
Не можуть самостійно пересуватись, керувати рухами рук та ніг, контролювати фізіологічні процеси, залишаються нерухомими або протягом багатьох годин виконують стереотипні рухи (розгойдуються, смокчуть пальці, плещуть у долоні тощо), іноді цей стан змінюється спонтанним	Порушення пам'яті: отриманий раніше і знайомий інформаційний матеріал втрачається швидко. Порушення мислення стосується здатності до міркування і змін у перебігу мислення, коли опрацювання інформації, яка надходить, порушується, що виявляється в труднощах реагування на кілька стимулювальних	Ускладнена вимова складних африкатів, що можуть розпадатися на складові частини; спостерігаються заміни щільних звуків на зімкнені ([з] – [д]), пропуски звуків при збігу приголосних, іноді з вибіркоким оглушенням дзвінких зімкнених приголосних. Мовлення напружене, уповільнене, ускладнена автоматизація звуків, підвищення м'язового тону в артикуляційній мускулатурі по типу спастичності, обмеження активних рухів м'язів артикуляційного апарату, збереженість рефлексорних автоматичних рухів, посилення глоткових і піднебінного рефлексів, також у низці випадків збереження рефлексів орального автоматизму. Наявні синкінезії. Язик напружений, відтягнутий назад, спинка його заокруглена і закриває вхід у глотку, кінчик язика не виражений. Довільні рухи язика ускладнені, дитина не може	Значно виражені труднощі у сприйнятті змісту ситуації; виражені труднощі при встановленні зв'язків і залежностей між тими предметами, які оточують. Не аналізує і не виділяє характерних ознак предметів (можливі такі прояви: дитина затуляє вуха, починає кричати, коли чує певний музичний інструмент або звук, ховається у шафу або під	Дитина виконує обмежену кількість простих дій у пристосованих умовах. Виконує лише деякі дії з труднощами та невеликим успіхом. Потребує постійної допомоги під час виконання дії і щонайбільше може самостійно змстовно виконувати лише певну частину дії. Наявність тяжких порушень функціонування дрібної моторики рук, які можуть бути притаманні	Не формується вміння зав'язувати вузлики на мотузці, застібати гудзики, гачечки, замочки, закручувати кришки, заводити механічні іграшки, закручувати шурупи, гайки. Не формується гра з конструктором, мозаїкою, кубиками, складання мотрійок, малювання в повітрі, ігри з піском,	Прояви небажаної поведінки, що заважають функціонуванню в різних контекстах, стереотипні рухи, аутистимуляція, соціально неприйнятна поведінка. Не усвідомлюють своїх потреб, не можуть поділитися переживаннями, відсутні спонукання або хаотичне прагнення	Пасивність, залежність, агресивність і аутоагресивність, відсутність гнучкості в поведінці, значні труднощі з адаптацією до змін (причинами небажаної поведінки можуть бути: уникнення вимог, доступ до бажаного, привертання уваги, самостимуляція). Емоційні реакції є однаковими, нитними,	Не можуть оволодіти навіть елементарними життєвими, санітарно-гігієнічними та культурними навичками. Потребують постійної підтримки та допомоги. Труднощі в розумінні соціального контексту ситуації. Значні труднощі в аналізі та прогнозуванні наслідків дій інших відповідно до контексту ситуації; порушене розуміння	Порушення комунікації з дорослими (відсутність погляду, порушення в невербальних навичках соціальної комунікації, можливі порушення у вербальних навичках соціальної комунікації; можлива відсутність або обмежене ініціювання комунікації; можливе незвичне реагування на соціальні пропозиції чи ініціативи дорослих). Виражені порушення комунікації з однолітками (відсутність

збудженням. Можуть пересуватися самостійно за допомогою інвалідних візків (механічних, електричних). Діти переважно потребують додаткового обладнання для сидіння та стояння	чинників одночасно. Неспроможність встановлення причинно-наслідкових зв'язків, абстрактних понять. Притаманні пасивність, інертність, загальна загальмованість мисленнєвої діяльності	висунути його з порожнини рота, амплітуда цього руху обмежена, вона із труднощами утримує висунутий язик на середній лінії; язик відхиляється убік або опускається на нижню губу, загинаючись до підборіддя. Бічні рухи висунутого язика вирізняються малою амплітудою, уповільненим темпом, дифузійним переміщенням усієї його маси, кінчик при всіх його рухах залишається напруженим	стіл, нюхає або облизує предмети, що цікавлять; рухає активно руками, ходить навшпинець, крутиться навколо себе, постійно бігає тощо)	дитині як окремо, так і в різних поєднаннях. Дитина потребує цілковитої сторонньої допомоги. Може щонайбільше брати участь у виконанні простих дій у спеціальних умовах, наприклад натискаючи на простеньку кнопку	водою. Не вміє малювати, розфарбовувати, штрихувати, різати ножицями	до всіх довколишніх подразників, що привертають увагу, тенденція до наслідування та відтворення старих завчених штампів	зادубілими та недиференційованими	емоцій, почуттів інших людей. Недостатнє усвідомлення норм і правил соціальної поведінки, недостатній рівень розвитку самостійності. Не формуються без підтримки фахівців	погляду, порушення в невербальних навичках соціальної комунікації, порушення у вербальних навичках соціальної комунікації; відсутність або обмежене ініціювання комунікації; незвичне реагування на соціальні пропозиції чи ініціативи (дорослих)
--	---	---	---	--	--	---	-----------------------------------	---	---

Маркери для визначення освітніх труднощів V рівня у ЗДО

Фізичні труднощі	Інтелектуальні (когнітивні) труднощі	Функціональні труднощі			Навчальні труднощі	Соціоадаптаційні труднощі			
		Мовленнєві	Сенсорні	Моторні		Поведінкові	Особистісні	Соціокультурні	Комунікація та взаємодія
Зміни м'язового тону: від повного розслаблення до сильного напруження. Сильне напруження м'язів + підвищені	Мислення конкретне та обмежене досвідом, низька здатність узагальнювати та абстрагувати. Тому абстрактних слів дитина не розуміє, драгується. При допомозі доступні елементарні узагальнення. Діти володіють деякими відомостями в межах простих побутових знань, здатні орієнтуватись у нескладних питаннях	За обмеженості довільних рухів язика дитина під час їжі облизує губи, але не може вимовити дзвінких звуків. Вона їх вимовляє, коли кашляє, чхає, сміється. Дисоціацією у виконанні довільних і недовільних рухів визначаються характерні порушення звуковимови – вибіркові труднощі у вимові найбільш складних і диференційованих за артикуляційними укладами	Не розпізнає звуки та/або візуальні стимули. Складно формуються сенсорні еталони, не розпізнає предмет, об'єкт,	Відсутня мова або використання жестів при спілкуванні. Відповідно характерні прояви порушення	Не встановлюють різниці між предметами та явищами лише за зовнішніми ознаками, не здатні передати прихований зміст прислів'я і метафор. Не формується сюжетно-рольова гра. Не встановлюють	Проявляється збідненість, однаковість емоцій, відсутність ініціативи, здатності до самостійної	Переважають неконтрольовані спалахи емоційного, невротичного проявів: фобії, агресія, імпульсивність, патологічне фантазування, задоволення власних	Рідко засвоюють культурні, соціальні, та гігієнічні навички, не опановують моральні та поведінкові норми та соціальні правила. Можливий агресивний або	Надзвичайно прив'язані до близьких або відсутня реакція на дорослих узагалі, повна відмова від спілкування з оточенням та дітьми. Не вступають у контакт або занадто нав'язливі та

рефлекси (спастика) – часто у вигляді вигинання тіла дитини в один бік, асиметричне положення кінцівок. Порухення координації рухів (атаксія). Повільні, гнучкі рухи (атетоз). Тремор або неконтрольовані безладні рухи. Часто безпричинний неспокій або в'ялість	побутової обстановки. Однак утворення абстрактних понять їм недоступне, логічні операції здійснюються на дуже низькому рівні, мислення надто конкретне, тугорухоме. Логічна пам'ять відсутня, але механічна пам'ять може бути задовільною, що сприяє засвоєнню деяких елементарних знань і навичок, які правильно, хоч і стереотипно, використовуються у звичній ситуації. Переважає пасивна увага з бездумною реєстрацією навколишніх подій	([р], [л], [ш], [ж], [ц], [ч]). Звук [р] втрачає вібрувальний характер, дзвінкість, часто замінюється щілинним звуком. Для звуку [л] характерна відсутність певного фокусу утворення, активного прогинання спинки язика вниз, недостатнє підняття країв язика і відсутність або слабкість змикання кінчика з твердим піднебінням. Усе це визначає звучання [л] як плоскощілинного звуку. Грубо викривлюється вимова всіх губних звуків за типом наближення їх до єдиного глухого щілинного губно-губного звуку. Усі зімкнені приголосні також наближаються до щілинних, а передньоязикові – до єдиного глухого плоскощілинного звуку, дзвінки приголосні плутаються, супроводжуються назалізацією	колір, величину, складно або взагалі не орієнтується в просторі та будові власного тіла. Немає зацікавленості в процесі сенсорного пізнання	моторних навичок. Не формується робота з дрібним та великими елементами, переважає просте безцільне маніпулювання предметом	логічні зв'язки. Переважає маніпулятивна гра. Осмислювання та логічне запам'ятовування механічним заучуванням, сліпим наслідуванням. Відзначається слабкість активної цілеспрямованої уваги: вона тяжко повертається, легко розсіюється	організації своєї поведінки, підвищене навіювання, схильні до сліпого наслідування, нерідко в них відбувається сексуальне перебудження. Розлади ссання, ковтання, слинотеча	потреб у різний доступний спосіб, безпричинні неконтрольовані прояви радості, які раптово змінюються нападами суму, плачу, істерії, проявляються тики, судоми, напади, тремор, аутоагресія, стими, ехололія	невротичний прояв протесту від необхідності бути в колективі та вступати в контакти з оточенням. Не засвоюються поняття «добре» – «погано»	розгальмовані в поведінці
---	--	---	---	---	---	---	---	--	---------------------------

Показники нервово-психічного розвитку дітей 2–3-го року життя

Кожна дитина індивідуальна у своєму розвитку. При цьому будь-який етап розвитку має тимчасові обмеження, які прийнято називати віковою нормою. Темпи зростання і швидкість численних процесів в організмі дитини досить високі. Кожен новий крок у становленні здорової особистості є фундаментом для наступного. Щоб вчасно встигнути помітити і відкоригувати можливі порушення, фахівці використовують термін «норма». Перевірити, наскільки гармонійним є розвиток дитини, можна за допомогою представлених вікових критеріїв.

Вік	Активне мовлення		Сенсорний розвиток		Гра	Конструкторська діяльність	Навички		Рух
	Граматика	Запитання	Відтворення форми	Відтворення кольору			В одяганні	У годуванні	
2 роки– 2 роки 4 міс.	Говорить складними реченнями (більше трьох слів)	З'являються запитання: «Де?», «Куди?»	Підбирає за зразком складні геометричні фігури з різноманітного матеріалу	Підбирає за зразком різноманітні предмети 4 основних кольорів	Гра має сюжетний характер, дитина відображає з життя взаємозв'язок і послідовність дій (2–3)	Самостійно робить прості сюжетні побудови та називає їх	Повністю одягається, але ще не вміє застібати гудзики і зав'язувати шнурки	Їсть охайно, використовує підтримку дорослого	Переступає через палицю або мотузку, горизонтально підняту від підлоги на 20–28 см
2 роки 6 міс.	Починає вживати складні підрядні речення	З'являються запитання «Чому?», «Коли?»	У своїй діяльності використовує геометричні фігури за призначенням	Називає 4 основних кольори	З'являються елементи рольової гри	З'являються складні сюжетні побудови	Самостійно одягається, може застібнути гудзики, зав'язати шнурки з	Користується серветкою в міру потреби без нагадування	Переступає через палицю або мотузку, горизонтально підняту від підлоги на 30–35 см

							незначною допомогою дорослого		
2 роки 9 міс.	Чіткішою стає вимова, проте найскладніші слова дитина, як і раніше, спрощує або скорочує	З'являється запитання «Хто?»	Добре розрізняє поняття «коло», «квадрат», «трикутник».	Розрізняє основні кольори, звертає увагу на відтінки	Рольова гра вдосконалюється і урізноманітнюється предметами та подіями	Будує вежі, мости, дороги, смуги перешкод	Намагається самостійно одягатися та взуватися, використовує допомогу дорослого. Вдало застібає одяг і взуття на липучках	Намагається самостійно охайно їсти, використовує столові прибори	Добре бігає та стрибає. Може підніматися сходами, не тримаючись руками за поручні. Впевнено стрибає з нижньої сходинки
3 роки	Називає своє ім'я та прізвище. Знає імена батьків, бабусь і дідусів, близьких родичів. Уміє скласти невеликі речення приблизно по 5 слів.	Веде діалог, ставлячи запитання і відповідаючи на них	Добре знайома з геометричними фігурами: коло, квадрат, трикутник, овал, ромб. Уміє малювати сонечко, коло, квадрат, будинок, море, хмару, чоловічка, хвилю,	Розрізняє такі кольори: червоний, синій, зелений, жовтий, чорний, білий. Починає розрізняти відтінки (блакитний, рожевий)	Гра рольова, але змістом гри є предметні дії, характерне відтворення логіки реальних дій людей	Конструює насамперед ті споруди й конструкції, які оточують та стають предметом власного досвіду. Створена дитиною конструкція виконує призначення справжньої: на ліжкові	Роздягається і одягається (за винятком деяких предметів одягу, які самостійно надіти досить складно). Взувається самостійно, шнурки	Їсть охайно та самостійно, користується серветкою, правильно тримає ложку і виделку, склянку. Наливає воду з глечика в склянку.	Вміє користуватися однаковою правою і лівою рукою, ходити на прямій ступні, на п'ятах і на носочках. Залежно від вимог робить маленькі кроки. Стрибає, бігає з прискоком. Володіє темпом у ходьбі і при бігу. Тримається в грі за руки з

Використовує в мовленні прийменники. Користується іменниками і дієсловами, займенниками. Запам'ятовує напам'ять маленькі віршики і невеличкі пісеньки. Впізнає і називає предмети побуту. Розповідає про те, що бачить на малюнку. Вміє оперувати однією і множиною	смугу, сердечко, трикутник				може спати лялька, у шафі можна повісити одяг	зав'язує з підтримкою	Викидає сміття у відро	однолітками і батьками. Долає перешкоди, кидає і ловить м'яч. Ногами м'яч штовхає, відбиває його. Грає в спортивні ігри, Танцює, володіє своїм тілом. Тримає рівновагу, стоїть на одній нозі, нахиляє тулуб, крутить велосипедні педалі. Ходить спиною вперед, спускається і піднімається сходами
---	----------------------------	--	--	--	---	-----------------------	------------------------	---

Фактори ризику порушення нервово-психічного розвитку дитини

Для оцінювання нервово-психічного розвитку дитини аналізують такі критерії: у дітей раннього віку – формування статики, моторики, умовно-рефлекторної діяльності, мовлення (друга сигнальна система), у дітей старшого віку – вища нервова діяльність. Статика – фіксація та утримання певних частин тіла в потрібному положенні. Першою ознакою формування статики є утримання голови. Перші спроби статичних рухів проявляються в дитини в 1 місяць, коли вона пробує утримувати голову. У 3 місяці дитина повинна добре тримати голову у вертикальному положенні. Друга ознака статики проявляється в 6–7 місяців, коли малюк починає сидіти, третя – починає стояти в 9–10 місяців. Моторика – рухова активність дитини. Розрізняють два види моторики: велика – це загальні рухи тулуба, і дрібна (пальцева) – здатність маніпулювати дрібними предметами, а також виконувати завдання, що вимагають скоординованої роботи очей і рук. Умовно-рефлекторна діяльність – адекватна реакція дитини на подразливі чинники навколишнього середовища.

Фактори	Критичний вік
Не сідає, підтягуючись за руки	4,5 місяця
Не може утримувати іграшку	4–5 місяців
Не перевертається	5 місяців
Не може утримувати предмет в кожній руці по черзі	7 місяців
Не сидить без підтримки	7–8 місяців
Не стоїть з підтримкою	9–10 місяців
Відсутність пальцевого захвату	10–11 місяців
Не може покласти або взяти іграшку	15 місяців
Не ходить самостійно	15 місяців
Не може самостійно зняти шкарпетки	20 місяців
Не може йти по сходинках	2 роки

Не може послідовно скласти 5 кубиків	2 роки
Не може підстрибнути на двох ногах	2,5 року
Не може гортати сторінки книги	2,5 року
Не може короткочасно стояти на одній нозі	3 роки
Нездатність провести пряму лінію	3 роки
Не може стрибати на одній нозі	4 роки
Не може йти по прямій лінії назад і вперед	5 років

Карта нервово-психічного розвитку дитини 2–3 року життя

ППІ _____

Дата народження _____

ППІ (Батьки) _____

Причина звернення _____

Вік на момент обстеження _____

Вік	Рівень нервово-психічного розвитку									Поведінка	Висновок
	Активне мовлення		Сенсорний розвиток		Гра	Конструкторська діяльність	Зображувальна діяльність	Рух	Навички		
	Граматика	Запитання	Сприйняття форми	Сприйняття кольору							
2 роки 6 міс.											
3 роки											

Дата _____

Підпис _____

Нормативні показники формування основних навичок у дітей раннього віку

Навички	Вік, місяці
Утримує голову в положенні на животі	1–2
Утримує голову у вертикальному положенні	2–3
Стежить очима за іграшкою	1,5–2
Усміхається	1,5–2
Агукає	2–3
Бере іграшку і тягне до рота	3,5–4,5
Перевертається зі спини на живіт	5–6
Перевертається із живота на спину	4–5
Впізнає своїх і чужих	5–6
Лепече	5–7
Сидить без підтримки	7–8
Повзає	7–8
Підводиться навшпиньки	8–9
Сідає з положення на спині	9–10
Підводиться з підтримкою за руки	8–9
Хода з підтримкою	8–9
Самостійна хода	10–11
Хода назад	12–14
Бігає	14–15
Вимовляє «мама», «тато»	10–12

Показники формування емоцій і соціальних навичок у дітей 1–6 років

Навички	Вік
Плескає в долоні у грі з дорослим	1 рік – 1 рік 2 місяці
Грає в м'ячик з батьками	1 рік – 1 рік 4 місяці
Вказує пальцем на бажаний предмет	1 рік – 1 рік 4 місяці

П'є з кружки	1 рік 2 місяці – 1 рік 4 місяці
Намагається їсти ложкою	1 рік 1 місяць – 2 роки
Наслідуює дорослих у хатній роботі	1 рік 2 місяці – 1 рік 8 місяців
Сама роздягається	1 рік 2 місяці – 1 рік 8 місяців
Сама одягає прості речі	1 рік 9 місяців – 3 роки 1 місяць
Мие і витирає руки	1 рік 2 місяці – 2 роки 1 місяць
Допомагає в хатній роботі	1 рік 9 місяців – 3 роки 5 місяців
Одягається під наглядом дорослих	2 роки 4 місяці – 3 роки 5 місяців
Сама одягається	2 роки 6 місяців – 5 років
Застібає гудзики	2 роки 6 місяців – 4 роки 4 місяці
Легко розлучається з мамою на деякий час	2 роки – 4 роки 5 місяців

Формування великої моторики в дітей 1–6 років

Навички	Вік
Ходить самостійно	1 рік – 1 рік 3 місяці
Нахиляється з положення стоячи і випрямляється	1 рік – 1 рік 4 місяці
Б'є по м'ячу ногою	1 рік 3 місяці – 2 роки
Кидає м'ячик угору	1 рік 3 місяці – 2 роки 7 місяців
Піднімається сходами	1 рік 2 місяці – 1 рік 9 місяців
Може стояти на одній нозі секунду	1 рік 10 місяців – 3 роки 4 місяці
Стрибає на місці на двох ногах	1 рік 9 місяців – 3 роки 3 місяці
Сидячи на велосипеді, крутить педалі	1 рік 9 місяців – 5 років 2 місяці
Може стояти на одній нозі 10 с	3 роки 2 місяці – 5 років 5 місяців
Стрибає на одній нозі	3 роки – 4 роки 7 місяців
Ловить м'ячик обома руками	4 роки 2 місяці – 5 років 5 місяців
Ходить на п'ятах	4 роки – 6 років

Розвиток мислення і дрібної моторики у дітей 1–6 років

Навички	Вік
Малює і черкає на аркуші паперу	1–2 роки
Стукає одним предметом по іншому	1 рік – 1 рік 2 місяці
Бере гудзик великим і вказівним пальцями	1 рік – 1 рік 4 місяці
Витягує гудзик з прозорої банки	1 рік 1 місяць – 3 роки
Будує вежу з 2 кубиків	1 рік 2 місяці – 1 рік 9 місяців
Будує вежу з 4 кубиків	1 рік 4 місяці – 2 роки 3 місяці
Будує вежу з 8 кубиків	1 рік 7 місяців – 3 роки 5 місяців
Будує (копіює) місток з 3 кубиків	2 роки 3 місяці – 3 роки 5 місяців
Будує (копіює) місток з 5 кубиків	3 роки 5 місяців – 4 роки 5 місяців
Малює вертикальну лінію	1 рік 7 місяців – 3 роки
Перемальовує коло	2 роки 2 місяці – 3 роки 5 місяців
Перемальовує хрестик	2 роки 7 місяців – 4 роки 5 місяців
Перемальовує квадрат	4 роки 2 місяці – 5 років 5 місяців
Малює чоловічка (3 елементи)	3 роки 2 місяці – 5 років
Малює чоловічка (6 елементів)	4 роки 5 місяців – 6 років

Розвиток мислення і мовлення дітей 1–6 років

Навички	Вік
Вимовляє три нових слова додатково до слів «мама» і «тато»	1 рік – 1 рік 7 місяців
Вимовляє поспіль два слова	1 рік 2 місяці – 2 роки 4 місяці
На прохання вказує пальцем на одну з частин обличчя або тіла	1 рік 2 місяці – 2 роки
Називає одну картинку з п'яти	1 рік 2 місяці – 2 роки 5 місяців
Виконує деякі прохання	1 рік 2 місяці – 2 роки 5 місяців

Вживає слова у множині	1 рік 8 місяців – 3 роки 4 місяці
Знає своє ім'я та прізвище	2 роки 2 місяці – 3 роки 7 місяців
Вміє відповідати на прості запитання	2 роки 7 місяців – 4 роки 3 місяці
Розуміє значення прийменників «на», «під», «перед», «ззаду», «до»	2 роки 7 місяців – 4 роки 6 місяців
Називає 3 основних кольори	2 роки 6 місяців – 5 років
Уміє підбирати антоніми (2 з 3, що запитують)	3 роки – 5 років 5 місяців
Дає визначення словами (6 з 9)	3 роки 6 місяців – 6 років
Знає, з чого виготовлені різні предмети (3 з 5)	4–6 років

Додаток 4

Опитувальник для визначення І рівня підтримки у ЗДО

(Актуальний стан розвитку здобувача освіти визначається протягом 10 робочих днів згідно з навчальною програмою ЗДО)

Дата: _____

Назва закладу освіти: _____

Група: _____ Вихователь _____

Прізвище, ім'я, по батькові здобувача освіти: _____

0 – не володіє;

1 – володіє на низькому рівні;

2 – володіє на середньому рівні;

3 – володіє на достатньому рівні.

Сфера

0

1

2

3

Примітки

Інтелектуальні труднощі

Уважний при виконанні певного завдання

Відображає послідовність подій

Робить висновки щодо власних дій

Узагальнює предмети

Порівнює предмети

Аналізує ситуацію і пояснює, що йому допомагає,

а що заважає під час гри та при виконанні завдань

(мотивація до навчання)

Класифікує предмети

Використовує допомогу у грі та навчальній діяльності

Виконує завдання в межах відведеного часу

Функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві) труднощі

Володіє мовленнєвими навичками (здатність відповідати

на прості запитання, підтримувати розмову, розповісти про

свої відчуття, переказати коротке оповідання тощо)

Вимовляє всі звуки (відповідно до віку)

Мовлення плавне, темп середній з паузами відповідно

до інтонації речення, ритм природний

Реагує на зовнішні стимули (звернення на ім'я, звук, шум)

Розуміє звернене мовлення з далекої відстані

Тримає олівець і робить впевнені лінії, дотримуючись меж аркуша

Тримає книгу далеко / близько при розгляданні малюнків

Розрізняє і співвідносить кольори, форми

Розуміє інструкцію після декількох повторень

Вчить короткий вірш напам'ять

Дрібна та велика моторика – чіткість координації під час занять

Фізичні труднощі

Функціонування ведучої руки

Орієнтування в просторі

Чіткість рухів

Тимчасові незначні порушення ОРА

Навчальні труднощі*

Розуміє сюжет на малюнку

Відповідає на запитання за малюнком

Розуміє прихований зміст побаченого на малюнку

Пише з дотриманням меж аркуша

Висловлює свої думки щодо побаченого та почутого

Розкладає навчальний матеріал відповідно до малюнка або завдання

Перевіряє на помилки виконане завдання

Співвідносить кількість / число / цифру (старший дошкільний вік)

Додає та віднімає відповідно до навчальної програми

Виконує вправи на додавання і віднімання простих чисел

Розв'язує прості задачі відповідно до навчальної програми

Соціоадаптаційні труднощі

Дотримується загальних правил закладу дошкільної освіти

(розклад закладу, розкладу занять групи тощо)

Орієнтується у просторі закладу дошкільної освіти

Орієнтується в часі

Легко встановлює контакти з іншими дітьми / людьми

(звертається до однолітків, ставить запитання, просить допомоги тощо)

Дотримується соціальних норм

Працює в команді, групі

Врівноважений, доброзичливий

Розуміє ситуацію, в якій перебуває, і поводить відповідно до неї

Бере активну участь у заняттях з музики,

образотворчого мистецтва, виставах

* Рівень компетенцій у межах вікової норми.

Загальна кількість балів: _____.

Отримання від 45 до 90 балів свідчить про необхідність I рівня підтримки, який надається на рівні закладу освіти.

Отримання менше ніж 45 балів свідчить про необхідність звернутися до ІРЦ.

Додаток 5

Діагностичний мінімум для визначення рівня підтримки у дітей раннього віку (2–3 роки)

Контроль за динамікою нервово-психічного розвитку здійснюється в певні терміни, зазвичай одночасно з оцінюванням фізичного розвитку та стану здоров'я. Чим молодша дитина, тим частіше проводять контроль за нервово-психічним розвитком, оскільки інтенсивність її розвитку швидша, ніж у дітей старшого віку. Розвиток психомоторних здібностей дітей раннього віку впливає на розвиток пізнавальної діяльності та формування багатьох необхідних дитині навичок.

Зазвичай під здібностями розуміють такі індивідуальні особливості, які можуть бути умовою для успішного виконання будь-якої однієї або кількох дій. Вони формуються під час навчання і виховання.

Досліджуючи психомоторні здібності дитини, варто спрямувати свою увагу на такі напрями:

- дослідження координації рухів (точність рухів, взаємодія макро- і мікрорухів, координація рухів лівої і правої рук);
- сенсомоторна координація (слухо-зоро-моторна);
- просторова координація (вивчення схеми тіла, тілесного простору);
- ритмічність (темпоритм).

Один зі шляхів визначення психомоторних здібностей – спостереження за динамікою успішності в процесі розвитку дитини.

Згідно з листом Міністерства освіти і науки України «Про визначення рівня підтримки у дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають дошкільну освіту в інклюзивних групах» на сайті Представництва Дитячого фонду ООН в Україні (ЮНІСЕФ) за посиланням <https://www.unicef.org/ukraine/documents/red-flagsdevelopment> розміщені таблиці для оцінювання розвитку дітей до 3 років «Червоні прапорці», які допоможуть під час обстеження дитини раннього віку виявити в неї проблеми розвитку.

Сфера розвитку	6–8 місяців	9–11 місяців	12–17 місяців	18–23 місяці	2 роки	3 роки	«Червоний прапорець» у будь-якому віці
Соціально-емоційна сфера	Не усміхається або кричить у відповідь на людей	Не ділиться радістю з іншими за допомогою контакту очима або виразу обличчя	Не помічає когось нового. Не грає в ігри «по черзі» (наприклад, котити м'яч)	Відсутній інтерес до гри і взаємодії з іншими дітьми	Коли грається з іграшками, прагне вдарити, впустити і кинути їх, а не використовувати (будівельний конструктор)	Не цікавиться іграми по типу «ніби» або іграми з іншими дітьми. Труднощі у розумінні та сприйнятті почуттів своїх та інших (щасливий, сумний)	Не досягнула вказаних етапів розвитку. Серйозне занепокоєння батьків. Значна втрата навичок.
	Відсутній чи обмежений контакт очима						Відсутність реакції на звукові або візуальні подразники.
Комунікація	Немає белькотіння	Не жестикулює (показуючи, розмахуючи). Не використовує белькотіння з 2 складів (га-га, ма-ма).	Не продукує фрази, що звучать як говоріння. Не реагує на знайомі слова	Немає чітких слів. Не розуміє короткі запитання (наприклад, «Де м'яч?»).	Знає менше ніж 50 слів. Не складає слова разом («Штовхни машину»). Більшість зі сказаного дитиною не зрозуміло	Мову важко зрозуміти. Не використовує прості речення («Велика машина поїхала»)	Слабка взаємодія з батьками або іншими дітьми. Сила або тонус в руці різняться між правою та лівою половинами тіла.
Дрібна моторика й пізнання	Не тягнеться і не тримає (захоплює)	Не в змозі утримувати або	Як і раніше, більша частина	Не тримає олівець або не малює каракулі.	Немає інтересу до	Труднощі з навичками самообслуговува	Рухи вільні та гнучкі (низький

	іграшки. Руки часто стиснуті, напружені	випускати іграшки. Не може перекладати іграшку з однієї руки в іншу	харчування – рідка або пюре. Не може жувати тверду їжу. Не в змозі брати невеликі предмети, використовуючи вказівний і великий пальці	Не намагається скласти вежі з кубиків	навичок самообслуговування (одягання, їжа, умивання тощо)	ння (наприклад, їжа, одягання тощо). Важко маніпулювати маленькими предметами (бісер, бусинки)	тонус) або ж жорсткі та напружені (високий тонус)
Велика моторика	Не повертається. Не утримує голову і плечі, лежачи на животі	Не сидить без підтримки. Не пересувається (по-пластунськи або навкарачки). Не тримає вагу тіла на ногах, коли дорослі підтримують	Не повзає навкарачки або не пересувається на сідницях. Не хоче стояти. Не стоїть, тримаючись за меблі	Не намагається ходити без підтримки. Не стоїть самостійно	Не може бігати. Не може ходити по сходах, тримаючись. Не в змозі кинути м'яч	Не бігає нормально. Не може ходити по сходах. Не може штовхнути ногою чи кинути м'яч. Не може підскочити на двох ногах разом	

ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИКИ

КОПИЮВАННЯ МАЛЮНКА

Ця методика дає змогу визначити рівень розвитку сенсомоторної координації дітей від 15 місяців до 3 років.

Методика базується на показниках норми розвитку передобразотворчої та образотворчої діяльності В. Манової-Томової. Для кожної вікової категорії пропонуються різні завдання. Кожне завдання передбачає 2–3 спроби.

МЕТОДИКА «ПРАМІДА»

Методика застосовується для виявлення рівня розвитку співвідносних дій з орієнтуванням на величину, ведучу руку, координацію рухів у процесі нанизування.

МЕТОДИКА «УКЛАДАННЯ ФОРМ» (Різновид методики «Мисочки»).

Розрахована на виявлення рівня здатності співвідносити дії, орієнтуючись на величину, координувати рухи рук у процесі вкладання форм.

Матеріали, які можна використовувати під час діагностичних занять з дітьми раннього віку:

- Матеріали Монтессорі .
- Картки Г. Домана.
- Матеріали Нікітіних.
- Матеріали М. Зайцева.
- Матеріали Сесиль Лупан.
- Матеріали Золтана Дьєшена.
- Методика на орієнтацію у приміщенні.
- Дослідження точності рухів в умовах зміни пози тіла (автор В. Якунін).
- Дошка Сегена. Можна використати як додаткову методику. При цьому беруть дошки з цілими елементами і з високим рівнем контрастності.
- Тест на орієнтацію у схемі тіла за шкалою Біне – Сімона.
- Тест на швидкість (укладання монет або гудзиків).
- Тест на одночасні рухи.

Запропоновані діагностичні методики допомагають визначити і конкретизувати ступінь сформованості певних психомоторних здібностей у дітей раннього віку, дають змогу підходити до розвитку дітей індивідуально, враховуючи і порушення, і обдарованість, максимально зважаючи на індивідуальні особливості кожної конкретної дитини.

Методи діагностування сенсорно-перцептивного розвитку дітей до 3-річного віку:

1. Діагностика сприймання кольору.
2. Тест «Овочі та фрукти».
3. Тести на розрізнення 4–6-річними дітьми колірних відтінків.
4. Тест «Розрізні картинки».
5. Тест «Коробочка форм».
6. Діагностика вмінь орієнтуватися у величині предметів.
7. Діагностика орієнтування 2–4-річних дітей у величині предметів.

Діагностика психомоторних здібностей у дітей раннього віку дає можливість підходити до розвитку дітей більш індивідуально, враховуючи як відставання, так і обдарованість. Використані методики не є високо формалізовані, як у старших вікових групах, вони спрямовують дослідження в необхідному напрямку, конкретизуючи проблему. В освітньому процесі, окрім педагогічного спостереження, використовують методи психологічної діагностики розвитку дітей. На відміну від педагогічного спостереження, яке здійснює вихователь у процесі повсякденного життя в групі, психологічну діагностику проводить фахівець, і вона передбачає, окрім спостереження, використання спеціальних методик.

Психологічна діагностика допомагає фахіцям вибудовувати педагогічний процес найбільш ефективно, творчо підходити до навчання і виховання дітей, забезпечувати умови для особистісного розвитку кожного. Використовується як для оцінювання актуального стану дитини, так і для виявлення зони найближчого розвитку, яка дає уявлення про його потенційні можливості. Проведення такої діагностики при вступі дитини до дитячого закладу допомагає визначити шляхи і методи виховної роботи педагогів та батьків у період адаптації, визначення труднощів та рівня підтримки для дитини.

Психологічну діагностику використовують також як засіб поточного контролю психічного розвитку дитини для індивідуального консультування за запитом батьків; допомагає своєчасно виявити затримки і відхилення в цій сфері, визначити їхні причини та за необхідності обрати відповідні методи корекції, які передбачають створення адекватних психолого-педагогічних умов.

Важливість такої роботи пов'язана зі швидким темпом розвитку в період раннього дитинства, оскільки порушення, не помічені вчасно або які здалися незначними, можуть призвести до виражених зрушень на наступних вікових етапах. У ранньому віці є ширші можливості корекції за рахунок більшої пластичності дитячої психіки, чутливості дитини до виховних впливів.

Діагностичний мінімум для визначення рівня підтримки в закладі загальної дошкільної освіти (3–6 років)

Контроль за розвитком дітей має бути комплексним. Тому в дошкільних закладах оцінюють дітей за поведінкою, станом фізичного та психологічного здоров'я, фізичним і психічним розвитком. Подані діагностичні методики є додатковими в роботі практичного психолога ЗДО з дітьми.

У закладі дошкільної освіти всі методи діагностики можна поділити на 4 великі групи.

1. Внутрішньо-особистісна діагностика. Сюди належать усі тести, які допомагають ознайомитися і вивчити внутрішній світ дитини.

- «**Будинок, дерево, людина**» (оцінювання особистості дитини, рівня її розвитку, працездатності та інтеграції; отримання даних, що стосуються сфери її взаємин з навколишнім світом загалом і з конкретними людьми зокрема).

- «**Малюнок дерева**».

- «**Неіснуюча тварина**» (агресивність).

- «**Малюнок людини**» (визначення індивідуальних особливостей особистості: тривожність, агресія, страх, інфантилізм).

- **Тест Люшера** (діагностика нервово-психічного стану (існуюча ситуація, джерело стресу, проблеми)).

- **Колірний тест відносин** (вивчення емоційних компонентів ставлення дитини до значущих для неї людей, відображає як свідомий, так і частково неусвідомлюваний рівні).

- «**Кактус**» (М. Панфілова. Мета: дослідження емоційно-особистісної сфери дитини, виявлення наявності агресії, її спрямованості та інтенсивності. Методика для роботи з дітьми старше 3 років).

- «**Баранчик у плящі**» (оцінити взаємодію дитини з найближчим оточенням, її картину світу, ранні відносини з матір'ю, спосіб сепарації, які ресурси є в дитини для відокремлення. Цей тест дає змогу працювати з дітьми, починаючи з 5 років).

- **Дитячий аперцептивний тест** (розроблений Леопольдом і Сонею Беллак та належить до класу інтерпретаційних методик, де проектується значущий зміст потреб, конфліктів, установок особистості. Створений, щоб полегшити розуміння дитячого ставлення до найбільш значущих фігур і стимулів. Тест спрямований на обстеження дітей у віці від 3 років).

- **Тест руки Вагнера** (призначений для діагностики агресивності).

- «**Вулкан**» (діагностика агресивності).

- **Методика на виявлення дитячих страхів О. Захарова та М. Панфілова** (виявлення та уточнення переважальних видів страхів у дітей старше 3 років).

- **Асоціативний тест «Подорож» З. та Н. Некрасових** (чіткий зріз емоційного стану, подається у вигляді казки-подорожі або гри).

- **Казки-тести Луїзи Дюсс** (це проєктивна методика дослідження особистості дитини).

- «**Сходинки**» (діагностика самооцінки дітей з 5 років).

- «**Людина під дощем**» (допомагає визначити силу характеру людини, її здатність долати несприятливі ситуації, протистояти їм; з 5 років).

- **Проективна техніка «Я-клумба»** (відображає ставлення дитини до тієї опіки батьків або людей, які їх замінюють, яка присутня в її житті).

2. Методики для визначення рівня розвитку психічних процесів.

Пам'ять:

- **пiктограми Лурії** (для дослідження пам'яті та мислення, оскільки опосередковане запам'ятовування показує як мнестичні, так і інтелектуальні процеси. Використовується для діагностики дітей, починаючи з 5 років).

Мислення:

- **матриці Равена** (призначений для обстеження рівня інтелектуального розвитку. Цим кольоровим варіантом можна продіагностувати дітей від 5 років).

- **кубики Кооса** (для виявлення розумових здібностей і особливостей характеру особистості. Використовується з 5 років).

Увага:

- **Тест Тулуз-П'єрона** (вимірювання швидкісних характеристик психічних процесів, а також обсягу та якості довільної уваги (концентрація, стійкість, розподіл, переключення) і виявлення порушення уваги, що має нейрофізіологічну основу (ММД)).

- **Коректурна проба Б. Бурдона** (з 5 років модифіковані варіанти).

- **«Простав позначки»** (методика для вивчення концентрації та стійкості уваги. Модифікація методу П'єрона-Рузера (від 4–5 років)).

Уява і творчі здібності:

- **Малюнковий тест Вартегга** (дослідження багатьох факторів: самооцінки, соціальних навичок; амбіцій, активності і способів досягнення мети; внутрішньої стійкості; особливостей особистісних взаємин; ставлення до страхів).

- **Тест творчого мислення П. Торренса** (призначений для діагностики креативності, починаючи з дошкільного віку (5–6 років)).

- **Тест «Кола»** (призначений для діагностики творчих здібностей, а саме оригінальності, гнучкості і швидкості).

Сприймання

- **«Чого не вистачає на цих малюнках?»** (Р. Немов; методика спрямована на визначення рівня розвитку сприймання).

- **Методика «Нісенітниця»** (спрямована на виявлення особливостей пізнавальної діяльності дитини; дає змогу визначити дітей з вираженими порушеннями пізнавальної діяльності. Призначена для дітей 4–6 років).

- **Знаходження відсутніх частин малюнка серед запропонованих на вибір.**

- **Методика «Два будиночки»** (виявити ставлення дитини (3,5–6,5 року) до окремо взятих людей з її оточення (до членів сім'ї, вчителів, братів і сестер, друзів тощо)).

- **Діагностика прихильності дитини з використанням методики «Малюнок пташиного гнізда»** (для діагностики арт-терапевтичними методами рівня прихильності між матір'ю і дитиною та формування фахівцем подальшої терапевтичної роботи).

- **Техніка незакінчених речень** (допоможе в діагностиці та терапії дитячо-батьківських відносин).

- **Завдання на знаходження предметів, об'єднаних якоюсь загальною ознакою** (узагальнення та класифікація).

- **Завдання на знаходження закономірностей** (3–6 років).

- **Найпростіші умовисновки** (3–6 років. Визначається також запас знань дитини, ерудиція).

- **Завдання на встановлення логічних зв'язків** (4–6 років).

3. Міжособистісна діагностика.

- **Кінетичний малюнок сім'ї** (тест призначений для виявлення особливостей внутрішньосімейних відносин. Можна використовувати з 3,5 року).

- **«Сім'я тварин»** (можна виявити рівень тривожності дитини; які взаємини з членами сім'ї: становище дитини в сім'ї; відносини домінування-підпорядкування в сім'ї (хто «головний», хто «не має права голосу»), конкретні функції, які виконують різні члени сім'ї (хто чим займається або «завідує»); емоційні зв'язки між членами сім'ї (хто кого більше любить або поважає); агресивні прояви інших членів сім'ї (хто кого і як ображає)).

- **«Три дерева»** (діагностика внутрішньосімейних стосунків).

- **Методика Рене Жиля** (спрямована на дослідження соціальної пристосованості дитини, сфери її міжособистісних взаємин та їхніх особливостей, її сприйняття внутрішньосімейних стосунків, деяких характеристик її поведінки. Методика може бути використана при обстеженні дітей від 4 років).

Додаток 6

Картки досягнень дошкільників

Кожна дитина, і здорова, і хвороблива, неповторна, у кожної є свої індивідуальні особливості, свій темп діяльності, свої труднощі і свої можливості досягнення розвитку.

Для своєчасного спостереження за розвитком дитини у всіх сферах її діяльності та можливостей корекції пропонуємо «Картки досягнень дошкільника» для батьків, педагогів та психологів. Цей матеріал можна використовувати з діагностичною метою та під час спостережень за дитиною.

Мета – визначення рівня засвоєння програмного матеріалу дошкільників 3-го, 4-го, 5-го року життя.

Під час створення цих карток виходили з практичних завдань надання допомоги педагогам та батькам у визначенні рівня розвитку дитини дошкільного віку.

Форма вивчення може бути індивідуальною чи груповою.

Зміст та структура посібника не обмежують творчість педагогів і батьків та не зв'язані формами організації діагностики. Вибір форм, які реалізують завдання в дидактичних іграх, індивідуальному спілкуванні, залежить від індивідуальних особливостей дітей.

Матеріал скомпоновано згідно з віковими групами та віковими особливостями дошкільників.

На підставі обстеження (спостереження) дітей педагог, психолог повинен не лише зробити висновок про рівень знань, а й зрозуміти, чим зумовлені ті чи ті труднощі та на чому вони основані.

Метою обстеження (спостереження) є встановлення засвоєного дітьми обсягу знань, умінь та навичок, виявлення труднощів, яких вони зазнають у процесі оволодіння новими поняттями і видами діяльності, визначення етапу, на якому ці труднощі виникають, а також тих умов, за яких ці труднощі можуть бути подолані.

Під час аналізу результатів обстеження основну увагу варто спрямовувати на можливість дітей самостійно виконувати запропоновані завдання, приймати надану за потреби допомогу та використовувати засвоєний спосіб дії в аналогічних умовах.

Під час спостереження за дитиною в процесі виконання запропонованих завдань необхідно також враховувати особливості розуміння інструкції. Є необхідність у спостереженні за характером її діяльності, поведінки. Крім того, потрібно з'ясувати, чи виявляє дитина цікавість до виконання завдання, чи вміє адекватно оцінювати отримані результати, як реагує на похвалу та догану.

Виставлення балів за виконання завдань: 0 – дитина не в змозі виконати жоден аспект завдання або не намагається його виконати, справитися із завданням; 1 – дитина демонструє певні знання того, як виконувати завдання, проте не може успішно впоратися з ним або справилася частково чи з допомогою дорослого; 2 – дитина самостійно виконує завдання чи дії без попередньої демонстрації його виконання.

Якщо кількість балів «1» перевищує 20 %, кількість балів «0» перевищує 5 % – дитині потрібна підтримка I рівня, яку надає заклад освіти, створивши команду супроводу. Якщо кількість балів «1» перевищує 30 %, кількість балів «0» перевищує 10 % – для визначення рівня підтримки дитини батькам (або законним представникам) потрібно звернутися до ІРЦ.

Карта досягнень дошкільника

3 роки

С п р и й м а н н я	1. Дитина розрізняє картки певного кольору чи певної форми за зразком. Враховує колір та форму в елементарних конструкторських діях. 2. Розуміє поняття «один – багато», «порівну», «великий – маленький», «стільки – скільки». 3. Розрізняє і порівнює предмети за величиною, використовуючи геометричні фігури як еталони («довгий – короткий», «високий – низький», «широкий – вузький») 4. Розрізняє і порівнює 2–3 предмети за формою (круг, квадрат, трикутник) та знає назву 6–9 основних кольорів (червоний, синій, зелений, жовтий, білий, чорний, фіолетовий, оранжевий, сірий). 5. Розрізняє значення просторових прийменників. Розуміє слова; вирази, які означають елементарне орієнтування у просторі (спереду – позаду; вгорі – внизу, тут – там, над, за, біля, під); у часі (ранок, день, вечір, ніч)	Бали
М и с л е н н я	1. Споруджує будівлі за зразком. Знаходить практичне застосування виготовленим спорудам. 2. Збирає малюнок з 2–3 частин. 3. Знаходить 2–3 відмінності в зображенні	

П а м ’ я т ь	1. Запам’ятовує 3–4 слова. 2. Запам’ятовує 2–3 різниці в малюнку. 3. Запам’ятовує невеличкий зв’язний текст (вірші, казки)	
У в а г а	Може займатися цікавою для неї діяльністю, не відриваючись, 5–10 хв (6–8 с розглядає малюнок)	
У я в л е н н я	У грі використовує предмети-замінники; один і той самий предмет може бути використаний для заміщення різноманітних об’єктів	
І г р о в а в з а є м о д і я	Гра поряд. Об’єднуються по 2–3 для гри (беруть участь у пустошах). Не розподіляють ролі, немає взаємодії персонажів, не враховують ігрові бажання іншого. Наслідують дії з іграшкою партнерів. Мотивація дії з іграшкою. Добирає іграшки для здійснення знайомих ігрових дій	
С п і л к у в а н н я (мовленнєва сфера)	Складає прості речення. Не завжди відповідає на запитання. Рівень мовленнєвої активності виражає (сприймає) настрій (веселий, сумний, гарний тощо). Висловлює (сприймає) ставлення людей (доброзичливе, байдуже та ін). Володіє основними навичками культурної поведінки	
С у м і с н а д і я л ь н і с т ь (соціальна адаптація)	Проявляє інтерес до предметних дій партнера, наслідує їх. Уміє запросити партнера до виконання спільної роботи	
О б і з н а н і с т ь	Особисто орієнтована. Знає ім’я, прізвище, називає домашню адресу, місто, в якому живе. Намагається допомогти дорослим. Встановлює прості причинні залежності між живою та неживою природою. Знає особливості поведінки добре відомих тварин	

Карта досягнень дошкільника
4 роки

С п р и й м а н н я	1. Може вибрати з декількох одну картку за назвою кольору чи форми. 2. Порівнює предмети за формою, величиною (квадрат, коло, трикутник, куля, куб, циліндр), зіставляє форму частин свого тіла з геометричними фігурами, передає це в зображенні. 3. Розуміє і використовує вирази: «попереду столу», «під шафою», «за дверима», «швидко», «повільно». Орієнтується у просторі (зліва направо) та часі, встановлює послідовності дій (учора, сьогодні, завтра). 4. Може порівняти за розміром 5–7 предметів однакової форми. 5. Може підібрати предмети чи будівельні деталі за необхідною (запропонованою) формою, кольором, розміром	Бали
М и с л е н н я	1. Виконує нескладну будівлю з кубиків (8–10 деталей). 2. Збирає малюнок з 4 частин. 3. Знаходить 3–4 відмінності в зображеннях. 4. Виготовляє вироби з природного, штучного матеріалу	
П а м ' я т ь	1. Запам'ятовує 5–6 назв предметів. 2. Виконує нескладні (2–3 дії) послідовні доручення дорослого. 3. Знаходить 3–4 відмінності на малюнку. 4. Близько до тексту переказує невеликі знайомі твори	
У в а г а	Займається привабливою діяльністю протягом 15–20 хв (10–15 с розглядає малюнок)	
У я в л е н н я	1. Дає декілька відповідей на запитання «На що схожа фігура?». 2. Доповнює незавершену казку 2–3 реченнями	
І г р о в а в з а є м о д і я	1. Грає у групах по 2–3 дитини. Самостійно розгортає гру спільно з 2–3 іншими дітьми. 2. Розподіляє ролі. Рольове спілкування. 3. Погоджує ігрові наміри з іншими учасниками гри. Поєднує інтереси та задовольняє бажання кожного. 4. Реалізує задум за допомогою різноманітного ігрового середовища рольової поведінки	

С п і л к у в а н н я (мовленнєва сфера)	1. Використовує в мовленні складні речення. 2. Може врахувати можливості розуміння слухача. 3. Складає розповідь з власного досвіду за зразком дорослого. 4. Вміє самостійно складати розповіді з 5–8 речень описового та сюжетного характеру, використовуючи наочність	
С п і л ь н а д і я л ь н і с ь (соціальна адаптація)	1. З допомогою дорослого розподіляє матеріал та обов'язки. 2. Посилюється взаємний контроль за діями однолітків. 3. Прагне отримати кінцевий результат. 4. Домагається визнання однолітків, узгоджує свої дії з діями інших	
О б і з н а н і с ь	1. Розуміє поняття «сім'я» (сімейні стосунки, обов'язки). 2. Знає назву міста, у якому живе, має уявлення про нашу батьківщину, український народ, орієнтується в національних символах. 3. Має знання про сезонні особливості стану об'єктів та явищ неживої природи, причини цих змін (вода, сонце, земля, повітря). 4. Розрізняє об'єкти живої та неживої природи, розуміє потребу живих істот у їжі, воді, повітрі	

Карта досягнень дошкільника

5 років

С п р и й м а н н я		Бали
	1. Дитина розрізняє 3–4 відтінки будь-якого кольору. 2. Співвідносить за величиною 7–10 предметів однакової форми. 3. Називає розбіжності двох фігур, різних за величиною. 4. Ділить складну фігуру на декілька простих. 5. Визначає форму предмета загалом і його частин за допомогою геометричних фігур, розуміє їхні суттєві особливості (кавун – куля, косинка – трикутник). 6. Розуміє відношення між предметами за величиною, вибудовуючи ряд величин за одним з параметрів (довжина, ширина, висота, товщина). 7. Розуміє різницю між площинними та об'ємними геометричними фігурами (коло, квадрат, овал, прямокутник, чотирикутник, куб, куля, циліндр)	

М и с л е н н я	1. На простому плані кімнати показує стіл, за яким сидить. 2. Розуміє відношення між суміжними числами. 3. Може розподілити предмети по групах на підставі не наочних ознак (одяг, взуття, посуд). 4. Користується узагальненими уявленнями про можливості створення та зміни різних конструкцій з тих чи тих матеріалів. 5. Розуміє взаємозв'язки між рослинами і тваринами (квіти-бджоли, метелики), класифікує об'єкти довкілля за певною ознакою. 6. Вільно орієнтується в найближчому районі (пошта, школа, аптека, магазин), у приміщенні	
П а м ' я т ь	1. Запам'ятовує 7–8 назв предметів. 2. Може вільно переказувати літературні твори. 3. Близько до тексту переказує невеликі оповідання, казки	
У в а г а	1. Діє за пропонуваним правилом: відбирає необхідні малюнки, заштриховує необхідні фігури. 2. Займається діяльністю, яка її цікавить, 20–25 хв	
У я в л е н н я	1. Домальовує зображення, доповнює його деталями. 2. Самостійно складає невеличку казку чи історію на запропоновану тему. 3. Самостійно і повно, послідовно і логічно складає розповіді-описи та творчі розповіді, сюжетні оповідання (10–15 речень) з опорою на наочність та по пам'яті. 4. Творчо розвиває сюжети з ігор з конструкторськими діями. 5. У грі створює моделі моральних взаємин людей (трудових, особистих)	
І г р о в а в з а є м о д і я	1. Вибірково та стійко взаємодіє. 2. Погоджує правила гри з іншими учасниками. 3. Самостійно намагається розподіляти ролі. 4. Під час конфліктів пояснює свої дії, критикує дії іншого, згідно з правилами. 5. Позначає словом роль і задум гри, заміняє згорнуту ігрову дію, розкриває змістову суть сюжетно-рольових взаємин. 6. Помічає емоційний стан партнера та рахується з ним; володіє різними способами та прийомами емоційного впливу (усмішка, лагідний голос, дотик)	

С п і л к у в а н н я (мовленнєва сфера)	1. Її повідомлення містять інформацію про теперішні події та про минулі. 2. Уважно слухає інших. 3. Самостійно добирає антоніми, синоніми, порівняння, утворює споріднені слова. 4. Складає речення, виділяє послідовність слів у реченні, складів та звуків у словах, визначає голосні та приголосні звуки. 5. Емоційно переживає оповідання іншого. 6. Справедливо оцінює свої вчинки та однолітків. 7. Знає правила культурної поведінки	
С п і л ь н а д і я л ь н і с т ь (соціальна адаптація)	1. Пропонує план спільної роботи. 2. Самостійно розподіляє обов'язки в колективі. 3. Враховує думку членів колективу. 4. Відчуває залученість до загальної справи, диференціює власні успіхи і невдачі, переживає через оцінки дорослих та окремих дітей	
О б і з н а н і с т ь	1. Розуміє поняття «сім'я», «родина». Знає свою адресу, прізвище. 2. Розуміє зміст поняття «Батьківщина», «рідний край». 3. Знає народні промисли України (вишивка, петриківський розпис, яворівська іграшка). 4. Знає і розуміє значення народних традицій. 5. Знає зразки усної народної творчості (пісні, казки, прислів'я, ігри, загадки, колядки). 6. Знає 2–3 операції трудового процесу 3–4 професій (пошта, бібліотека, магазин, лікарня, ательє одягу, перукарня). 7. Знає правила дорожнього руху та пожежної безпеки. 8. Використовує знання про дні тижня. 9. Має уявлення про життя диких тварин у різні пори року (їжак, заяць, ведмідь, лисиця, вовк). 10. Знає характерні особливості природи рідного краю (птиці, метелики, жуки, коники, мурахи, рослини, дерева). 11. Має уявлення про Космос (знає 2–3 зірки та планети). Розрізняє на світлому небосхилі Сонце, а на темному – зірки та Місяць	

Картка досягнень дошкільника

Протокол

Дата обстеження _____

Прізвище, ім'я дитини _____

Вік дитини на час обстеження _____

Мета обстеження _____

Психічні процеси і програмні завдання (згідно з картками досягнень (розвитку) дошкільника)	Діагностичні методики, дидактичний матеріал та ігри, які використовувалися	Стисла оцінка відповіді дитини
Сприймання		
Мислення		
Пам'ять		

Увага		
Уявлення		
Ігрова взаємодія		
Спілкування		
Спільна діяльність		

Обізнаність		

Результати обстеження (спостереження) _____

Фахівець _____

Підпис _____

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про дошкільну освіту»; режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» від 28 липня 2021 року № 769.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» від 21 липня 2021 року № 765. Додаток 4 до Положення «Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів)».
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту дошкільної освіти» від 26 листопада 2025 р. № 1557.
5. Гавриш Н. В. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку. Київ : Освіта, 2020. 180 с.
6. Гуров В. М. Методичні основи фізичного виховання в дошкільних закладах. Харків : Освіта, 2021. 150 с.
7. Дідух Т. В. Кінезіологічні ігри для дошкільнят : методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2022. 160 с.
8. Ємчик О. Г. Педагогічні умови логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 2 (32). С. 203–207.
9. Інклюзивне навчання в закладі дошкільної освіти : навчально-методичний посібник / Т. В. Наумчук та ін. Київ : Літера ЛТД, 2024. 160 с.
10. Сіансіоло Т., Прохоренко Л. Контрольний список сфер розвитку для діагностики та раннього втручання й корекції поведінки : навчально-методичний посібник / за ред. Л. Прохоренко. Київ : Наша друкарня, 2021. 106 с.
11. Лупан Л. М. Нейропсихологія розвитку дитини. Харків : Ранок, 2021. 200 с.
12. Малювання нетрадиційними техніками як засіб розвитку творчих здібностей дітей : методичний посібник; URL : <https://vseosvita.ua/library/metodicnij-posibnik-maluvanna-netradicijnimi-tehnikami-ak-zasib-rozvitku-tvorcih-zdibnostej-ditej-518608.html>
13. Маханько О. І. Методичний посібник по роботі з паличками Кюїзенера. 2020; URL : <https://naurok.com.ua/metodichniy-posibnik-po-roboti-z-palichkami-d-kyu-zenera204482.html>
14. Мочикіна М. В. Англійська мова в закладі дошкільної освіти : методичний поради́ник для вихователів ЗДО / Мочикіна М. В., Головань Д. О. Київ : Видавництво «Лінгвіст», 2024. 32 с. ; <https://nus.org.ua/news/anglijska-mova-v-doshkilli-dlya-vyhovateliv-stvoryly-metodychnyj-poradnyk/>
15. Тараріна О. Практикум з арт-терапії в роботі з дітьми. Київ : Астамір-В, 2025. 250 с.
16. Шуть Н. О. Вплив нестандартного обладнання на мотивацію до занять фізичною культурою. *Дошкільне виховання*. 2020. № 4. С. 10–15.
17. Федорова М. А., Іванова Т. Б. Завдання та зміст роботи з розвитку словника у ранньому віці. Перспективи розвитку дошкільної освіти і сучасний образ дитинства : зб. наукових праць / за заг. ред. О. О. Максимової, М. А. Федорової. Житомир : ФОП Левковець, 2021. С. 158–163.